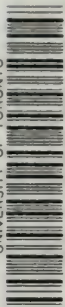
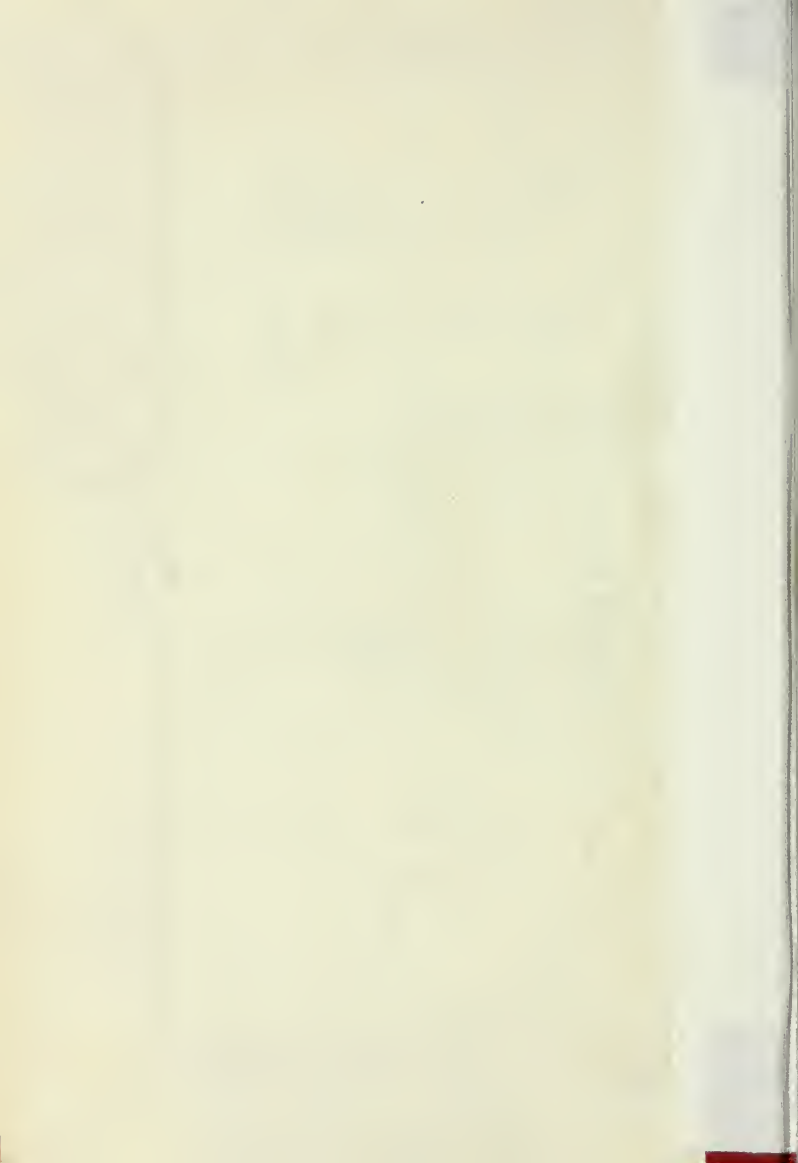

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 01319423 8

РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ.

I.

ТВОРИ

ІВАНА КОТЛЯРЕВСКОГО,
ПЕТРА АРТЕМОВСКОГО-ГУЛАКА,
ЕВГЕНІЯ ГРЕБІНКИ.

Виданє товариства „Просьвіта“.

(II-ий наклад.)

ЧІТАЛЬНЯ
“ПРОСЬВІТИ”
в Wilkes-Barre, Pa.

У ЛЬВОВІ, 1908.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

PG

3948

K-98

1598

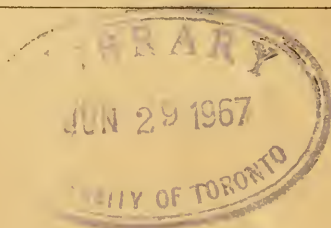

Друковано 4000 примірників.

Ціна оправного примірника 1 корона, в красній
оправі 1½ корони.

РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ.

(Передмова до першого виданя.)

Твори нашої письменности, навіть найкрасші, все ще мало знані загалови нашої суспільности: ми самі й не знаємо добре, що́ посідаємо, а се длятого, що або не маємо збірних чи окремих видань навіть дуже визначних писателїв, або ті виданя дорогі або мало доступні або педогідні. Длятого я постановив видати твори наших найзнаменитших писателїв після отсих засад: 1) Твори будуть виходити книжками в 16 до 19 подвійних аркушів або 500 до 600 сторін а друковати ся в 3000 до 5000 примірників; формат, оправа, черенки і весь уклад такі, як в отсій першій книжці; 2) при кождім писателю буде поданий его портрет, коротка житєпись і деякі поясненя; 3) виданя коодиноких писателїв будуть по можности повні, з увзглядненем головної ціли сего видавництва: популяризованя нашої письменности; 4) кожда книжка буде коштувати: в звичайній оправі 1 К, в красній оправі 1½ К (ся безпримірно низька ціна можлива тільки через те, що товариство »Просьвіта«, котре дає наклад, не рахує ні на найменший зиск); 5) текст кожного автора буде о скілько мож поправний, розклад

пляновий а корректа старанна. Взагалі повинні се бути виданя найдешевші, до звичайного ужитку найдогіднійші а притім найпоправнійші.

В сій першій книжці видані всі твори Котляревского і всі українсько-руські твори Гребінки. Твори Артемовского-Гулака виходять перший раз в такій повноті: їх тут майже в-трое більше як в дотеперішних виданях, а пропущені лише ті, які хиба для спеціалістів цікаві. Друга книжка буде обіймати твори Квітки, третя Маркіяна Шашкевича, Головацкого, Николи Устияновича і Могильницького, четверта Макаровского, Метлинського і Костомарова, пята Шевченка. Друк другої книжки зачне ся зараз.

Особлившу увагу звертаю на поправність тексту. Задля того я, н. пр. при укладаню тексту Котляревского Енеїди, переглянув докладно і порівнав не тільки всі важнійші виданя: Шарпури з 1798. (і рівнозвучне з 1808.) р., самого Котляревского з 1809. р. і Волохїна з 1842. р., дальше Куліша з 1862. р., Катранова з 1874. р., Онишкевича з 1877. р. і Стешенка з 1898. р., але також рукописні тексти Житецкого і Дашкевича, о скільки они оголошені друком.

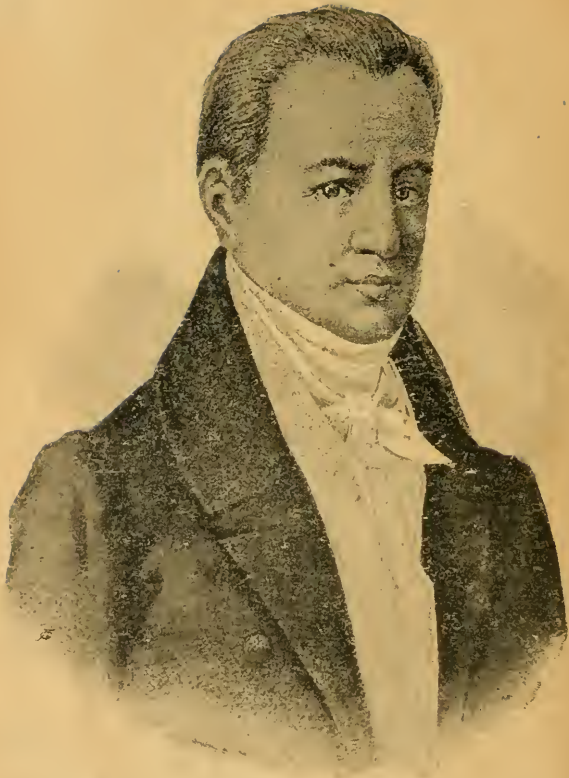
Наконець додам, що се видане призначене перед-всім для австрійских Руснів, отже і приложено вайбільше до їх потреб і вимагань.

У Львові, 31. січня 1904.

Юл. Романчук.

ТВОРИ
ІВАНА КОТЛЯРЕВСКОГО.

Іван Котляревскій.

Іван Котляревский.

Русини дістали просьвіту враз з християнською вірою від византійських Греків, але письмо і богослужєбні книги приймили не грецкі, іно зрозумільші для них болгарскі, доставлені їм через болгарских і грецких духовників. Так дістала ся (в 9-ім віці) до нашої церкви і школи, а затим і до письменности, староболгарска чи старословенська або церковно-славянська мова. Тоди мова церкви уважала ся взагалї чимсь вищим, єдино достойним для письменности, і н. пр. у Польяків довший час скрізь панувала мова латинська, мова їх церкви, хотя она була зовсім незрозуміла народови. Та вже-ж і церковно-славянська мова була для загалу руского народу чужа, та й не появляли ся в ній знатнійші писателї, і лише ті твори утримали більшу вартість літературну, щó в них, як в декотрих літописях або в Слові о полку Ігорєвім, пробиває ся народна мова руска.

Коли византійско-грецка держава упала (1453. р.) а Русь вийшла в тіснійшу звязь з Польщею, особливо через Люблинську унію (1569. р.), стала втискати ся до неї просьвіта з західної Європи через Польщу. Тут була вже витворила ся народна письменність на місци латинської, а небавком польска мова стала вникати ся і до Руси. До чистої або змішаної з рускою церковно-славянської мови книжної стали рускі писателї

домішувати ще слова польські. Потім часть Руси злучила ся з Москвою, де також панувала в письменности церковно-славянська мова, тільки вчасти московщена. Коли ж тота українська Русь в 18-ім віці стратила свою автономію а у Москалів втворила ся власна письменність російська, запанувала російська мова також в письменности українських Русинів, а в Галичині, відділеній від України і оставшій ся під польським впливом, перемогла взагалі мова польська. В сій другій добі було визначних писателів і творів руских ще менше, як в першій.

Тимчасом руский нарід, не дбаючи о свою письменність, котра ему все оставала ся більше або менше чужою, творив собі свої без порівняня красші від всіх книжних творів пісні та думи і передавав їх з уст до уст, аж в 19-ім віці учені люде стали їх списувати. Впрочім і до деяких книжних творів, особливо літописій і поезій, зачала за остатних часів самоуправи України діставати ся руска мова, заким вишерла її російська (московська). Чисто-руську, народну письменність основав аж при самім кінці 18-ого віку Іван Котляревський, і від него, іменно від появи его першого твору в р. 1798., зачинає ся нова, третя доба рускої письменности.

Іван Петрович Котляревський родив ся 29. серпня 1769. р. в Полтаві, де его отець був малим урядником в магістраті. Від дяка навчив ся церковної грамоти, потім учив ся в духовній семінарії, котра тогди заступала враз і місце гімназії. Скінчивши її, не хотів висвячувати ся, іно став домашним учителем у деяких панів на селі; там приглядав ся докладно життю народу, нераз передягав ся в народну одежу і так ходив

на вечериці та досвітки. Через шість літ служив в уряді і дослужив ся чину губерського регістратора. В 1796. р. вступив до войска. За три роки зістав поручником а за десять літ штабовим капітаном. В роках 1806. і 1807. відзначив ся в війні з Турками хоробростію і справністю. В р. 1808. став із-за частих і довгих походів нездужати і виступив з войска, задержуючи свою рангу, однак без пенсії. Він тужив за волею, але осягнувши її не мав з чого жити. Надармо глядів в Петербурзі пристановища; набідувавши ся гірко, вернув в Полтаву. Тут дістав місце наглядача в інституті для дітей бідних дворян (шляхти); хотя платня була мала, лише 300 рублів, але він був вдоволений. В році 1817. цар Александр I., відвідуючи той інститут, похвалив Котляревського і надав ему рангу майора з пенсією 500 рублів (окрім 300 рублів, які побирав за догляд в інституті). В р. 1827. дістав ще новий уряд почесний (куратора полтавського шпиталю), і оба уряди сповняв до року 1835. В тім році, не зважаючи через старість, увільнив ся від служби і провадив тихе жите дома. Умер 29. жовтня 1838.

Котляревський був милий на вигляд, веселої вдачі і доброго серця. Кожному, хто до него удав ся, служив порадою і помочію; особливо опікував ся простим народом. В місті всі его знали і любили, в товариствах був душею задля свого гумору і дотепу; він мав вступ і до найвисших домів, але радо бував і у простих міщан та селян. Жив безженний в своїм вітцївскім домі над рікою. Мав також дві родини підданих-кріпаків, перед смертію дарував їм волю а майно роздав своякам і приятелям. Він був на свій час дуже освіченим чоловіком, знав мову латиньску, польську і фран-

цуску, займав ся наукою, розслідуванем рідного краю, належав також до кількох наукових і літературних товариств, а російські учені удавали ся нераз до него в деяких наукових справах. Дуже любив театр, і з его принуки отворено в Полтаві театр аматорський, в котрім він грав по-найбільше комічні ролі.

Вже в семінарії пробував складати верші. В р. 1793. зачав писати »Перелицьовану Енеїду«, а в 1798. р. видав в Петербурзі три перші части єї богатий український дворянин Максим Парпура. В р. 1809. доробив Котляревський четверту часть а до року 1820. п'яту і шесту часть. В р. 1819. виставив в полтавськїм театрі оперету »Наталка Полтавка«, в тїм самім році написав комічну оперетку »Москаль чарівник«. Особливо важна єго Енеїда, не тільки тому, що се перший твір у нас писаний в народній рускій мові, але і задля своєї літературної вартости, гумору і дотепу, задля вірного з'ображеня тогдішнього українського жита, задля влучної сатири, задля видної людяности поета і інших прикмет. А хотя поет попадає нераз в пересаду і тривяльність, але знов і взносить ся до гарних описів і образів поетичних. Тому Енеїда як і инші твори Котляревського подобають ся по сто роках майже не менше, як подобали ся в часї свого першого появленя, а подобали ся зарівно просьвіченим як і простим людям.

В р. 1898. сьвятковано велично, в Україні і в Галичині, соті роковини першого появленя Перелицьованої Енеїди, отже і нашого літературного відродженя, а дня 12. (п. ст.) вересня 1903. року відслонено в дуже урочистий спосіб пам'ятник Котляревського в Полтаві.

I.

ВІРГІЛІЄВА ЕНЕІДА

НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ ПЕРЕЛІЦЬОВАНА.

ЧАСТЬ ПЕРША.

1.

Еней був парубок моторний
І хлопець — хоть куди козак!
Удавсь на все зло проворний,
Завзятійший од всіх бурлак.
Но Греки як спаливши Трою,
Зробили з неї скирту гною,
Він, взявши торбу, тягу дав;
Забравши деяких Троянців,
Осмалених як гиря ланців,
Пятами з Трої наживав.

2.

Він, швидко поробивши човни,
На сине море поспускав,
Троянців насажавши повні,
І куди очі почухрав.
Но зла Юнона, суча дочка,
Розкудкудакалась як квочка:
Енея не любила страх!
Давно уже вона хотіла,
Його щоб душка полетіла
К чортам і щоб і дух не пах.

3.

Еней був тяжко не по серцю
Юноні, все її гнівив;
Здавався гірчийший їй від перцю,
Ні в чім Юнони не просив;
Но гірш за те їй не любив ся,
Що, бачиш, в Трої народив ся
І мамою Венеру звав,
І що його покійний дядько,
Парис, Пріямово дитятко,
Путивочку Венері дав.

4.

Побачила Юнона з неба,
Що пан Еней на поромах —
А те шепнула сука Геба, —
Юнону взяв великий жах.
Впрягла в ґринджолята павичку,
Сховала під кибалку мичку,
Щоб не сьвітила ся коса;
Взяла спідницю і шнурівку,
І хліба з сілью на тарілку,
К Еолу мчалась як оса.

5.

»Здоров, Еоле, пане свату!
Ой як ся маєш, як живеш?«
Сказала, як ввійшла у хату,
Юнона: »Чи гостей ти ждеш?«
Поставила тарілку з хлібом
Перед старим Еолом дідом,
Сама же сіла на ослін.
»Будь ласкав, сватоньку старіку,
Ізбий Енея з пантелику!
Тепер пливе на морі він.

6.

Ти знаєш, він який суцїга,

Паливода і горлоріз;
По сьвіту як іще побіга,
Чніхсь багацько вильле сліз.
Пошли на його лихо злее,
Щоб люде всі, що при Енеї,
Послизли і щоб він і сам.
За сее ж дівку чорнобриву,
Смачную, гарну, уродливу,
Тобі я дале-бі що дам.»

7.

— »Гай, гай! ой дей-же його кату!«
Еол, насупившись, сказав:
»Я все б зробив за сюю плату,
Та вітри всі порозпускав:
Борей недуж лежить з похмільля,
А Нот поїхав на весільля,
Зефир же, давній негодяй,
З дівчатами заженив ся,
А Евр в поденьщики наняв ся:
Як хочеш, так і помишляй!

8.

Та вже для тебе обіщаюсь
Енееві я ляпас дать,
Я хутко, митьтю постарюсь
В трістя його к чортам загнать.
Прощай же! швидче убирай ся,
Обіцянки ж не забувай ся:
Бо послі, чуеш, ні чичирк!
Як збрешеш, то хоча надсядь ся,
На ласку послі не понадь ся,
Тогді від мене возьмеш чвирк.»

9.

Еол, оставшись на господі,
Зібрав всіх вітрів до двора,
Велів поганій быть погоді...

Як раз на морі і гора!
Все море зараз спузирило,
Водою мов в ключі забило;
Еней тут крикнув, як на пуп,
Заплакав ся і заривав ся,
Пошарпав ся, увесь подривав ся,
На тімї начесав аж струп.

10.

Прокляті вітри роздули ся,
А море з лиха аж реве;
Сльозми Троянці облили ся,
Енея за живіт бере.
Всі човники їх розчухрало,
Багацько війська тут пропало,
Тогді набрались всі сто-лих!
Еней кричить, що »я Нептуну
Півкопи грошей в руку суну,
Аби на морі штурм утих.«

11.

Нептун издавна був драпичка;
Почув Енейв голосок,
Шатнув ся зараз із запічка:
Півкопи для його кусок!
І митьтю осідлавши рака,
Схвативсь на його мов бурлака,
І вирнув з моря як карась.
Загомонів на вітрів грізно:
»Чого ви гудете так різно?
До моря, знаєте, вам зась!«

12.

Оттут-то вітри схаменулись
І ну всі драла до норі,
До ляса мов Ляхи шатнулись
Або од їжака тхорі.
Нептун же зараз взяв мітелку

І вимів море як сьвітелку,
То сонце глянуло на сьвіт.
Еней тогді як народив ся,
Разів із пять перехрестив ся,
Звелів готовити обід.

13.

Поклали шальовки соснові,
Кругом наставили мисок,
І страву всякую без мови
В голодний пхали все куток.
Тут з салом галушки лигали,
Лемішку і куліш глитали
І брагу кухликом тягли;
Та і горілочку хлитали,
На-силу із-за столу встали
І спати послі всі лягли.

14.

Венера, не послідня шльоха,
Проворна, враг її не взяв,
Побачила, що так полоха
Еол сінка, що аж захляв;
Умила ся, причепурилась
І як в неділю нарядилась,
Хотьби до дудки на танець!
Взяла очіпок грезетовий
І кунтуш з усами люстровий,
Пішла к Зевесу на ралець.

15.

Зевес тогді кружав сивуху
І оселедцем заїдав;
Він, сьому випивше восьмуху,
Послідки з кварти виливав.
Прийшла Венера ізкривившись,
Заплакавшись і завіскривившись,
І стала хлипать перед ним:

»Чим пред тобою, милий тату,
Син заслужив таку мій плату?
І йон, мов в свинки грають їм.

16.

Куди йому уже до Риму?
Хиба як здохне чорт в рові!
Як вернеть-ся пан хан до Криму,
Як женить ся сич на сові.
Хиба-б то вже та не Юнона,
Щоб не вказала макогона,
Що й досі слухає чмелів!
Коли-б вона та не бісилась,
Замовкла і не камезилась,
Щоб ти се сам їй ізвелів!«

17.

Юпитер, все донивши з кубка,
Погладив свій рукою чуб:
»Ох, доню, ти моя голубка!
Я в правді твердий так як дуб.
Еней збудує сильне царство
І заведе своє там панство,
Немалий буде він панок.
На панщину ввесь свѣт погонить,
Багацько хлопців там наплодить
І всім їм буде ватажок.

18.

Заїде до Дідони в гості
І буде там бенъкетовать,
Полюбить ся її він мосці
І буде бієнки пускать.
Іди ж, небого, не жури ся,
По понедѣлкуй, помоли ся,
Все буде так, як я сказав.«
Венера низько поклонилась

І з пан-отцем своїм простилась,
А він її поцілював.

19.

Еней прочував ся, проснав ся
І голодрабців позбрав,
Зо всім зібрав ся і уклав ся
І скілько видно, почухрав.
Плив, плив, плив, плив, що аж обридло
І море так йому огидло,
Що бісом на його дививсь.
»Коли-б,« каже, »умер я в Трої,
То вже б не пив сеї гіркої,
І марне так не волочивсь.«

20.

Потім до берега приставши
З Троянством голим всім своїм,
На землю з човнів повстававши,
Спитавсь, чи є що їсти їм.
І зараз чогось попоїли,
Щоб на путі не ослабіли;
Пішли, куди хто заповав.
Еней по берегу пошав ся,
І сам не знав, куди слоняв ся,
Аж гульк! — і в город причвалав.

21.

В тім городі жила Дідона,
А город звав ся Карфаген,
Розумна пані і моторна,
Для неї трохи сих імен:
Трудяца, дуже працьовита,
Весела, гарна, сановита,
Бідняжка, що була вдова;
По городу тогді гуляла,
Коли Троянців повстрічала,
Такі сказала їм слова:

22.

»Відкіль такі се гольтяпаки?
Чи рибу з Дону везете?
Чи може виходці бурлаки?
Куди, прочане, ви йдете?
Який вас враг сюди направив?
І хто до города причалив?
Яка-ж ватага розбишак!
Троянці всі замурмотали,
Дідоні низько в ноги пали,
А вставши їй мовляли так:

23.

»Ми всі, як бач, народ хрещений,
Волочим ся без талану;
Ми в Трої, знаєш, породені,
Еней пустив на нас ману;
Дали нам Греки прочухана,
І самого Енея пана
В три впрви вигнали відтіль;
Звелів покинути нам Трою,
Підмовив плавати з собою:
Тепер ти знаєш, ми відкіль.

24.

Помилуй, пані благородна!
Не дай загинуть головам!
Будь мпlostива, будь незлобна,
Еней спаси-бі скаже сам.
Чи бачиш, як ми обідрались?
Убранья, постолп порвались,
Охляли, ніби в дощ щеня!
Кожухи, свити погубили,
І з голоду в кулак трубили:
Така нам лучилась пеня!»

25.

Дідона гірко заридала,

І з білого свого лица
Платочком сльози обтирала:
»Коли-б,« сказала, »молодця
Енея вашого зланила,
Уже б тогді весела стала,
Тогді великдень був би нам!«
Тут плюсь Еней, як будьто з неба:
»Ось-осьде я, коли вам треба!
Дідоні поклоню ся сам.«

26.

Потім з Дідоною обнявшись,
Поцілювались гарно в смак,
За рученьки біленькі взявшись,
Балакали то сяк то так.
Пішли к Дідоні до господи
Через великі переходи,
Вийшли в світлицю, та й на піл;
Пили на радощах сивуху
І їли сімяну макуху,
Покіль кликнули їх за стіл.

27.

Тут їли різніі потрави,
І все з поливяних мисок,
І самі гарніі приправи
З нових кленових тарілок:
Свинячу голову до хрину
І локшину на переміну,
Потім з підливою індик;
На закуску куліш і кашу.
Лемішку, зубці, пугрю, квашу
І з маком медовий шулик.

28.

І кубками пили сливянку,
Мед, пиво, брагу, сирівець.
Горілку просту і калганку;

Кутивсь для духу яловець.
Бандура »горлиці« бринчала,
Сопілка »зуба« затинала,
А дудка грала »по балках« ;
»Санжарівки« на скрипці грали,
Кругом дівчата танцювали,
В дробушках, в чоботах, в свитках.

29.

Сестру Дідона мала Ганну,
Навспражки дівку хоть куди,
Проворну, чепурну і гарну ;
Приходила і ся сюди,
В червоній юпочці баевій,
В запасці гарній фаналевій,
В стяжках, в намисті і ковтках,
Тут танцювала викрутасом
І пред Енеєм вихилясом
Під дудку била третяка.

30.

Еней і сам так розходив ся,
Як на аркані жеребець,
Що трохи не увередив ся,
Пішовши з Гандзею в танець.
В обох підківки забряжчали,
Жижки од танців задрожали,
Вистрибовавши гоцака.
Еней, матню в кулак прибравши
І »не до соли« примовлявши,
Садив крутенько гайдука.

31.

А послі танців варенухи
По філіжанці піднесли ;
І молодиці цокотухи
Тут баяндраси понесли.
Дідома кріпко заюрила,

Горщок з вареною розбила,
До дуру всі тогді пили.
Ввесь день весело прогуляли
І няні спати полягали,
Енея ж ледве повели.

32.

Еней на ніч забрав ся спати,
Зарив ся в просо, там і ліг;
А хто схотїв, побрів до хати,
А хто в хлївець, а хто під стїг.
А деякі так-так хлиснули,
Що, де упали, там заснули,
Сопли, харчали і хропили;
А добрі молодці кружали,
Поки аж півні заспівали:
Що здужали, то все тягли.

33.

Дідона рано ізхонилась,
Пшла з похмілья сирівець;
А послї гарно нарядилась,
Якби в оренду на танець.
Взяла караблик бархатовий,
Спідницю і корсет шовковий
І начепила ланцюжок;
Червоні чоботи обула,
Та і запаски не забула,
А в руки з вибійки платок.

34.

Еней же з хмелю як проснав ся,
Із'їв солоний огірок,
Потім умив ся і убрав ся,
Як парубіка до дївок.
Пому Дідона підслала,
Що од покійника украла:
Штанц і пару чобіток,

Сорочку і каптан з китайки
І шапку, пояс з каламайки
І чорний шовковий платок.

35.

Як одяглись, то ізійшли ся,
З собою стали розмовлять;
Наїли ся і прийняли ся,
Щоб по вчорашньому гулять.
Дідона ж тяжко сподобала
Енея, так що і не знала,
Де діти ся і що робить;
Точила всякї баляси,
І підпускала різні ляси,
Енею тільки б угодить.

36.

Дідона вигадала грище,
Еней щоб веселїйший був,
І щоб вертів ся з нею ближче
І лиха щоб свого забув:
Собі очиці завязала,
І у панаса грати стала,
Енея б тільки уловить.
Еней же зараз догадав ся,
Коло Дідони тер ся, мям ся,
Її щоб тільки вдовольнить.

37.

Тут всяку всячину іграли,
Хто як і в віщо захотїв;
Тут ничі журавля скакали,
А хто од дудочки потїв,
І в хрещивка і в горюдуба.
Нераз доходило до чуба,
Як загуляли ся в джгута;
В хлюста, в пари, в візка іграли
І дамки по столу совали,
Чорт мав порожнього кута.

38.

Що-день було у них похмільля,
Пилась горілка як вода;
Що-день бенькети мов весільля,
Всі п'яні, хоть посуньсь куда.
Енееві так, як болячці
Або лихій осінній трясці,
Годила пані всякий день.
Були Троянці п'яні, ситі,
Кругом обуті і обшиті,
Хоть голі прибріли, як пень.

39.

Троянці добре там курили,
Дали приману всім жінкам;
По вечерницям всі ходили,
Просьвітку не було дівкам.
Та й сам Еней сподар і паню
Підмовив парити ся в баню...
Уже-ж було не без гріха!
Бо страх вона його любила,
Аж розум весь свій погубила,
А бач-ся не була плоха.

40.

Оттак Еней жив у Дідонц,
Забув і в Рим щоб мандровать.
Тут не бояв ся і Юнони,
Пустив ся все бенькетовать;
Дідону мав він мов за жінку,
Убивши добру в неї грінку,
Мутив як на селі москаль!
Бо — хрін його не взяв — моторний,
Ласкавий, гарний і проворний
І острій, як на бритві сталь.

41.

Еней з Дідоною возились,

Як з оселедцем сїрий кіт;
Гаяляли, бігали, казились,
Аж лпв ся деколи і піт.
Дідона ж мала раз роботу,
Як з ним побігла на охоту
Та грім загнав їх в темний льох...
Лихий їх зна, щó там робили,
Було невидно з-за могили,
В льоху ж сиділи тільки в двох.

42.

Не так-то робить ся все хутко,
Як швидко оком ізмигнеш,
Або як казку кажеш прудко,
Пером в папері як пишнеш.
Еней в гостях прожив не мало,
Що з голови його пропало,
Куди його Зевес послав.
Він годів зо два там просидів,
А мабуть би і більш пронидів,
Як-би його враг не спіткав.

43.

Колись Юпитер ненароком
Із неба глянув і на нас,
І кинув в Карфагену оком:
Аж там троянський мартопляс!
Розсердив ся і розкричав ся,
Аж цілий сьвіт поколихав ся;
Енея лаяв на весь рот:
»Чи так-то, гадів син, він слуха?
Убрав ся в патоку мов муха,
Засїв як у болоті чорт!

44.

Пійдїть гінця мені кликніте,
До мене зараз щоб прийшов;
Глядїть же, цупко прикрутіте,

Щоб він в шинок та не зайшов!
Бо хочу я кудись послати.
І йон і йон-же, вража мати!
Але Еней наш зледаців;
А то Венера все свашкує,
Енеечка свого муштрує.
Щоб він з ума Дідону звів.»

45.

Прибіг Меркурій засапанвшись,
В три ряди піт з його котив;
Весь ремінцями обв'язавшись,
На голову бриль наложив.
На грудях з бляхою ладунка,
А з-заду з сухарями сумка,
В руках нагайський малахай.
В такім наряді влізши в хату,
Сказав: »Готов уже я, тату;
Куди ти хочеш, посилай.»

46.

— »Біжи лиш швидче в Карфагену.»
Зевес гінцеві так сказав,
»І пару розлучи скажену,
Еней Дідону б забував.
Нехай лиш відтіть уплітає
І Рима строїти чухрає,
А то заліг мов в грубі пес.
Коли ж він буде йще гуляти,
То дам йому себе я знати!
Оттак сказав, скажи, Зевес.»

47.

Меркурій низько поклонив ся,
Перед Зевесом бриль ізняв,
Через поріг перевалив ся,
До стайні швидче тягу дав.
Покинувши із рук нагайку,

Зап'яг він митьтю чортопхайку,
Черкнув із неба, аж курить!
І все кобилок поганяє,
Що оглобельна аж брикає;
Помчали, аж візок скрипить!

48.

Еней тогді купав ся в бразі,
І на полу укрившись лїг;
Пому не снилось о приказі,
Як ось Меркурій в хату вбіг.
Смикнув із полу мов песяюху:
»А щó ти робиш? пеш сивуху?«
Зо всього горла закричав.
»А ну лиш швидче убирай ся,
З Дідоною не женихай ся,
Зевес поход тобі сказав!

49.

Чи се-ж таки до діла робиш,
Що й досі тута загулявсь?
Та швидко і не так задробиш,
Зевес не дурно похвалявсь.
Получиш добру халазію,
Він видавить з тебе олію,
От тільки ще тут побарись!
Гляди ж, сьогодні щоб убрав ся,
Щоб нищечком відсіль украв ся,
Мене у-друге не дождись.«

50.

Еней піджав хвіст мов собака,
Мов Каїн затрусивсь увесь,
Із носа потекла кабака:
Уже він знав, який Зевес!
Шатнув ся митьтю сам із хати,
Своїх Троянців позбирати.
Зібравши, дав такий приказ:

»Як можна швидче укладайтесь,
Зо всіми клунками збирайтесь,
До моря швендяйте як-раз!»

51.

А сам, вернувши ся в будинки,
Свое лахматъте позбпав;
Мизерії паклав дві скриньки,
На човен зараз одіслав;
І дожидав ся тільки ночи,
Що як Дідона зімкне очи,
Щоб не прощавшись тягу дати.
Хоть він за нею і журив ся
І сьвітом цілий день нудив ся,
Та ба! бач, треба покидати.

52.

Дідона зараз одгадала,
Чого сумує пан Еней,
І все на ус собі мотала,
Щоб умудрити ся і ей;
З-за печи часто виглядала,
Прикпнувшись, буцім куняла
І мов вона хотіла спати.
Еней же думав, що вже спала,
І тільки що хотів дати драла,
Аж ось Дідона за чуб хвать!

53.

»Постій, прескурвий вражий сину!
Зо мною перше розплатись;
От задушю як злу личину,
Ось ну лиш тільки завертись!
Оттак за хліб, за сіль ти платиш?
Ти, всім привикши насьміхатись,
Розпустиш славу по мені!
Нагріла в пазусі гадюку,
Щоб послі ізробила муку,
Послала пуховк свині.

54.

Згадай, який прийшов до мене,
Що ні сорочки не було,
І постолів чорт мав у тебе,
В кишені ж пусто, аж гуло!
Чи знав ти, що́ таке гроші?
Мав без матні одні холоші,
І тільки слава, що в штанах;
Та й те порвалось і побилось,
Аж глянуть сором, так сьвітилось;
Свити́на вся була в латках.

55.

Чи я ж тобі та не годила?
Хиба ріжна ти захотів?
Десь вража мати підкусила,
Щоб хирний тут ти не сидів.«
Дідона гірко заридала,
Із серця аж волосься рвала,
І за́красніла ся мов рак;
Запінилась, посатаніла,
Неначе дурману ізїла,
Залаяла Енея так:

56.

»Поганий, мерзкий, скверний, бридкий.
Нікчемний, ланець, кателик!
Гульвіса, па́косний, пресидкий,
Негідний, злодій, еретик!
За кучму сю твою велику
Як дам ляща тобі я в пику,
То тут тебе лизне і чорт!
І очи видеру із лоба
Тобі, диявольска худоба.
Трясен ся, мов зимою хорт!

57.

Мандруй до сатани з рогами,

Нехай тобі присниться ся біс!
З твоїми сучими синами
Щоб враг побрав вас всіх гульвіс!
Щоб ні горіли, ні боліли,
На чистому щоб покоїли,
Щоб не оставсь ні чоловік;
Щоб доброї не знали долі,
Були щоб з вами злії болі,
Щоб ви шатали ся по вік!»

58.

Еней від неї одступав ся,
Поки зайшов через поріг,
А далі аж не оглядав ся,
З двора в собачу ристь побіг.
Прибіг к Троянцям, засапав ся,
Обмок в поту, як-би купав ся,
Мов з торгу в школу курохват;
Потім у човен хутко сівши
І їхати своїм велівши,
Не оглядав ся сам назад.

59.

Дідона тяжко зажурвлась,
Весь день ні їла, ні пила;
Все тосковала, все нудилась,
Кричала, плакала, ревла,
То бігала, як-би шалена,
Стояла довго тороплена,
Кусала ногті на руках;
А далі сіла на порозі,
Аж занудило їй небозі
І не встояла на ногах.

60.

Сестру кликнула на пораду,
Щоб горе злее розказать,
Енееву оплакать зраду

І льготи серцю трохи даць.
»Ганнусю, рибко, душко, любко,
Ратуй мене, моя голубко!
Тепер пропала я на вік!
Енеєм кинута я бідна,
Як сама паплюга послідня,
Еней злий змії, не чоловік!

61.

Нема у серця мого сили,
Щоб я могла його забуць.
Куди мні бігти? — до могили!
Туди один надежний путь!
Я все для його потеряла,
Людей і славу занедбала;
Боги! я з ним забула вас.
Ох, дайте зілья мні напитись,
Щоб серцю можна розлюбитись,
Утихомиртись на час.

62.

Нема на сьвітї мні покою,
Не льють ся сльози із очей,
Для мене білий сьвіт єсть тьмою,
Там ясно тільки, де Еней.
О пуцьверинку Купидоне!
Любуї ся, як Дідона стогне...
Щоб ти маленьким був пропав!
Познайте, молодниці гожі:
З Енеєм бахурі всі схожі;
Щоб враг зрадливих всіх побрав!«

63.

Так бідна з горя говорила
Дідона, жизнь свою кляла;
І Ганна, щó їй не робила,
Ніякой ради не дала.
Сама з царицей горювала

І сльози рукавом втирала,
І хлипала собі в кулак.
Потім Дідона мов унишкла,
Звеліла, щоб і Гандзя вийшла,
Щоб їй насумоватись в смак.

64.

Довгенько так посумовавши,
Пішла в будинки на постіль;
Подумавши там, погадавши,
Проворно скочила на під.
І взявши з запічка кресало
І клочча в пазуху чимало,
Тихенько вийшла на город.
Нічною се було добою
І самою тихою порою,
Як спав хрещений весь народ.

65.

Стояв у неї на городі
В кострі на зиму очерет;
Хоть се не по царській породі,
Та де-ж взять дров, коли все степ.
В кострі був зложений сухенький,
Як порох був уже палкенький,
Його й держали на підпал.
Під ним вона огонь кресала,
І в клоччі гарно розмахала
І розвела пожар чимал.

66.

Кругом костер той запаливши,
Зо всей одежі роздяглась,
В огонь лахматьте все зложивши,
Сама в огні тім простяглась.
Вкруг неї поломя палало,
Покійниці не видно стало,
Пішов од неї дим і чад!

Енея так вона любила,
Що аж сама себе спалила,
Послала душу к чорту в ад.

ЧАСТЬ ДРУГА.

1.

Еней, попливши синім морем,
На Карфагену оглядавсь;
Боровсь з своїм сердега горем,
Слїзьми бідняжка обливавсь.
Хоть од Дідони плив поспішно,
Та плакав гірко, неутїшно.
Почувши ж, що в огні спеклась,
Сказав: »Нехай їй вічне царство,
Мені же довголітне панство,
І щоб друга вдова найшлась!«

2.

Як ось і море стало грати,
Великі хвилі піднялись,
І вітри зачали бурхати,
Аж човни на морі тряслись.
Водою чорт зна як крутило,
Що трохи всіх не потопило,
Вертілись човни мов дурні.
Троянці з страху задрожали
І щó робити всі не знали,
Стояли мовчки всі смутні.

3.

Один з троянської ватаги,
По їх він звав ся Палїнур,
Сей більше мав других одваги,
Сьміленький був і балагур;
Що-наперед сей схаменув ся

І до Нептуна окликнув ся:
»А що ти робиш, пан Нептун?
Чи се і ти пустивсь в ледащо,
Що хочеш нас звести ні на що?
Хиба півкопи вже забув?«

4.

А далі після сеї мови
Троянцям він так всім сказав:
»Бувайте, братця, ви здорові!
Отсе Нептун замудровав.
Куди тепер ми, братця, пійдем?
В Італію ми не доїдем,
Бо море дуже щось шпуге.
Італія відсіль не близько,
А морем в бурю їхать слизько,
Човнів ніхто не підкуе.

5.

Отгуг земелька єсть, хлопята,
Відсіль вона не вдалеку,
Сицилія, земля багата,
Вона мені щось по-знаку.
Дмухнім лиш, братця, ми до неї,
Збувати горести своєї,
Там добрий цар живе Ацест.
Ми там, як дома, очуняем
І як у себе загуляем,
Всього багацько в його єсть.»

6.

Троянці разом прийняли ся
І стали веслами гребти,
Як стрілки човники несли ся,
Мов з заду їхали їх чорти.
Іх Сицилійці як узріли,
То з города, мов подуріли,
До моря бігли всі зустрічать.

Тут між собою розпитались,
Чоломкались і обнимались,
Пішли до короля гулять.

7.

Ацест Енею, як-би брату,
Велику ласку показав,
І зараз, попросивши в хату,
Горілкою почаствовав;
На закуску наклали сала,
Лежала ковбаса чимала
І хліба повне решето.
Троянцям всім дали тетері
І відпустили на кватери,
Щоб йшли, куди потрапить хто.

8.

Тут зараз підняли бенькети,
Замурмотали як коти,
І в кахлях піднесли пашкети
І кисілю їм до сити;
Гарячую, м'яжку бухнику,
Зразову до рижків печінку,
Гречаних з часником пампух.
Еней з дороги налігав ся
І пінної так нахлистав ся,
Трохи не виперсь з його дух.

9.

Еней, хоть трохи був підпилий,
Та з розумом не потерявсь;
Він син був богобоязливий,
По смерті батька не цуравсь.
В сей день його отець опряг ся,
Як чиклдихи обіжрав ся —
Анхиз з горілочки умер.
Еней схотів обід справляти
І тут старців нагодовати,
Щоб Бог душі свій рай одпер.

10.

Зібрав троянську вею громаду,
І сам пішов на двір до них
Просить у їх собі пораду,
Сказав їм річ в словах таких:
»Панове, знаєте, Трояне,
І всі хрещеніі миряне,
Що мій отець бував Анхиз.
Його свуха запалила
І живота укоротила,
І він, як муха в зиму, зелиз.

11.

Зробити поминки я хочу,
Поставити обід старцям.
І завтра-ж — далі не одсрочу;
Скажіте: як здаєть-ся вам?«
Сього Троянці і бажали
І всі у голос закричали:
»Енею Боже поможи!
І коли хочеш, пане, знати,
І самі будем помагати,
Бо ми тобі не вороги.«

12.

І зараз митьтю всі пустились
Горілку, мясо купувать,
Хліб, бублики, книші вродились,
Пійшли посуду добувать;
І коливо з куті зробили,
Сити із меду наситили,
Договорили і попа.
Хазяїнів своїх ззивали,
Старців по улицам шукали,
Пішла на дзвін дякам копа.

13.

На другий донь раненько встали,

Огонь на дворі розвели
І мяса в казані наклали,
Варили страву і пекли.
П'ять казанів стояло юшки,
А в чотирьох були галушки,
Борщу трохи було не з шість;
Баранів тьма була варених,
Курей, гусей, качок печених,
До сити щоб було всім їсть.

14.

Цебри сивушки там стояли
І браги повнії дїжки;
Всю страву в вагани вливали
І роздавали всім ложки.
Як проспівали »Со святими«,
Еней обливсь слїзьми гіркими,
І прийняли ся всі трепать;
Наїли ся і нахлистались,
Що деякі аж повалялись,
Тогді і годі поминать.

15.

Еней і сам со старшиною
Анхиза добре поминав:
Не зрив нічого пред собою,
А ще з-за столу не вставав;
А далі трошки проходив ся,
Прочумав ся, протверезив ся,
Пішов к народу, хоть поблід.
З кишені впнявши півкіпки,
Шпурнув в народ дрібних, як ріпки,
Щоб тямилі його обід.

16.

В Енея заболіли ноги,
Не чув ні рук ні голови,
Напали з хмелю перелогі,

Опухли очи, як в сови ;
Увесь обдуб ся, як барило,
Було на сьвітї все немило,
Мисліте по землі писав.
З нудьги охляв і ізнеміг ся,
В одежі лїг і не роздїг ся,
Під лавкою до сьвіта спав.

17.

Прокинувши ся весь трусив ся,
За серце ссало, мов глисти :
Перевертав ся і нудив ся,
Не здужав голови звести,
Поки не випив півквартівки
З імбером пінної горїлки
І кухля сирівцю не втер.
З-під лавки вилїз і струхнув ся,
Закашляв, чхнув і стрепенув ся :
»Давайте,« крикнув, »пить тепер!«

18.

Зібравши ся, всі паненята
Ізнов кружати начали,
Пили, як брагу поросята.
Горїлку так вони тягли ;
Тягли тут пінненьку Троянці,
Не вомпили Сицилїянці,
Черкали добре на-захват.
Хто пив тут більш од всіх сивухи
І хто пив разом три осьмухи,
То той Енееві був брат.

19.

Епей наш роздобрехотав ся,
Ігрища вздумав завести,
І п'яний зараз розкричав ся,
Щоб перебийдїв привести.
У вікон школярї слївали,

Халяндри циганки скакали,
Іграли в кобзи і сліпці;
Було тут різні чути крики,
Водили в городі музики,
Моторні, п'яні молодці.

20.

В присінках всі панн сиділи,
На дворі ж вкруг стояв народ,
У вікна деякі гляділи,
А вищий був на-верх ворот;
Аж ось прийшов і перебієць,
Убраний так як компанієць,
І звав ся молодець Дарес;
На кулаки став викликати
І перебійця визивати,
Кричав, опарений мов пес:

21.

»Гей, хто зо мною вийде битись,
Покоштовати стусанів?
Хто хоче пасокою вмитись?
Кому не жаль своїх зубів?
А нуте, нуте йдіте швидче,
Сюди на кулаки лиш близче!
Я бебехів вам надсажу,
На очі вставлю окуляри;
Сюди, поганці бакаляри!
Я всякому лоб розміжжу.«

22.

Дарес довгенько дожидав ся,
Мовчали всі, ніхто не йшов,
З ним всякий бити ся бояв ся,
Собою страху всім задав:
»Так ви, бачу, всі легкодухи,
Передо мною так, як мухи
І пудофети на-голо!«

Дарес тут дуже насьміхав ся,
Собою чванивсь, величав ся,
Аж слухать сором всім було.

23.

Абсест Троянець був сердитий,
Згадав Ентелла козака,
Зробив ся мов несамовитий,
Чим-дуж дав відтіль драпака.
Ентелла скрізь пішов шукати,
Щоб все, щó бачив, розказати
І щоб Дареса підцьковать.
Ентелл був тяжко сьмілий, дужий,
Мужик плечистий і невключий;
Тогді він п'яний вклав ся спать.

24.

Знайшли Ентелла сїромаху,
Що він під тинном гарно спав;
Сього сердешного тїмаху
Будити стали, щоб устав.
Всі голосно над ним кричали,
Ногами в-силу розкачали,
Очима він на них дупнув:
»Чого ви? щó за вража мати?
Зібрались не давати спати!
Сказавши се, опять заснув.

25.

»Та встань, будь ласкав, пане свату!«
Абсест Ентеллові сказав.
— »Пійдіть лиш ви собі ік кату!«
Ентелл на їх так закричав.
А послі бачить, що не шутка —
Абсест сказав, яка погудка, —
Проворно скочивши, здригнувсь:
»Хто? як? Дарес? Ну, стійте наші!
Зварю пану Даресу каші,
Горілки дайте лиш напюсь.«

26.

Примчали з казанок сивухи,
Ентелл її разком дмухнув,
І од сієї він мокрухи
Скрививсь, наморщивсь і зівнув;
Сказав: »Тепер ходімо, братця,
До хвастуна Дареса, ланця!
Йому я ребра полічу,
Зімну всього я на кабаку,
На смерть з'увічу мов собаку,
Я бити ся його навчу!«

27.

Прийшов Ентелл перед Дареса,
Сказав йому на сьміх: »Гай, гай!
Ховайсь, проклята неотеса!
Заранья відсіль утікай;
Я роздавлю тебе як жабу,
Зітру, зімну, мороз як бабу,
Що тут і зуби ти зітнеш!
Тебе диявол не пізнає,
З кістками чорт тебе злигає,
Уже від мене не влизнеш!«

28.

На землю шапку положивши,
По локоть руки засукав,
І цупко кулаки стуливши,
Дареса битись визивав.
Із серця скриготав зубами,
Об землю тупотав ногами
І на Дареса налізав.
Дарес не рад своїй лихоті,
Ентелл потяг не по охоті
Дареса, щоб його він знав.

29.

В се время в рай боги зібрались

К Зевесу в гості на обід:
Пили там, їли, забавлялись.
Забули наших людських бід.
Там лакотники різні їли,
Буханчики пшеничні білі,
Кислиці, ягоди, коржі
І всякі різні витребеньки —
Уже либонь були п'яненькі,
Понадувались, мов йоржі.

30.

Як ось знечевя вбіг Меркурій,
Засапавши ся, до богів;
Прискочив, мов котице мурий
До сирних в маслі пирогів.
»Ге, ге! отгуг-то загулялсь,
Що і од сьвіта одцуралсь;
Диявол ма вам і стида!
В Сицилії таке творить ся,
Що вже вам треба б подивить ся,
Там крик, мов підступа Орда.«

31.

Боги, почувши, зашаталась,
Із неба виткнули носи,
Дивитись на бійців хваталась,
Як жаби літом із роси.
Ентелл там сильно храбровав ся,
Аж до сорочки весь роздяг ся,
Совав Даресу в ніс кулак.
Дарес ізвонпив сіромаха,
Бо був Ентелл непевна птаха,
Як чорноморський злий козак.

32.

Венеру за виски хватило,
Як глянула, що там Дарес,
Їй дуже се було немило,

Сказала: »Батечку Зевес!
Дай моєму Даресу сили,
Йому хвоста щоб не вкрутили,
Щоб він Ентелла поборов.
Мене тогді весь сьвіт забуде,
Коли Дарес живий не буде;
Зроби, щоб був Дарес здоров!«

33.

Тут Бахус п'яний обізвав ся,
Венеру лаяти почав.
До неї з кулаком совав ся
І так із п'яна їй сказав:
»Пійди лиш ти к чортам, плюгава,
Невірна, пакосна, халява!
Нехай ізслизне твій Дарес.
Я за Ентелла сам вступлю ся;
Як більш сивухи натягну ся,
То не заступить і Зевес.

34.

Чи знаєш, він який парнище?
На сьвіті трохи єсть таких,
Сивуху так як брагу хлище,
Я в парубках кохаюсь сих.
Уже зальє за шкуру сала,
Ні неня в бразі не скупала,
Як він Даресові задасть!
Уже хоть як ти не верти ся,
З своїм Даресом попусти ся,
Бо прийдець-ся йому пропасть.«

35.

Зевес до річи сей дочув ся,
Язык на-силу повернув,
Він од горілки весь обдуз ся,
І грімко так на їх гукнув:
»Мовчіть! Чого ви задрочились?

Чи, бач, і в мене розходились?!
Я дам вам зараз тришія!
Ніхто в кулачки не мішайтесь,
Кінця од самих дожидайтесь,
Побачим, візьметь-то чня.»

36.

Венера, облизня піймавши,
Слізки пустила із очей
І, як собака хвіст піджавши,
Пішла к порогу до дзерей,
І з Марсом у куточку стала,
З Зевеса добре глузовала.
А Бахус пінненьку лигав:
Із Ганімедова пuzдерка
Утер трохи не з пів відерка:
Напивсь — і тільки, що крєктав.

37.

Як між собою боги сварились
В раю, попившись в небесах,
Тогді в Сицилії творились
Великі дуже чудеса.
Дарес од страху оправляв ся
І до Ентелла підбирав ся,
Цибульки б дасть йому під ніс.
Ентелл од ляпаса здригнув ся,
Разів із пять перевернув ся,
Трохи не попустив і сліз.

38.

Розсердив ся і роз'ярив ся,
Аж піну з рота попустив,
І саме в міру підмостив ся,
В висок Дареса затопив.
З очей аж іскри полетіли
І очи ясні соловіли,
Сердечний об землю упав.

Чмелїв довгенько дуже слухав,
І землю носом рив і нюхав,
І дуже жалібно стогнав.

39.

Тут всі Ентелла вихваляли,
Еней з панами реготавсь,
З Дареса ж дуже глузовали,
Що силою він величавсь.
Звелїв Еней його підняти,
На вітрі щоб поколихати
Од ляпаса і щоб прочхавсь;
Ентеллові ж дав на кабаку
Трохи не цілую гривняку
За те, що так він показавсь.

40.

Еней же, сим не вдовольнившись,
Іще гуляти захотїв,
І цупко пінної напившись,
Медведїв привести звелїв.
Литва на труби засурмила,
Медведїв зараз зупинила,
Заставила їх танцювать.
Сердечний зьвір перекидав ся,
Плагав, вертїв ся і качав ся,
Забув і бджолп піддирать.

41.

Як пан Еней так забавляв ся,
То лиха вже собі не ждав;
Не думав і не сподївав ся,
Щоб хто з Олимпа кучму дав.
Но те Юнона повернула
І в голові так коверзнула,
Щоб зараз учинить ярмис.
Набула без панчіх патинки,
Пішла в Ірисині будинки,
Бо хитра ся була як біс.

42.

Прийшла, Ірисі підморгнула,
Черкнули разом в хижу в двох,
І на ухо щось їй шепнула,
Щоб не підслухав який бог;
І пальцем цулко прикрутила,
Щоб зараз все те ізробила
І їй би припесла лепорт.
Ірися низько поклонилась,
І в ліжник зараз нарядилась,
Побігла з неба як-би хорт.

43.

В Сицилію як-раз спустилась,
Човни троянські де були;
І між Троянок помістилась,
Которі човнів стерегли.
В кружку сердечні сі сиділи
І кисто на море гляділи,
Во їх не кликали гулять,
Де чоловіки їх гуляли,
Медок, сивушку попивали
Без просипу неділь із п'ять.

44.

Дівчата зліха горювали,
Нудило тяжко молодиць;
Лиш слинку з голоду ковтали,
Як хочеться кому кислиць.
Своїх Троянців проклинали,
Що через їх так горювали,
Дівки кричали на весь рот:
»Щоб їм хотілось так гуляти,
Як хочеться нам дівовати!
Коли-б замордовав їх чорт!«

45.

Троянці волокли з собою

Старую бабу, як ягу,
Лукаву відьму, злу Берою,
Іскорчившую ся в дугу.
Ірися нею ізробилась,
І як Бероя нарядилась
І підступила до дівок;
І щоб к ним лучше підмостить ся
І пред Юноюю заслужить ся,
То піднесла їм пиріжок.

46.

Сказала: »Помагай Біг, діти!
Чого сумуете ви так?
Чи не остило тут сидіти?
Отсе гуляють наші як!
Мов божевільних нас морочать,
Сім літ, як по морям волочать,
Глузують, як хотять, із вас.
Але з другими бахурують,
Свої ж жінки нехай горюють;
Коли водилось се у нас?

47.

Послухайте лиш, молодиці,
Я добрую вам раду дам!
І ви, дівчата білолиці:
Зробім кінець своїм бідам!
За горе ми заплатим горем.
А доки нам сидіть над морем?
Приймімось, човни попалім.
Тогді вже мусять тут остать ся
І нехотя до нас прижать ся:
Ось так на лід їх посадім!«

48.

— »Спасеть же Біг тебе, бабуся!«
Троянки в голос загули:
»Такої б ради, пань-матусю,

Ми ізгадати не могли.
І зараз приступили к флоту
І прийняли ся за роботу:
Огонь кресати і нести
Скипки, тріски, солому, клочча;
Була тут всяка з них охоча,
Пожар щоб швидче розвести.

49.

Розжеврілось і загорілось,
Пішов димок до самих хмар,
Аж небо все зачервонілось,
Великий тяжко був пожар.
Човни і байдаки палали,
Соснові пороми тріщали,
Горіли дьоготь і смола.
Поки Троянці огляділись,
Що добре їх Троянки грілись,
То часть мала човнів була.

50.

Еней, пожар такий узрівши,
Злякав ся, побілів як сніг,
І бігти всім туди звелівши,
Чим дуж до човнів сам побіг.
На гвалт у дзвони задзвонили,
По улицях в трещотки били,
Еней же на ввесь рот кричав:
»Хто в Бога вірує, ратуйте!
Рубай, туши, гаси, лий, куйте!
А хто-ж таку нам кучму дав?«

51.

Еней од страху з плігу збив ся,
В умі сердега помішавсь,
І зараз сам не свій зробив ся,
Скакав, вертів ся і качавсь;
І із сього свого задору

Він, голову піднявши в гору,
Кричав, опарений мов пес.
Олимпських шпетив на всю губу,
Свою і неню лаяв любу,
Добувсь і в рот і в ніс Зевес.

52.

»Гей ти, проклятий стариганю,
На землю з неба не зиркнеш!
Не чуєш, як тебе я ганю,
Зевес! ні усом не моргнеш.
На очах більма поробились?
Коли-б до віку посліпились,
Що не поможеш ти мені!
Чи се-ж таки тобі не соромно,
Що пропаду, от лиш не видно?
Я-ж, кажуть люди, внук тобі!

53.

А ти з сідою бородою,
Пане добродію Нептун!
Сидиш, мов демон під водою,
Ізморщившись, старий шкарбун!
Коли-б струхнув хоть головою
І сей пожар залив водою —
Тризубець щоб тобі зломивсь!
Ти базаринку любиш брати,
А людям в нужді помагати
Не дуже, бачу, поспішивсь.

54.

І братик ваш Плутон, поганець,
Із Прозерпиною засів;
Пекельний, гаспидський коханець,
Іще себе там не нагрів?
Завів братерство з дьяволами,
І в світі нашими бідами
Не погорює ні на час.

Не послкуеть-ся ні мало,
Щоб так палати перестало
І щоб отсей пожар погас.

55.

І ненечка моя рідненька
У чорта десь тепер гуля,
А може спить уже пьяненька
Або з хлопятами ганя.
Тепер їй, бачу, *не до соли* ;
Уже, підтикавши десь поли,
Фурцює добре, навісна!
Коли сама з ким не почує,
То для когось уже свашкує,
Для сього тяжко поснішна.

56.

Та враг бери вас! Щоб хотіте,
Про мене те собі робіть :
Мене на лід не посадіте,
Пожар лиш тільки погасіть.
Завередуйте по своєму
І будьте ласкаві, моєму
Зробіте лихові кінець.
Нустіть лиш з неба веремію
І покажіте чудасію,
А я вам піднесу ралець.»

57.

Тут тільки що перемолвив ся
Еней і рот свій затулив,
Як ось із неба дощ полив ся,
В годину весь пожар залив.
Бурхнуло з неба, мов із бочки,
Що промочило до сорочки,
То драла в-розтич всі далц.
Троянці стали всі як хлюща,
Ім лучила ся невспнуща,
Не раді і дощу були.

58.

Не знав же, на яку ступити,
Елеї і тяжко горював:
Чи тут остатись, чи поплити?
Бо враг не всі човни забрав;
І митьтю кинувсь до громади
Просить собі у їх поради,
Чого собою не збагне.
Тут довго тяжко раховали,
І скільки не коверзowali,
Та все було, що не оне.

59.

Один з троянської громади
Насупивши ся все мовчав,
І дослухавшись до поради,
Ціпком все землю колував.
Се був пройдисьвіт і непевний,
І всім відьмам був родич кривний,
Упир і знахур ворожить.
Умів і трястю одшептати
І кров християнську замовляти,
І добре знав греблі гатить.

60.

Бував і в Шльонському з волами,
Нераз ходив за сільлю в Крим,
Тарані торговав возами,
Всі чумаки братались з ним.
Він так здавав ся і нікчемний,
Та був розумний, як письменний,
Слова так сипав, як горох.
Уже в чім, бач, пораховати,
Що розказать: йому вже дати,
Ні в чім не був страхополох.

61.

Невтесом всі його дражнили,

По паному ж то звався Охрім;
Мені так люде говорили,
Самому ж незнакомий він.
Побачив, що Еней гнівив ся,
До його зараз підмостив ся,
За білу рученьку узяв,
І вивівши його у сіни,
Сам поклонив ся аж в коліни,
Таку Енею річ сказав:

62.

»Чого ти сильно зажурив ся
І так надув ся, як індик?
Зовсім охляв і занудив ся,
Мов по болотові кулик?
Чим більш журитись, то все гірше.
Заплутаеш ся в лісі більше:
Покинь лиш горе і заплюй.
Піди вклади ся гарно спати,
А послі будеш і гадати,
Спочинь, та вже тогді міркуй.«

63.

Послухавши Еней Охріма,
Укрившись на полу ліг спать;
Но дупав тільки все очима.
Не міг ні крихти задрімати.
На всі боки перевертав ся.
До люльки разів три приймав ся.
Знеміг ся ж, мов і задрімав.
Як ось Анхиз йому приснив ся,
Із пекла батечко явив ся
І снові таке сказав:

64.

»Прокинь ся, милее дитятко,
Пробуркай ся і проходись!
Се твій прийшов до тебе батько,

То не сполохайсь, не жахнись.
Мене боги к тобі послали
І так сказати приказали,
Щоб ти ні трохи не журивсь;
Поплюють тобі щасливу долю,
Щоб учинив ти божу волю
І швидче в Рим переселивсь.

65.

Збери всі човни, щб̄ остались,
І гарно зараз їх оправ;
Придерж своїх, щоб не впивались,
І сю Сицилію остав.
Пливи і не журись, небоже!
Уже тобі скрізь буде гоже.
Та ще, послухай, щось скажу:
Щоб в пекло ти зайшов до мене,
Бо діло єсть мені до тебе,
Я все тобі там покажу.

66.

І по олимпському закону
Уже ти пекла не минеш,
Бо треба кланятись Плутону,
А то і в Рим не допливеш.
Якусь тобі він казань скаже,
Дорогу добру в Рим покаже,
Побачиш, як живу і я.
А за дорогу не турбуй ся,
До пекла напростець прямуй ся
Пішком, не треба і коня.

67.

Прощай же, сизий голубочок!
Бо вже стає на дворі сьвіт;
Прощай, дитя! прощай, синочок!
І в землю провалив ся дід.
Еней з просонья як схопив ся,

Дрижав од страху і трусив ся,
Холодний лив ся з його піт;
І всіх Троянців поскликавши,
І лагодитись приказавши,
Щоб завтра поплисти, як сьвіт —

68.

К Ацесту зараз сам махнувши,
За хліб подяковав, за сіль,
І там недовго щось побувши,
Вернув ся до своїх відтіль.
Весь день збирались та вкладались
І сьвіта тільки що дождались,
То посідали на човни.
Еней же їхав щось несьміло,
Бо море дуже надоїло,
Як чумакам дощ в осени.

69.

Венера, тільки що узріла,
Що вже Троянці на човнах,
К Нептуну на поклон побігла,
Щоб не втопив їх у волнах.
Поїхала в своїм ридвані,
Мов сотника якого пані,
Баскими конями, як зьвір,
І з кінними провідниками,
З трйома на-заді козаками,
А коні правив машталір.

70.

Була на йому біла свита
Із шаповальського сукна,
Тясомкою кругом обшита,
Сім кіп стояла ся вона.
На-бакыр шапочка стрпміла,
Далеко дуже червоніла,
В руках же довгий був батіг;

Їм грімко ляскав він із лиха,
Скакали коні без оддиха,
Ридван мов вихор в полі біг.

71.

Приїхала, загримотїла,
Кобиляча мов голова,
К Нептуну в хату улетїла
Так, як із впрїю сова.
І не сказавши ні пів-слова:
»Нехай,« каже, »твоя здорова
Бува, Нептуне, голова!«
Як навіжена прискакала,
Нептуна в губи ціловала,
Говорячи такі слова:

72.

»Коли, Нептун, мені ти дядько,
А я племінниця тобі,
Та ти-ж мені хрещений батько,
Спаси-бі зароби собі.
Моему поможи Енею,
Щоб він з ватагою своєю
Щасливо їздив по водї.
Уже і так пополякали,
На-силу баби одшептали,
Попаив ся в зуби був бідї.«

73.

Нептун, моргнувши, засьміяв ся,
Венеру сісти попросив,
І після неї облизав ся,
Сивухи чарочку налив.
І так її почаствовавши,
Чого просила, обіщавши,
І зараз з нею попрощавсь.
Повіяв вітр з руки Енею,
Простивсь сердешненький з землею,
Як стрілочка по морю мчавсь.

74.

Поромник їх що найглавнійший
З Енеем їздив всякий раз,
Йому слуга був найвірнійший,
По нашому він звався Тарас;
Сей, сидя на кормі, хитав ся,
По саме нельзя нахлистав ся
Горілочки, коли прощавсь.
Еней велів його прийняти,
Щоб не пустивсь на дно ниряти,
І в лучнім місті би проспавсь.

75.

Но видно, що пану Тарасу
Написано так на роду,
Щоб тільки до сього він часу
Терпів на сьвітї сїм біду.
Бо, розхитавшись, бризнув в воду,
Нирнув — і не спитавши броду,
Наввирники пішла душа.
Еней хотів, щоб окошилась
Біда і більш не продовжилась,
Щоб не пропали всі з коня.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

1.

Еней сподар, посумовавши,
На-силу трохи вгамовавсь;
Поплакавши і поридавши,
Сивушкою почаствовавсь.
Но все таки його мутило
І коло серденька крутило,
Небіжчик часто щось вздыхав.
Він моря так уже бояв ся,

Що на богів не полагав ся
І батькові не довіряв.

2.

А вітри з-заду все трубили
В потилицю його човнам,
Що мчали ся зо всеї сили
По чорним пінявим водам.
Гребці і весла положили,
Та сидя люлечки курили
І кургикали пісеньок:
Козацьких, гарних запорозьких,
А які знали, то московських
Вигадовали бріденьок.

3.

Про Сагайдачного співали,
Либонь співали і про Січ,
Як в пікінери набирали,
Як мандровав козак всю ніч;
Полтавську славили Шведчину,
І неня як свою дитину
З двора проводила в поход,
Як під Бендерю войовали,
Без галушок як помирали
Колись, як був голодний год.

4.

Не так-то дієть-ся все хутко,
Як швидко кажуть нам казок;
Еней наш плив хоть дуже прудко,
Та вже-ж він плавав не деньок.
Довгенько по морю щось шлялись,
І самі о сьвітї не знались:
Не знав Троянець ні один,
Куди, про що і як швендюють,
Куди се так вони мандрують,
Куди їх мчить Анхизів син.

5.

Оттак поплававши немало
І поблудивши по морям,
Як ось і землю видко стало,
Побачили кінець бідам!
До берега як раз пристали,
На землю з човнів повставали,
І стали тут оддыхать.
Ся кумською земелька звалась,
Вона Троянцям сподобалась,
Далось і їй Троянців знать.

6.

Розгардіяш настав Троянцям.
Опять забули горювать:
Буває щастя скрізь поганцям,
А добрий мусить пропадать.
І тут вони не шанувались,
А зараз всі і потаскались,
Чого хотіло ся шукать:
Якому меду та горілки,
Якому молодиці, дівки,
Оскому щоб з зубів зігнать.

7.

Були бурлаки сі моторні,
Тут познакомились той-час,
З дівола швидкі, проворні,
Підпустять Москаля як раз!
Зо всіми митью побратались,
Посватались і покумались,
Мов з роду тутечка жили.
Хто мав к чому яку кебету,
Такого той шукав бенькету,
Всі веремію підняли.

8.

Де досвітки, де вечерниці

Або весілля де було,
Дівчата де і молодниці,
Кому родини надало,
То тут Трояниці і вродились;
І лиш гляди, то й заходились
Коло жінок там ворожити,
І чоловіків підпоївши,
Жінок, куди хто знав, повівши,
Давай по чарці з ними пити.

9.

Які ж були до карт охочі,
То не сиділи дурно тут;
Гуляли часто до півночи
В носка, в пари, у лави, в джгут,
У памфиля, в візка і в кена;
Кому ж із них була дотепа,
То в гроші грали в сім листів.
Тут всі по волі забавлялись,
Пили, іграли, женихались,
Ніхто без діла не сидів.

10.

Еней один не веселив ся,
Йому немило все було,
Йому Плутон та батько снів ся
І пекло в голову ввійшло.
Оставивши своїх гуляти,
Пішов скрізь по полях шукати,
Щоб хто дорогу показав,
Куди до пекла мандрувати,
Щоб розізнати, розпитати,
Бо в пекло стежки він не знав.

11.

Ішов, ішов, що аж із чуба
В три ряди капав піт на ніс,
Як ось забачив із-за дуба,

Густий пройшовши дуже ліс ·
На ніжці курячій стояла
Там хатка дуже обветшала
І вся вертіла ся кругом.
Він, до тії прийшовши хати,
Господаря став викликати,
Прищуривши ся під вікном.

12.

Еней стояв і дожидав ся,
Щоб вийшов з хати хто небудь;
У двері стукав, добував ся,
Хотів був хатку з ніжки спхнуть:
Як вийшла бабище старая,
Крива, горбатая, сухая,
Запліснявіла, вся в шрамах;
Сіда, рыба, беззуба, ксса,
Розхристана, простоволоса,
І як в намисті вся в жовнах.

13.

Еней, таку узрівши цяцю,
Не знав із ляку, де стояв,
І думав, що свою всю працю
На-віки тута потеряв.
Як ось до його підступила
Яга ся і заговорила,
Роззявивши свої уста:
»Гай, гай же! слихом послыхати,
Анхизенка у віч видати!
А як забрів ти в сі міста?

14.

Давно тебе я дожидаю,
І думала, що вже пропав;
Я все дивлюсь та визираю,
Аж ось коли ти причвалав.
Мені вже розказали з неба,

Чого тобі пильненько треба,
Отець твій був у мене тут.«
Еней сьому подивовав ся
І баби сучої спитав ся:
»Як, нененько, тебе зовуть?«

15.

— »Я Кумська зовусь Сивилла,
Ясного Феба попада,
При його храмі посідила,
Давно живу на сьвітї я:
У Шведчину я дївовала,
А Татарва як набігала,
То вже я за-мужем була.
І першу сарану зазнаю:
Коли ж був трус, як ізгадаю,
То вся здригнусь, мов-би мала.

16.

На сьвітї всячину я знаю,
Хоть нікуди і не хожу,
І людям в нуждї допомагаю:
Я їм на зьвіздах ворожу,
Кому чи трястю одігнати,
Од заушниць чи пошептати,
Або і волос ізігнати;
Шепчу, уроки проганяю,
Переполохи виливаю,
Гадюк умію замовлять.

17.

Тепер ходімо лиш в каплицю:
Там Фебові ти поклонись
І обіщай йому телицю,
А послї гарно помолись.
Не пожалій лиш золотого
Для Феба сьвітлого, ясного,
Та і менї що перекинь.

То ми тобі таки щось скажем,
А може в некло шлях покажем;
Иди, утрись і більш не слинь.»

18.

Прийшли в каплицю перед Феба;
Еней поклони бити став,
Щоб із блакитного Феб неба
Йому всю ласку показав.
Сивиллу тут замордовало
І очи на лоб позганяло,
І дибом волос став сідий;
Клубком із рота піна билась,
Сама ж вся корчилась, кривилась,
Мов дух вселив ся в неї злий.

19.

Тряслась, крєктала, побивалась,
Як бубон синя стала вся,
Упавши на землю качалась,
У барлозі мов порося.
І чим Еней молив ся більше,
То все було Сивиллі гірше;
А послі, як перемоливсь,
З Сивилли тільки піт котив ся,
Еней же на неї двивив ся,
Дрожав од страху і трусивсь.

20.

Сивилла трохи очуняла,
Огерла піну на губах,
І до Енея проворчала
Приказ од Феба в сих словах:
»Така богів олимпських рада,
Що ти і вся твоя громада
Не будете по смерть в Риму,
Но що тебе там будуть знати,
Твое іменьня вихваляти;
Но ти не радуй ся сьому.

21.

Ще ти випеш добру повну,
По всіх усядах будеш ти,
І долю гірку, невгомону
Готовсь свою не раз клясти.
Юнона ще не вдовольнилась,
Її злоба щоб окошилась
Хотя-б на правнуках твоїх.
Но послі будеш жить по панськи,
І люде всі твої троянські
Забудуть всіх сих бід своїх.»

22.

Еней похнюпивсь, дослухав ся,
Сивилла щó йому верзла,
Стояв, за голову узяв ся,
Не по йому ся річ була.
»Трохи мене ти не морочиш,
Не розчовну, щó ти пророчиш,«
Еней Сивиллі говорив:
»Цявол знає, хто з вас бреше,
Трохи б мені було не легше,
Як-би я Феба не просив.

23.

Та вже щó буде, те і буде,
А буде те, щó Бог нам дасть!
Не ангели, такі-ж люде,
Колись нам треба всім пропасть.
До мене будь лиш ти ласкава,
Услужлива і нелукава,
Мене до батька проведи.
Я проходив ся б, ради скуки,
Побачити пекельні муки;
А ну, на зьвізди погляди!

24.

Не перший я та й не послідній

Піду до некла на поклон :
Орфей який уже негідний,
Та що-ж йому зробив Плутон ?
А Геркулес як увалив ся,
То так у неклі розходив ся,
Що всіх чортяк порозганяв.
А ну, черкнім ! а для охоти
Тобі я дам на дві охвоти.
Та ну-ж ! скажи, щоб я вже знав. «

25.

— »Огнем, як бачу, ти іграєш, «
Йому дала яга одвіт :
»Ти некла, бачу, ще не знаєш,
Не мил тобі уже дець сьвіт ?
Не люблять в неклі жартовати,
По вік тобі дадуть ся знати,
От тільки ніс туди посунь !
Тобі там буде не до шмигги :
Як піднесуть із оцтом фігги.
То зараз вхопить тебе лунь.

26.

Коли ж сю маєш ти охоту
У батька в неклі побувать,
Мені дай зараз за роботу,
То я прийму ся мусовать,
Як нам до некла довалитись
І там на мертвих подивитись.
Ти знаєш : дурень не бере :
А хто хоть трохи в нас тямущий,
Уміє жить по правді сущій,
То той хоть з батька то здере.

27.

Покіль же що, то ти послухай
Того, щó я тобі скажу,
І голови собі не чухай,

Я в пекло стежку покажу:
В лісу великому, густому,
Непроходимому, пустому,
Якеєсь дерево росте,
На нїм кислїці не простїї
Ростуть, як жар всі золотїї,
І деревце те не товсте.

28.

Із дерева сього зломити
Ти мусиш гільку хоть одну,
Без неї бо нї підступити
Не можна перед сатану;
Без гільки і назад не будеш,
І душу з тілом ти погубиш —
Плутон тебе закабалить.
Іди ж та пильно приглядай ся,
На всі чотирп озираї ся,
Де деревце те заблицить.

29.

Зломивши ж, зараз убираї ся,
Як мога швидче утікаї;
Не становись, не оглядай ся,
І уха чим позатикаї.
Хоть будуть голоси кричати,
Щоб ти оглянув ся, прохати,
Не озираї ся та біжи.
Вони, щоб тільки погубити,
То будуть все тебе манити;
Оттут себе ти покажи.»

30.

Яга тут чорт зна де дівалась,
Еней остав ся тільки сам;
Йому все яблоня здавалась,
Покою не було очам.
Шукать її Еней попхав ся,

Втомивсь, засапавсь, спотикав ся,
Поки прийшов під темний ліс;
Коловсь сердечний об тернину,
Пошарнав ся ввесь об шепшину,
Було таке, що рачки ліз.

31.

Сеї ліс густий був неказанно,
І сумно все в йому було,
Щось вило там безперестанно
І страшним голосом ревло.
Еней, молитву прочитавши
І шапку цупко підв'язавши,
В лісну гущу і пішов.
Ішов і утомивсь чимало,
І на дворі тогді смеркало,
А яблоні ще не знайшов.

32.

Уже він починав боятись,
На всі чотири озиравсь,
Трусивсь, та нікуди діватись,
Далеко тяжко в ліс забравсь.
А гірше ще його змякало,
Як щось у очах засняло,
Отгуг-то берега пустивсь.
А послі дуже удивив ся,
Як під кислицей опинив ся —
За гільку зараз ухвативсь.

33.

І не подумавши ні мало,
Нап'явсь, за гілечку смикнув,
Аж дерево те затріщало,
І зараз гільку одчахнув.
І дав чим дуж із лісу драла,
Що аж земля під ним дрожала,
Біг так, що сам себе не чув;
Біг швидко, не останював ся,

Увесь об колючки подрав ся,
Як чорт у репяхах ввесь був.

34.

Прибіг к Троянцям, утомив ся
І одихати простягнувсь;
Як хлюпа потом весь облив ся,
Трохи, трохи не захлебнувсь.
Звелів з бичні волів пригнати,
Цапів з вівцями припасати,
Плутону в жертву принести
І всім богам, що пеклом правлять
І грішних тормонать і давлять,
Щоб гніву їм не навести.

35.

Як тільки темна та похмурна
Із неба зслизла чорна ніч,
Година ж стала балагурна,
Як зьвізди повтікали пріч:
Троянці всі заворушились,
Завештались, закаменілись
На жертву приганяють биків;
Дяки з попами позбирались,
Зо всім служити всі прибралесь,
Огонь розкладений горів.

36.

Пін зараз взяв вола за роги,
У лоб обухом зацідив,
І взявши голову між ноги,
Ніж в черево і засадив;
І вняв тельбухи з кишками,
Розклав гарненько їх рядами,
І пильно кендюх розглядав;
Енею послі божу волю
І всім Троянцям добру долю
Мов по зьвіздам все віщовав.

37.

Як тут з скотиною возились
І харамаркали дяки,
Як вівиці і цани дровичились,
В різницях мов, ревли бики :
Сивилла тут де не взяла ся,
Запінила ся і трясла ся
І галас зараз підняла :
»К чортам ви швидче всі ізгиньте,
Мене з Енеєм тут покиньте,
Не ждїть, щоб тришія дала.

38.

»А ти,« мовляла ко Енею,
»Моторний, сьмілий молодець,
Прощай ся з юрбою своєю,
Ходїм у пекло : там отець
Нас твій давно вже дожидає
І може без тебе скучає ;
А ну, пора чемчиковать !
Возьми на плечи з хлїбом клунок ;
Нехай йому лихий фрасунок,
Як голодом нам помирать.

39.

Не йди в дорогу без запасу,
Бо хвіст од голоду надмеш,
І де-где иншого ти часу
І крихти хлїба не найдеш.
Я в пекло стежку протоптала,
Я там не раз, не два бувала,
Я знаю тамошній народ ;
Дорїжки всі, всі уголочки,
Всі закамарочки, куточки
Уже не первий знаю год.«

40.

Еней в сю путь як-раз зібрав ся :

Шкапові чоботи набув,
Підтикав ся, підперезав ся,
І пояс цупко підтягнув;
А в руки добру взяв дручину
Обороняти злу личину,
Як лучить ся де од собак.
А послі за руки взяли ся,
Прямцем до пекла поплели ся,
Пішли на прощу до чортяк.

41.

Тепер же думаю, гадаю,
Трохи не годі і писать:
Із роду пекла я не знаю,
Не вмю ж, дале-бі, брехать.
Хяба читателі пождіте,
Вгамуйтеь трохи, не галіте,
Піду я до людей старих,
Щоб їх о пеклі розпитати,
І попрошу їх розказати,
Що чули од дідів своїх.

42.

Віргілій же, нехай царствує,
Розумненький був чоловік —
Нехай не вадить, як не чує,
Та в давній дуже жив він вік.
Не так тепер і в пеклі стало,
Як в старину колись бувало
І як покійник написав.
Я може що-небудь прибавлю,
Переміню і що оставлю:
Писну, як од старих чував.

43.

Еней з Сивиллою хватались,
До пекла швидче щоб прийти,
І дуже пильно приглядались,

До пекла двери як найти.
Як ось перед якуюсь гору
Прийшли і в ній глибоку пору
Знайшли і вскочили туди.
Пішли під землю темнотою,
Еней все щупав ся рукою,
Щоб не ввалити ся куди.

44.

Ся улица вела у пекло,
Була вонюча і грязна;
У ній і в день було мов смеркло,
Од диму вся була чадна.
Жила з сестрою тут Дрімота,
Сестра же звала ся Зівота;
Поклон сі перші оддали
Тімасі нашому Енею
З його старою попадею,
І послі далі повели.

45.

А потім Смерть до артикулу
Їм воздала косою честь,
Наперед стоя калавуру,
Який у її мосці єсть:
Чума, война, харцизство, холод,
Короста, трястя, парші, голод;
За сими ж тут стояли в ряд:
Кір, віспа, шолуди, бешиха,
І всі мирянські, знаєш, лиха,
Що нас без милости морять.

46.

Іще ж не все тут окошилось,
Іще бріла ватага лих:
За Смертію слідом валилось
Жінок, свекрух і мачух злих;
Вітчими йшли, тесті скупяги,

Зяті і свояки мотяги,
Сердиті шурини, брати,
Зовиці, невістки, ятровки,
Що все гризуть ся без умовки,
І всякі тут були кати.

47.

Якнісь злидні ще стояли,
Жовали все в зубах папір,
В руках каламарі держали,
За уха ж настромляли пір.
Се все десятські та сотські,
Начальники, пявки людські,
І всі прокляті писарі,
Ісправники все ваканцові,
Судьді і стряпчі безтолкові,
Повіренні, секретарі.

48.

За сими йшли сьвяті понури,
Що не дивились і на сьвіт,
Смиреної були натурі,
Складали руки на живіт;
Умільно Богу все молились,
На тиждень дні по три постились
І в слух не лаяли людей,
На чотках мир пересуждали
І в день ніколи не гуляли,
В ночі ж було не без гостей.

49.

Насупротив сих окаянниць
Квартал був цілий волоцюг,
Моргух, мандрйох, ярижниць, пянниць
І бахурів на цілий плуг;
З обстриженими головами,
З підрізаними пеленами,
Стояли фльорки на-голо.

І панночок філтіфікетних,
Лакеїв гарних і дотепних
Багацько дуже щось було.

50.

І молодиці молоденькі,
Що вийшли за-муж за старих,
Що всякий час були раденькі
Потішити парнів молодих ;
І ті тут молоді стояли,
Що недотепним помагали
Для них семейку розплодити ;
А діти гуртові кричали,
Своїх пань-маток проклинали,
Що не дали на світі жити.

51.

Еней хоть сильно тут дивився
Такий великій новині,
Та вже од страху так трусився,
Мов сидя охляп на коні.
Побачивши ж іще із-дали,
Які там дива плазовали,
Кругом куди не поглядиш,
Злякавсь, к Сивиллі прихилив ся,
Хватавсь за дергу і тулив ся,
Мов од ката в коморі миш.

52.

Сивилла в дальший путь таскала,
Не баскаличивсь би та йшов,
І так швиденько поспішала,
Еней не чув, аж підійшов,
Хватаючи ся за ягою.
Як ось узріли пред собою
Чрез річку в пекло перевіз.
Ся річка Стиксом називалась ;
Сюди ватага душ збиралась,
Щоб хто на той бік перевіз.

53.

І перевізчик тут явив ся:
Як циган смуглої цери був,
Од сонця ввесь він попалив ся
І губи як Арап оддув;
Очища в лоб позападали,
Сметаною позапливали,
А голова вся в ковтунах;
Із рота слина все котилась,
Як повстка борода скомшилась,
Всім задавав собою страх.

54.

Сорочка звязана узлами
Держалась в-силу на плечах,
Попричепляна мотузками,
Як решето була в дірках;
Замазана була на палець,
Засалена, аж капав смалець.
Обутий в драні постолі,
Із дір онучі волочились,
Зовсім, хоч вижми, помочились,
Пошарпані штани були.

55.

За пояс лико одвічало,
На йому висів гаманець;
Тютюн і люлька і кресало
Лежали, губка, кременець.
Хароном перевізчик звав ся,
Собою дуже величав ся,
Бо й не на шутку був божок.
З крючком веселцем погрібав ся,
По Стиксові як стрілка мчав ся,
Був човен легкий як пушок.

56.

На ярмарку як слобожане

Або на красному торгу
До риби товплять ся миряне,
Було на сьому так лугу.
Душа товкала душу в боки
І скриготали мов сороки,
Той пхавсь, той сунувсь, инший лїз;
Всі мяли ся, перебирались,
Кричали, спорили і рвались,
І всяк хотїв, його щоб віз.

57.

Як гуща в сирівці іграє,
Шиплять як киснуть бураки,
Як против сонця рїй гуляє,
Гули сї так небораки.
Харона плачучи прохали,
До його руки простягали,
Щоб взяв з собою на каюк;
Но сей того плачу байдуже,
На просьби уважав не дуже,
Злий з сина був старий дундук!

58.

І знай що все веслом махає
І в морду тиче хоч кому,
Од каюка всіх одганяє,
А по вибору своєму
По-трошечку в човен сажає
І зараз човен одпихає,
На другий перевозить бік.
Кого не возьме, як затнеть-ся,
Тому сидїти доведеть-ся,
Гляди — і цілий може вік.

59.

Еней в кагал сей як убрав ся,
Щоб зблизити ся к порому,
То з Палїнуром повстрїчав ся,

Штурмановав щó при йому.
Тут Палїнур пред ним заплакав,
Про долю злу свою балакав,
Що через річку не везуть;
Но баба зараз розлучила,
Енею в батька загвоздила,
Щоб довго не базїкав тут.

60.

Попхались к берегу поблизче,
Прийшли на самий перевіз,
Де засмальцьований дїдище
Вередовав, як в греблі біс:
Кричав, буцїм-то навіжений,
І кобенів народ хрещений,
Як водить ся в шинках у нас
Досталось родичам сердечним,
Не дуже лаяв словом гречним,
Нехай же зносять в добрий час!

61.

Харон, таких гостей узрівши,
Оскїлками на їх дививсь,
Як бик скажений заревівши,
Запїнивсь дуже і озливсь:
»Відкїль такиї се мандрїохи?
І так уже вас тут не трохи!
Якого чорта ви прийшли?
Хиба щоб хати холодити!
Вас треба так опроводити,
Щоб ви і місця не нашли!

62.

Геть, преч вбирайтесь відсїль к чорту!
Я вам потилишника дам,
Побю всю пику, зуби, морду,
Аж не пізна вас дїдько сам!
І йон-же як захрабровали,

Живі сюди примандровали;
Бач, гиряві чого хотять!
Не дуже я на вас покваплюсь,
Тут з мертвими ось не управлюсь,
Що так над шиєю стоять.»

63.

Сивилла бачить, що не шутка,
Бо дуже сердить ся Харон,
Еней же був собі плохутка,
Дала стариганю поклон.
»Та ну, на нас лиш придиви ся,«
Сказала: »дуже не гніви ся,
Не самі ми прийшли сюди.
Хиба-ж мене ти не пізнаєш,
Що так кричиш, на нас гукаєш?
Отсе невидані біди!

64.

Ось глянь ся: ідб отсе такеє?
Утихомир ся, не бурчи,
Ось деревце, бач, золотее!
Тепер же, коли хоч, мовчи.«
Потім все дрібно розказала,
Кого до пекла провожала,
До кого, як, про що, за чим.
Харон же зараз схаменує ся,
Разів чотири погребнув ся
І з каючком причалив к ним.

65.

Еней з Сивиллою своєю
Не мішкавши в човен ввійшли;
Кальною річкою сією
На той бік в пекло поплили.
Вода в розколинні лила ся,
Що аж Сивилла підняла ся,
Еней боявсь, щоб не втонуть;

Но пан Харон наш потрудив ся,
На той бік так перехопив ся,
Що нельзя й оком ізмигнуть.

66.

Приставши висадив на землю,
Взяв пів-алтина за труди,
За працьовиту свою греблю
І що сказав, іти куди.
Прийшовши відсіль гонів з двоє,
Побравшись за руки обоє,
Побачили, що ось лежав
У буряні бровко муругий;
Три голови мав пес сей мурий,
Він на Енея загарчав.

67.

Загавкав грізно в три язики,
Уже був кинувсь і кусать,
Еней підняв тут крик великий,
Хотів чим дуж назад втікати.
Аж баба хліб бровку шпурнула
І горло глевтяком заткнула,
То він за кормом і погнавсь.
Еней же з бабою старою,
То сяк то так, по-під рукою
Тихенько од бровка укравсь.

68.

Тепер Еней убрав ся в пекло,
Прийшов зовсім на инший сьвіт.
Там все поблідло і поблекло,
Нема ні місяця ні зьвізд;
Там тільки тумани великі,
Там чутні жалібні крики,
Там мука грішним не мала.
Еней з Сивиллою гляділи,
Якні муки тут терпіли,
Якая кара всім була.

69.

Смола там в пеклі клекотїла
І грїла ся все в казанах,
Живиця, сїрка, нефть кипїла,
Палав огонь, великий страх!
В смолї сїй грїшники сидїли
І на огні деклись, горїли,
Хто як за вїщо заслужив.
Пером не можна написати,
Не можна і в казках сказати,
Яких було багацько див!

70.

Панїв за те там мордовали
І жарили зо всїх боків,
Що людям льготи не давали
І ставили їх за скотїв.
За те вони дрова возили,
В болотах очерет косили,
Носили в пекло на підпал.
Чорти за ними приглядали,
Залїзним прутьям підганяли,
Коли який з них приставав.

71.

Огненним прутьям оддирали
Кругом на спину і живїт,
Себе щоб самі убивали,
Яким остив наш білий сьвіт.
Гарячим дьогтем заливали,
Ножами під боки штрикали,
Щоб не хапались умирать.
Робили різниї їм муки,
Товкли у мужчирях їм руки,
Не важились щоб убивать.

72.

Багатим та скупим вливали

Розтопленеє срібло в рот,
А брехунів там заставляли
Лизать гарячих сковород;
Які ж із роду не женились
Та по чужих кутках живились,
Такі повішані на крюк,
Зачеплені за тее тіло,
На сьвітї щó грішило сьміло
І не бояло ся сих мук.

73.

Всім старшинам тут без розбору,
Панам, підпанкам і слугам,
Давали в пеклі добру хльору,
Всім по заслужі, як котам.
Тут всякії були цехмистри
І ратмани і бургомистри,
Судьді, підсудки, писарі,
Які по правді не судили
Та тільки грошики лупили
І одбирали хабарі.

74.

І всі розумні філозофи,
Щó в сьвітї вчились мудровать,
Ченці, попи і крутопопи,
Мирян щоб знали научать;
Щоб не ганялись за гривнями,
Щоб не возилсь з попадями
Та знали церков щоб одну;
Ксьондзи до баб щоб не іржали,
А мудрі зьвїзд щоб не знимали —
Були в огні на самім дну.

75.

Жінок своїх щó не держали
В руках а волю їм дали,
По весільлях їх одпускали,

Щоб часто в приданках були
І до півночі там гуляли
І в гречку деколи скакали,
Такі сиділи всі в шапках
І з превеликими рогами,
З зажмуреними всі очами,
В киплячих сіркою казанах.

76.

Батьки, які синів не вчили,
А гладили по головах
І тільки знай, що їх хвалили,
Кишіли в нефті в казанах;
Що через їх синки в ледащо
Пустили ся, пішли в ні-на-що,
А послі чубили батьків,
І всею силою бажали,
Батьки щоб нивидче умирили,
Щоб їм прийнятись до замків.

77.

І ті були там лигоминці,
Піддурювали що дівок,
Що з вікна дрались по драбинці
Під темний тихий вечерок:
Що будуть сватать їх, брехали,
Підманювали, улещали,
Поки добралсь до кінця,
Поки дівки од перечосу
До самого товетіли носу,
Що сором послі до вінця.

78.

Були там купчики проворні,
Що їздили по ярмаркам
І на аршинець, на підборний,
Погавий продавали крам.
Тут всякі були пронози,

Перекупки і шмаровози,
Жиди, міняйли, шинкарі,
І ті, що фіги-миги возять,
Що в боклагах гарячий носять,
Там всі пекли ся крамарі.

79.

Паливоди і волоцюги,
Всі зводники і всі плути,
Ярижники і всі пянюги,
Обманщики і всі моти,
Всі ворожбити, чародії,
Всі гайдамаки, всі злодії,
Шевці, кравці і ковалі,
Цехи: різницький, коновальський,
Кушнірський, ткацький, шаповальський,
Кицїли в пеклі всі в смолі.

80.

Там всі невірні і христьяне,
Були пани і мужики,
Була тут шляхта і міщане,
І молоді і старики;
Були багаті і убогі,
Прямі були і кривоногі,
Були видющі і сліпі,
Були і штатські і военні,
Були і панські і казенні,
Були миряне і попи.

81.

Гай, гай! та нігде правди діти —
Брехня ж наробить лиха більш:
Сиділи там скучні піти,
Писарчуки поганих вірш;
Великі терпіли муки,
Їм звязані були і руки,
Мов у Татар терпіли плін.

Оттак і наш брат понадеть-ся,
Що пише, не остережить-ся;
Який же втернить його хрін?

82.

Якусь особу мацануру
Там шкварили на шашлику,
Гарячу мідь лили за шкуру
І розпинали на бичу.
Натуру мав він дуже бридку,
Кривив душею для прибитку,
Чужее оддавав в печать;
Без сорома, без Бога бувши,
І восьму заповідь забувши,
Чужим пустив ся промишлять.

83.

Іней як відсіль відступив ся
І далі трохи одійшов,
То на другеє нахопив ся,
Жіночу муку тут найшов.
В другім зовсім сих каравані
Піджарйовали, як у бані.
Що аж кричали на чім сьвіт;
Огеї то галас ісправляли,
Гарчали, вили і нищали,
Після куті мов на живіт.

84.

Дівки, баби і молодиці
Кляли себе і весь свій рід,
Кляли всі жарти, вечериці,
Кляли і жизнь і білий сьвіт;
За те їм так там завдавали,
Що через міру мудровали
І верховодили над всім:
Хоть чоловіки не онее,
Та коли, бач, жінки вже тее,
Так треба угодити їм.

85.

Були там честні пустомолки,
Що знали весь сьвятий закон,
Молили ся без остановки
І били сот по пять поклон,
Як в церкві між людьми стояли,
І головами все хитали;
Як же були на самоті,
То молитовники ховали,
Казались, бігали, скакали,
І гірше де-що в темноті.

86.

Були і тиї там панянки,
Що наряджались на-показ;
Мандріохи, фльорки і діптянки,
Що продають себе на час.
Сї в сїрці і смолі киніли,
За те що жирно дуже їли
І що їх не страшив і піст,
Що все прикушували губи
І скалили біленькі зуби
І дуже волочили хвіст.

87.

Пеклись тут гарні молодиці,
Аж жаль було на них глядіть,
Чорняві, повні, милолиці;
І сї тут мусїли кипіть,
Що за-муж за старих ходили
І мишаком їх поморили,
Щоб послі гарно погулять
І з парубками поводитись,
На сьвіті весело нажитись
І неголодним умирать.

88.

Якїсь мучились там птахи

З куделями на головах :
Се честниї, не потїнахи,
Були тендітні при людях ;
А без людей — не можна знати,
Себе чим мали забавляти,
Про те лиш знали до дверей :
Їм тяжко в пеклі докоряли,
Смоли на щоки наліпляли,
Щоб не дурили так людей.

89.

Бо щоки терли мінїєю,
А блейвасом і ніс і лоб,
Щоб краскою, хоть не своєю,
Причаровать к собі кого-б.
Із ріпи підставляли зуби,
Ялзили все смальцем губи,
Щоб підвести на гріх людей ;
Піндючили якнісь бочки,
Мостили в пазусї платочки,
В которих не було грудей.

90.

За сими по ряду шкварчали
В розпалених сковородах
Старі баби, щó все ворчали,
Базікали о всїх ділах.
Все тільки старину хвалили,
А молодих товкли та били ;
Не думали ж, які були,
Іще як самі дївовали
Та з хлопцями як гарцювали
Та й по дитинці привели.

91.

Відьом же тут колесовали
І всїх шентух і ворожок,
Там жили з них чорти мотали

І без витушки на клубок;
На припичках щоб не орали.
У комени щоб не літали,
Не їздили б на упирах,
І щоб дощу не продавали,
В ночі людей щоб не лякали,
Не ворожили б на бобах.

92.

А зводицям таке робили,
Що цур йому вже і казать,
На гріх дівок що підводили
І сям учились промишлять,
Жінок од чоловіків крали
І волоцюгам помагали
Рогами людський лоб квітчать:
Щоб не своїм не торговали,
Того б на одкуп не давали,
Що треба про запас держать.

93.

Еней там бачив щось немало
Кипящих мучениць в смолі;
Як з кабанів томилось сало,
Так шкварили ся сї в огні.
Були і сьвітські і черницї,
Були дівки і молодницї,
Були і панї й панночки;
Були в свитках, були в охвотах,
Були в думетах і в капотах,
Були всі грішні жіночки.

94.

Но се були все осужденні,
Які померли не темер;
Без суду ж не палив некельний
Огонь, недавно хто умер.
Сї всі були в другім загонї,

Якби лопата або конї,
Не знали, понадуть куда.
Еней, на перших подивившись
І о бідах їх пожурившись,
Пішов в другії ворота.

95.

Еней, ввійшовши в сю коншару,
Побачив там багацько душ,
Вмішавши ся між сю отару,
Як між гадюки чорний уж.
Тут різні душі похажали.
Все думали та все гадали.
Куда-то за гріхи їх впруть:
Чи в рай їх пустять веселитись,
Чи може в пекло посмалитись
І за гріхи їм носа втруть.

96.

Було їм вільно розмовляти
Про всякії свої діла,
І думати і мізковати,
Яка душа де як жила.
Багатий тут на смерть гнівив ся,
Що він з грішми не розлічив ся,
Кому і кільки треба дати;
Скупий же тосковав, нудив ся,
Що він на сьвітї не нажив ся
І що не вспів і погулять.

97.

Сутяга толковав укази
І щó то значить наш статут,
Розказовав свої прокази,
На сьвітї щó робив сей плут.
Мудрець же физику провадив
І толковав якихсь монадів
І думав, відкіль взяв ся сьвіт.

А мартопляс кричав, сьміяв ся,
Росказовав і дивовав ся,
Як добре знав жінок дурить.

98.

Судья там признавав ся сьміло,
Що з гудзиками за мундир
Таке переоначив діло,
Що може б павістив Сибір;
Та смерть ізбавила косою,
Що кат легенькою рукою
Плечей йому не покропив.
А лікар скрізь ходив з ланцетом,
З слабительним і спермацетом,
І чваневсь, як людей морив.

99.

Ласоцохлисти похажали,
Всі фертики і паничі,
На пальцях ногтики кусали,
Розприндившись як павичі;
Все очи в гору піднимали,
По сьвіту нашому вздыхали.
Що рано їх побрала смерть:
Що трохи слави учинили,
Не всіх на сьвіті подурили,
Не всім успіли носа втерть.

100.

Моти, картьожники, пянюги
І весь проворний честний род,
Лакеї, конюхи і слуги,
Всі кухарі і скороход,
Побравшись за руки, ходили
І все о плутнях говорили,
Які робили, як жили:
Як паней і панів дурили,
Як по шинках в ночі ходили
І як з кишень платки тягли.

101.

Там придзигльованки журились,
Що нікому вже підморгнуть,
За ними більш не волочились,
Тут їх заклекотіла путь.
Баби тут більш не ворожили
І простодушних не дурили;
Які ж дівок охочі бить,
Зубами з серця скреготали,
Що наймички їх не вважали
І не хотіли їм годить.

102.

Еней узрів свою Дідону,
Осмалену, мов головня,
Як-раз по нашому закону
Пред нею шапочку ізняв.
»Здорова! глянь... де ти взяла ся?
І ти, сердечна, приплела ся
Із Карфагена аж сюда?
Якого біса ти спекла ся,
Хиба на сьвітї нажила ся?
Чорт мав тобі десь і стида!

103.

Така смачная молодиця,
І глянь: умерла залюбки!
Румяна, повна, білолиця,
Хто гляне, то лизне губки;
Тепер з тебе яка утіха?
Ніхто не гляне і для сьміха,
На вік тепер пропала ти!
Я дале-бі в тім не виною,
Що так роз'їхав ся з тобою,
Мені приказано втекти.

104.

Тепер же, коли хоч, злигаймось

І нумо жить так, як жили,
Тут закурім, заженіхаймось,
Не розлучаймось ніколи.
Ходи, тебе я помилую,
Прижму до серця, поцілую... «
Йому ж Дідона на одріз
Сказала: »К чорту убрай ся,
На мене більш не женихай ся...
Не лїзь! бо розібю і ніс.«

105.

Сказавши, чорт зна де пропала,
Еней не знав, щó і робить.
Коли-б яга не закричала,
Що довго годї говорить,
То може б там і застоїв ся,
І може б той пори дождав ся,
Щоб хто і ребра полїчив:
Щоб з вдовами не женихав ся,
Над мертвими не наглумляв ся,
Жінок любовю не морив.

106.

Еней з Сивиллою попхав ся
В пекельную подалї глуш,
Як на дорозї повстрічав ся
З громадою знакомих душ.
Тут всі з Енеем обнимались,
Чоломкались і цілювались,
Побачивши князька свого;
Тут всяк сьміяв ся, реготав ся,
Еней до всіх їх доглядав ся,
Знайшов з Троянців ось-кого:

107.

Педька, Терешка, Шелифона,
Панька, Охріма і Харка,
Леська, Оленка і Сязьона,

Пархома, Їська і Феська,
Стецька, Описька, Опанаса,
Свирида, Лазаря, Тараса ;
Були Денис, Остап, Овсій
І всі Троянці, щб втопились,
Як на човнах з ним волочились ;
Був і Вернигора Мусій.

108.

Жидівська школа завела ся,
Великий крик всі підняли.
І реготня де не взяла ся.
Тут всяку всячину верзли ;
Згадали чорт знає колишне,
Балакали уже і лишне,
І сам Еней тут розходивсь.
Щось балагурили довгенько,
Хоть ізійшли ся і раненько,
Та нап Еней нап опізнивсь.

109.

Сивиллі се не показалось,
Що так пахолок застоявсь,
Що дитятко так розбрехалось,
Уже і о сьвітї не знавсь ;
На його грізно закричала,
Залаяла, запорощала,
Що аж Еней ввесь затрусивсь.
Троянці также всі здригнули
І в-розтич, хто куди, махнули,
Еней за бабою пустивсь.

110.

Ішли, і — як-би не збрехати —
Трохи не з пару добрих гін,
Як ось побачили і хати
І весь Плутонів царський дїм.
Сивилла пальцем указала

І так Енеєві сказала :
»Оттут і пан Плутон живе
Із Прозерпиною своєю,
До їх то на поклон з гіллею
Тепер я поведу тебе.«

111.

І тільки що прийшли к воротам
І в двір пустили ся чвалать,
Як баба брідка, криворота :
»Хто йде?« їх стала окликать.
Мерзене чудо се стояло
І било під двором в клепало,
Як в панських водить ся дворах :
Обмотана вся ланцюгами,
Гадюки вили ся клубками
На голові і на плечах.

112.

Вона без всякого обману
І щиро, без обеняків,
Робпла грішним добру шану,
Ремнями драла мов биків ;
Кусала, гризла, бичовала,
Кришила, шкварила, щипала,
Топтала, драпала, пекла,
Порола, корчила, пиляла,
Вертіла, рвала, шпиговала
І кров із тіла їх пила.

113.

Еней бідняжка ізлякав ся,
Увесь як крейда побілїв,
І зараз у яги спитав ся,
Хто їй так мучити велїв.
Вона йому все розказала
Так, як сама здорова знала,
Що в пеклі єсть судья Бак ;

Хоть він на смерть не осуждає,
Та мучити повеліває,
І як звелить — і мучать так.

114.

Ворота самі одчинились,
Не сьмів ніхто їх задержать.
Еней з Сивиллою пустились,
Щоб Прозерпині честь оддать
І піднести їй на болячку
Ту суто-золоту гільлячку,
Що сильно так вона бажа.
Но к ній Енея не пустили,
Прогнали, трохи і не бвли,
Бо хиріла їх госпожа.

115.

А далі вперли ся в будинки
Підземного сього царя,
Було не видно ні пилинки,
А все в них сьвітло як зоря;
Цьвяховані були там стїни
І вікна всі з морської піни;
Шумиха, олово, свинець.
Блищали міді там і криці —
Всі убрані були сьвітлиці:
По правді, панський був дворець.

116.

Еней з ягою розглядали
Всі дива там, які були,
Роти свої пороззявляли
І очи на лоби пiali.
Проміж собою все зглядались,
Всьому дивились, осььміхались,
Еней то цмокав то свистав.
Оттут-то душі ликовали.

Що праведно в миру живали,
Еней і сих тут навіщав.

117.

Сиділи руки поскладавши,
Для них все празники були,
Люльки курили пелягавши,
Або горілочку ппли,
Не тютюнкову і не пінну,
А третьопробну, перегінну,
Настояную на бодян,
Під челюстями запікану
І з ганусом і до калгану,
В ній був і перець і шапран.

118.

І ласощі все тільки їли:
Сластьони, коржики, стовпці,
Варенички пшеничні, білі,
Пухкі з кавяром буханці;
Часник, рогіз, паслін, кисліці,
Козельці, терн, глід, полуниці,
Круті яйця з сирівцем,
І дуже вкусною яешню,
Якусь німецьку, не тутешню,
А запивали все пивцем.

119.

Велике тут було роздолья
Тому, хто праведно живе,
Так, як велике безголова
Тому, хто грішну жизнь веде.
Хто мав к чому яку охоту,
Тут утішав ся тим до поту,
Тут чистий був розгардіян:
Лежи, спи, їж, пий, весели ся,
Кричи, мовчи, співай, крути ся.
Рубайсь, так і дадуть палаш.

120.

Ні чвапились ні величались,
Ніхто не знав тут мудровать,
Крий Боже! щоб не догадались
Брат з брата в чім покепковать.
Ні сердили ся ні гнівились,
Ні лаяли ся і не бились,
А всі жили тут любязно;
Тут всякий гласно женихав ся,
Ревнивих ябед не бояв ся,
Було в-общє все за-одно.

121.

Ні холодно було ні душно,
А саме так, як в сїряках,
І весело і так нескучно,
На великодних як сьвятках.
Коли кому що захотїлось,
То тут як з неба і вродилось:
Оттак-то добрі тут жили.
Еней, се зрівши, дивовав ся,
І тут яги своєї спитав ся,
Які се праведні були.

122.

»Не думай, щоб були чиновні,«
Сивилла сей дала одвіт:
»Або що грошей скрині повні,
Або в яких товстий живїт.
Не ті се, що в цьвітних жупанах,
В кармазинах або саїянах;
Не ті-ж, що з книгами в руках;
Не рицарі, не розбишаки,
Не ті се, що кричать »і паки«.
Не ті, що в золотих шапках.

123.

Се бідні ниці, навіжені,

Що дурнями счисляли їх,
Старці, хромі, сліпорожденні,
З яких був людський глум і сьміх.
Се, що з порожніми сумками
Жили голодні під тинами,
Собак дражнили по дворах ;
Се ті, що »Біг-дасть« получали,
Се ті, яких випроважали
В потилицю і по плечах.

124.

Се вдови бідні, безпомочні,
Яким приюту не було ;
Се діви честні, непорочні,
Яким спідниці не дуло :
Се, що без родичів остались
І сиротами називались,
А послі вбгались і в оклад ;
Се, що проценту не лупили,
Що людям помагати любили,
Хто чим богат, то тим і рад.

125.

Тут также старшина правдива,
Бувають всякі і пани ;
Но тільки трохи сього дива,
Не кваплять ся на се вони !
Бувають військові, значкові,
І сотники і бунчукові,
Які правдиву жизнь вели ;
Тут люде всякого завіту,
По білому есть кілька сьвіту,
Которі праведно жили.«

126.

— »Скажи ж, моя голубко сиза,«
Іще Еней яги спитав :
»Чом батька я свого Анхиза

І досї в вічи не видав,
Нї з грїшними нї у Плутона?
Хиба йому нема закона,
Куда його щоб засадить?«
— »Він божої,« сказала, »крови,
І по Венеринїй любови,
Де схоче, буде там і жить.«

127.

Балакавши зійшли на гору,
На землю сїли оддыхать,
І попотївши саме в пору
Тут прийняли ся розглядать,
Анхиза щоб не прогуляти,
Обридло бо і так шукати.
Анхиз же був тогдї в низу,
І похожавши по долині,
Об мленькій своїй дитинї
Водив по мізку коверзу.

128.

Як глядь на гору не нароком,
І там свого сінка узрїв;
Побїг старий не просто, боком
І ввесь од радості згорїв.
Хватавсь з сінком поговорити,
О всїх спитатись, розпросити
І повидатись хоть часок;
Енеєчка свого обняти,
По-батьківській поціловати,
Його почути голосок.

129.

— »Здоров, синашу, ма дитино!«
Анхиз Енеєві сказав:
»Чи се-ж тобі так не стидно,
Що довго я тебе тут ждав?
Ходїм лишень к моїй господї,

Там поговорим на свободі,
За тебе будем мірковать.«
Еней стояв так, мов дубина,
Котилась з рота тільки сліна,
Не сьмів мерця поціловать.

130.

Анхиз, сю бачивши причину,
Чого синочок сумовав,
І сам хотів обнять дитину —
Та ба! уже не в ту попав.
Принявсь, його щоб научати
І тайности йому сказати:
Який Еней буде плід,
Якні діти будуть жваві,
На сьвітї зроблять скільки слави,
Яким то хлопцям буде дід.

131.

Тогдї-то в пеклі вечерниці
Лучились, бачиш, як на те;
Були дівки та молодниці,
І там робили не пусте:
У ворона собі іграли,
Весільних пісеньок співали,
Співали тут і колядок;
Палили клочча, ворожили,
По спині лецатами били,
Загадовали загадок.

132.

Тут заплїтали джерегелі,
Дробушечки на головах;
Скакали по полу веґері,
В тісної баби по лавках;
А в комен сужених питали,
У хатніх вікон підслухали.
Ходили в північ по пустках,

До сьвічки ложечки налили,
Щетину із свинї смалили,
Або жмурились по кутках.

133.

Сюди привів Анхиз Енея
І між дївок сих посадив,
Як неука і дуралея
Принять до гурту їх просив ;
І щоб обом їм услужили,
Як знають, так поворожили :
Чи буде у Риму синок,
Чи він хоть трохи уродливий,
К чому і як Еней щасливий,
Щоб всіх спитались ворожок.

134.

Одна дївча була гостренька
І саме ухе-прехихе,
Швидка, гнучка, хвистка, порскенька,
Було з диявола лихе.
Вона тут тільки і робила,
Що всім гадала, ворожила,
Могуща в ділі тім була ;
Чи брехеньки які сточити,
Кому іменьня приложити,
То так як-раз і додала!

135.

Привідця зараз ся шептуха
І примостилаь к старику,
Йому шепнула біля уха
І завела з ним річ таку :
»Ось я синкові загадаю,
Поворожу і попитаю,
Йому що́ буде, розкажу.
Я ворожбу такую знаю :

Хоть щó, по правді одгадаю,
І вже ніколи не збрешу.»

136.

І зараз в горщечок наклала
Відьомських різних всяких трав,
Які на Константина рвала,
І те гніздо, щó ремез клав :
Васильки, напороть, шевлію,
Петрів батіг і конвалію,
Любисток, просерень, чебрець ;
І все се налила водою
Погожею, непочатою,
Сказавши скількось і словець.

137.

Горщок сей черепком накрила,
Поставила його на жар,
І тут Енея присадила,
Щоб огоньок він роздував.
Як розігрілось, зашипіло,
Запарилось, заклекотіло,
Ворочало ся з верху в низ :
Еней наш насторошив уха,
Мов чоловічий голос слуха,
Те чує і старий Анхиз.

138.

Як стали роздувать пильнійше,
Горщок той дужче клекотає,
Почули голос виразнійше,
І він Енею так сказав :
»Енею годі вже журитись!
Од його має розплодитись
Великий і завзятий рід.
Всім сьвітом буде, управляти,
По всіх усяодах воювати,
Підверне всіх собі під снід.

139.

І римські поставить стіни,
В них буде жити, як в раю;
Великі зробить переміни
Во всім окружнім там краю.
Там буде жить та поживати,
Покіль не будуть ціловати
Ноги чнеїсь постола...
Но відсіль час тобі вбирать ся
І з пан-отцем своїм прощать ся,
Щоб голова тут не лягла.»

140.

Сього Анхизу не бажалось,
Щоб попроцати ся з синком,
І в голову йому не клалось,
Щоб з ним так бачитись мельком.
Та ба! вже нічим пособити,
Енея треба відпустити,
Із пекла вивести на сьвіт.
Процали ся і обнимались,
Слізьми гіркими обливались —
Анхиз кричав, як в марті кіт.

141.

Еней з Сивиллою старою
Із некла бігли на-простець;
Синок ворочав головою,
Нокі аж не сховавсь отець.
Прийшов к Троянцям помаленьку
І крав ся нишком, потихеньку,
Де їм велїв себе пождать.
Троянці покотом лежали
І на дозвільлі добре снали,
Еней і сям уклав ся спать.

ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТА.

1.

Борщів як три не поденькуеш,
На моторошні засердчить,
І зараз тяглом закишкуеш
І в буркоті закендюшить.
Коли ж що напхом з'язикаеш
І в тереб добре зживотаеш,
То на веселі занутрить;
Об ляхо вдаром заземлюеш,
І ввесь забуд свій зголодуеш
І біг до горя зачортить.

2.

Та що абищоти верзлялом,
Не казку кормом соловяць:
Ось ну закалиткуй брязкалом,
То радошці заденежать.
Коли давало спятакуеш,
То може чуло зновинуеш,
Як щó з тобою спередить:
Куди на плавах човновати,
Як угодилі Юнонати
І як Еней замінервить.

3.

Мене за сю не лайте мову,
Не я її скомпоновав;
Сивиллу лайте безтолкову,
Її се мозок змусовав:
Се так вона коверзовала,
Енееві пророковала,
Йому де поступатись як.
Хотїла мозок закрутити,
Щоб грошей більше улупити,
Хоть бідний був Еней і так.

4.

Та треба з лиха догадать ся,
Як прийде узлом до чогось,
А з відьмою не торговать ся,
Щоб хлипати не довелось.
Подяковав старую суку
Еней за добрую науку,
Шагів з дванадцять в руку дав.
Сивилла грошики в калитку,
Піднявши пелену і свитку,
Ізслизла, мов лихий злигав.

5.

Еней, ізбувши сучу бабу,
Як мога швидче на човни,
Щоб не дала Юнона швабу,
Що загубив би і штани.
Троянці, в човни посідавши
І швидко їх пооднихавши,
По вітру гарно поплили.
Гребли з диявола всі дружно,
Що деяким аж стало душно,
По хвилі веселця гули.

6.

Іливуть — аж вітри забурчали
І закрутили не шутя;
Завили різно, засвітали,
Нема Енееві путьця!
І зачало човни вихати:
То сторч то на-бік колихати,
Що враг устоїть на ногах.
Троянці з ляку задрижали,
Як лиху помогти, не знали,
Іграли тільки на зубах.

7.

Як-ось став вітер ущухати,

І хвилі трохи уляглись ;
Став місяць з хмари виглядати,
І зьвізди на небі блись-блись !
Агу, Троянцям легше стало
І тяжке горе з серця спало,
Уже бо думали пропасть.
З людьми на світі так буває :
Коли кого міх налякає,
То послі торба спать не дасть.

8.

Уже Троянці вгамовались,
Могоричу всі потягли,
І мов меньки повивертались,
Безпечно спати залягли.
Аж ось поромщик їх проноза
На землю впав, як міх із воза,
І мов на нуп ренетовав :
»Пропали всі ми з головами,
Прощаймось з тілом і душами.
Остатній наш народ пропав !

9.

Заклятий острів перед нами,
І ми його не минемо,
Не пропливем нігде човнами,
А на йому пропадемо.
Живе на острові цариця
Цирцея, люта чарівниця,
І дуже злая до людей ;
Які лиш не остережуть ся,
А їй на острів попадуть ся,
Тих переверне на зьвірей.

10.

Не будеш тут ходити на парі,
А підеш зараз чотирма ;
Пропали, як Сірко в базарі,

Готовте шнї до ярма!
По нашому хохлацьку строю
Не будеш цаном ні козою,
А вже запевне що волом;
І будеш в плузї походити,
До броваря дрова таскати,
А може підеш бовкуном.

11.

Лях цвенькати уже не буде,
Загубить чуйку і жунап,
І »не дозволяю« там забуде,
А заблєє так, як баран.
Москаль бодай би не козою
Замекекекав з бородою,
А Прус хвостом не завиляв,
Як, знаєш, лис хвостом виляє,
Як дуже Дойда палягас
І як Чухрай угонку дав.

12.

Цесарці ходять журавлями,
Цирцеї служать за гусар
І в острові тїм сторожами.
Італїянець же, маляр,
Ісквапнїйший на всякі штуки,
Співак, танцюра на всі руки,
Уміє і чижів ловить —
Сей, переряжен в обезяну,
Ошиїнник носить із сапяну
І осужден людей сьмішнить.

13.

Французи ж, давнїї сїнаки,
Головорізи, різники,
Сї перевернуті в собаки,
Чужі щоб гризли маслаки.
Вони і на владику лають,

За горло всякого хватають,
Гризуть ся і проміж себе:
У них хто хитрий, то і старший
І знай всім наминає парні,
Чуприну всякому скубе.

14.

Повзуть Швейцарці червяками,
Голландці квакають в багні,
Чухонці лазять муравями,
Пізнаєш Жида там в свині.
Індиком ходить там Гишпанець,
Кротом же лазить Португалець,
Звіркує Шведин вовком там;
Датчанин добре жеребцює,
Медведем Турчин там танцює:
Побачите, що́ буде нам!«

15.

Біду побачив неминучу,
Троянці всі і пан Еней,
Зібрали ся в одну всі кучу,
Подумать о біді своєї;
І митьтю тут уговорились,
Щоб всі хрестились і молились,
Щоб тільки остров їм минуць.
Молебень же втяли Еолу,
Щоб вітрам по його ізволу
В другий бік повелів дмухнуть.

16.

Еол молебнем вдовольнив ся
І вітрів зараз одвернув,
Троянський плав перемінив ся,
Еней будь звірем увильнув.
Ватага вся повеселіла,
Горілка з пляшок булькотіла,
Ніхто ні каплі не пролив;

Потім взяли ся за веселця
І пригребнули всі од серця,
Мов-би Еней по почті плив.

17.

Еней, по човну походя,я,
Роменський тютюнець курив,
На всі чотири розгляда,я,
Коли-б чого не пропустив.
»Хваліте,« крикнув, »братця, Бога!
Гребіте дужче яко мога,
От Тибр перед носом у нас;
Ся річка Зевсом обіцана
І з берегами нам оддана.
Греби! от закричу: шабас!«

18.

Гребнули раз, два, три, чотири.
Як па! — у берега човни,
Троянці наші чуприндирі
На землю скіць! як там були.
І зараз стали розкладатись,
Копати, строїть, тамоватись,
Мов їм під лагерь суд одвів.
Еней кричить: »Моя тут воля!
І кілько оком скинеш поля,
Скрізь геть настрою городів.«

19.

Земелька ся була латинська,
Завзятий цар в ній був Латин;
Старий скупиндя, скурвасвинська,
Дрижав, як Каїн, за алтин.
А также всі його підданці
Носили латані галанці,
Дивившись на свого царя;
На гроші там не козиряли,

А в кітьки крашанками грали, —
Не возьмеш даром сухаря.

20.

Латин сей, хоть не дуже близько,
А все Олімпіським був рідня,
Не кланяв ся нікому низько,
Для його все була брідня.
Мерика, кажуть, його мати
До Фавна стала учацати,
Та і Латина добула.
Латин дочку мав чепуруху,
Проворну, гарну і моргуху,
Одна у нього і була.

21.

Дочка була зальотна птиця
Із заду, з переду, кругом;
Червона, сьвіжа як кислиця,
І все ходила павичом.
Дородна, росла і красива,
Пристапна, добра, не спесива,
Гнучка, юрлива, молода;
Хоть хто на неї ненароком
Закне молодецьким оком,
То так її і вподоба.

22.

Така дівча — кусочок ласий,
Заслиниш ся, як глянеш раз.
Що вапні гречеські ковбаси!
Що вапні первак грушевий квас!
Завійниця од неї вхопить,
На голову насяде клопінт,
А може тьохне і не там;
Поставить рогом ясні очі,
Що не доспиш петрівської ночі:
Те по собі я знаю сам.

23.

Сусїднї хлопці женихались
На гарну дївчину таку,
І сватать деякі питались,
Які хотїли, щоб смаку
В Латиновїй дочцї добить ся,
Царя приданим поживить ся,
Геть-геть — і царство за чуб взить.
Но ненечка її Амата
В душі своїй була строката.
Не всякий їй любив ся зять.

24.

Один був Турн, царйок нешметний,
З Латином у сусїдствї жив,
Дочцї і матерї прикметний,
І батько дуже з ним дружив.
Не в шутку молодець був жвавий,
Товстий, високий, кучерявий,
Обточений як огірок;
І війська мав свого чимало,
І грошників таки бряжчало,
Куда не кинь, був Турн царйок.

25.

Пан Турн щось дуже підсипав ся
Царя Латина до дочки,
Як з нею був, то виправляв ся
І піднимавсь на каблучки.
Латин, дочка, стара Амата
Що-день від Турна ждали свата;
Уже нашили рушників
І всяких всячин напридбали,
Які на сватаньї давали,
Все сподївались старостів.

26.

Коли чого в руках не маєш,

То не хвали ся, що твоє;
Що́ буде, ти того не знаєш,
Утратиш може і своє.
Не розглядівши, кажуть, броду,
Не лїзь прожогом перший в воду,
Бо щоб не насьмішив людей.
І перше в волок подиви ся,
Тогді і рибою хвали ся,
Бо будеш йолоп, дуралей.

27.

Як пахло сватаньням в Латина
І ждали тільки четверга,
Аж тут Анхизова дитина
Припленталась на берега
Зо всім своїм троянським племям.
Еней не марно тратив время,
По-молодецьку закурив:
Горілку, пиво, мед і брагу
Поставивши перед вагагу,
Для збору в труби засурмив.

28.

Троянство, знаєш, все голодне
Сипнуло ристю на той клик;
Як галич в время непогодне,
Всі підняли великий крик.
Сивушки зараз ковтонули
По ківшику і не здригнули,
І докосились до потрав.
Все військо добре убирало,
Аж по-за ухами ляцало,
Одни перед другим хватав.

29.

Вбирали сїчену капусту,
Шатковану і огірки
(Хоть се було в час мясопусту),

Хрін з квасом, редьку, бураки ;
Рябка, тетерю, саламаху —
Як не було, поїли з маху
І всі строцили сухарі ;
Що не було, все поз'їдали,
Горілку всю повинивали,
Як на вечері косарі.

30.

Еней оставив із носатку
Було горілки про запас,
Но клюкнув добре по порядку,
Розщедривсь, як бува у нас.
Хотів посліднім поділитись,
Щоб до кінця уже напиться,
І добре цівкою смикнув ;
За ним і вся його голота
Тягла, поки була охота,
Що деякий і хвіст надув.

31.

Барильця, пляшечки, носатку,
Сулї, тикви, боклажки,
Все висушили без остатку,
Посуду потовкли в шматки.
Троянці з хмелю просипались,
Скучали, що не похмелялись ;
Пішли, щоб землю озирать,
Де їм показано селитись,
Жить, будувати ся, женитись,
І щоб Латинців розпізнать.

32.

Ходили там, чи не ходили,
Як ось вернулись і назад,
І чепухи нагородили,
Що пан Еней не був і рад.
Сказали : люде тут бормочуть,

Язиком дивним нам сокочуть
І ми їх мови не втнемо ;
Слова свої на *ус* кончають,
Як ми щó кажем їм, не знають :
Між ними ми пропадемо.

33.

Еней тут зараз взяв догадку,
Велів побігти до дяків,
Кунить Піярекую граматку,
Подуставців, октоіхів ;
І всіх зачав сам мордовати,
По-верху, по словам складати
Латинськую *тму, мну, здо, тло* ;
Троянське плем'я все засіло
Коло книжок, що аж потіло,
І по латинському гуло.

34.

Еней від них не одступав ся,
Тройчаткою всіх приганяв ;
І хто хоть трохи ліновав ся,
Тому *субітки* і давав.
За тиждень так лацину взнали,
Що вже з Енеем розмовляли
І говорили все на *ус* :
Енея звали *Енеусом*,
Уже не паном, — *домінусом*,
Себе ж то звали *Троянус*.

35.

Еней, Троянців похваливши,
Що так лацину поняли,
Сивушки в кубочки наливши,
І могорич всі запили.
Потім з десяток що мудрійших,
В лацині що найрозумнійших,
З ватаги вибравши як-раз,

Послав послами до Латина
Од імени свого і чина,
А з чим послав, то дав приказ.

36.

Посли, прийшовши до столиці,
Послали до царя сказати,
Що до його і до цариці
Еней прислав поклон одати
Із хлібом, з сілью і з другими
Подарками предорогими,
Щоб познакомитись з царем,
І як добеть-ся панської ласки
Еней сподар і князь троянський,
То прийде сам в царський терем.

37.

Латину тільки що сказали,
Що од Енея есть послы
І з хлібом, з сілью причвалали,
Та ще й подарки принесли,
Хотять Латину поклонити ся,
Знакомитись і подружити ся, —
Як тут Латин і закричав:
»Впусти! я хліба не цураюсь,
І з добрими людьми братаюсь;
От, на ловця звір наскакав!«

38.

Велів тут зараз прибирати
Світлиці, сіни, двір мести,
Клечанья по двору сажати,
Шпалерів різних нанести
І вибивать царську хату;
Либонь покликав і Амату,
Щоб і вона дала совіт:
Як лучше, краще прибирати,

Де, як коврами застилати
І підбирать до цвѣту цвѣт.

39.

Послав гінця до богомаза,
Щоб мальованья накупить,
І также різного припаса,
Щоб що було і їсть і лпть.
Вродилось ренське з курдимоном
І пиво чорнее з лимоном,
Сивушки же трохи не з спуст;
Де не взялись воли, телята,
Барани, вівці, поросята:
Латин прибравсь, мов на запуст.

40.

Ось привезли і мальованья,
Роботи первійших майстрів,
Царя Гороха панованья,
Портрети всіх багатирів:
Як Александр цареві Пору
Давав із військом добру хльору;
Чернець Мамаю як побив;
Як Муромець Ілля гуляє,
Як бе Половців, проганяє,
Як Переяслів боронив;

41.

Бова з Полканом як водив ся,
Один другого як вихрив;
Як Соловей харциз женив ся,
Як в Польці Желізняк ходив.
Портрет був Француза Картуша,
Против його стояв Гаркуша,
А Ванька Каїн в-переді.
І всяких всячин накупили,
Всі стіни ними обліпили,
Латин дививсь їх красоті!

42.

Латин, так дома спорядивши,
Кругом все в хатах оглядав,
Сьвітелки, сїни обходивши,
Собі убори добирав :
Плащем з клейонки обернув ся,
Циновим гудзем застебнув ся,
На голову взяв капелюх ;
Набув на ноги кинді нові
І рукавиці взяв шкапові,
Надувсь, мов на огні лопух.

43.

Латин як цар в своїм наряді
Ішов в кругу своїх вельмож,
Которі всі були в параді,
Надувшись всякий з них як йорж.
Царя на дзиглик посадили,
А самі мовчки одступили
Від покутя аж до дверей.
Цариця ж сіла на ослоні
В едимашковому шупшоні,
В караблику із соболей.

44.

Дочка Лавися чепуруха
В німецькім фуркальці була,
Вертілась як в окропі муха,
В верцадло очи все пяла.
Од дзиглика ж царя Латина
Скрізь прослана була ряднина
До самой фіртки і воріт ;
Стояло військо тут зальотне,
Волове, кінне і піхотне,
І весь був зібраний повіт.

45.

Послів ввели к царю з пихою,

Як водило ся у Латин;
Несли подарки пред собою:
Пиріг завдовжки із аршин,
І соли кримки і бахмутки,
Лахматья різного три жмутки,
Еней Латину щó прислав.
Посли к Латину приступились,
Три рази низько поклонились,
А старший рацію сказав:

46.

» *Енеус, ностер магнус панус*
І славний *Троянорум* князь,
Шмигляв по морю як циганус,
Ад те, о рекс! прислав нунк нас.
Рогамус, доміне Латине,
Нехай наш *капут* не загине:
Пермітте жить в землі своєї,
Хоть за *некуїї*, хоть *гратіс*,
Ми дяковати будем *саміс*
Бенефіценції твоєї.

47.

О Рекс! будь нашим *Меценатом*
І ласкам *туам* покажи,
Енеусу зроби ся братом,
О оптіме, не одкажи!
Енеус прінцепс єсть моторний,
Формозус, гарний і проворний,
Побачиш сам, *інноміне!*
Вели *акціпере* подарки
З ласкавим видом і без сварки,
Щó прислані через мене:

48.

Се килим самольот чудесний,
За Хмеля виткав ся царя,
Літа під облака небесні

До місяця і де зоря ;
Но можна стіл ним застилати,
І перед ліжком простилати,
І тарадайку закривать.
Царівні буде він в пригоду,
І то найбільш для того году.
Як за-муж прийдесть-ся давать.

49.

Ось скатерть шльонська нешпетна.
Її у Липську добули ;
Найбільше в тім вона прикметна :
На стіл як тільки настели
І загадай якої страви,
То всякі вродять ся potravи,
Які на сьвітї тільки есть :
Пивце, винце, медок, горілка,
Рушник, ніж, ложка і тарілка.
Цариці мусим сю піднесьть.

50.

А се сапянці самоходи,
Що в них ходив іще Адам.
В старинні пошиті годи,
Не знаю, як достались нам :
Либонь достались од Пендосів,
Що в Трої нам утерли носів,
Про те Еней зна молодець ;
Сю вец, як рідку і старинну,
Підносимо царю Латину,
З поклоном низьким, на ралець.»

51.

Цариця, цар, дочка Лавина
Зглядали ся проміж себе,
Із рота покотилась слина,
До себе всякий і гребе,
Які достались їм подарки ;

На-силу обійшлося без сварки.
Як ось Латин сказав послам :
»Скажіте вашому Енею,
Латин і з цілою сімею,
Крий Боже, як всі раді вам !

52.

І вся моя маєтність рада,
Що Бог вас навернув сюди ;
Мні мила ваша вся громада,
Я не пущу вас нікуди.
Прошу Енею поклонятись
І хліба, соли не цуратись,
Кусок остатній розділю.
Дочка у мене одиначка,
Хазяйка добра, пряха, швачка,
То може і в рідню вступлю.«

53.

І зараз попросив до столу
Латин Енеевих бояр,
Пили горілку до ізволу
І їли бублики, кавяр ;
Був борщ до шпундрів з буряками,
А в ющі потрух з галушками,
Потім до соку каплуни,
З отрібки баба, шарпаняна,
Печена з часником свинина,
Крохмаль, який їдять пани.

54.

В обід пили заморські вина,
Не можна всіх їх розказать,
Бо потече із рота слина
У декого, як описать ;
Пили Сикизку, деренівку
І кримську вкусную дулівку,
Що то айвовкою зовуть.

На віват з мужчирів стріляли,
Туш грімко трубачі іграли,
А многоліт дяки ревуть!

55.

Латин, по царському звичаю,
Енею дари одрядив:
Лубенського шмат короваю,
Корито опішнянських слив,
Оріхів київських смажених,
Полтавських пундиків пряжених
І гусячих пять кіп яець,
Рогатого скота з Липянки,
Сивухи відер пять з Будянки,
Сто решетилівських овець.

56.

Латин старий і полигав ся
З Енеем нашим молодцем,
Еней і зятем називав ся —
Но діло красить ся кінцем!
Еней, при щастю без поміхи,
Вдавав ся в жарти, ігри, сьміхи,
А о Юноні і забув,
Його котора не любила
І скрізь за ним, де був, слідила,
Нігде од неї не ввильнув.

57.

Ірися, цьохля проклятуца,
Завзятійша од всіх брехух,
Олимпська мчалка невспуца,
Крикливійша із щебетух,
Прийшла, Юноні розказала,
Енея як Латинь приймала.
Який між ними есть уклад:
Еней за тестя мав Латина,

А сей Енея як за сина,
І у дочки з Енеєм лад.

58.

»Еге!« Юнона закричала:
»Поганець як же розібрав;
Я нарошно йому спускала,
А він і ноги розіклав!
Ого! провчу я висікаку,
І перцю дам йому і маку,
Потямить, якова-то я!
Пролью троянську кров, латинську,
Вмішаю Турна скурвасинську,
Я наварю їм кисіля!«

59.

І на! через штафет к Плутону
За підписом своїм приказ,
Щоб фурію він Тезифону
Послав к Юноні тойже час;
Щоб ні в берлінї ні в дормезї,
І ні в ридванї ні в портшезї,
А бігла б на перекладних;
Щоб не було в путї препони,
То б заплатив на три прогони,
Щоб на Олимп вродилась в-миг.

60.

Прибігла фурія із пекла
Яхиднійша од всіх відьом,
Зла, хитра, злобная, запекла,
Робила з себе скрізь содом.
Ввійшла к Юноні з ревом, стуком,
З великим треском, свистом, гуком,
Зробила об собі лепорт.
Як-раз її взяли гайдуки
І повели в терем під руки,
Хоть так страшна була як чорт.

61.

»Здорова, люба, мила доню!«
Юнона в радоцях кричить:
»До мене швидче, Тезифоню!«
І ціловать її біжить.
»Сідай, голубко! Як ся маеш?
Чи неса троянського ти знаеш?
Тепер к Латину завитав,
І крутить там, як в Карфагені;
Достанеть-ся дочці і нені,
Латини щоб в дурні не попав.

62.

Весь знає сьвіт, що я не злобна,
Людей губити не люблю;
Но річ така богоугодна,
Коли Енея погублю.
Зроби ти похорон з весілья,
Задай ти добре всім похмілья,
Хоть-би побрали всіх чорти.
Амату, Турна і Латина,
Енея, гадового сина,
Пужни по своєму їх ти!«

63.

— »Я наймичка твоя покорна,«
Ревнула фурія як грім:
»На всяку хіть твою неспорна,
Сама Троянців всіх поїм;
Амату з Турном я з'єднаю
І сим Енея укараю,
Латину ж в тімя дур пуцу.
Побачать то боги і люде,
Що з сватанья добра не буде;
Всіх, всіх в шмагочки потроцу.«

64.

І перекинулась клубочком,

Кіть-кіть з Олимпа як стріла;
Як йшла черідка вечерочком,
К Аматі шусть — як там була!
Смутна Амата піря драла,
Слізки ронила і вдихала,
Що Турн князьок не буде зять,
Кляла Лавинії родини,
Кляла кумів, кляла хрестини,
Та щó-ж? против ріжня не прать!

65.

Яга, під пелену підкравшись,
Гадюкою в серце поповзла,
По всіх куточках позвивавшись,
В Аматі рай собі найшла.
В отравлену її утробу
Наклала злости, мов-би бобу;
Амата стала не своя:
Сердита лаяла, кричала,
Себе, Латина проклинала
І всім давала тришія.

66.

Потім і Турна навістила
Пресуча, лютая яга,
І із сього князька зробила
Енею лишнього врага.
Турн, по воєнному звичаю
З горілкою напившись чаю,
Сказать по-просту, п'яний спав
Яга тихенько підступила,
І люте синце підпустила,
Що Турн о тім не поминяв.

67.

Йому, бач, сонному верзло ся,
Буцім Анхизове дитя
З Лавинією десь зійшло ся

І женихалось не шути :
Буцім з Лависей обнимав ся,
Буцім до пазухи добрав ся,
Буцім і перстень з пальця зняв ;
Лавися перше мов пручалась,
А послі мов угамовалась,
І їй буцім Еней сказав :

68.

»Лависю, милес коханья!
Ти бачиш, як тебе люблю.
Но щó се наше жениханья,
Коли тебе на вік гублю?
Рутулець Турн тебе вже свата,
За ним, бач, тягне і Амата,
І ти в йому находиш смак.
До кого хіть ти більшу маеш?
Скажи : кого з нас вибираеш?
Нехай я згину, неборак!«

69.

— »Живи, Енеечку мій милий!«
Царівна сей дала одвіт :
»Для мене завжди Турн остилий,
Очам моїм один ти сьвіт!
Тебе коли я не побачу,
То день той і годину трачу,
Мое ти щастя, животи!
Турн швидче нагле околїе.
Нїж дурень мною завладїе :
Я вся твоя і пан мій — ти!«

70.

Тут Турн без пам'яті схватив ся,
Стояв як в землю вритий стовп :
Од злості, з хмелю ввесь трусив ся
І сна од яву не розчовп :
»Кого? мене? і хто? Троянець?

Голяк, втікач, приплентач, ланець !
Звести ? Лавинію однять ?
Не князь я, гірше шмаровоза,
І дам собі урізати носа,
Коли Еней Латину зять !

71.

Лавіся шмат не для харциза,
Який пройди́сьвіт естє Еней ;
А то — і ти, голубко сиза,
Ізгинеш од руки моєї !
Я всіх поставлю вверх ногами,
Не подарую вас душами,
А більш Енею докажу !
Латина же, старого діда,
Прижму незгірше як сусіда,
На кіл Амату посажу.«

72.

І зараз лист послав к Енею,
Щоб вийшов битись сам на сам,
Помірявсь силою своєю,
Достав од Турна по усам ;
Хоть на кії, хоть кулаками
Поштурхатись по-під боками,
Або побитись і на смерть.
А также пхнув він драгомана
І до латинського султана,
Щоб і йому мордаси втерть.

73.

Яхидна фурія раденька,
Що по її все діло йшло,
До людських бід вона швиденька,
І горе мило їй було.
Махнула швидко до Троянців,
Щоб сих латинських постоянців.
По своєму осатанить.

Тоді Троянці всі з хортами
Збирались їхать за зайцями,
Князька свого повеселить.

74.

Но »горе, грішникові суццю,«
Так київський скубент сказав :
»Благих діл вовся не імуццю!
Хто божії судьби пізнав?
Хто, де не дума, там почує,
Хотів де бігти, там гальмує :
Так грішними судьба вертить!«
Троянці самі то пізнали,
З малої речі пострадали,
Як то читатель сам узрить.

75.

Поблизь троянська кочованья
Був на одльоті хуторок ;
Було в нім шупле будованья,
Ставок був, гребля і садок.
Жила Амати́на там нянька,
Не знаю, жінка чи панянка,
А знаю, що була стара,
Скупа і зла і воркотуха,
Наушниця і щebetуха ;
Давала чиншу до двора :

76.

Ковбас десятків з три Латину,
Лавинії к Петру мандрик,
Аматі в тиждень по алтину,
Три фунти воску на ставник ;
Льяної пряжі три півмітки,
Серпанків вісім на намітки
І двісті валяних гнотів.
Латин од няньки наживав ся.

За те ж за няньку і вступав ся,
За няньку хоть на ніж готів.

77.

У няньки був біленький цуцик,
Ї він завжди забавляв:
Не дуже простий, родом муцик.
Носив поноску, танцював,
І панії лизав од скуки
Частенько ноги скрізь і руки,
І тімениці вигризав.
Царівна часто з ним ігралась,
Сама цариця любовалась,
А цар то часто годував.

78.

Троянці, в роги затрубивши,
Пустили гончих в чагарі,
Кругом болото обступивши,
Бичами ляскали псарі.
Як тільки гончі заганяли,
Загавкали, заскавучали,
То муцик, вирвавшись на двір,
На голос гончих одізвав ся,
Чмихнув, завив, до них помчав ся.
Стременний думав, що то зьвір:

79.

»А тю його! гуджга!« і крикнув,
І з свори попускав хортів;
Тут муцик до землі прилипнув
І дух від ляку затаїв;
Но пси, донюхавшись, доспіли,
Шарпнули муцика, із'їли
І посмоктали кісточки.
Як вість така дійшла до няньки,
То очи випяла як баньки,
А з носа спали і очки.

80.

Осатанїла вража баба
І крикнула як на живїт,
Зробилась зараз дуже слаба,
Холодний показав ся піт;
Порвали маточні припадки,
Істерика і лихорадки,
І спазми жили потягли;
Під ніс їй клали ассафету
І теплую на пуп сервету,
Іще клістир з ромну дали.

81.

Як тільки к пам'яті вернулась,
То зараз галас підняла;
До неї челядь вся сунулась
Для дива, як весь сьвіт кляла.
Потім, схвативши головешку
І вибравшись на добру стежку,
Чкурнула просто до Троян:
Всі курені їх попалити,
Енея заколоть, побити
І всіх троянських бусурман.

82.

За нею челядь покотила,
Схвативши, хто що запопав:
Кухарка чаплію вхопила,
Лакей тарїлками шпурляв;
З рублем там прачка храбривала,
З дїйницею ричка наступала,
Гуменний з ціпом скрізь совавсь;
Тут рота косарів з гребцями
Йшла битись з косами, з граблями,
Нїхто од бою не цуравсь.

83.

Но у троянського народу

За шаг алтина не проси :
Хто Москаля обіхав з роду ?
А займеш, ноги уноси.
Завзятого Троянці кнталту,
Не струсять нічийого гвалту
І носа хоть кому утнуть ;
І няньчину всю рать розбили,
Скалічили, розпотрошили
І всіх в тісний загнали кут.

84.

В сіє-то нещасливе время
І в самий штурхобочний бой,
Троянське і латинське племя
Як умивало ся мазкой,
Прибіг гонець з письмом к Латвну,
Нерадістну привіз новину :
Князь Турн йому війну писав :
Не в пир, бач, запрошав напитись,
А в поле визивав побитись
Гонець і на словах додав :

85.

»Царю Латине неправдивий !
Ти слово царськеє зламав ;
За те узол дружєлюбивий
На віки з Турном розірвав.
Од Турна шмат той однимаеш
І в рот Енееві соваеш,
Що Турнові сам обіщав.
Виходь же завтра навкулачки,
Відтіль полізеши мабуть рачки,
Бодай і дунь щоб не злизав.»

86.

Не так розсердить ся добродій,
Коли пан возний позов дасть ;
Не так люте голий злодій,

Коли не має що украсть:
Як наш Латин тут розгнівив ся
І на гінця сього озлив ся,
Що губи з серця покусав;
І тільки одповідь мав дати
І гнів царський свій показати,
Посол щоб Турнові сказав —

87.

Як виглянув в вікно зненацька.
Прийшов Латин в великий страх:
Побачив люду скрізь багацько
По улицах і всіх кутках.
Латинці перли ся товпами,
Шпурляли в гору всі шапками,
Кричали в голос на весь рот:
»Війна! війна! против Троянців!
Ми всіх Енеевих поганців
Побем, іскореним їх род!«

88.

Латин старий був не рубака
І воюватись не любив,
Од слова »смерть« він неборака
Був без душі і мов нежив.
Він стичку тільки мав на ліжку,
Амаї як не грав під ніжку,
І то тогді, як підтоптавсь;
Без того ж завжди був тихенький,
Як всякий дід старий, слабенький.
В чужее діло не мішавсь.

89.

Латин, і серцем і душею
Далекий бувши од війни,
Зібравшись з мудростю своєю,
Щоб не потрапав в кайдани,
Зізвав к собі панів вельможних,

Старих, чиновних і заможних,
Которих ради слухав сам,
І виславши геть-преч Амату,
Завів їх всіх в свою кімнату,
Таку сказав річ старшинам:

90.

»Чи ви од чаду? чи з похмільля
Чи чорт за душу удряпнув?
Чи напились дурного зільля?
Чи глузд за розум завернув?
Скажіть: з чого війна взяла ся?
З чого ся мысль вам приплела ся?
Коли я тїшив ся війною?
Не зьвір я людську кров пролити,
І не харциз, людей щоб бити,
Для мене гидкий всякий бой.

91.

І як війну вести без збруї,
Без війська, хліба, без гармат,
Без грошей? Голови ви буї!
Який вас обезглуздив кат?
Хто буде з вас провіянтмейстер?
Або хто буде кріґс-цальмейстер?
Кому казну повірю я?
Не дуже хочете ви битись,
А тільки хочете нажитись,
І буде все біда моя.

92.

Коли сверблять із вас у кого
Чи спина, ребра, чи боки,
На щó просити вам чужого?
Мої царські кулаки
Почешуть ребра вам і спину;
Коли ж то мало, я дубину
Готов на ребрах сокрушить,

Служить вам рад мадахаями,
Різками, кнутьтям і киями,
Щоб жар военний потушить.

93.

Покиньте ж се дурне юнацтво
І розійдїть ся по домах,
Панове виборне боярство!
А про війну і в головах
Собі ніколи не кладїте,
А мовчки в занїчках сидїте,
Розгадуйте, що їсть і пить.
Хто ж про війну проговорить ся,
Або кому війна приснить ся,
Того пошлю куниць ловить.»

94.

Сказавши се, махнув рукою
І зараз сам пішов з кімнат
Бундючно-грізною ходою,
Що всякий був собі не рад.
Пристижені його вельможі
На йолопів були похожі,
Нїхто з уст пари не пустив.
Не швидко бідні схаменулись.
І в ратуш підтюпцем сунулись.
Уже як вечер наступив.

95.

Тут думу довгую держали
І всяк компоновав своє,
І в голос грімко закричали:
Що на Латина всяк плює
І на грозьбу не уважає,
Війну з Енеєм починає;
Щоб некрут зараз набирать,
І не просить щоб у Латина

З казни його анї алтина,
Боярські гроші шафовать.

96.

І так Латинь заворушилась,
Задумав всяк побить Троян:
Відкіль та храбрість уродилась
Против Енеевих прочан?
Вельможі царство збунтовали,
Против царя всіх наушали.
Вельможі! лихо буде вам.
Вельможі! хто царя не слуха.
Таким обрізати ніс і уха
І в руки всіх оддати катам.

97.

О музо, панночко парнаська!
Спустись до мене на часок:
Нехай твоя научить ласка,
Нехай твій шепче голосок,
Латинь к війні як знаряжалась,
Як армія їх набиралась,
Який порядок в війську був:
Всі опиши мундирі, зброю,
І казку мні скажи такую,
Якої ще ніхто не чув.

98.

Бояри в-миг скомпоновали
На аркуш маніфест кругом,
По всіх повітах розіслали.
Щоб військо йшло під коругов;
Щоб голови всі обголяли,
Чуприни довгі оставляли,
А усе в півдокоть би стирчав;
Щоб сала і шиона набрали,
Щоб сухарів понапікали,
Щоб ложку, казанок всяк мав.

99.

Все військо зараз розписали
По різних сотням, по полкам,
Полковників понаставляли,
Дали патенти сотникам.
По городам всяк полк назвав ся,
По шапці всякий розличав ся,
Вписали військо під ранжир :
Помилли сині веїм жупани,
На спід же білії каптани,
Щоб був козак а не мугир.

100.

В полки людей розпреділивши,
І по квартирам розвели,
І всіх в мундирі нарядивши,
К присязі зараз привели.
На конях сотники фінтили,
Хорунжі усик крутили,
Табаку нюхав асаул ;
Урядники з атаманами
Новими чванились шапками,
І ратник всякий губу дув.

101.

Так вічної памяти бувало
У нас в Гетьманщині колись,
Так просто військо шикovalo,
Не знавши : »стії ! не шевелись !«
Так славні полки козацькі
Лубенський, гадяцький, полтавський
В шапках було як мак цвітуть.
Як грянуть, сотнями ударять.
Перед себе списи наставлять,
То мов мітлюю все метуть.

102.

Було тут військо волонтирі.

То всяких юрбиця людей,
Мов Запорожці чуприндірі,
Що їх не втне і Асмодей.
Воно так, бачиш, і негарне,
Як кажуть то, нерегулярне,
Та до війни самий злий гад:
Чи вкрасти що, язик достати,
Кого живцем, чи обідрати,
Ні сто не вдержить їх гармат.

103.

Для сильної армії своєї
Рушниць, мушкетів, оружжя
Наклали повні гамазеї,
Гвинтівок, фузій без пружин,
Булдимок, флінт і яничарок,
А в особливий закамарок
Списів, пік, ратиц, гаківниць.
Були тут страшні гармати,
Од вистрілу дрижали хати,
А пушкарі то клались ниць.

104.

Жлукта і улики на пушки
Робить галили на-захват;
Днища, оснівниці, витушки
На принадлежность приправлять.
Нужда перемінить закони!
Квачі, помела, макогони
В пушкарське відомство пішли;
Колеса, бендюги і кари
І самії церковні мари
В депо пушкарське тягли.

105.

Держась воєнного обряду,
Готовили заздалегідь
Багацько всякого знаряду,

Що сумно аж було глядіть:
Для куль — то галушки сушили,
А бомб — то з глини наліпили,
А слив солоних — для картеч;
Для щитів ночви припасали.
І дна із діжок вибивали.
І приправляли всім до плеч.

106.

Не мали палашів ні шабель
(У них, бач, Тули не було),
Не шаблею ж убит і Авель,
Поліно смерть йому дало.
Соснові копістки стругали
І до боків поначіпляли
На валяних верйовочках.
Із лик плетені козубеньки,
З якими ходять по опеньки,
Були, мов суми, на плечах.

107.

Як амуницью спорядили
І насушили сухарів,
На сало кабанів набили,
Взяли подимне од дворів;
Як підсусідків розписали
І виборних поназначали,
Хто тяглий, кінний, хто же піш,
За себе хто, хто на підставу,
В якеє військо, сотню, лаву,
Порядок як завівсь незгірні:

108.

Тоді ну військо муштровати,
Учить мушкетний артикул.
Вперед як ногу викидати,
Ушкварить як на калавур.
Коли пішком — то марш шульгою,

Коли верхом — гляди ж, правою
Щоб шакапа скочила вперед.
Такеє ратнеє фіглярство
Було у них за регулярство,
І все Енееві на вред.

109.

Мов посполитеє рушеньня
В Латина царстві началось,
Повсюда муштра та учельня,
Все за жолнірство принялось.
Дівки на прутах роз'їзджали,
Ціпками хлопців муштровали.
Старі ж учились кидать в ціль...
А баб старих на піч сажали
І на печі їх штурмовали,
Бач, для баталії в примір.

110.

Були Латинці дружні люди
І войоватись мали хіть,
Не всі з добра, хто од причуди,
Щоб бити ся, то рад летіть.
З горяча часу перші три дні
Зносили всяке збіжжа, злидні
І отдавали все на рать:
Посуду, хліб, одежу, гроші.
Своей отчизни для сторожі,
Що не було де і дівать.

111.

Се порала ся так Амата,
К війні Латинців підвела;
Смутна була для неї хата,
На улиці все і жила.
Жінки з Аматою з'єднались,
По всьому городу таскались
І підмовляли войовать.

Робили з Турном шури-мури,
І затялись, хоть вон із шкури.
Енееві дочки не дать.

112.

Коли жінки де замішались,
І їм ворочати дадуть,
Коли з розказами втаскались,
Та ихканья ще додадуть:
Прощайсь на вік тогді з порядком,
Пішло все к чорту неоглядом,
Жінки поставлять на своє.
Жінки! коли-б ви більше їли,
А менш пащиковать уміли,
Були б в раю ви за сіє!

113.

Як Турн біснуєть-ся, лютує,
В сусідні царства шле послів,
Чи хто із них не поратує
Против троянських злих синів:
Коли Латин од поединків
Сховавсь під спід своїх будинків
І ждав, що́ буде за кінець:
Коли Юнона скрізь літає,
Всіх на Енея навертає.
Весільний збить з його вінець:

114.

Гуде в Латії дзвін віщовий
І гасло всім к війні дає,
Щоб всяк Латинець був готовий
К війні, в яку їх злість веде.
Там крик, тут галас, там кленало,
Тіснить ся люд і все тріщало.
Війна в кровавих ризах тут:
За нею рани, смерть, увічча.

Безбожність і безчоловічча
Хвіст мантиї її несуть.

115.

Була в Латії синагога,
Збудована за давніх літ
Для Януса, сердита бога,
Которий дивних був приміт:
Він мав на голові дві тварі —
Чи гарнії були чи харі,
Об тім Віргілій сам мовчить.
Но в мирне время заправ ся.
Коли ж із храма показав ся,
Як-раз війна і закипить.

116.

По дзвону вся Латинь сунула
До храма, з криком всі неслись,
І навстяж двері одімкнула,
І Янус вибіг як харциз.
Военна бури закутила,
Латинське серце замутила,
Завзятість всякого бере:
»Війни, війни!» кричать, бажають,
Пекельним пламенем палають
І молодеє і старе.

117.

Латинці військо хоть зібрали,
Та треба ж к війську должностних,
Які б на щотах класти знали,
Які плєсьменнійші із них.
Уже ж се мусить всякий знати,
Що військо треба харчовати
І воїн без вина — хомяк.
Без битой голої копійки,
Без сей прелестниці злодійки.
Не можна войовать ніяк.

118.

Були златві дні Астреї.
І славний був тогді народ:
Міняйлів брали в казначеї.
А фиглярі писали щот,
К роздачі порції — аптекар.
Картьожник — хлібний добрий пекар,
Гевальдігером — був шинкар.
Вожатими — сліпці, каліки,
Ораторами — недоріки.
Шпигоном — з церкви паламар.

119.

Всього не можна описати.
В Латії що тогді було.
Уже зволяли ся читати.
Що в голові у них гуло.
К війні хватались, поспішались.
І самі о світі не знались.
І все робили на-зворот:
Що строїть треба, те ламали.
Що треба кинуть, те ховали.
Що класть в кишеню, клали в рот.

120.

Нехай турбують ся Латинці.
Готовлять ся против Троян.
Нехай видумують гостинні
Енею нашому в із'ян.
Загляньмо, Турн що коверзує.
Троянцям рать яку готує.
Бо Турн і сам дзіндзівер-зух!
Коли чи не — не проливає.
Коли чи бе — то вже влучає.
Йому людей давить, як мух!

121.

Та й видно, що не був в зневазі:

Бо всі сусідні корольки,
По просьбі, мов-би по приказі,
Позапаляючи люльки,
Пішли в поход з своїм народом,
З начинням, потрухом і плодом,
Щоб Турнові допомагать :
Не дати Енееві женитись,
Не дати в Латії поселитись,
К чортам Енейців всіх послать.

122.

Не хмара сонце заступила,
Не вихор порохом вертить,
Не галич чорна поле вкрила,
Не буйний вітер се шумить :
Се військо йде всіма шляхами.
Се ратне брязкотить збруями,
В Ардею город поспіша.
Стовп пороху під небо веть-ся,
Сама земля, здаеть-ся, гнеть-ся ;
Енею ! де тепер душа ?

123.

Мезентій наперед Тирренський
Пред страшним воїнством гряде..
Було полковник так лубенський
Колись к Полтаві полк веде
Під земляні полтавські вали
(Де Шведи голови покладали),
Полтаву матушку спасать ;
Пропали Шведи тут прочвари,
Пропав і вал, а булевари
Досталось нам тепер топтать.

124.

За сим на бендюгах плететь-ся
Байстрик Авентій попадич,
З своєю челядьдо ведеть-ся,

Як з блюдолизами панич.
Знакомого він пана внучок.
Добродій песиків і сучок
І лошаків мінять охоч.
Авентій був розбійник з-нулку,
Всіх тормонив, валяв на кунку,
Дивив ся бісом, гадом, сторч.

125.

Тут військо кіннее валилось
І дуже ручее було :
Отаман звав ся Покотиллос,
А асаул Караспуло.
Се гречеський проскиноси,
Із Біломоря все пендоси,
З Мореа, Дельта, Кефалос ;
Везли з собою лагомни.
Оливу, мило, риж, маслини,
І *капама, кебаб калос.*

126.

Цекул Пренестський коваленко
В Латію з військом также пхавсь ;
Так Сагайдачний з Дорошенком
Козацьким військом величавсь.
Один з бунчуком перед ратьтю.
По-заді другий пяну братьтю
Донським нагаєм підганяв.
Рядочком їхали гарненько,
З люльок тютюн тягли смачненько,
А хто на конику купяв.

127.

За симп плентавсь розбишака
Нептунів син сподар Мессал,
До бою був самий собака
І лобом бив ся так, мов цап.
Боець, ярун і задарака,

Стрілець, кулачник і рубака,
І дужий був з його хлопак:
В виски було кому як впнеть-ся,
Той на сухо не оддереть-ся;
Такий Ляхам був Желізняк.

128.

Другим шляхом з другого боку
Агамемноненко Галес
Летить, мов поспіша до строку,
Або к воді гарячий пес;
Веде орду велику, многу
Рутульцеві на підпомогу.
Тут люд був різних язиків:
Були Аврунці, Сидицяне,
Калесці і Сатикуляне
І всяких, різних козаків.

129.

За сими панськая дитина
Тезеевич пан Іпполит,
Надута, горда, зла личина,
З великим воїнством валить.
Се був панич хороший, повний,
Чорнявий, красний, сладкомовний,
Що й мачуху був підкусив.
Він не давав нікому спуску,
Одних богинь мав на закуску,
Брав часто там, де не просив.

130.

Не можна дале-бі злічити,
Які народи тут племись,
І на папір сей положити,
Як, з ким, коли, відкіль взялись—
Віргілій, бач, не нам був рівня,
А видно, що начухав тімя,
Поки дрібненько описав.

Були Рутульці і Сіканці,
Аргівці, Лабики, Сакранці,
Були такі, що враг їх зна.

131.

Тут ще наїздиця скакала
І військо немале вела;
Собою всіх людей лякала
І все мов помелом мела.
Оя звалась дїва-цар Камилла,
До пуна жінка, там — кобила.
Кобилячу всю мала статъ:
Чотири ноги, хвіст з прикладом,
Хвостом моргала, біла задом,
Могла і говорить і ржать.

132.

Коли чував хто о Полкані.
То се була його сестра;
Найбільш блукали по Кубані,
А рід їх вийшов з-за Дністра.
Камилла страшна войовниця,
І знахурка і чарівниця,
І скоро на бігу була;
Чрез гори і річки илигала,
Із лука мітко в ціль стріляла.
Багацько крови пролила.

133.

Така-то збірниця валилась,
Енея щоб побити в пух;
Уже Юнона де озлилась,
То там запри кріпкенько дух.
Жаль, жаль Енея неборака.
Коли його на міль, як рака,
Зевес допустить посадить!
Чи він ввильне од сей напасти,

Побачимо те в пятій часті,
Коли удасть ся змайстерить.

ЧАСТЬ ПЯТА.

1.

Біда не по деревах ходить,
І хто ж її не скоштовав?
Біда біду, говорять, родить,
Біда для нас — судьби устав.
Еней в біді як птичка в клітці,
Запутава ся мов рибка в сітці,
Теряв ся в думках молодець.
Ввесь сьвіт, здавалось, зговорив ся,
Ввесь мир на його напустив ся,
Щоб розорить його в-кінець.

2.

Еней ту бачив страшну тучу,
Що на його війна несла;
В ній бачив гибель неминучу,
І мучивсь страшно, без числа.
Як хвиля хвилю проганяла,
Так думка думку пошибала,
К Олимпським руки протягав.
Надеждою хоть підкріпляв ся,
Но переміни він бояв ся,
І дух його ізнемогав.

3.

Нї ніч його не вгамовала,
Він о війні все сумовав;
І вся коли ватага спала,
То він по берегу гуляв,
Хоть з горя сильно ізнеміг ся:
Мов простий, на піску улїг ся,

Та думка спати не дала.
Скажіть: тогді чи дуже спить ся.
Як доля против нас ярить ся
І як для нас фортуна зла?

4.

О сон! з тобою забуваєм
Все горе і свою напасть,
Чрез тебе сили набираєм;
Без тебе ж мусїли б пропасть.
Тя ослабївших укрїпляеш,
В тюрмі невинних утїшаєш,
Злодїїв снїщами страшиш,
Влюблених ти до кули зводиш.
Злі замисли к добру приводиш:
Пропав, од кого ти біжиш.

5.

Енея мисли турбовали,
Но сон таки свое бере;
Тїлесні сили в кїм охляли,
В тїм дух не швидко, та замре.
Еней заснув і бачить снїще:
Пред ним стоїть старий дїдище,
Обшитий весь очеретом;
Він був собі ковтуноватий,
Сїдий, в космах і пелехатий,
Зігнувсь, підперши ся цїпком.

6.

»Венерин сину! не жахай ся,«
Дід очеретяний сказав:
»І в смуток дуже не вдавай ся.
Тя гіршиї біди видав;
Війни кривавой не страши ся,
А на Олимпських положи ся,
Вони все злее оддалять.
А що мої слова до діла,

Лежить свиня під дубом біла
І тридцять білих поросят.

7.

На тім-то берлозі свиноти
Іул постройть Албу град,
Як тридесять промчать ся годн,
З Юноною як зробить лад.
Єднаково-ж сам не плошай ся,
З Аркадянами побратай ся,
Вони Латинцям вороги.
Троянців з ними як з'єднаеш,
Тоді і Турна осідлаєш.
Все військо вибеш до ноги.

8.

Вставай, Енею, годі спати!
Вставай і Богу помолись,
Мене ти муєш тяжко знати:
Я Тибр старий, ось придивись!
Я тут водою управляю,
Тобі я вірно помагаю,
Я не прочвара, не упир.
Тут буде град над городами,
Поставлено так між богами...
Сказавши се, дід в воду нир.

9.

Еней пробуркав ся, схопив ся
І духом моторнійший став;
Водою тибрською умив ся,
Богам молитви прочитав.
Велів два човни знаряжати
І сухарями запасати,
І воїнів тудаж сажати.
Як млосьць пішла по всьому тілу:
Свиню уздрів під дубом білу
І тридцять білих поросят.

10.

Звелів їх зараз поколотити
І дати Юноні на обід,
Щоб сею жертвою свищоти
Себе ізбавити од бід.
Потім в човни метнувся хутенько,
Поплив по Тибру вниз гарненько,
К Евандру помочи просить;
Ліси, вода, піски з'умились,
Які се два човни пустились
З одвагою по Тибру плить.

11.

Чи довго плив Еней, не знаю,
А до Евандра він доплив.
Евандр, по давньому звичаю,
Тоді для празника курив,
З Аркадіянами веселив ся,
Над варенухою трудив ся,
І хміль в їх головах бродив;
І тільки що човни уздріли,
То всі злякали ся без міри,
Один к Троянцям підступив.

12.

»Чи по неволі, чи по волі?«
Кричить аркадський їм горлань:
»Родились в небі ви, чи долі?
Чи мир нам везете, чи брань?«
— »Троянець я, Еней одважний,
Латинців ворог я присяжний,«
Еней так з човна закричав:
»Іду к Евандру погостити,
На перепутьті одпочати,
Евандр цар добрий, я чував.«

13.

Евандра син, Паллант вродливий,

К Енею зараз підступив,
Оддав поклон дружелюбивий,
До батька в гості попросив.
Еней з Паллантом обнимав ся
І в його приязнь засталав ся;
Потім до лісу почвалав,
Де гардовав Евандр з попами,
Со старшиною і панами.
Еней Евандрові сказав :

14.

»Хоть ти і Грек, та цар правдивий,
Тобі Латинці вороги;
Я твій товариш буду щирий,
Латинці і мені враги.
Тепер тебе я сунплікую
Мою уважить долю злую
І постояти за Троян.
Я кошовий Еней Троянець,
Скитаюсь по миру, мов ланець,
По всім товчу ся берегам.

15.

Прийшов до тебе на одвагу,
Не думавши, як приймеш ти :
Чи буду пити мед, чи брагу,
Чи будем ми собі брати.
Скажи, і руку на в завдаток,
Котора, бач, не трусить схваток
І самих злійших нам врагів.
Я маю храбрую дружину,
Терпівших гіркую годину
Од злих людей і од богів.

16.

Мені найбільше доїдає
Рутульський Турн, собачий син;
І лиш гляди, то і влучає,

Щоб згамкати мене як блин.
Так лучше в сажівці втоплю ся,
І лучше очкуром вдавлю ся,
Ніж Турнові я покорюсь.
Фортуна не в його кишені,
Турн побува у мене в жмені;
Дай поміч! я з ним потягнусь.»

17.

Евандр мовчав і прислухав ся,
Слова Енееві ковтав;
То ус крутив, то осьміхав ся,
Енееві одвіт сей дав:
»Еней Анхизович! сідайте,
Турбації не заживайте,
Бог милостив для грішних всіх.
Дамо вам війська в підпомогу,
І провіянту на дорогу,
І грошеняток з якийсь міх.

18.

Не поцурайтесь хліба-соли,
Борщу скошгуйте, галушок;
Годуйте, кушайте доволі,
А там з труда до подушок.
А завтра, як начне сьвітати,
Готово військо виступати,
Куди ви скажете, в поход.
За мной не буде остановки;
Я з вами не роблю умовки,
Люблю я дуже ваш народ.»

19.

Готова страва вся стояла,
Спішили всі за стіл сідати,
Хоть деяка позастигала,
Що мусіли підогрівать.
Просідне з ушками, з грінками,

І юшка з хляками, з кишками,
Телячий лизень тут лежав;
Ягни і до софоруку кури,
Печені різної три хури,
Багацько ласих тож потрав.

20.

Де їсть ся смачно, там і петь-ся,
Од земляків я так чував;
На ласее куток найдеть-ся,
Еней з своїми не дрімав.
І правда, гості доказали,
Що жить вони на сьвіті знали:
Пили за жизнь, за упокой,
Пили здорове батька з сином,
І голь-голь-голь, мов клин за клином,
Кричать заставив на розстрой.

21.

Троянці п'яні розбрехались
І чванили ся без пуття,
З Аркадянками женихались,
Хто так, а хто і не шутя.
Евандр точив гостям розкази,
Хвалив Траклові прокази:
Як злого Кака він убив,
Якні Как робив розбої,
І що для радостя такої
Евандр і празник учредив.

22.

Всі к ночи так перепили ся,
Держались ледзе на ногах;
І на ніч в город поплели ся,
Які іти були в силах.
Еней в 'керею замотав ся,
На задвірку хронги уклав ся;
Евандр же в хату рачки ліз

І там, під прилавком зігнувшись,
І цунко в бурку завернувшись,
Захріп старий во ввесь свій ніс.

23.

Як ніч покрила пеленою
Тверезих, п'яних — всіх людей:
Як хріп Еней од нереною,
Забувши о біді своїй:
Венера без спідниці, боса,
В халатику, простоволоса,
К Вулкану підтюпцем ішла;
Вона тайком к Вулкану кралась,
Неначе з ним і не вінчалась,
Мов жінкою не його була.

24.

А все то хитрість єсть жіноча,
Новинкою щоб підмануть:
Хоть гарна як, а все охоча
Іще гарнійшою щоб бути.
Венера пазуху порвала,
І так себе підперезала,
Що вся на виставці була;
Косинку нарешто згубила,
Груднину так собі відкрила,
Що всякого б з ума звела.

25.

Вулкан коваль тогді трудив ся,
Зевесу блискавку ковав;
Уздрів Венеру, затрусив ся,
Із рук і молоток упав.
Венера зараз одгадала,
Що в добрий час сюди попала,
Вулкана в губи зараз черк;
На шпю вскочила, повисла.

Вся опустилась, мов окисла,
Білки під лоб — і сьвіт померк.

26.

Уже Вулкан розмяк як кваша,
Венера те собі на ус:
За діло ну! бере, бач, наша!
Тепер під його підобюсь:
»Вулкасю мвлий, уродливий!
Мій друже вірний, справедливий!
Чи дуже любиш ти мене?«
— »Люблю, люблю, божусь кліщами.
Ковадлом, молотом, міхами,
Все рад робити для тебе.«

27.

І прилабузнивсь до Киприди,
Як до просителя писець;
Їй корчив різні милі види,
Щоби достать собі ралець.
Венера зачала благати
І за Енеечка прохати,
Вулкан йому щоб допоміг:
Енеєві зробив бя зброю
Із стали, мідн, золотую,
Такою, щоб ніхто не зміг.

28.

»Для тебе? Ох, моя ти плітко!«
Вулкан задихавшись сказав:
»Зроблю не зброю, чудо рідко,
Ніхто якого не видав:
Палаш, шишак, панцир зо щитом,
Все буде золотом покрито,
Як тульські кабатирки;
Насічка з черню, з образками
І з кунштниками і з словами,
Скрізь будуть брязкальця, дзвінки.«

29.

А щоб-ж, не так тепер буває
Проміж жінками і у нас?
Коли чого просити має,
То добрий одгадає час
І к чоловіку пригніздить ся,
Прищудить ся, приголубить ся,
Цілує, гладить, ласкотить,
І всі суглави розширує,
І мізком так завередує,
Що сей для жінки все творить.

30.

Венера, в облако обвившись,
Махнула в Пафос оддихать,
Од всіх в сьвітелці зачинившись,
Себе там стала розглядать.
Краси помяті розправляла;
В волосьї кудрі завивала,
Ну, пята водами мочить.
Венера, як правдива мати,
Для сина рада все оддати,
З Вулканом рада в кузьні жпть.

31.

Вулкан, до кузьні дочвалавши,
Будить зачав всіх ковалїв;
Свинець, залїзо, мідь зібравши,
Все грїти зараз ізвелїв.
Міхи престрашні надимають,
Огонь великий розпаляють,
Пішов треск, стук од молотів.
Вулкан потїє і трудить ся,
Всїх лає, бе, пужа, ярить ся,
К роботі приганя майстрів.

32.

І сонце злізло височенько,

Уже час сьомий ранку був;
Уже закусовав смачненько,
Хто добре пінної лигнув;
Уже онагри захрючали,
Ворони, горобці кричали,
Сиділи в лавках крамарі,
Картьожники вже спать лягали,
Фіндюрки щоки підправляли,
В суди пішли секретарі.

33.

А наші з хмелю потягались,
Вчорашній мордовав їх чад;
Стогнали, харкали, смаркались,
Ніхто не був і сьвіту рад.
Не дуже рано повставали
І ледом очі протирали,
Щоб осьвіжитись на часок.
Потім взялись за оковиту
І скликали річ посполиту,
Поставить, як іти в поход.

34.

Тут скільки сотень одлічили
Аркадських жвавих парубків
І в ратники їх назначили,
Дали їм в сотники панів.
Дали значки їм з хоругвою,
Бунчук і бубни з булавою,
Списів, мушкетів, палахів,
На тиждень сала з сухарями,
Барильце з срібними рублями,
Муки, шона, ковбас, коржів.

35.

Евандр, Палланта підозвавши,
Такі слова йому сказав:
»Я, рать Енею в поміч давши,

Тебе начальником назвав.
А доки в паці будеш грати,
З дівками день і ніч ганяти,
І красти голубів у всіх?
Одважний жид грішить і в школі,
Іди лиш, послужи на полі,
Ледящо си — то батьків гріх.

36.

Іди служи, годн Епею,
Він зна воєнне ремесло,
Умом і храбростю своєю
В опрічнее попав число.
А ви, Аркадці, ви не труси,
Давайте всім і в ніс і в уси,
Паллант мій ваш єсть атаман.
За його бийтесь, умирайте,
Енеєвих врагів карайте,
Еней мій сват, а ваш гетьман.

37.

А вас, Анхизович, покорно
Прошу Палланта доглядать;
Воно хоть парубя, не спорно,
Уміє і склади читать:
Та дурень, молоде, одважне,
В бою як буде необачне,
То може згинуть неборак.
Тогді не буду жить чрез силу,
Живцем полізу я в могилу,
Ізгину, без води мов рак.

38.

Беріте рать, ідіте з Богом,
Нехай Зевес вам помага!«
Тут частовались за порогом,
Евандр додав такі слова:
»Зайдіть к лідійському народу

Вови послужать вам в пригоду,
На Турна підуть воювать.
Мезентій їх тіснить, зжимає,
На чинш нікого не пускає,
Готові зараз бунт піднять.»

39.

Пішли, розвивши хоруговку,
І сльози молодіж лила:
Хто жінку мав, сестру, ятровку,
У инчих милая була.
Тогді найбільш нам допікає,
Коли зла доля однімає,
Що нам всього милійше єсть.
За милу все терять готові:
Клейноти, животи, обнови;
Одна дорожше милой — честь!

40.

І так, питейним підкріпившись,
Утерли сльози із очей;
Пішли, марш сумно затрубивши,
Перед же вів сам пан Еней.
Їх первий марш був до байраку,
Прийшовши стали на біваку;
Еней порядок учредив.
Паллант по армії діжурив,
Трудивсь, всю ніч очей не жмурих;
Еней тож по лісу бродив.

41.

Як в північ самую глухую
Еней лиш тільки мав дримать,
Побачив хмару золотую,
Свою на хмарі гарну мать.
Венера білолика, красна,
Курносенька, очима ясна,
І вся як з кровю молоко;

Духи од себе ізгускала
І збрую чудною держала,
Явилась так перед синком.

42.

Сказала: »Милій, на́, Енею,
Ту збрую, що́ ковав Вулкан;
Коли себе устроїш нею,
То струсить Турц, Бова, Полкан.
До збруї що́ ні доторкнеть-ся,
Все зараз ламнеть-ся і гнеть-ся,
Її і куля не бере;
Устройсь, храбрый, коли, рубай ся
І на Зевеса полагай ся,
То носа вже ніхто не втре.«

43.

Сказавши, аромат пустила:
Васильки, м'яту і амбре;
На хмарі в Пафос покотила.
Еней же збрую і бере,
Її очима пожирає,
На себе панцир натягає,
Палаш до бока привязав,
На-силу щит підняв чудесний,
Не легкий був презент небесний;
Еней роботу розглядав:

44.

На щиті в самій середині,
Під чернь з насічкою золотою,
Конала муха в павутині,
Павук торкав її ногой.
Пооддаль був малий Телешик,
Він плакав і лигав кулешик,
До його крала ся змія
Крилатая, з сімю главами,
З хвостом в верству, страшна, з рогами,
А звала ся Жеретія.

45.

В'округ же щита, на заламах,
Найлучні лицарські діла
Були бляховані в персонах
Іскусно, живо без числа:
Котигорох, Іван царевич,
Кухарчич, Сучич і Налетич,
Услужливий Кузьма Демян,
Коцій з прескверною ягою,
І дурень з ступою новою,
І славний лицар Марциан.

46.

Так пан Еней наш знаряжав ся,
Щоб дружби Турну доказать;
Напасть на ворогів збирав ся,
Зненацька колоти їм дать.
Но зла Юнона не дрімає,
На-вильот умисли всі знає,
Ізнов Ірися посила:
Як можна Турна роздрочити,
Против Троянців насталити,
Щоб викоренив їх до тла.

47.

Ірися виль! скользнула з неба,
До Турна в північ шість в намет.
Він дожидався тогді вертепа,
Хлистав з нудьги охтирський мед.
К Лависі од любви був в горі,
Топив печаль в питейнім морі.
Так в армії колись велось:
Коли влюбив ся чи програв ся,
То пуншу хлись — судьба поправ ся!
Веселе в душу і влилось!

48.

»А щó?« Ірися щебетала:

»Сидиш без діла і клюєш?
Чи се на тебе лїнь напала?
Чи все Троянцям оддаєш?
Коту гладкому не до мишки;
Не втне, бачу, Пацько Оришки!
Хто б сподївавсь, що Турн бабак!
Тобі не хист з Енеем бить ся,
Не хист з Лавинїей любить ся,
Ти, бачу, здатний бить собак.

49.

Правдивий воїн не дрїмає,
Без просни жу і не ле;
Мудрує, дума, розглядає:
Такий і ворогів побе.
Ну к чорту! швидче охмеляй ся,
Збирать союзних поспішай ся,
На нову Трою напади.
Еней в чужих землях блукає,
Дружину в поміч набирає,
Не оплошай тепер, гляди!«

50.

Сказавши, столик ізвалила,
Шкереберть к чорту все пішло:
Іляшки і чарочки побила,
Пропало все, як не було.
Зробив ся Турн несамовитий,
Ярив ся, люговав неситий,
Троянської крови забажав.
Всі страсти в голову стовкнулись,
Любов і ненависть прочнулись.
»На штурм! на штурм!« своїм кричав.

51.

Зібрав і кінних і піхотних
І всіх для битви шиковав,
І розбишак самих одборних

Під кріпость задирать послав.
Два корпуси до-купи звівши,
А на зикратого сам сівши,
На штурм їх не веде, а мчить.
Мессап, Галес, в другім одряді,
Пішли од берега к ограді,
Побить Троянців всяк спішить.

52.

Троянці, в кріпости запершись,
Енея ждали воротья;
З нещастям тісно пообтершись,
Біду зустрічали мов шутя.
Побачивши ж врагів напорн,
У бант прибавили запорн
І на валу всі залягли;
В віконця з будок виглядали
І носа вон не виставляли,
Шептались і люльки тягли.

53.

У них поставлено в громадї:
Коли на їх пан Турн напре,
То всім сидіть в своїй оградї,
Нехай же штурмом вал бере.
Троянці так і учинили,
На вал колодьдя накотили
І різний приправляли вар;
Олію, дьоготь кипятили,
Живицю, оливо топили,
Хто лізти-ме, щоб лить на твар.

54.

Турн, в міру к валу приступивши,
Скрізь на зикратому гасав;
В розсижку кінних розпустивши,
Сам як опарений кричав:
»Сюди, трусливі Троянці,

На бій, шкідливі поганці!
Зарились в землю, мов кроти!
Де ваш Еней, жіночий празник?
Приде з бабами набалдашник!
Не лепсько виглянуть сюди.»

55.

І всі його так підкомандні
Кричали, лаяли Троян;
Робили глузи їм досадні,
Гірш півечили як циган.
Пускали тучами к ним стріли,
А деякі були так сьмілі,
Що мали перескочить рів.
Троянці уха затикали,
Рутульців лайки не вважали,
Хоть битись всякий з них хотів.

56.

Турн з серця скриготав зубами,
Що в кріпости всі ні гугу;
А стін не розібеш лобами,
З-посилку гни ся хоть в дугу.
Злість, кажуть, сатані сестриця,
Хоть може се і небилця,
А я скажу, що може й так:
Од злости Турн те komponує,
Мов сатана йому диктує,
Сам чорт заліз в його кабак.

57.

Од злости Турн осатанівши,
Велів багатьтя розводитьь,
І військо к берегу привівши,
Казав троянський флот спалить.
Всі прийняли ся за роботу
(На злее всякий ма охоту),
Огні помчали ся к водам.

Хто жар, хто губку з сїрниками,
Хто з головней, хто з фітілями,
Погибель мчали кораблям.

58.

Розжевілось і закурилось,
Блакитне поломя взвилось;
Од диму сонце закоптилось,
Курище к небу донеслось.
Боги в Олімпі стали чхати,
Турн їм ізволив тимфи дати.
Богинь напав від чаду дур;
Дим очи їв, лили ся сльози,
З нудьги скакали так, як кози;
Зевес сам був мов винокур.

59.

Венеру ж за душу щипало,
Що з флотом поступили так;
Од жалю серце замирало,
Що сяде син на міль, як рак.
В жалю, в сльозах і в гіркім смутку,
Богиня сіла в просту будку,
На передку сїв Кунидон;
Кобила їх везе кривая,
Цибелла де жила старая,
Щоб сій язї оддать поклон.

60.

Цибелла, знають у всіх школах,
Що матерю була богів.
Із молоду була не промах;
Коли ж як стала без зубів,
То тільки на печи сиділа,
З кулешиком лемішку їла
І не мішала ся в діла.
Зевес їй отдавав повагу

І посилав од столу брагу,
Яку Юнона лиш пила.

61.

Венера часто докучала
Зевесу самою брідней,
За те в немилость і попала,
Що нельзя показати очей.
Прийшла Цибеллу умоляти
І мусіла їй обіщати
Купити збитню за алтин,
Щоб тільки Зевса умолила,
Вступити ся за Троян просила,
Щоб флота не лишив ся сини.

62.

Цибелла же була ласуха,
Для збитню рада хоть на все;
До того ж страшна говоруха,
О всякій всячині несе.
Стягли її на-силу з печи,
Взяв Купидон к собі на плечи.
В будинки к Зевсу і поїс.
Зевес, свою уздрівши неню,
Убгав весь оселедець в жменю,
Насупив брови, зморщив ніс.

63.

Цибелла перше закректала,
А послі кашлять начала,
Потім у пелену смаркала
І дух пять раз перевела.
»Сатурнович, змилосоуди ся,
За рідную свою вступи ся!«
К Зевесу шокала стара:
»Безсмертних смертні не вважають,
І тільки що не бють, а лають,
Осрамлена моя гора!

64.

Мою ти знаєш гору Іду
І ліс. де з капищем олтар;
За них несу таку обиду,
Якої не терпить твій свинар!
На зруб я продала Троянцям,
Твоїм моцельщикам, підданцям,
Дубків і сосен строїть флот.
Твої уста судьбам веліли,
Були щоб ідські бруся цілі,
Нетліннії од рода в род.

65.

Зиркни ж тепер на тибрські води,
Дивись, як кораблі горять!
Їх палять Турнові уроди,
Тебе і всіх нас кобелять.
Спусти їм, то таке закоють,
І власть твою собі присвоють,
І всім дадуть нам кисіля!
Сплюндрують ліс, розриють Іду;
Мене ж стару убють, мов гниду,
Тебе прогонять відсіля.»

66.

— »Та не турбуйтеся, пані-матко!«
Зевес з досадою сказав:
»Провчу я всіх, і буде гладко;
Анахтем вічний Турн пропав!«
Зиркнув, мигнув, махнув рукою:
Над Тибром, чудною рікою,
Всі в-розтич кораблі пішли;
Як гуси в воду поринали,
Із кораблів сирени стали
І різні пісні підняли.

67.

Рутульське військо і соьзне

Дрижало од таких чудес;
Злякалось племя все окружене,
Мессап дав драла і Галес.
Пороснули і Рутуляне,
Як од дощу в шатер цигани,
А тільки Турн один оставсь;
Утікачів щоб переняти,
Щоб чудо їм розтолковати,
По всіх усядах сам совавсь.

68.

»Рибятушки!« кричав: »постійте!
Се ж ласка божая для нас;
Одкиньте страх і не робійте,
Прийшлось сказати Енею: *нас*.
Чого огнем ми не спалили,
То боги все те потопили,
Тепер Троянці в западні.
Живцем в землі їх загромадим;
Разком на той сьвіт одпровадим,
Богів се воля, вірте мві!«

69.

Великні у страха очі:
Вся рать неслась, хто швидче зміг;
Назад вертатись не охочі,
Всі бігли, аж не чули ніг.
Оставшись Турн один маячив,
Нікого вкруг себе не бачив;
Стьогнув зикратого хлестом,
І шапку на очі насунув,
Во всі лопатки в лагерь дунув,
Що коник аж вертів хвостом.

70.

Троянці із-за стін дивились,
Пан Турн як з військом тягу дав;
Перевертням морським чудились,

На добре всяк те толковав.
Но Турнові не довіряли,
Троянці правило се знали:
В війні з врагами не площай,
Хоть утіка — не все гони ся,
Хоть мов і трусить — стережи ся:
Скикнеш раз — тогді прощай!

71.

Для ночі в-двое калавури
На всіх поставили баштах,
Ліхтарні вішали на шнури,
Ходили рунди по валах.
В обозі Турна тихо стало,
І тільки-тільки що блищало
Од слабих, блідних огоньків.
Враги троянські почивали,
Од трусів вилазки не ждали;
Оставмо ж сих хропти соньків!

72.

У главной башти на сторожі
Стояли Евріал і Низ;
Хоть молоді були, та гожі
І кріпкі, храбрі як харциз.
В них кров текла хоть не троянська,
Якась чужая, бусурманська,
Та в службі вірні козаки.
Для бою їх спіткав прасунок,
Пішли к Енею на вербунок;
Були ж обидва земляки.

73.

»А щоб, як, викравшись по-малу,
Забрати ся в рутульський стан?«
Шептав Низ в ухо Евріалу:
»То каші наварили б там!
Тепер вони сплять з перепою,

Не дригнє ні один ногою,
Хоть всім їм горла переріж.
Я думаю туди пустить ся,
Перед Енеєм заслужить ся
І сотню посадить на ніж.»

74.

— »Як? сам підеш? мене оставиш?»

Спитав ся Низа Евріал:

»Ні, перше ти мене удавиш,
Щоб я од земляка одстав!
Від тебе не одстану з-роду,
З тобою рад в огонь і в воду,
На сто смертей піду з тобою.
Мій батько був сердюк опрічний,
Мовляв (нехай покой 'му вічний!):
Умри на полі, як герой.»

75.

— »Пожди, і пальцем в лоб торкни ся,«

Товаришові Низ сказав:

»Не все вперед, — назад диви ся,
Ти з лицарства глузд потеряв.
У тебе мати єсть старая,
Без сил і в бідности, слабая,
То і повинен жить для ней;
Одна оставишсь без приюту,
Яку потерпить муку люту,
Таскавшись між чужих людей!»

76.

От я — так чисто сиротина,
Росту як при шляху горох;
Без ненї, без отця дитина,
Еней — отець, а няня — Бог.
Іду хоть за чужу отчизну,
Не жаль нікому, хоть ізслизну,
А память вічну заслужу.

Тебе ж до жизни рідна вяже,
Убють тебе, вона в гріб ляже ;
Живи для неї, я прощу.»

77.

— »Розумно, Низ, ти розсуждаєш,
А о повинности мовчиш,
Которую сам добре знаєш,
Мені ж зовсім другу твердиш.
Де общее добро в упадку,
Забудь отця, забудь і матку,
Лети повинність ісправлять ;
Як ми Енею присягали,
Для його служби жизньь оддали,
Тепер не вільна в жизни мать.»

78.

— »Іноси!« Низ сказав, обнявшись
Со Евріалом земляком,
І за руки любенько взявшись,
До ратуші пішли тишком.
Іул сидів тут з старшиною,
Змовлялись, завтра як до бою
Достанеть-ся їм приступать.
Як-ось ввійшли два парубійки,
У брам змінивши ся од стійки,
І Низ громаді став казати :

79.

»Був на часах я з Евріалом,
Ми пильновали супостат ;
Вони тепер всі сплять повалом,
Уже огні їх не горять.
Доріжку знаю я окромну,
В нічну добу, в годину сонну,
Прокрастись можна по-уз стан
І донести пану Енею,

Як Турн злий з челядью своєю
На нас налазить, мов шайтан.

80.

Коли зволиєтесь, веліте
Нам з Евріалом попитать;
Чкурнем. і поки сонце зійде,
Енея мусим повидать.«
— »Яка-ж одвага в смутне время!
Так не пропало наше племя!«
Гроящі всі тут заревли;
Одважних стали обнимати,
Ім дякувати і ціловати,
І красовулю піднесли.

81.

Іул, Енеїв як наслідник,
Похвальну рацію сказав;
І свій налаш, що звався побідник,
До боку Низа привязав.
Для милого же Евріала
Не пожалів того кинжала,
Що батько у Дідони вкрав.
І посулив за їх услугу
Землі, овець і дачь по плугу,
В чиновні вивесть обіщав.

82.

Сеї Евріал був молоденький,
Так годів з девятнадцять мав,
Де усу būtų. пушок мягенький
Біленьку шкуру пробивав;
Та був одвага і завзятий,
Силач, козак лицарковатий,
Но пред Іулом прослезивсь.
Бо з матерю він розставав ся,
Ішов на смерть і не прощав ся;
Козак природі покоривсь.

83.

»Іул Елеєвич! не дайте
Пань-матці вмерти од нужди,
Ій будьте сином, помагайте
І заступаєте від вражди,
Од бід, напраслини, нападку;
Ви самі мали панї-матку,
То в серці маєте і жаль.
Я вам старую поручаю,
За вас охотно умираю.«
Так мовив чулий Евріал.

84.

— »Не бій ся, добрий Евріале!«
Іул йому сей дав одвіт:
»Ти служивши нам не за пропале,
На смерть несеш за нас живіт.
Твоім будь братом не стижу ся
І неню заступать клену ся,
Тебе собою заплачу:
Найок, одежу і квартиру,
Пшона, муки, яець і сиру
По смерть в довольстві назначу.«

85.

І так одважна наша пара
Пустила ся в рутульський стан.
На те і місяць вкрила хмара,
І поле вкрив густий туман.
Було се саме о півночи;
Рутульці спали, скільки мочи,
Сивуха сну їм піддала;
Роздігши ся порозкладились,
В безпечности не сподівались
Ні од кого ніяка зла.

86.

І часовії, на мушкетах

Поклавшись, спали на-заказ :
Хропли всі п'яні на пікетах,
Тут їх застав послідній час !
Передню побивши стражу,
Полізли в стап варити кашу ;
Низ тут товаришу сказав :
»Приляж к землі ти для підслуху,
А я задам Рутульцям духу ;
Гляди, щоб нас хто не спіткав.«

87.

Сказавши, першому Раменту
Головку буйную одтяв ;
Не дав зробити і тестаменту.
К чортам його на вік послав.
Сеї на руках знав ворожити,
Кому знав скільки віку жити,
Та не собі він був пророк.
Другим ми часто пророкуем,
Як знахурі чуже толкуем,
Собі ж шукаєм цыганок.

88.

А послі Ремових він воїв
По одному всіх подушив,
І блюдолизів, ложкамоїв
В прах, в дребезги переміжив.
Намацавши ж самого Рема,
Потиснув, мов Хому Ярема,
Що й очи вискочили преч ;
Вхвативсь за бороду кудлату
І злому Трої супостату
Макітру одділив од плеч.

89.

В-близи тут був намет Серрана,
На сього Низ і наскакав ;
Він тільки що роздігсь з каптана

І смачно по вечері спав.
Низ шаблею мазнув по пупу,
Зад з головою сплющив в-куну,
Що із Серрана вийшов рак;
Бо голова між ніг вилела ся,
А задня в гору підняла ся,
Умер фігурно, неборак!

90.

І Евріал, як Низ возив ся,
То не гулявши простояв;
Він также к сонним докосив ся,
Врагів на той світ одправляв.
Колов і різав без розбору
І як ніхто не мав з ним спору,
То поравсь мов в кошарі вовк;
І виборних і підпомощних,
І простих і старших вельможних,
Хто ні попавсь, того і товк.

91.

Попав ся Ретус Евріалу,
Сей не зовсім іще заснув;
Приїхавши од Турна з балу,
Пальонки дома ковтонув,
І тільки, тільки забував ся,
Як Евріал к йому підкрав ся
І просто в рот книжал уткнув,
І приколов його як квітку,
Що баби колють на намітку:
Тут Ретус душу ізригнув.

92.

Наш Евріал остервенив ся,
Забув, що на часок зайшов;
В намет к Мессану був пустив ся,
Там може б смерть собі знайшов;
Но пострічав ся з другом Низом,

З запальчивим, як сам, харцюзом,
Сеї Евріала удержав.

»Покиньмо кров врагам пускати,
Пора нам відсеїль уплітати,«
Низ Евріалові сказав.

93.

Як вовк овець смиренних душить,
Коли в кошару завпта ;
Курчатам тхір головки сушить,
Без крику мозок висмокта ;
Як, добре время угодивши
І сїркою хлїв накуривши,
Без крику крадуть слимаки
Гусей, качок, курей, індиків
У Гевалів і Аммаликів,
Що роблять часто і дяки :

94.

Так наші сьмілії вояки
Тут мовча проливали кров —
Од ней красніли ся мов раки —
За честь і к князю за любов.
Любов к отчизні де героїть,
Там сила вража не устоїть,
Там грудь сильнійша од гармат,
Там жизнь — алтин, а смерть — кошійка.
Там лицар — всякий парубійка,
Козак там чортові не брат.

95.

Так порав ся Низ з Евріалом,
Дали Рутульцям накарнас ;
Земля взялась од крови калом,
Поляк підняв ся б по сам нас.
Но наші по крові бродили,
Мов на торгу музик водили
І убирались на простор,

Щоб швидче поспішити к Енею,
Похвастать храбростю своєю
І Турнів розказать задор.

96.

Уже із лагера щасливо
Убрались наші сьмільчаки ;
Раділо серце нетрусливо,
Жвяхтіли мокрі личаки,
Із хмари місяць показав ся
І од землі туман підняв ся,
Все віщовало добрий путь :
Як-ось Волсцент гульк із долини
З полком латинської дружини.
Біда! як нашим увильнуть?

97.

Дали як раз до лісу тягу,
Бистрійше бігли од хортів ;
Спасались бідні на одвагу,
Від супостатів, ворогів.
Так пара горличок невинних
Летять снастись в лісах обширних
Од злого кобчика когтей.
Но зло, назначене судьбою,
Слідити-ме скрізь за тобою,
Не утечеш за сто морей.

98.

Латинці до лісу слідили
Одважних наших розбишак,
І часовими окружили,
Що з лісу не шмигнеш ніяк ;
А часть, розсипавшись по лісу,
Піймала одного зарізу,
То Евріала молодця.
Тоді Низ на вербу збирав ся,

Як Евріал врагам понав ся,
Мов між вовків плоха вівця.

99.

Низ — глядь, і бачить Евріала,
Що тїшать ся ним вороги;
Важка печаль на серце пала,
Кричить к Зевесу: »помоги!«
Коне булатне направляє,
В Лагінців просто посилає,
Сульмону серце пробива;
Як сніп на землю повалив ся,
Не вспів і охнуть, а скривив ся.
В останній раз Сульмон зїва.

100.

В-слід за концем стрілу пускає
І просто Тагові в висок:
Душа із тіла вилїтає,
На жовтий пада труп пісок.
Волцент утратив воїв пару,
Клене невидимую кару,
І в ярости як віл реве.
»За кров Сульмонову і Тага
Умрен, проклята упирага,
За ними в слід пошлю тебе!«

101.

І замахнувсь на Евріала,
Щоб знять головку палашем;
Тут храбрість Низова пропала,
І серце стало кулішем.
Біжить, летить, кричить що-сили:
»*Секкату* робиш, *фратер* милий!
Невинному *морс* задаєш:
Я *стультус*, *лятро*, розбишака,
Неквіссіму і гайдамака;
Постій! невинную кров льєш.«

102.

Но замахнувшись, не вдержав ся
Волцент, головку одчесав ;
Головка мов кавун качав ся,
Язык невнятно белькотав.
Уста коральні посиніли,
Рум'яні щоки поблідніли
І білий цвіт в лиці пожовк ;
Закрили ся і ясні очі,
Покрились тьмою вічної ночі,
На віки милий глас умовк.

103.

Уздівши Низ труп Евріала,
Од ярости осатанів ;
Всіх злостей випутивши жала,
К Волценту просто полетів.
Як блискавка проходить тучу,
Він так пробіг врагів між кучу
І до Волцента докосивсь ;
Схватив його за чуб рукою,
Меч в серце засадив другою,
Волцент і духу тут пустивсь.

104.

Як іскра, порох запаливши,
Сама з ним вкупі пропада,
Так Низ, Волцентія убивши,
І сам лишив ся живота ;
Бо всі на його і напали,
На смерть звертіли і зімяли,
І голову зняли з плечей.
Так кончили жизнь козарлюги,
Зробивши славні услуги,
На вічність памяти своей.

105.

Латинці зараз ізробили

Аби-як марш із дрючків,
На них Волсента положили
І понесли до земляків.
А буйні голови поклали
В мішок, і теж з собою помчали,
Мов нару гарних дубівок.
Но в лагері нашли різницї.
Лежали битих мяс кониці,
Печінок, легкого, кишок.

106.

Як тільки-що восток зардїв ся,
Сьвітилка Фебова взійшла,
То Турн тогдї уже наїв ся,
Опять о битві помишляв.
Велїв тревогу бить в клепало,
Щоб військо к бою виступало,
Оддать Троянцям з баранком
За зроблену в ночі потїху;
Для більшого ж з Троянців сьміху
Велїв взять голови з мішком.

107.

Свого ж держа ся уговору,
Троянці в кріпости сидять,
Забили ся, мов миши в нору,
Лукаву кінку як уздрять.
Но дать одпор були готові
І до остатньої каплї крови
Свою свободу боронить,
І нову Трою захищати,
Рутульцям перегону дати
І Турна лютость осрамить.

108.

На перву Рутулян попитку
Троянці так дали в одвіт,
Що Турн собі розчухав литку,

Од стыду скорчило живіт.
Звелів з досади, гніву, злости
На глум підняти мертві кости,
На щогли голови наткнуть
Нещасних Низа з Евріалом
Перед самим троянським валом,
Щоб сям врагів своїх кольнуть.

109.

Троянці зараз одгадали,
Чиї то голови стремлять;
Од жалю сльози попускали,
Таких лишившись парубят.
Об мертвих вість скрізь пронесла ся,
Вся рать троянська потрясла ся,
І душі смутку предались.
Як мати вість таку почула,
То тільки вічно не заснула,
Бо зуби у неї стялись.

110.

А одійшовши в груди билась,
Волосься рвала з голови.
Ревла, щипала ся, дрочилась,
Мов ум змішав ся у вдови;
Побігла з криком в-округ вала
І голову коли пізнала
Свого сипочка Евруся,
То на валу і розплаталась,
Кричала, гедзалась, качалась,
Кувікала, мов порося.

111.

І диким голосом завила:
»О сину, сьвіт моїх очей!
Чи я-ж тебе на те родила,
Щоб згинув ти од злих людей?
Щоб ти мене стару, слабую,

Завівши в землю сю чужую,
На вічний вік осиротив?
Моя ти радість і одрада,
Моя заслона і ограда!
Мене од всіх ти боронив.

112.

Тепер до кого прихилю ся,
Хто злую долю облегчить?
Куди в біді я притулю ся?
Слабу ніхто не приглядить!
Тепер прощайте всі поклони,
Що получала во дні опи
Од вдов, дівчат і молодниць:
За дивні брови соболинні,
За очі ясні соколніні,
Що здатний був до вечерниць.

113.

Коли-б мені твій труп достати
І тіло білее обмить,
І з похороном поховати,
До ями з миром проводить!
О боги! як ви допустили,
Щоб і одинчика убили
І настромили на віху
Його козацькую головку?!
Десь сьвіт вертить ся сей без толку,
Що тут дають і добрим тьху.

114.

А ви, що Евруся згубили,
Щоб ваш пропав собачий рід!
Щоб ваші ж діти вас побили,
Щоб з потрухом погіб ваш плід!
Ох! чом не зьвір я, чом не львиця?
Чом не скажена я вовчиця?
Щоб мні Рутульців розідрать,

Щоб серце вирвать з требухою,
Умазать морду їх мазкою,
Щоб маслаки їх посмоктать!»

115.

Сей галас і ренетованья
Троян всіх в смуток привело,
Плакенвее з спиком прощанья
У всіх з очей слізки тягло.
Асканій більше всіх тут хлипав
І губи так собі задринав,
Що мов на його сан напав.
К старій з поклоном підступивши,
На оберемок ухвативши,
В землянку з валу потаскав.

116.

А тут кричать та в труби сурмлять,
Свистять в свистілки, дмуть в роги;
Квилять, брат брата в батька дуплять.
В наскок ярять ся вороги.
Тут ржанья кінське з тупотнею,
Там різний гомін з стукотнею,
Скрізь хлопіт, халепа, сто-лих!
Так в мідні клекотить гарячий,
Так в кабаці кричить піддячий,
Як кажуть, хоть винось святих.

117.

Гей музо, панночко цнотлива,
Ходи до мене погостить!
Будь ласкава, будь не спесива,
Дай поміч мії стишок зложить!
Дай поміч битву описати
І про війну так розказати,
Мов твій язик би говорив.
Ти, кажуть, дівка не брнклива,

Але од старости сварлива;
Прости! я може досадив.

118.

І в самій речі проступив ся:
Старою дівчину назвав,
Ніхто з якою не любив ся,
Ні женихавсь ні жартовав.
Ох, скільки муз таких на сьвіті
Во всякім городі, в повіті!
Укрили б з-верху в-низ Парнас.
Я музу кличу не такую —
Веселу, гарну, молодую;
Старих нехай брика Пегас.

119.

Рутульці драли ся на стїни,
Карабкали ся як жуки;
Турн з ярости дрижав і пінив,
Кричить: »дружненько, козаки!«
В свою Троянці также чергу
В одбої порали ся з-верху,
Рутульців плющили як мух.
Пускали колодья, каміньня,
І враже так товкли насіння,
Що у Рутульців хляв і дух.

120.

Турн, бачивши Троян роботу,
Як рать рутульскую трощать,
Як бють їх, не жалія поту,
Рутульці мов вюни пишать,
Велів везти зо всіх олійниць,
Де тільки єсть, із воскобійниць,
Як можна пвидче тарани.
Як-раз і тарани вродились,
І воскобійники явились,
Примчались духом сатани.

121.

Приставив тарани до брами,
В ворота зачали гатить;
Одвірки затряслись, мов рами,
І снасть од бою вся тріщить.
Турн сили в-двое прикладає
І тарани сам направляє,
І браму рушити велить.
Упала! стуком оглушила,
Троян багацько подушила,
Турн в кріпость впертись норовить.

122.

Біда Троянцям! щó робити?
А муза каже: »Не жахайсь!
Не хист їх Турну побідити,
В чужую казку не мішайсь.«
Троянці напяли всі жпли
Та в-миг пролом і заложили,
І грудьдю стали боронить;
Рутульці бісом увивались,
Но на пролом не насовались,
А Турн не знав, щó і робить.

123.

Троянець Геленор одважний
І як бурак червоний Лик,
Горлань, верлань, кулачник страшний
І щирій кундель-степовик,
Сим двом бездільля — всяке горе,
Здавалось по коліна море,
Потіха ж — голови зривать.
Давно їм в голові роїлось,
І мов на поступки хотілось
Рутульцям перегопу дать.

124.

Так Геленор з червоним Ликом,

Роздігши ся до сорочок,
Між вештаньям, содомом, криком,
Пробрали ся подуть тичок.
Рутульців добре тасовали
І од Рутульців получали
Квитанцію в своїх довгах.
Лик тільки тим і одличив ся,
Що як до Турна примостив ся,
То з'їздив добре по зубах.

125.

Но Турн і сам був розбишака,
І Лика сплющив в один мах;
Із носа бризнула кабака,
У Турна околів в ногах.
А также пану Геленору
Смертельного дали затьору,
І сей без духу тут оставсь.
Рутульців се возвеселило
І так їх серце ободрило,
Що і негідний скрізь совавсь.

126.

Натиснули і напустились,
Рутульці кинулись на вал;
Троянці як чорти озлились,
Рутульців били наповал.
Тріщали кости, ребра, боки,
Летіли зуби, пухли щокви,
З носів і уст юшила кров:
Хто рачки ліз, а хто простяг ся,
Хто був шкереберть, хто качав ся,
Хто бив, хто різав, хто колов.

127.

Завзятость всіх опановала,
Тут всякий піннів і яривсь;
Тут лютость всіми управляла

І всякий до надсаду бивсь.
Лигар, ударом макогона,
Дух випустив із Емфіона
І сам на віки зуби стяв.
Лутецій бе Іліонея,
Ціней Арефа, сей Цінея,
Один другого тасовав.

128.

Ремул, рутульської породи,
Троюродний був Турну сват,
Хвастун і дурень од природи,
Що не робив, то все не в лад;
І тут начав що-сил кричати,
Троянців лаять, укоряти,
Себе і Турна величать:
»Ага, прокляті поганці,
Недогарки троянські, ланці!
Тепер прийшлося вам погибать.

129.

Ми вас од'учим, супостати,
Морити вдов, дурить дівок,
Чужі землі однимати
І шкодити чужий садок.
Давайте вашого гульвісу,
Я в-миг його одправлю к бісу,
І вас подавимо як мух.
Чого прийшли ви, голодрабці?
Лигать латинські потапці?
Пождіть, ваш витиснем ми дух!«

130.

Іул Енеевич, дочувшись
До безтолкових сих річей,
Як шкурка на огні надувшись,
Злість запалала із очей.
Вхопив камінчик, прицілив ся,

Зажмурив око, приложив ся,
І Ремула по лобу хвись!
Хвастун бездушний повалив ся,
Іуд сердечно звеселив ся,
А у Троян дух ожививсь.

131.

Пішли кулачні накарпаси,
В виски і в зуби стусани;
Полізли тельбухи, ковбаси,
Всі пінили, як кабани.
Всі роз'ярились через міру,
По-сербськи величали віру,
Хто чим попав, то тим локшив.
Підняв ся писк, стогнанья, охл,
Враг на врага скакав мов блохи,
Кусав ся, гриз, щипав, душив.

132.

Служили у Троян два брати,
Із них був всякий Голіаф,
Широкоплечий і мордатий,
І по вівці цілком глітав.
Один дражнив ся Битіасом
І з Кочубейським він Тарасом
Коли-б за-ввішки не рівнявсь;
Другий же брат Пандаром звав ся,
І впечий од верстви здавав ся,
Та вялий, мов верблюду, тинявсь.

133.

Два брати, грізні ісполини,
В бою стояли у ворот,
Дрючки держали з берестини
І боронили в кріпость вход.
Вони к землі поприсідали,
Троянці ж в город одступали,
К собі манили Рутулян.

Рутульці зрятъ навстяж ворота,
Прожогом в кріпость вся піхота
Спішить насїсти на Троян.

134.

Но хто лиш в город показав ся,
Того в яешню і побють ;
Битіас з братом управляв ся,
Безщадно кров рутульску льлють.
Рутульці з криком в город пруть ся ;
Як од серпа колосься жнуть ся,
Як над пашней хурчать ціпи,
Так ісполинські дрючини
Мізчили голови і спини,
І всіх молотять, мов снопи.

135.

Побачив Турн таку проруху,
Од злости весь осатанїв ;
Здригнувсь, мов випив чепуруху,
К своїм на поміч полетїв.
Як тільки в кріпость протаскав ся,
Тузити зараз і привяв ся,
Хто тільки під руку понавсь :
Убив він з Афідном Мерона
І зо всього побіг розгона,
Де Битіас в крові купавсь.

136.

З наскоку тріснув булавою
По вязах : великан упав,
Об землю вдаривсь головою
І кріпость всю поколихав.
Реве і душу ізпускає
І воздух гримом наповняє,
На всіх напав великий страх.
Не спас ні ріст, ні сила многа,

Пропав Битіас, мов стонога,
І ісполни єсть черв і прах!

137.

Пандар погибель бачив брата,
Злякав ся, звомнив, замішавсь,
І од рутульска стратилата
Як-мога швидче убиравсь.
Проміж оселею хиляв ся,
Тини переступав, ховав ся,
І щоб од Турна увильнуть,
Ворота зачинив у брами
І завалив їх колодьями,
Хотів од бою оддихнуть.

138.

Но як же сильно удавив ся,
Як Турна в кріпости уздрів!
Тогді із нужди прибодрив ся
І злостію ввесь закипів.
»Ага, ти шибеник, попав ся!
Без зву к нам в гості навязав ся.«
Пандар до Турна закричав:
»Пожди, от зараз почастую,
Із тебе виблю душу злую,
До сього часу храбровав!«

139.

— »А ну, прилїзь,« Турн одвічає:
»Келебердяпська верства!
Як бю я, брат твій тее знає,
Ходи, й тобі вкручу хвоста!«
Тут Пандар камінь піднімає
І в Турна зо всіх сил пускає,
Нирнув би Турн на віки в ад!
Но де Юнона не взяла ся,
І перед Турном розпяла ся,
Попав богиню камнем в лад.

140.

Незриму чує Турн заслону,
Бодрить ся, скаче на врага,
На поміч призива Юнону,
Пандара по лобу стьога —
І вовся з ніг його зшибає,
До мізку череп розбиває:
Пропає і другий великан!
Така потеря устрашила
І серце бодрее смутила
У самих храбрійших Троян.

141.

Удачею Турн ободрив ся,
По всіх усядах смерть носив;
Як кнур свиріпий роз'ярив ся,
І без пощади всіх косив.
Розсік на-двое Фалериса,
В яешню розтоптає Галиса,
Крифею голову одтяв;
Щолкає в виски, штурхає під боки,
І самі кулачні доки
Ховались, хто куди попав.

142.

Троянці злее умишляють,
Щоб преч із кріпости втікати;
Свое лахміття забирають,
Куди удасть ся тягу дати.
Но їх обозний генеральний,
Над всіми оставаєсь начальний,
Серест вельможний обізваєсь:
»Куди? вам сорому немає!
Хто чув? Троянець утікає!
Чого наш славний рід дождаєсь!

143.

Один паливода ярує,

А вас тут стільки, боїтесь;
В господі вашій вередує
Рутульський шолудивий пес.
Що скаже сьвіт про нас, Трояне?
Що ми шатерники-цигани,
Що ми трусливійші жидів.
А князь наш бідний що помислить?
Адже-ж за воїнів нас чселить,
За внуків славнійших дідів.

144.

Зберіть ся, Турна окружіте,
Не сто раз можна умирать;
Гуртом, гуртом його напруте,
Од вас він муєть пропадать.»
Агу, Троянці схаменулись,
Та всі до Турна і сунулись;
Пан Турн тут на слизьку попав!
Вплав, хитрив і увивав ся,
І тільки к Тибру що добрав ся.
То в воду — стриб! пустив ся вплав.

ЧАСТЬ ШЕСТА.

1.

Зевес моргнув як кріль усамн,
Олимп мов листик затрусивсь;
Мигнула блискавка з громами,
Олимпський потрух зворушивсь.
Боги, богині і півбоги,
Простоволосі, босоногі,
Біжать в олимпську карвасар.
Юпитер, гнівом розпалений,
Влетів до них, мов навіжений,
І крикнув, як на гончих псар:

2.

»Чи довго будете казирись
І стид Олипові робить?
Що-день проміж себе сваритись
І смертних з смертними травить?
Поступки ваші всі не божі,
Ви на сутяжників похожі
І раді мордовать людей;
Я вас із неба поспихаю
І до того вас укараю,
Що пасти будете свиней.

3.

А вам, олимпискі зубоскалки,
Моргухи, дзиґи, фиглярки,
Березової дам припарки,
Що довго буде вам в тямки.
Ох, ви на смертних дуже ласі,
Як Грек на ніжинські ковбаси,
Все лихо на землі од вас;
Чрез ваші зводні, жениханья
Не маю я ушанованья,
Я намочу вас в шевський квас.

4.

Або оддам вас на роботу,
Запру в смирительних домах,
Там виженуть із вас охоту
Содомить на землі в людях.
Або — я лучшу кару знаю,
Ось-як богинь я укараю:
Пошлю вас в запорожську Січ;
Там ваших каверз не вважають,
Жінок там на тютюн міняють,
В день п'яні сплять, а крадуть в ніч.

5.

Не ви народ мій сотворили,

Не хист создать вам червяка ;
На щоб-ж людей ви роздрочили ?
Вам нужда до чужих яка ?
Божусь моєю бородою
І Гебиною пеленою,
Що тих богів лишу чинів,
Які тепер в війну вплетуть ся ;
Нехай Еней і Турн скубуть ся,
А ви глядїть своїх чубів.»

6.

Венера, молодниця сьміла,
Бо все з воєнними жила,
І бите з ними мясо їла,
І по трактирах нунш пила,
Частенько на соломі спала,
В швинелї сїрій щеголяла,
Походом на візку тряслась,
Манишки офіцерські прала,
З стрючком горілку продавала,
І мерзла в ніч, а в день пеклась —

7.

Венера по-драгунськи сьміло
К Зевесу в витяжку іде ;
Начавши говорити діло,
Очей з Зевеса не зведе :
»О тату сильний, величавий !
Ти всякий помисл зриш лукавий,
Тебе ніхто не проведе ;
Ти оком землю назираєш,
Другим за вами приглядаєш,
Ти знаєш, щоб, і як, і де.

8.

Ти знаєш, длячого Троянців
Злим Грекам попустив побить,
Енея з пригорцею ланців

Велів судьбам не потопить;
Ти знаєш лучше всіх причину,
Чого Еней приплив к Латину
І біля Тибра поселивсь.
Ти-ж словом щó опреділяєш,
Того во вік не одмінєш;
Відкіль же Турн тут притуливсь?

9.

І щó таке Турн за сьвято,
Що не вважає і тебе?
Фригійське племя не проклято,
Що всякий еретик скубе.
Твої закони б ісполнялись,
Коли-б Олимпські не мішались
І не стравляли би людей.
Твоїх приказів не вважають,
Нарошно Турну помагають,
Бо, бач, Венерин син Еней.

10.

Троянців бідних і Енея
Хто не хотів, той не пужав;
Терпіли гірше Прометея,
На люльку щó огню украв.
Нептун з Еолом з перепросу
Дали такого перечосу,
Що й досі зашпори щимлять.
Другії ж боги... щó казати?
Діла їх лучше мусиш знати,
Енея тільки не з'їдять.

11.

О Зевс! о батечку мій рідний!
Огляньсь на плач дочки своєї;
Спаси народ фригійський бідний,
Він діло есть руки твоєї!
Як маєш ти кого карати,

Карай мене, карай — я мати,
Я все стерилю ради дітей!
Услви Венеру многогрішну:
Скажи мні річ твою утішну,
Щоб жив Іул, щоб жив Еней!»

12.

— »Мовчать! прескверна пащикухо!«
Юнона злобно пороцить:
»Фіндюрко, яцирко, брехухо!
Як дам, очінок ізлетить!
Ти сьмієш, кошеня мерзене,
Зевесу доносить на мене,
Щоб тим нас привести в розлад?
За кого ти мене приймаєш?
Хйба-ж ти, сучнице, не знаєш,
Що Зевс мій чоловік і брат?»

13.

Тобі ж, Зевес, скажи, не стидно,
Що пред тобою дрянь і прах
Базіка о богах обидно,
Мудрує о твоїх ділах?
Який ти сьвіта повелитель
І наш олимпський предводитель,
Коли против фіндюрки пас?...
Всесьвітня волоцюга, мерзька,
Нікчемна зводниця цитерська,
Для тебе лучшая од нас?

14.

А з Марсом чи давно піймавши,
Вулкан їй пелену відтяв,
Різками добре одідравши,
Як сучку в ретязку держав?
Но ти того буцїм не знаєш,
Як чесную її приймаєш
І все робить для неї рад.

Вона і Трою розорила,
Вона Дідону погубила,
Но все іде для неї в лад!

15.

Де ся підтіпанка вмішалась,
То вербя золоте росло;
Земля б щасливою назвалась,
Колц-б таке пропало зло!
Чрез неї вся Латинь возстала
І на Троян її напала,
І Турн зробивсь Енею враг.
Не можна бід всіх ізлічити,
Яких успіла наробити
На небі, на землі, в водах.

16.

Тепер же на мене звертає,
Сама наброївши біди,
І так Зевеса умоляє,
Мов тільки вилізла з води.
Невинничає, мов Сусанна,
Незаймана ніколи панна,
Що в хуторі зжила ввесь вік.
Не діждеш з бабкою своєю!
Я докажу твому Енею...
Богиня я, він — чоловік!»

17.

Венера лайки не стерпіла,
Юнону стала кобенить,
І перепалка закипіла,
Одна другу хотіла бить.
Богині в гніві также баби
І также на уторц слабі,
З досади часом і брехнуть,
І як перекупки горланять,

Одна другу безчестять, ганять
І рід весь з потрухом кленуть.

18.

»Та цитьте, чортові сороки!«
Юпитер грізно закричав:
»Обом вам обібу я щокп;
Щоб вас, бублейниць, враг побрав!
Не буду вас карать громами:
По пятах вибу чубуками,
Олимп заставлю вимітять;
Я вас з'умію усмирити,
Заставлю чесно в сьвіті жити
І зараз дам себе вам знать!

19.

Занишкніть, уха наставляйте
І слухайте, щó я скажу.
Мовчіть! роти пороззявляйте;
Хто писне, морду розміжу.
Проміж Латинців і Троянців
І всяких Турнових поганців
Не сикай ся ніхто в війну,
Ніхто ніяк не помагайте,
Князьків їх также не займайте;
Побачим, здасть ся хто кому.«

20.

Замок Зевес, моргнув бровами,
І боги в-розтич всі пішли.
І я прощаюсь з небесами,
Пора спуститись до землі
І стать на шведську могилу,
Щоб озирнуть воєнну силу
І битву вірно описать;
Купив би музі на охвоту,
Щоб кончить помогла роботу,
Бо нігде рифм уже достать.

21.

Турн осушивсь після купання
І ганусною підкріпивсь.
З намету виїхав заранья,
На кріпость сентябрюм дививсь.
Трубить в ріжок, опять тревога!
Кричать, бжать, спішать як мога,
Великая настала січ!
Троянці дуже славно бились,
Рутульці трохи поживились,
На-силу розвела їх ніч.

22.

В сю ніч Еней уже зближав ся
До городка, щó Турн обліг;
З Паллантом в човні частовав ся,
Поїв всю старшину, як міг.
В розказах чванив ся ділами,
Як храбровав з людьми, з богами,
Як без розбору всіх тузив.
Паллант і сам був зла брехачка,
Язык його тож не клесачка,
В брехні Енею не вступив.

23.

А ну, старая цар-дівиче,
Сідая музо, схаменись!
Проканшляйсь, без зубів сестрице,
До мене близче прихились.
Кажі, які там прасунки
В Енееві пішли вербунки,
Щоб против Турна воювать.
Ти, музо, кажуть всі, письменна,
В полтавській школі научена,
Всіх мусиш поіменно знать.

24.

Чвтайте ж, муза щó бормоче :

Що там з Енеєм плив Масик,
Лінтяй, ледащо неробоче,
А сильний і товстий мов бик.
Там правив каюком Тигренко,
Із Стехівки то шинкаренко,
І вів з собою сто ярнг.
Близ сих плили дуби Аванта,
Він був страшнійший од сержанта,
Бо всіх за все по синні стриг.

25.

Пооддаль плив байдак Астура:
Сей лежнем в виницях служив,
На нїм була свиняча шкура,
Котору він як плац носив.
За ним Азиллас плив на барці:
Се родич нашій паламарці,
Недавно з кошельком ходив;
Но, бач, безокая фортуна
Зробила паном із чупруна,
Таких немало бачим див!

26.

А то на легкому дубочкѹ,
Що роззолочений ввесь в прах,
Сидить, розхріставши сорочку,
З турецьким чубуком в зубах?
То Цинарис, цехмистр картюжний,
Фигляр, обманщик, плут безбожний,
З собою всіх шахраїв веде;
Коли, бач, Турна не доліють,
То картами уже подіють,
Що між старці Тури попаде.

27.

А то сидить в брилї, в керей,
З товстою книжкою в руках,
І всім, бач, гонить ахпееї

І спорить о своїх правах?
То, родом з Глухова, юриста,
Він має чин канцеляриста
І єсть добродій Купавон.
Щоб значкового дослужить ся
І на війні чим поживить ся,
Вступив в Енеїв легіон.

28.

А то беззубий, говорливий,
Сухий, невірний, як шкелет,
І лисий і брехун сварливий?
То вихрест із жидів Авлет.
Недавно на другій женив ся,
Та, бач, в рахунку помилив ся,
Із жару в поломя попав.
Щоб од яги як одв'язатись,
То мусів в військо записатись
І за шпигона на год став.

29.

Іще там єсть до півдесятка,
Но дрібязок і гольтїпа;
В таких не буде недостатка,
Хоть в день їх згине і копа.
А скільки-ж всіх? Того не знаю;
Хоть муза я, не одгадаю,
По нальцям тож не розлічу;
Біг-ме! на щотах не училась,
Над карбіжем тож не трудилась,
Я, що́ було, те лепечу.

30.

Уже Волосожар підняв ся,
Віз на небі в-низ повертавсь,
А де-хто спати укладав ся,
А хто під буркою витягавсь;
Онучі инчі полоскали,

Другії лежа розмовляли,
А хто прудив ся у кабиць.
Старші, підпивши, розійшли ся
І дома за люльки взяли ся,
Лежали боком, навзнич, ниць.

31.

Еней один не роздягав ся,
Еней один за всіх не спав;
Він думав, мислив, умудряв ся
(Бо сам за всіх і одвічав),
Як Турна ворога побити,
Царя Латина ускромити
І успокоїти народ.
В сій думці смутно походя
І мислю Бог зна де літая,
Під носом бачить коровод.

32.

Ні риби то були, ні раки,
А так, як-би кружок дівчат;
І бовтали ся як собаки,
І в голос як кішки нявчать.
Еней здригнувсь і одступає,
І »Да воскреснет« в-слух читає,
Но сям ні трохи не поміг;
Ті чуда з сьміхом, з реготнею
Вхватились за поли з матнею,
Еней аж на поміст приліг.

33.

Тогді одна к йому сплигнула
Так, мов цвѣркун або блоха,
До уха самого прильнула,
Мов гадина яка лиха.
»Чи не пізнаєш вас, Енею?
Та ми-ж з персоною твоею
Троянський ввесь возили род.

Ми ідської гори дубина,
Липки, горішина, соснина,
З яких був зроблений твій флот.

34.

До нас було Турн докосив ся
І байдаки всі попалив,
Та Зевс, спаси-бі, поспішив ся,
Як бач, мавками поробив.
Була без тебе зла година,
Трохи, трохи твоя дитина
Не оддала душі богам.
Спіши свій городок спасати,
Ти мушиш ворогам тьху дати,
Ти сам, повір моім словам!«

35.

Сказавши, за ніс уціпнула,
Еней мов трохи ободривсь,
І на других хвостом махнула:
Весь флот неначе поспішивсь,
Мавки бо стали човни пхати,
Путем найлучшим направляти.
І тільки починав ся сьвіт,
Еней уздрів свій стан в осаді,
Кричить во гніві і досаді,
Що Турна лусне тут живіт.

36.

А сам, матню прибравши в жменю,
По пояс в воду з човна плиг,
І кличе в поміч гарну нею
І всіх олимпівських богів.
За ним Паллант, за сим вся сволоч
Стриб-стриб з човнів Енею в помоч,
І тісно строять ся на бой.
»Ну, разом!« закричав, »напрімо!

І недовірків сокрушімо,
Рушайте, як один, нульгой!«

37.

Троянці, з города уздрівши,
Що князь на поміч к ним іде,
Всі кинулись, мов одурівши,
Земля од тупотні гуде.
Летять і все перевертають.
Як мух Рутульців убивають;
Сам Турн стоїть ні в сих ні в тих,
Скрізь ярим оком окидає,
Енея з військом уздріває
І ренетує до своїх:

38.

»Рибята! бийтесь, не виляйте,
Настав тепер-то січі час!
Доми, жінок, батьків спасайте,
Спасайте, любо що для вас!
Ступня не отдавайте даром,
Їх кости загребем тут ралом,
Або — но ми храбрійші їх!
Олимпські вас не одступились,
Вперед! Троянці щось смутились,
Не жалуйте боків чужих!«

39.

Примітя ж Турн гармідер в флоті,
Туди всю силу волоче;
Скрізь йорзає, як чорт в болоті,
І о поживі всім товче.
Построївши Рутульців в лаву,
Одборних молодців на славу,
Пустив ся на союзних в-скач,
Кричить, рубає, вередує,
Не беть-ся, бач, а мов жартує,
Бо був вертлявий і силач,

40.

Еней, пройди світ і не промах,
В війні і взріє і постарів;
Привідця був во всіх содомах,
Ведмедів бачив і тхорів.
Дигина хукає на жпжу,
Енею ж дур не в-дивовижу,
Впдав він різних мастаків.
На Турна скоса поглядає,
І на Рутульців наступає,
Поцупать ребер і боків.

41.

Фарона першого погладив
По тімю гострим кладенцем,
І добре так його уладив,
Що сей вильнув на верх денцем.
Потім Ліхаса в груди тиснув,
Сей повалився і більш не писнув;
За ним без голови Кисей,
Як міх з пашнею, повалив ся,
І Фар на тее-ж нахопив ся,
Розплющив і сього Еней.

42.

Еней тут добре колобродив
І всіх на чудо потрошив,
Робив він із людей уродів,
І щиро всіх на смерть душив.
Паллант був перший раз ва битві,
Кричав, жидки як на молитві,
Аркадян к бою підтруняв,
По фрунту бігав, турбовав ся,
Плигав, вертів ся, ухияв ся,
Як огер в стаді ярував.

43.

Тут Лаг, Рутулець прелукавий,

Пізнав од разу новичка,
Хотїв попробовать для слави,
Паллантові піддять тичка;
Но наш Аркадець ухилив ся,
Рутулець з життяю простив ся.
В Аркадцях закипіла кров;
Одні других випережають,
Врагів як хмиз троцать, ламають,
Така підданців есть любов.

44.

Паллант Евандрович наскоком
Як-раз Гісбона і насїв,
Шпигнув в висок над правим оком,
Гісбон і дугеля із'їв.
За сим така-ж смертна кара
І лютого постигла Лара.
Ось Ретій в бендюгах летить,
Сього Паллант стягнув за ногу,
Ударив як пухир об дрого,
Мазка із труна канотить.

45.

Ось-ось ярить ся, бісом дише
Агамемноненко Галес,
І бистрим бігом все колише,
Неначе в гніві сам Зевес;
В'округ себе все побиває,
Фарет, з ним збігшсь, погибає,
Душі пустив ся Демсток;
Ладона сплющив як блощицю,
Кричить: »Палланта ледащицю
Злигаю я в один ковток!«

46.

Паллант, любесенький хлопчина,
Скріпивсь, стоїть як твердий дуб,
І жде, яка-то зла личица

Йому намяти хоче чуб.
Дождавсь, і зо всього розгона
Вліпив такого макогона,
Що пан Галес шкереберть став;
Паллант, його поволочивши,
Потім на горло наступивши,
Всього ногами потоптав.

47.

За сим Авента, пхнувши з-заду,
Поставив раком на показ,
І тут сього-ж понюхав чаду
Одважний парубійка Клавз.
Хто ні сусіль, тому кабаки
Давав Паллант і всі бурлаки,
З Аркадії щó з ним прийшли.
Побачив Турн собі зневагу,
Не мед дають тут пить, а брагу,
І косц, не траву найшли!

48.

Зробив ся Турн наш бісноватим,
Реве як ранений кабан,
Гаса, фінгить своїм зикратим;
Щó ваш против його Полкан!
Простесенько к Палланту мчить ся,
Зубами скриготить, ярить ся
І гамка їсти здалека.
Уже шаблюкою махає,
Коневі к шиї прилягає,
Хитрить, як ловить кіт шпака.

49.

Паллант, мов од хорта лисця,
Вильнув і обіруч мечем
Опоясав по поясницї.
Що Турн аж поморгав плечем;
І вмг, не давши схаменутись

Ні головою повернутись,
Стюгнув ще Турна через лоб.
Но Турн байдуже, не скривив ся,
Бо, бач, булатом весь обшив ся
І був як в шкаралупі боб.

50.

Так Турн, Палланта підпустивши,
Зо всіх сил келепом мазнув,
За русі кудрі ухвативши
Безчувствевна з коня стягнув.
Кров з рани джерелом лила ся,
В устах і в носі запекла ся,
На двое череп розваливсь.
Як травка скошена в полі,
Ізвяв Паллант, судеб по волі,
Сердега в світі не наживсь!

51.

Турн злобно сильною пятою
На труп Палланта настоптав,
Ремень з лядункой золотою
З бездушного для себе зняв;
Потім сам на коня схватив ся,
Над мертвим паннчем глумив ся
І так Аркадянам сказав:
»Аркадці! лицаря возьміте,
В ралець к Евандру однесіте,
К Енею щó в союз пристав!«

52.

Таку побачивши утрату,
Аркадці галас підняли,
Кляли ся учинить одплату,
Хоча-би трупом всі лягли.
На щит Палланта положили,
Комлицької буркою прикрили,
Із бою потаскали в стан.

О смерти князя всі ридали,
Харциза Турна проклинали.
Та де-ж троянський наш султан?

53.

Но щó за стук, за гомін чую?
Який гармідер бачу я?
Хто землю так трясє сирюю,
І сила там мутить чия?
Як вихрі на пісках бунують,
В порогах води як лютують,
Колп прорвати ся хотять:
Еней так в лютім гніві рветь-ся,
Одмстить Палланта смерть несеть-си,
Сустави всі на нїм дрожать.

54.

До лясу Турна розбишаки,
Вам більше рясту не топтать!
Вам дасть Еней міцной кабаки,
Що будете за Стиксом чхать.
Еней совавсь як навіжений,
Кричав, скакав, мов віл скажений,
І супротивних потрошив:
Махне мечем — врагів десятки
Лежать, повиставлявши п'ятки;
Так в гніві сильно їх локшив!

55.

В запалі налетів на Мага,
Як на мале курча шулік,
Пропає на вік сей Маг бідняга,
Порхне душа на другий бік;
Видючої смерти він бояв ся,
Енея у ногах валяв ся,
Просив живцем в неволю взять;
Но сей, копем наскрізь пробивши

І до землі врага пришивши,
Других пустив ся доганять.

56.

Тут на бігу піймав за рясу
Попа рутульського полку,
Смертельного задавши прасу,
Як пса покинув на піску.
Погиб тут также храбрій Нума,
Убив Сереста, його кума,
Тарквиту голову одтяв,
Камерта висадив з кульбаки,
Ансура в ад послав по раки,
А Луку пузо розплатав.

57.

Як задавав Еней затьору
Всім супостатам на-заказ,
Як всіх калічев без розбору
І убивав по десять в раз:
Лігар з Лукагом поспішають
І в тарадайці назирають
Енея кіньми потоптать.
Но тут їх доля зла наспіла,
І душі сих братів із тіла
Пішли к Плутону погулять.

58.

Так наш Еней тут управляв ся
І стан свій чистив од врагів;
Прогнавши супостат, зближав ся
До городка свого валів.
Трояне, вилазку зробивши,
Латинян к чорту протуривши,
З Енеем в купу ізійшлись;
Здоровкали ся, обнимались,
Розпитовались, цілювались,
А деякі пить прийнялись.

59.

Іул, як комендант ісправний,
Енееві лепорт подав,
Як війська ватажок начальний,
Про все дрібненько розказав.
Еней Іула вихваляє,
Потім до серця прижимає,
Цілує любязно в уста.
Енея серце трепетало,
Воно о сині віщовало,
Що він надежда не пуста.

60.

В се время Юпитер, підпивши,
З нудьги до жінки підмошавсь
І, морду на плече схиливши,
Як блазень чмокавсь та лизавсь;
Щоб більше ж угодить коханці,
Сказав: »Диви ся, як Троянці
Од Турна в-розтич всі летять.
Венера нас перед тобою,
Од неї красча ти собою,
До тебе всі лапки мостять.

61.

Мое безсмертне яруе,
Роскошних ласк твоїх бажа;
Тебе Олимп і сьвіт шанує,
Юпитеру ти госпожа.
Захоч — і вродить ся все з-разу,
Все в сьвітї жде твого приказу,
За твій смачний і ласий цмок...«
Сказавши, стиснув так Юнону,
Що трохи не скотилась з трону,
А тільки Зеве набив висок.

62.

Юнона, козир молодиця,

Юпитеру не піддалась,
Бо знала, що стара лисниця
На всякі шгуки удалась.
Сказала: »О очей всіх сьвіте,
Старий олимпський езуїте!
З медовими річми сховайсь.
Уже мене давно не любиш,
А тільки пияний і голубиш.
Одсунь ся геть, не підсипайсь!

63.

Чого передо мной лукавиш,
Не дівочка я в двадцять лїт,
І теревенї-венї правиш,
Щоб тільки заморочить сьвіт?
Нехай все буде по твоєму;
Дай тільки Турнові моему
Хоть трохи на сьвітї пожить:
Щоб міг він з батьком повидать ся
І перед смертю попрощать ся;
Нехай — не буду більш просить.»

64.

Сказавши в Йовіша впяла ся,
І обняла за попереk,
І так натужно протягла ся,
Що сьвіт в очах обох померк.
Розмяк Зевес як після пару,
І вижлоктив підпінка чару,
На все ізвол Юнонї дав.
Юнона в *котика* з ним грала,
А в *мишки* так залоскотала,
Що аж Юпитер задрімав.

65.

Олимпський во всяку пору
І грім пускаюций їх пан
Ходили голі без зазору,

Без сорома, на-кшталт циган.
Юнона, з неба увильнувши
І гола як долоня бувши,
По-парубячу одяглась;
Кликнувши ж в поміч Асмодея,
Взяла на себе вид Енея,
До Турна просто понеслась.

66.

Тогді пан Турн зїло гнівив ся
І приступу к собі не мав,
Що у Троян не поживив ся
І тьху Енееві не дав.
Як-ось мара в лицї Енея,
В кереї бідного Сихея,
Явилась Турна задирать:
»А ну лиш, лицарю мизерний,
Злиденний, витязю нікчемний,
Виходь сто-лих покоштовать!«

67.

Турн зирк, і бачить пред собою
Присяжного свого врага,
Що так не к-речи кличе к бою
І явно в труси пострига.
Осатанїв і затрусив ся,
Холодним потом весь облив ся,
Од гніву сумно застогнав.
Напер мару, мара виляє,
Еней од Турна утікає!
І Турн в догонку поскакав.

68.

Той не втече, сей не догонить,
От тільки-тільки не вишпигне;
Зикратого мечем супонить,
Та ба! мари не підстьобне.
»Та не втечеш,« кричить, »паннчу

Ось зараз я тебе підтичу,
Се не в кукли з Лависей грать;
Тебе я швидко повінчаю
І воронів потїшу стаю,
Коли пачнуть твій труп клювать.»

69.

Мара Енеева, примчавшись
До моря, де стояв байдак,
Нї трохи не остановлявшись
(Щоб показати великий ляк),
Стрибнула в нього, щоб спасти ся.
Тут без числа Турн осліпив ся,
Туди-ж в байдак і сам стрибнув,
Щоб там з Енея поглумить ся,
Убить його, мазки напить ся:
Тогдї б Турн первий лицар був.

70.

Тут в-миг байдак заворушив ся,
І сам одчаливши поплив;
А Турн скрізь бігав і храбрив ся
І тїшивсь, що врага настиг.
Таку Юнона зливши кулю,
Перевернувши ся в зозулю,
Махнула в вирїй напростець.
Турн — глядь! аж він уже серед моря,
Трохи не луснув з серця, з горя,
Та мусїв плить, де жив отець.

71.

Юнона з Турном як шутила,
Еней про тее нї гугу;
Бо на його туман пустила,
Що був невидим нікому,
І сам нікого тож не бачив;
Но послї як прозрів, кулачив
Рутуляи і других врагів:

Убив Лутага, Лавза, Орсу,
Пароену, Палму витер ворсу,
Згубив багацько ватажків.

72.

Мезентій, ватажок тирренський,
Одважно дуже підступив
І закричав по-бусурменськи,
Що тільки пан Еней і жив!
»Виходь!« кричить: »тичка подмімо,
Нікого в поміч не просімо,
Годящі парні: ти і я.
А ну!« і сильно так стовкнулись,
Що трохи вязи не звихнулись,
Мезентій же упав з коня.

73.

Еней, не мидуя чванливих,
В Мезентія всадив палаш:
Дух вискочив в словах лайливих,
Пішов до чорта на шабаш.
Еней побідой утішав ся,
Со всіми добре частовав ся,
Олимпським жертви закурив.
Пили до ночі та гуляли,
І п'яні спати полягали,
Еней був п'яний еле жив.

74.

Уже сьвітовая зірниця
Була на небі як п'ятак
Або пшенишна варяниця,
І небо рділо ся мов мак.
Еней Троянців в гурт ззиває
І смутним видом обявляє,
Що мертвих треба поховать;
Щоб зараз прийняли ся дружно,

Братерськи і єдинодушно
Троян убитих зволікать.

75.

Потім Мезентія доспіхи
На пень високий насадив,
І се робив не для потіхи,
А Марса щоб удоволив.
Шисак, панцир і меч булатний,
Спис з прапором, щит дуже знатний —
І пень мов лицар в збруї був.
Тоді до війська обернув ся,
Прокашляв ся і раз смаркнув ся,
І річ таку їм уджиґнув :

76.

»Козацтво! лицарі! Трояне!
Храбруйте! наша, бач, бере;
Отсе опудало погане
Латинів город одіпре.
Но перше чим начнем ми битись,
Для мертвих треба потрудитись,
Зробить їх душам упокой,
Іменьня лицарів прославить,
Палланта к батькові одправить,
Що наложив тут головою.«

77.

За сям пішов в курінь просторий,
Де труп царевича лежав;
Над ним аркадський підкоморий
Любистком мухи обганяв.
Троянські плаксі тут ридали,
Як на завійницю кричали,
Еней зарюмав басом сам.
»Гай, гай!« сказав: »увяв мій гайстер!
Який то був до бою майстер!
Угодно, бачу, так богам.«

78.

Звелів посилки з верболозу
І з очерету балдахин
Зготовить тіла для виносу,
Щоб в них Паллант, Евандрів син,
Вельможна, панська персона
Явила ся перед Плутона,
Не як аби-який харпак.
Жінки покійника обмили,
Нове убранья наложили,
Запхнули за щоку пятак.

79.

Як все уже було готово,
Тогді якийсь їх філозоф
Хотів сказати надгробне слово,
Та збив ся і почухав лоб ;
Сказав : »Се мертвий і не дихає,
Не видить, то ест і не слить,
Єй, ей! уви! он мертв! аминь.«
Народ від річи умилив ся
І гірко-гірко прослезив ся,
І мурмотав : »пан-отче, згинь!«

80.

Потім Палланта покадили,
К носилкам винесли на двір,
Під балдахином положили,
Еней тут убивавсь без мір.
Накривши гарним покривалом,
Либонь тим самим одялом,
Що од Дідони взяв Еней,
Взмостили воїни на плечи
І по-маленьку, по-старечч
Несли в містечко Паллантей.

81.

Як вибрались на чисте поле,

Еней з покійником прощавсь,
Сказав: »О жизнь! бурливе море,
Хто цілий на тобі оставсь?
Прости, приятелю любезний!
Одячу я за вид сей слезний,
І Турн получить з барншком.«
Потім Палланту уклонив ся,
Облобизав і прослезив ся,
До дому почвалав тишком.

82.

К господі тільки що вернув ся
Наш смутний лицар, наш Еней,
Уже в присїнках і наткнув ся
На преланих к нему гостей:
Були послы се од Латина,
І всі ассесорського чина,
Один армейський копитан;
Сей скрізь по сьвіту волочив ся
І по-фригійськи научив ся,
В посольстві був як драгоман.

83.

Латинець старший по породі
К Енею рацію начав,
І в нашім значить переводі
Буцім-то ось він що сказав:
»Не ворог, хто уже дублений;
Не сунѳстат, чий труп нікчемний
На полі без душі лежить.
Позволь тіла убитой рати,
Як водить ся, землі предати;
Нехай князь милость сю явить.«

84.

Еней, к добру з натури склонний,
Сказав послам латинським так:
»*Латинус рекс* єсть невгомоний,

А *Турнус* *пессімум* дурак.
І *кваре* воювать вам *мехум*?
Латинуса будь *путо* *цекум*,
А вас, *сеньорес*, без ума;
Латинусу рад *пацем* *даре*,
Пермітто мертвих *поховаре*,
І злости *корам* вас нема.

85.

Один *есть Турнус* ворог *меус*,
Сам *ерго* *дебет* воювать;
Велять так *фата*, *ут Енеус*
Вам буде *рекс*, *Аматі* зять.
Щоб привести *ад фінем* *бельлюм*,
Ми зробим з *Турнусом* *дуельлюм*;
Про що всіх *сангвіс* проливать?
Чи *Турнус* буде чи *Енеус*,
Укажуть *глядіус* вель *Деус*,
Латинським *сцентро* *управлять*.«

86.

Латинські послі ззиркнулись,
По серцю їм ся річ була;
Знечевя трохи *схаменулись*,
Дрансеса *сьмілость* тут взяла:
»О князю,« крикнув, »*пресловутий!*
Великим ти родив ся бути!
Ми все в *Латинові* уста
Внесем, *дрібнесенько* *роскажем*
І щиро, щиро те *докажем*,
Що з *Турном* *дружба* *есть* *пуста*.«

87.

І *мировую* тут зробили
На тиждень, два, або і три,
І в *договорі* *положили*,
Щоб *теслі* і *другі* *майстри*
Латинські *помогли* *Троянам*,

Сим ланцям, голякам, прочанам,
Достроїть новий городок;
Щоб нарубать дали сосини,
Кликів, дубків і берестини,
На крокви годних осичок.

88.

За сим тут началось гуляння,
І чарочка пішла кругом,
Роскази, сьміхи, обциманья,
Ділились дружно тютюном.
Які пили, які трудились
І над убитими возялись,
В лісах же страшна стукотня.
В коротке мировее время
Латинське і троянське племя
Було як близькая рідня.

89.

Тепер би треба описати
Евандра батьківську печаль
І хлипанья все розказати,
І крик і оханья і жаль.
Та ба! не всякий так змудрує,
Як сам Віргілій намалює,
А я-ж до жалю не мастак;
Я сліз і оханья бою ся
І сам ніколи не журю ся;
Нехай собі се піде так.

90.

Як тільки сьвітова зірниця
На небі зачала моргать,
То вся троянська станиця
Взяла ся мертвих зволікать.
Еней з Тархоном роз'їздає,
К трудам дружину понуждає,
Кладуть із мертвих тіл костри,

Соломою їх обволікають,
Олію з дьогтем поливають,
На всякий зруб разів по три.

91.

Потім солону підпалили,
І пламя трупи обняло,
І вічну пам'ять заквилили,
Аж сумно слухати було.
Тут кість і плоть і жир шкварчали.
Тут нічі смалець істочали,
У нічих репав ся живіт.
Смрад, чад і дим кругом носились,
Жерці найбільше тут трудились,
Іскони бо хаптурний рід.

92.

Други, товариші і кривні,
Батьки, сини, куми, свати,
На віки вічні незабвенні,
А може хто із суети,
В огонь шпурляли різну зброю,
Одежу, обув дорогую;
Шаблі, лядунки, келепи,
Шапки, свитки, кульбаки, троки,
Онучі, постолы, волокы
Шпурлялись, як на тік снопы.

93.

Не тільки в полі так робилось,
В Лавренті сумно тож було,
Багацько трупа там палилось,
Поспільство ж на чім сьвіт рехло.
Там батько сина парубійку
Оплаковав і кляв злодійку
Війну і ветхого царя;
Тут дівка вельми убивалась,

Що без вінця вдовою осталась,
Утративши багатиря.

94.

Жінки, порозпускавши коси,
Розхрістані і без свиток,
Розтріпані, простоволосі,
Галасовали на весь рот.
По мертвих жалібно кричали,
По грудях били ся, стогнали,
Латинів проклинали род;
Про Турна ж всі кричали сьміло,
Що за своє любовне діло
Погубить даром весь народ.

95.

Дрансес на Турна тут доносить,
Що Турн всім гибелям вина;
Еней на бій його лиш просить,
І так би й кончилась війна.
Но і у Турна був сутяга,
Брехун, юриста, крюк, підтяга,
І діло Турна захищав;
Та і Амадині пролази
Пускали різні розкази,
Щоб Турн ні в чім не уважав.

96.

Як-ось од хана Діюмида
Латинові прийшли послы,
І із охлявного їх вида
Не видно, радість щоб несли.
Латин вельможам з старшиною
Велить явитись пред собою,
Що все і стало ся як-раз.
Послів кликнули до громади
І виповнивши всі обряди,
Латин прорек такий приказ:

97.

» Скажи, Венуле нежахливий,
Всю хана Діоміда річ;
Здаеть-ся був ти не брехливий,
Таким тебе зна наша Січ.«

— » Підніжок твій я і підданець,
Із слуг твоїх послідній ланець,«
Сказав Венул: » не погнівись!
Мужича правда єсть колюча,
А панська на всі боки гнуча,
І хан сказав так, не сумнісь:

98.

» Не з мордою Латина битись
» Против троянських розбишак;
» Вам треба б перше придивитись,
» Який-то єсть Еней козак.
» Під Троею він дав ся знати
» Нам всім, як взяв ся ратовати
» Богів домашніх і рідню.
» Він батька спас в злу саму пору,
» На плечах зніс на Іду гору,
» Сього не майте за брідню.

99.

» Против Енея не храбруйте,
» Для нас здаеть-ся він сьвятим,
» І так Латину розтолкуйте,
» Щоб лучше помирив ся з ним.
» Гай, гай! де діти єсть такії,
» Щоб кудрі батькові сідні
» Найвисче ставили всього?
» Не ворог я царю Латину,
» Но чту Анхизову дитину
» І не піду против його.

100.

» Прощайте, *доміні* Латинці!

»Поклон мій вашому царю;
»Возьміть назад свої гостинці,
»Одиравте їх к багатирю
»Енею і просіть покою.«
Венул утер ся тут рукою
І річи сій зробив кінець.
Збентежила ся річ Латина,
Здавалось близька зла година,
На лисині трусивсь вінець.

101.

Латин од думки схаменував ся,
Олимиським трохи помолвивсь;
Наморщивсь, сентябр'юм надув ся
І смутно на вельмож дививсь.
»А щоб,« сказав: »чи поживились?
От з Діомидом ви посились,
А він вам фігу показав!
Заздалегідь було змовляйтесь,
Як з пан-Енеєм управляйтесь,
Поки лапок не розіклав.

102.

Тепер не приберу більш глузду,
Як тут сих поселить прочан;
Землі шматок єсть не під нужду,
То їм з угодьдями оддам.
Оддам нивя і сїнокоси,
І риболовні тибрські коси,
То буде нам Еней сусід.
Коли ж не схоче він остать ся,
А пустить ся іще таскати ся,
То все-ж ізбавим ся од бід.

103.

А щоб з Енеєм лад зробити,
Пошлю послів десятків пять,
І мушу дари одрядити;

Диковинки коли-б достать:
Повидла, сала, осятрини,
Шалевий пояс і люстрини,
Щоб к празнику пошив каптан;
Сапаянці із Торжка новенькі,
Мальованії потибеньки.
А нуте! як здаєть-ся вам?»

104.

Дрансес був дивний говоруха,
І Турнові був враг лихпий;
Встає, усе гладить, в носі чуха,
Дає одвіт царю такий:
»Латине сьвітлий, знаменитий!
Твоїми мед устами пити,
Всяк тягне в серці за тебе,
Та одізвати ся не сьміють,
Сидять, мовчать, сопуть, потіють,
І всяк мізкує про себе.

105.

Нехай же та личина люта,
Що нас впровадила в війну
І, ганьбою до всіх надута,
Походить більш на сатану,
Що стілько болі причинила,
Що стілько люду погубила,
А в смутний час на-втїкача:
Нехай лиш Турн, що верховодить
І всіх панів за кирпичи водить,
З Енеєм порівня плеча.

106.

Нехай оставить нас в свободї,
Нехай царівні дасть покой,
Нехай живе в своїй господї,
А щоб в Латію ні ногой!
А ти, Латине, всіх благїйший,

Прибав Енею дар смачнійший :
Йому Лавинію оддай.
Сим сватовством нам мир даруєш
І царства рани уратуєш,
Дочці ж з Енеєм буде рай.

107.

Тебе ж прошу я, пане Турне !
Покинь к Лавинії любов
І проясни чоло нахмурне,
Щади латинську нашу кров !
Еней тебе лиш визиває,
А нас, Латинців, не займає,
Іди з Троянцем потягайся !
Коли ти хоробрий не словами,
Так докажи нам те ділами,
Нобить Енея постарайсь.»

108.

Од річи сей Тури роз'ярив ся,
Як втопленк посниїв весь ;
Дрижали губи, сам дрович ся,
Зубами клацав, мов-би нес.
Сказав : »О стара пустомеля !
Яхидств і каверз всіх оселя,
І ти тхором мене зовеш !
І неблиці вимишляєш,
Народ лукаво весь лякаєш,
На мене ж чорт зна що плетеш :

109.

Що буцім хочу я одтяти
Головку лисую твою ?
Та згинь ! не хочу покалати
Честь багатирськую своєю.
А ти, Латине мплостивий,
Коли такий став полохливий,
Що і за царством байдуже,

Так лїзьте ж до Енея раком,
Плазуйте перед сям Трояком,
Він мир вам славний устриже!

110.

Коли ж до мира я поміха,
Коли Еней мене бажа,
І смерть моя вам єсть потїха:
Моя душа не єсть чужа.
Од храбрости і од надїї
Іду, де ждуть мене злодїї,
Іду і бю ся з втікачем.
Нехай хоть стане він Бовою,
Не наляка мене собою,
Поміряюсь з його плечем.»

111.

Коли в конгресї так тягались,
Еней к Лавренту підступав;
На штурм Троянці шиковались,
До бою всякий аж дрижав.
Латин, таку почув новинку,
Злякавсь, пустив із рота слинку,
І вся здригнула старшина.
»От вам і мир!« сказав Турн лютий,
І не терявши ні минути,
Пред військом опинивсь як на!

112.

Опять настав гармідер, лихо,
Народ як черв заворушивсь:
То всі кричать, то шепчуть тихо,
Хто лаяв ся, а хто моливсь.
Опять війна і рїзання,
Опять біда гне в сук Латина;
Сердешний кававсь од душі,
Що тестем не зробивсь Енею,

І послі б з мирною душею
Лигав потапці і кпичі.

113.

Тури митьтю нарядив ся в збрую,
Летить, щоб потрошить Троян,
І роз'ярив дружину злую,
Побить Енеевих прочан.
Прискочив перше до Камилли,
Як огер добрий до кобили,
І став їй зараз толковать,
Куди їй з військом напирати:
Мессап же муєть підкріпляти
Цариці сей прокляту рать.

114.

Розпорядивши Тури, як треба,
Махнув, засаду щоб зробить,
На гору, щó торкалась неба,
І щоб Фригійців окружить.
Еней построїв тож одряди,
Де всім назначив для осади
Без одступу на вал іти.
Ідуть, зімкнувшись міцно, тісно,
Ідуть, щоб побідить поспішно
Або щоб трупом полягти.

115.

Троянці сильно наступали
І тиєнули своїх врагів,
Нераз Латинців проганяли
До самих городських валів.
Латинці также оправлялись
І од Троянців одбивались,
Один другого товк на прах;
Тут їх чпшовники тузились,
Як півні за гребні возились,
Товклись кулаччам по зубах.

116.

Но як Арунт убив Камиллу,
Тогді Латинців жах напав;
Утратили і дух і силу,
Побігли, хто куди понав.
Троянці з біглими змішались,
Над їх плечами забавлялись
І задавали всім сто-лих.
Ворота в баштах заперали,
Своїх ховались не пускали,
Бо напустили б і чужих.

117.

Як вість така прийшла до Турна,
То так мерзено ізкрививсь,
Що твар зробилась нечепурна,
І косо, зашморгом дививсь.
Потім ярує од досади,
Виводить військо із засади
І гору покида і ліс;
І тільки що спустивсь в долину,
То в тую-ж самую годину
Уздрів Енеевих гульвіс.

118.

Пізнав пан Турн пана Енея,
А Турна тож Еней пізнав;
Вспалали духом Асмодея,
Один другого б розідрав.
Не обійшло ся б тут без бою,
Коли-б пан Феб од перепоею
Зараньше в воду не заліз
І не послав на землю ночі;
Тут всіх до сна стулились очі
І всяк уклав ся горлоріз.

119.

Турн, облизня в бою піймавши,

Зубами з серця скриготав;
Од дуру, щó робить, не знавши,
Латину з злостію сказав:
»Нехай злиденній прочани,
Задрипанці твої Трояни,
Нехай своїх держать ся слов!
Іду з Енеем понигтурхать ся,
В моїх простунках оправдать ся:
Убить і околїть готов.

120.

Пошлю Енея до Ілутона,
Або і сам в ад копірсну;
Уже мні жизнь і так солона,
Одай Енею навісну...«
— »Гай, гай!« Латин тут обізвав ся:
»Чого ти так розлютовав ся?
Щó-ж буде, як розсержусь я!
Уже мені брехати стидно,
А потаїть — богам обидно,
Сьвятая правда дорога!

121.

Послухай же: судьби есть воля,
Щоб я дочки не отдавав
За земляка, а то зла доля
Насиде, хто злама устав.
Мене Амата ублагала
І так боки натасовала,
Що я Енею одказав.
Тепер сам мусиш мірковати,
Чи треба жить, чи умирати;
А лучше, як-би в ум ти взяв

122.

І занедбав мою Лависю.
Чи трохи в сьвітї панночок?
Ну, взяв би Мупьку або Прісю,

Шатнувсь то в сей то в той куток:
В Івашки, Мильці, Пушкарівку,
І в Будища і в Горбанівку,
Тепер дівчат — хоть гать гати!
Тепер на сей товар не скудно,
І замужню украсть не трудно,
Аби по норову найти.»

123.

На слово се прийшла Амата,
І зараз в Турна і влялась;
Лобзала в губи стратилата
І од плачу над ним тряслась.
»В напасть,« сказала, »не вдавай ся,
І бити ся не поспішай ся:
Як луснеш ти, то згину й я.
Без тебе нас боги покинуть,
Латинці і Рутульці згинуть,
І пропаде дочка моя.»

124.

Но Турн на се не уважає,
І байдуже ні сльоз ні слов;
Гінця к Енею посилає,
Щоб битись завтра був готов.
Еней і сам трусивсь до бою,
Щоб сильною своєю рукою
Головку Турну одчесать.
А щоб повірить Турна слову,
Тож посіла зробить умову,
Як завтра виставляти рать.

125.

На-завтрі тільки що сьвітало,
Уже народ заворушивсь;
Все вештало ся, все кишало,
На бій дивитись всяк галивсь.
Міжовщики там розміряли,

Кілочки в землю забивали,
На знак, де військові стоять.
Жреці молитви зачитали,
Олимпським в жертву убивали
Цапів, баранів, поросят.

126.

Тут військо стройними рядами
В параді йшло, мов-би на бой,
В празничній збруї з прапорами,
Всяк ратник чванив ся собою.
Обидві армії стояли
На тих межах, що показали;
Між ними був просторий плец.
Народ за військом копошив ся,
Всяк товпив ся, всяк ліз, тіснив ся,
Побоїщу щоб зріть кінець.

127.

Юнона, як богиня, знала,
Що Турну прийдець-ся пропасть,
Іще в мізку коверзовала,
Щоб одвернуть таку напасть.
Кликнула мавку вод Ютурну
(Бо ся була сестриця Турну),
І розказала їй свій страх;
Велїла швидче умудрить ся,
На всякі хитрости пустить ся,
Щоб брата не строщили в-прах.

128.

Як так на небі дві хитрили,
Тут лагодились два на бой;
Всі за свого богів молили,
Щоб власною своєю рукою
Ізміг врага в яешню змяти.
Рутульці ж стали розмишляти,
Що Турн їх може скиксовать;

Уже заздальгідь смутив ся,
Іще нічого, а скривив ся,
Не лучше б бой сей перервать.

129.

На сей-то час Ютурна мавка
В ругульський подоспіла строй,
І там вертіла ся як шавка
І всіх скуйовдила собой.
Камерта вид на себе взявши,
Тут всіх учила, толковавши,
Що сором Турна видавать;
Стид всім стоять згорнувши руки,
Як згине Турн, терпіти муки,
Дать шиї в кандали ковать.

130.

Все військо сумно мурмотало,
Сперва тихенько, послі в глас,
Гукнули разом: »все пропало!
Щоб розмир перервать в-той-час!«
Ютурна фіглі їм робила:
Шпаками кібця затровила,
І заець вовка покусав.
Такі чуда небували
Лаврентці в-добре толковали,
Толумвій к битві підтруняв.

131.

І перший стрелив на Троянців,
Гілипенка на смерть убив;
А сей був родом із Аркадців,
То земляків на гнів підвів.
Оттак опять зірвали січу,
Біжать один другому в стрічу,
Хто з шаблею, хто з палашем;
Крпчать, стріляють, бють, рубають,

Лежать, втікають, доганяють;
Все в-миг зробилось кулішем.

132.

Еней, правдивий чоловіга,
Побачивши такий нелад,
Що вража зрадивши ватага
Послать Фригійців дума в ад,
Кричить: »Чи ви осатанїли?
Адже ми розмир утвердили!
Ми з Турном побемось одні.«
Но відкіль стрілка не взяла ся
І спотпнґа в стегно вняла ся,
І кров забризкала штани.

133.

Еней од рани шкандибає
В крові із строю в свій намет;
Пого Асканій провожає,
Либонь і під руку ведеть.
Уздрів се, Турн возвеселив ся,
Розприндив ся і розхрабрив ся,
І на Троянців полетїв:
То бе, то пха, або рубає,
Із трупів бурти насипає —
Хоть-би варить на сто котлів.

134.

І перших Фола, Тамприса
На землю махом поваляв;
Потім Хлорея, Себариса
Мов-би комашок потоптав.
Дарету, Главку, Оерсиллогу
Поранив руки, шию, ногу,
На вік калїками зробив.
Побив багацько Турн заклятий,
Не трохи потоптав зикратий,
В крові так, мов в багні, бродив.

135.

Коробилась душа Енея,
Що Турн Троянців так локшив,
Стогнав жалчійше Прометея,
Бо був од рани еле жив.
Япид, цілюрик лазаретний,
Був знахур в поражках нешпетний,
Лічить Енея пристував:
По локті руки засукає,
За пояс поли затикає,
Очками кирпу осідлав.

136.

І зараз приступивши к ділу,
Він шпеник в рані розглядав;
Прикладовав припарки к тілу
І шилом в рані колупав.
І шевську смолу прикладає,
Но все те трохи помагає;
Япид сердешний чує жаль!
Обценьками питавсь, кліщами,
Крючками, щипцями, зубами,
Щоб вирвать проклятущу сталь.

137.

Венери серце засвербіло
Од жалю, що Еней стогнав;
Підтикавшись, а ну за діло!
І Купидончик не гуляв.
Шатнулись, різних трав нарвали,
Сцілющої води примчали,
Гарлемпських капель піддали,
І все те вкупі сколотивши,
Якісь слова наговоривши,
Енею рану полили.

138.

Таке лікарство чудотворне

Біль рани зараз уняло,
І стрілки копійце упоріе
Без праці винятись дало.
Еней наш знова ободрив ся,
Пальонки кубком підкрєпив ся,
В пань-матчину одіг ся бронь.
Летить опять врагів локшити,
Летить Троянців ободрити,
Роздуть в них храбрости огонь.

139.

За ним фригійські воеводи
Що тьху на-взаводи летять,
А військо — в лотоках як води
Ревуть, все дном на верх вертять.
Еней лежачих не займає,
Утікачів ні за-що має,
А Турна повстрічать бажа.
Хитрить лукавая Ютурна,
Яким би побитом їй Турна
Спасти од смертного ножа.

140.

На хитрости дівчата здатні,
Коли їх серце зацимить,
І в ремеслі сїм так понятні,
Сам біс їх не перемудрить.
Ютурна з облака злетіла,
Зіпхнула братня машталіра
І стала коней поганяць;
Бо Турн ганяв тогді на возі,
Зикратий же лежав в обозі,
Не в силах бігать ні стоять.

141.

Ютурна, кіньми управляя,
Шаталась з Турном між полків,
Як од хортів лиса вимяя,

Спасала Турна од врагів.
То з ним наперед виїжджала,
То в-миг в другий кінець скакала,
Но не туди, де був Еней.
Сей бачить хитрость тут непевну,
Трусливість Турнову нікчемну,
Налявсь в погонь зо всіх гужей.

142.

Пустивсь Еней слідити Турна,
І дума з ока не спустить,
Но мавка хитрая Ютурна
І тут найшла са кулю злить.
К тому-ж Мессап, забігши з боку,
Зрадливо, зо всього наскоку,
Пустив в Енея камінець;
Но сей по щастю ухилив ся
І камінцем не повредив ся,
З султана ж тільки збивсь кінець.

143.

Еней, таку уздрівши зраду,
Великим гнівом розпаливсь;
Гукнув на всю свою громаду,
І тихо Зевсу помоливсь.
Всю рать свою вперед подвинув
І разом на врагів нахлинув,
Велів всіх сікти та рубать.
Пішли Латинців потрошити,
Рутульців шпиговать, кришити,
Та ба! як Турна б нам достать.

144.

Тепер без сорома признаюсь,
Що трудно битву описать;
І як ні морщусь, ні стараюсь,
Щоб гладко вірші шкандовать,
Та бачу по моему виду,

Що скомпоную напахиду.
Зроблю лиш розниць іменам
Устних воїнів на полі
І згинувших тут по неволі,
Для примхи їх князьків душам.

145.

На сей баталії пронали
Цетаг, Танаїс і Талон;
Од рук Енеевих лежали
Порізани Онит, Сукрон.
Троянців Гілла і Аміка
Зіпхнула в пекло Турна піка...
Та де всіх поіменно знать?
Там вороги всі так змішались,
Стіснялись, що уже кусались,
Руками ж нельзя і махать.

146.

Як ось і сердобольна мати
Енею хукнула в кабак,
Велів, щоб штурмом город брати,
Рутульських перебить собак,
Столичний же Лаврент достати,
Латину з Турном перцю дати,
Бо цар в будинках ні гугу.
Еней на старших галасає,
Мерицій до себе їх ззиває
І мовить, ставши на бугру:

147.

»Моеї мови не жахайтесь
(Бо нею управля Зевес),
І зараз з військом одправляйтесь
Брать город, де паршивий пес
Латин зрадливий пе свуху,
А ми бемось зо всього духу.
Ідїть, палїть, рубайте всіх!

Громадська ратуш, зборні ізби
Щоб наперед всього ізслизли,
Амату ж завяжіте в міх.»

148.

Сказав, і військо загриміло,
Як громом, різним оружжам;
Построїлось і полетіло
Простесенько к градським стїнам.
Огні через стїну шпурляли,
До стїн драбини приставляли
І хмари напустили стріл.
Еней, на город руки знявши,
Латина в зрадї укорявши,
Кричить: »Латин вина злих діл!«

149.

Якиї в городї остались,
Злякались од такої біди,
І голови їх збунтовались,
Не знали, утікать куди.
Одні тряслись, другі потїли,
Ворота одчинять хотїли,
Щоб в город напустить Троян.
Другі Латина визивали,
На вал полїзти принуждали,
Щоб сам спасав своїх мирян.

150.

Амата, глянувши в віконце,
Уздрїла в городї пожар;
Од диму, стріл затьмилось сонце;
Напав Амату сильний жар.
Не бачивши ж Рутульцїв, Турна,
Вся кров скипіла ся зашкурна,
І в-миг царицю одур взяв.
Здало ся їй, що Турн убитий,

Через неї стидом покритий,
На вік з Рутульцями пропав.

151.

Їй жизнь зробила ся немила,
І осоружив ся ввесь сьвіт.
Себе, Олимпських кобенцла,
І видно ізо всіх приміт,
Що глузд остатній потеряла;
Бо царськее убранья рвала,
І в самій смутній сій порі,
Очкур вкруг шиї обкрутивши,
Кінець за жертку зачепивши,
Повісплась на очкурі.

152.

Амати смерть ся бусурменська
Як до Лавинії дійшла,
То крикнула: »уви!« з-письменська,
По хаті гедзатись пішла.
Одежу всю цьвітну порвала,
А чорну к цері прибирала,
Мов галка нарядилась в-мах;
В маленьке зеркальце дивилась,
Кривитись жалібно училась
І мило хлпцати в сльозах.

153.

Такая розімчалась чутка
В народі, в городі, в полках.
Латин же, як старий плохутка,
Устояв ледве на ногах.
Тепер він берега пустив ся
І так злиденно іскривив ся,
Що став похожим на верзун.
Амати смерть всіх сполошила,
В тугу, в печаль всіх утопила,
Од неї звомпив сам пан Турн.

154.

Як тільки Турн осьвідомив ся,
Що дав цариці смерть очкур,
То так на всіх остервенив ся,
Підстрілений мов дикий кнур.
Біжить, кричить, маха руками,
І грізними велить словами
Латинцям і Рутульцям бій
З Енеївцями перервати.
Як-раз противні супостати,
Утихомирясь, стали в стрій.

155.

Еней од радості не стямивсь,
Що Турн виходить битись з ним;
Оскалив зуб, на всіх оглянувся
І списом помахав своїм.
Прямий як сосна, величавий,
Бувалий, здатний, тертий, жвавий,
Такий, як був Нечеса князь;
На нього всі баньки п'ялили,
І самі вороги хвалили,
Його любив всяк, не боявся.

156.

Як тільки виступила к бою
Завзята пара ватажків,
То, зглянувши ся між собою,
Зубами всякий заскрипів.
Тут хвись! шабельки засвистіли,
Цок-цок! і іскри полетіли,
Один другого полосять.
Турн перший зацідив Енея,
Що з плеч упала і керя,
Еней був поточивсь назад.

157.

І в-миг прочумавшись, з наскоком

Еней на Турна наступив,
Одячивши йому сто з оком,
І вражу шаблю перебив.
Яким же побитом спасти ся?
Трохи не лучше уплести ся,
Без шаблі нельзя воювать.
Так Турн зробив без дальней думки,
Як кажуть, підобравши клунки,
А пу! чим тьху на-втіки драть.

158.

Біжить пан Турн і репетує,
І просить у своїх меча;
Ніхто сердеги не ратує
Од рук троянська силача.
Як-ось іще перерядилась
Сестриця і пред ним явилась,
І в руку сунула палаш;
Опять шабельки заблищали,
Опять панцирі забряжчали,
Опять нан Турн оправивсь нані.

159.

Тут Зевс не втерпів, обізвав ся,
Юноні з гнівом так сказав:
»Чи ум од тебе одцурав ся?
Чи хочеш, щоб тобі я дав
По пані-старій блискавками?
Біда з злосливими бабами!
Уже-ж вістимо всім богам:
Еней в Олімпі буде з нами
Живитись тими-ж пирогами,
Які кажу пекти я вам.

160.

Безсмертного ж хто ма убити?
Або хто може рану дати?
Про щоб-ж мазку мирянську лити,

За Турна щиро так стоять?
Югурна на одну проказу,
І певне по твою приказу,
Палаш Рутульцю піддала.
І поки-ж будеш ти бісень ся,
На Трою і Троянців злить ся?
Ти зла їм вдоволь задала!»

161.

Юнона в первий раз смирилась,
Без крику к Зевсу річ вела:
»Прости, пан-отче! проступилась,
Я дале-бі дурна була.
Нехай Еней сідла Рутульця,
Нехай спиха Латина з стульця,
Нехай поселить тут свій рід;
Но тільки щоб латинське племя
Удержало на вічне время
Іменьня, мову, віру, вид.»

162.

— »Іноси! сількісь! як мовляла,«
Юноні Юпитер сказав.
Богиня з радіц танцювала,
А Зевс метелицю свистав.
І все на шальках розважали,
Югурну в воду одіслали,
Щоб з братом Турном розлучить;
Бо книжка Зевсова з судьбами,
Не смертних писана руками,
Так мусіла установить.

163.

Еней махає довгим списом,
На Турна міцно наступа.
»Тенер,« кричить, підбитий бісом,
»Тебе ніхто не захова!
Хоть як вертись і оступай ся,

Хоть, в віщо хоч, перекидай ся,
Хоть зайчиком, хоть вовком стань,
Хоть в небо лізь, нирай хоть в воду :
Я витягну тебе з-під споду
І розмізчу погану дрянь!»

164.

Од сей бундючної Турн речи
Безпечно усик закрутив,
І зжав свої широкі плечи,
Енею глуздівно сказав :
»Я ставлю річ твою в дурницю,
Ти в руку не піймав синицю,
Не тебе, дале-біг, боюсь.
Олимпські нами управляють,
Вони на мене налягають,
Пред ними тільки я смирюсь.«

165.

Сказавши, круто повернув ся
І камінь пудів в п'ять підняв,
Хоть з праці трохи і надув ся,
Бо бач, не тим він Турном став.
Не та була в нїм жвавість, сила,
Йому Юнона змінила ;
Без богів ж людська моч пустяк !
Йому і камінь зміняє,
Енея геть не долїтає,
І Турна взяв великий страх.

166.

В таку щасливу ю годину
Еней чим дуж снис розмахав
І Турну, гадовому сину,
На вічний поминок послав.
Гуде, свистить, несеть-ся піка,
Як з-верху за курчам шульпіка,
Торох Рутульця в лівий бік !

Простяг ся Турн, як щогла, долі,
Качаєть-ся од гіркої болі,
Клене Олимпських, еретик!

167.

Латинці од сього жахнулисьь,
Рутульці галас підняли,
Троянці глумно осьміхнулисьь,
В Олімпі ж могорич пили.
Турн тяжку біль одоліває,
К Енею руки протягає
І мову слезную рече:
»Не жизни хочу я подарка;
Твоя, Анхизович, припарка
За Стикс мене поволоче.

168.

Но есть у мене батько рідний,
Старий і дуже ветхих сил;
Без мене він хоть буде бідний,
Та сьвіт мені сей став немил.
Тебе о тім я умоляю,
Прошу, як козака, благаю:
Коли мені смерть задаси,
Одправ до батька труп дублений;
Ти будеш за сіє спасений,
На викуп же, щó хоч, проси.»

169.

Еней од речи сей змягчив ся
І меч піднятий опустив;
Трохи, трохи не прослезив ся
І Турна рясг топтать пустив.
Аж зирк: Паллантова лядунка,
І золота на ній корунка,
У Турна виспть на плечі.
Енея очи запалали,

Уста од гніва задрижали,
Звесь зашаривсь, мов жар в печі.

170.

І в-миг вхопивши за чуприну,
Шкереберть Турна повернув,
Насів коліном злу личину
І басом громовим гукнув:
»Так ти, Троянцям нам для сьміха,
Глумиш з Паллантова доспіха
І думку маєш быть живим?
Паллант тебе тут убиває,
Тебе він в пеклі дожидає,
Іди к чортам, дядькам своїм!«

171.

З сим словом меч свій устромляє
В роззявлений Рутульця рот
І тричі в рані повертає,
Щоб більше не було клопот.
Душа рутульська полетіла
До пекла, хоть і не хотіла,
К пану Плутону на бенкет.
Живе хто в сьвітї необачно,
Тому нігде не буде смачно,
А більш, коли і совість жметь.

ОДА ДО КНЯЗЯ КУРАКИНА.

1.

Гей, Орфею небораче!
 Де ти змандровав від нас?
 Як би тільки ти, козаче,
 Мні під сей згодив ся час!
 Кажуть про тебе издавна,
 Що у тебе кобза гарна,
 Кобза дивная така,
 Що як забряжчиш руками,
 То і гори з байраками
 Стануть бити гопака.

2.

Глянь Орфею, глянь із неба,
 Дай кобзури мні своєю:
 Мні іграти пісню треба,
 Пісню гарную на ней;
 Треба голос піднимати,
 З новим годом поздравляти
 Пана милого того,
 Щоб і паном бути вміє,
 І як батько не жаліє
 Живота для нас свого.

3.

Олексію, любий пане!
 Я про тебе річ начав,

Та боюсь, як слів не стане,
Щоб ти мні не накричав;
Бо я наперед признаюсь,
Що я з музами не знаюсь,
Тільки трохи чув про них.
Та і музи лоб нагріють,
Поки проснівають усніють
Половину діл твоїх.

4.

Я про те мовчати буду,
Що стяжками скручен ти,
Що на тобі, мов на чуду,
Де не глинеш, все хрести;
Що нельзя зглянуть очами
На жунан твій за зьвіздами,
Як на сонце серед дня;
Що од стяжок шия гнеть-ся,
Що із-заду ключ човпеть-ся:
Все, мабуть, се не брідня!

5.

Не Чернигів, не Полтава
Сее все тобі дала:
Знать давно про тебе слава
В Петербурзі загула;
Знать ти добре там труждав ся,
Не по запічку валяв ся,
Що попав царю під лад.
Знав і цар, з ким подружити,
На кого ярмо зложити,
Аж тепер і сам він рад.

6.

Рад він, що ярмо ти тягнеш
Не гнучись, як добрий віл,
День і ніч від поту мякнеш,
Робиш добре, скільки сил.

Рад сказати правду-матку,
Що крутенськую загадку
Нашим ти задав панам;
Бо, щоб мали чисті душі,
Щоб держали строго ушн,
Ти собою їх учиш сам.

7.

І до віку не забуду,
Як я раз к тобі прийшов.
Ах, мій Боже, скільки люду
Всякого я тут найшов!
Повні сїни, повна хата
Нашого набиті брата,
Аж нельзя пропхнутись мнї:
А понїв, купців та панства
І жидів, того плюгавства,
Мов на ярмарку в Ромнї!

8.

Всі ж' не з балами стояли,
Всі були по ділу тут,
Напірки в руках держали,
Хто багацько, хто лоскут;
Хто чолом бив на сусїда,
Хто на пана людодїда,
А по-просту — на судьдю,
Що за цукор та за гроші
Ізробив суд нехороший,
Цїлу розорив семью.

9.

І таких було доволї,
Що прохали на панїв,
Що пани зо злої волї
Не дають орати нив;
Що козацькими землями,
Сїнокосами, полями

Вередують, мов своїм.
Суд у правду не виникає,
За панами потокає,
Щоб було йому і їм.

10.

Не прогнівайсь, Олексію,
На нескладну річ мою,
Що я говорити сьмію
Про писарню ще твою.
Раз мні будь там довело ся...
Але-ж скільки там човило ся
За столами писарів!
Там паперів тучі, тучі,
Писарів же кучі, кучі,
Мов в Петрівку косарів.

11.

Пишуть, пишуть, та й несуть ся,
Щоб ти поглядів, чи так.
Треба ж тут тобі надуть ся,
Треба знать, підправить як:
Треба всякую папіру
Привести як-раз до шнiru,
Підвести все під закон!
Ніколи борщу хльобнути,
Ніколи ж і в смак заснути, —
Ти забув на хліб, на сон.

12.

А про жінку та про діти
Думати тобі коли,
Щоб обуті і одіті
І не голодні були?
Ні, про се ти не згадаєш:
Жінку ти другу маєш,
Дочки, син тобі забут.
Жінка у тебе — Полтава,

Син — Чернигів, честь же, слава —
Дочки: от весь рід твій тут!

13.

Мов тобі чернець від миру,
Одцуравсь ти од двора:
Знай в Полтаві мнеш паніру,
А до дому не пора.
Що-ж тобі із той Полтави?
Ти і так добив ся слави,
Та якої же — гай, гай, гай!
Одпочинь же, пане, трохи:
Ти уже притунав ноги,
Тупає другий нехай.

14.

Панство здай своє другому
І здоровя не теряй,
Попильнуй під старість дому,
Бо у тебе дома рай.
Тут всі, як на батька діти,
Будуть на тебе глядіти,
Та ще чи не лучш мабуть:
Тут, по правді як сказати,
Всі тобі як Богу раді,
Всі тебе як Бога ждуть.

15.

Та біда моя! як бачу,
Сей не по тобі совіт:
Ти таку свою удачу
І на той потягнеш сьвіт.
Поки вибеш ся із сили,
Поки пійдеш до могили,
Будеш хлопцем для других.
Уродивсь ти на прояву,
Улюбив ся так у славу,
Як у дівчину жених.

16.

Ну, коли ж такий ти, пане,
Що для слави лиш живеш,
То к тобі смерть не пристане,
Ти ніколи не умреш.
Хоть попи не забурмочуть,
Хоть бляяти не захочуть
Вічну пам'ять по тобі:
То прохати їх не треба,
Бо і так під самі неба
Пам'ять ти зробив собі.

17.

Сее не умре ніколи,
Що ти робиш всім добро,
Та і робиш з доброї волі,
Не за гроні і сrebro.
Скільки удовам ти бідним,
Скільки сиротам посліднім,
Скільки, скільки сліз утер!
Скільки взяв людей ти з грязі
І, як кажуть, аж у князі,
Аж у князі їх упер!

18.

Не умре, хоть побожить ся,
Слава не умре твоя:
Слава з тілом не ложить ся
У могилу нічия.
Хоть же смерть к тобі прискаче,
Слави в землю не впиндраче:
Загуде вона як гром.
Тут і правда возьме силу,
Прийде на твою могилу
І напише так пером:

19.

»Диво тут попи зробили,

Диво дивнее із див:
В землю мертвеця зарили,
А мертвець той і ожив.
Бач-ся, добре заривали,
Бач-ся, грімко всі співали
Память вічную над ним:
Оглянулись небораки,
Аж князь Олексій Куракин
Все жив по ділам своїм!«

20.

Поки ж сее диво буде,
Поживи хоть стільки ти,
Скільки жив, як кажуть люде,
В світі Маусал сьвятий.
Будь здоров із новим годом,
І над нашим ще народом,
Ще хоть трохи попануй.
Трохи?... ой коли-б багацько!
Бо ти наш і пан і батько,
А на більше не здвуй.

III.

НАТАЛКА ПОЛТАВКА.

УКРАЇНЬСКА ОПЕРА В ДВОХ ДІЯХ.

О С О Б И:

Наталка, українська дівчина.

Горпина Терпилиха, її мати.

Петро, любовник Наталки.

Микола, дальший свояк Терпилихи.

Тетерваковський, возний. жених Наталки.

Макогоненко, сільський виборний.

Д І Я І.

Село над рікою Вореклою В глибині сцени улица ведуча до ріки; тут межі хагами і хата Терпилихи.

I.

Наталка *(виходить з хати з коновками на коромислі, а прийшовши до ріки, ставить коновки на березі, ходить задумавшись а потім співає)*:

Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуть ся,
О як болить мое серце, а слези не льють ся!
Трачу літа в лютім горю і кінця не бачу,
Тільки тогді і полегша, як нишком поплачу.
Не поправлять слъови щастю, серцю лекше буде;
Хто щаслив був хоть часочок, по вік не забуде.

Єсть же люде, що і моїй завидують долі:
Чи щаслива ж та билника, що росте у полі?
Що на полі, на пісочку, без роси на сонці?
Тяжко жити без милого і в своїй сторонці!
Де ти милий, чорнобривий? де ти? озови ся!
Як я бідна тут горюю, прийди, подиви ся!...
Полетіла б я до тебе, та крилець не маю,
Щоб побачив, як без тебе з горя виспхаю.
До кого-ж я пригорну ся і хто приголубить,
Коли тепер нема того, який мене любить?

Петре, Петре! де ти тепер? Може де ски-
таєш ся у пущді й горі і проклинаєш Наталку,
що через неї утеряв пристаннице, а може... *(плаче)*
може й забув, що я живу на сьвітї!... Ти був
бідний, любив мене, і за те потерпів і мусїв
мене оставити; я тебе любила і тепер люблю.
Ми тепер рівня з тобою: і я стала така бідна,
як і ти; верни ся ж до мого серця! Нехай гля-
нуть очи мої на тебе іще раз і на віки закри-
ють ся...

II.

Возний *(переходячи, підходить до Натал-
ки)*. Благоденственнаго і мирнаго пребиванія!...
(В сторону) Удобная okazия предстала зділати
о собі предложеніє на самотї.

Наталка *(кланяючи ся)*. Здорові були, до-
бродію, пане возний!

Возний. Добродію! добродію!... Я хотїв би,
щоб ти звала мене — тее то, як його — не више
упомянутим іменем.

Наталка. Я Вас зову так, як все село наше
величає, шануючи Ваше пьсьменство і розум.

Возний. Не о сем, галочко, — тее то, як
його — хлопочу я; но желаю із медових уст

твоїх сліхати умілительное названіе, сообразное
моему чувству. Послушай:

От юних літ не знал я любви,
Не оцущал возженія в крови,
Как вдруг предстал Наталки вид ясний.
Как райскій крии душистий, прекрасний;

Утробу всю потряс,
Кров взволновалась,
Душа смішалась:
Настал мой час!

Настал мой час, і сердце все стонеть;
Как камень, дух в пучину зол тонеть.
Безмірно, ах! люблю тя дівицю,
Как жадний волк младую ягницю.

Твой предвіщаєть зрак
Мні жизнь дражайшу,
Для чувств сладчайшу,
Как з медом мак!

Противні мні стануть і розділи,
Позви і копи страх надоїли;
Незносен мні синклит весь бумажний,
Противен тож і чин мой преважний.

Утіху ти подай
Души смятенной
Моей письменной,
О ти, мой рай!..

Не в состояніі поставити на вид тобі сили
любви моеї! Когда б я імїл — тее то, як
його — стілько язиков, скілько артикулов в ста-
тутї, іли скілько занятих в магдебургськом правї,
то і сих не довїло б на восхваленіе ліпоти
твоеї! Ей, ей! люблю тебе... до безконечности!

Наталка. Бог з Вами, добродію! щб Ви го-
ворите! Я річи Вашої в толк собі не возьму.

Возний. Лукавши, — тее то, як його — моя галочко!... і добре все розумієш. Ну, коли так, я тобі коротенько скажу: я тебе люблю і женитись на тобі хочу.

Наталка. Гріх Вам над бідною дівкою глумитись! Чи я Вам рівня? Ви пан, а я сирота; Ви багатий, а я бідна; Ви возний, а я простого роду. Та і по всьому я Вам не під пару.

Возний. Ізложенні в отвітних річах твоїх резони суть — тее то, як його — для любви ничтожні. Уязвленное чисто-сердечною любовію серце, по всім божеским і чоловіческим законам, не взираєть ні на породу, ні на літа, ні на состояние. Оная любов все — тее то, як його — ровняєть. Рци одно слово: »люблю Вас, пане возний«, і аз, више упомянутий, виконаю присягу о вірном і вічном союзі з тобою.

Наталка. У нас є пословиця: «Знай ся кінь з конем, а віл з волом.» Шукайте собі, добродію, в городі панночки. Чи там трохи єсть судьдівен, писарівен і гарних попівен? Любую вибирайте. Ось пійдїть лишень в неділю або в празник по Полтаві, то побачите таких гарних, таких гарних, що і розказати не можна!

Возний. Бачив я многих і ліпообразних і багатих; но серце мое не пмієть — тее то, як його — к ним поползновенія. Ти одна заложила йому позов на вічніи роки, і душа моя ежечасно волаєть тебе і послї вишпорной даже години.

Наталка. Воля Ваша, добродію; а Ви так з письменна говорите, що я того не зрозумію, та й не вірю, щоб так швидко і дуже залюбитись можна було.

Возний. Не віриш? Так знай же, що я тебе давно вже — тее то, як його — полюбив, як

тільки ви перейшли в наше село. Моїх діл околичности, возникаючої із неудобних обстоятельств, удерживали соділати признаніє пред тобою; тепер же чпаю — тее то, як його — благость в очах твоїх. До формальнаго опредїленія о моеї участи, открой миї хотя в терминї, партикулярно, резолюцію: могу ли — тее то, як його — без отстрочек, волокити, проторов і убитков, получить во вічное і потомственное владїніє тебе, движимое і недвижимое имїніє для душі моеї, з правом владїти тобою спокійно, безпрекословно, і по своєї волї — тее то, як його — распоряджать? Скажи, говорю!... Отвїчай, отвїтствуй: могу ли бить — тее то, як його — мужем пристойним і угодливим душі твоєї і тїлу?

Наталка *(спїває)*.

Видно шляхи полтавскїі і славу Полтаву —
Пошануйте сиротину і не вводьте в славу.

Не богата я і проста, та чесного роду,
Не стижу ся прясти, шити і носити воду.

Ти в жупанах і нисьменний і рївня з напами:
Як же можеш ти дружить ся з простими дївками?
Єсть багацько городянок, вибирай любую;

Ти пан возний: тобі треба не мене сельськую.

Так добродїю, пане возний. Перестаньте жартувати надо мною, безпомощною сиротою. Мое все богатство єсть мое добре імя: через Вас люде почнуть шептати про мене, а для дївки, коли об нїй люде зашепчуть... *(Музика зачинає грати прелюдїю. Возний розмїрковує, і сьмїшні мїни грають на его лиці. Наталка задумує ся.)*

III.

Виборний *(показує ся на' улицї, їде і спїває)*.

Дід рудий, баба руда,
Батько рудий, мати руда,
Дядько рудий, тітка руда,
Брат рудий, сестра руда;
І я рудий руду взяв,
Бо рудую сподобав.

Ой по горі по Панянці,
В понеділок дуже в ранці,
Ішли наші новобранці;
Поклонили ся шинкарці,
А шинкарка на їх — морг:
»Іду, братики, на торг.«

Ішли Ляхи на три шляхи,
А Татари на чотири,
Шведи враги поле крили;
Козак в лузі окликнув ся,
Швед, Татарин, Лях здригнув ся,
В дугу всякий зігнув ся!

(Наталка взяла свої коновки і пійшла до дому. Виборний підійшов до возного.)

Возний. Чи се — тее то, як його — нова пісня, пане виборний?

Виборний *(кланяючи ся)*. Та се, добродію, не пісня, а нісенітниця. Я співаю иногді, щó в голову лізе. Вибачайте, будьте ласкаві: я не добачав Вас.

Возний. Нічого, нічого. Відкіль се так... чи не з гостей ідете — тее то, як його?

Виборний. Я іду з дому. Випроважав гостя: до мене заїзжав засідатель наш, пан Щипавка; так уже, знаєте, не без того: випили по одній, по другій, по третій, холодцем та ковбасою закусили, та вишнівки з кварту укутали, та й, як то кажуть, і підкріпили ся.

Возний. Не розказовав же пан Щипавка якої новини?

Виборний. Де то не розказовав! Жаловав ся дуже, що всьому земству урвала ся тепер удка; та так, що не тільки засідателям, да і самому комисарові не те уже, що було. Така, каже, халепа, що притьмом накладно служити; бо, каже, що перше дурницею доставалось, то тепер або випросити треба або купити.

Возний. От, правда, правда! Даже і в повітовом суді і во всіх присутственных містах уніє возпослідовало; малійшая проволочка або прижимочка просителю, як водилось перше, починається за уголовное преступленіє: а взяточок, сиріч винуждений подарочок, весьма очень іскусно у істця іли отвітчика треба виканючити. Та що й говорить! Тепер і при некрутских наборах вовся не той порядок ведеться... Трудно становить ся жпти на сьвітї.

Виборний. За те нам, простому народові, буде добре, коли старшина буде богобоязлива і справедлива, не допускати-ме письменним п'явкам кров із нас смоктати... Та куди Ви, добродію, налагодились?

Возний. Я наміревав — тее то, як його — посітити нашу вдовствующую дяковиху; та, побачивши тут Наталку (*вздоихає*), остановив ся побалакати з нею.

Виборний. Наталку? а де-ж вона? (*Оглядає ся.*)

Возний. Може пішла до дому.

Виборний. Золото, не дівка! Наградив Бог Терпилиху дочкою. Окрім того, що красива, розумна, моторна і до всякого діла дотепна, яке у неї добре серце, як вона поважає матір свою,

шанує всіх старших себе, яка трудяща, яка рукодільниця, що й себе і матір свою на світі держить!

Возний. Нічого сказати — тее то, як його — хороша, хороша, і уже в такім возрастї...

Виборний. Та й давно б час, так щоб-ж! Сирота іще й бідна, ніхто і не квапить ся...

Возний. Однакож я чув, що Наталці траплялись женихи і весьма пристойні. Наприклад, Тахтаулівський дячок, чоловік знаменитий басом своїм, ізучен ярмоля і даже знаєть печерський лаврський напів; другий, волосний — тее то, як його — писар із Восьмачек, чоловік не убогий і продолжавший службу свою безпорочно скоро год; третій, підканцелярист із суда, по імяни Скоробреха, і многиі другі. Но Наталка...

Виборний. Щоб? одказала? Добре зробила! Тахтаулівський дяк не горілки багато і уже спада з голосу; волосний писар і підканцелярист Скоробреха, як кажуть, жевчики обидва і голі, вашеці проше, як хлистики, а Наталці треба не письменного, а хазаїна доброго, щоб умів хліб робити і щоб жінку свою з матірю годував і з'одягав.

Возний. Длячого-ж не письменного? Наука — тее то, як його — в ліс не веде; письменство не есть преткновеніє іли поміха ко вступленію в законний брак. Я скажу за себе: правда, я — тее то, як його — письменний; но по благодости Всевишняго есьм чоловік, а по милости дворян возний, і живу, хоч не так як люде, а хоч біля людей. Копійка волочить ся і про чорний день иміеть-ся; признаюсь тобі, приятелю, буде чим і жінку — тее то, як його — годовати і з'одягати.

Виборний. Так чом же Ви не одружите ся? Уже-ж, здасть-ся, пора. Хиба в ченці постригались хочете? Чи ще, може, сужена на очи не нависла?... Хиба хочете, щоб Вам на весільлі сю пісню співали?... Ось слухайте:

Ой під вишнею, під черешнею
Стояв старий з молодю, як із ягодою.

І просила ся і молила ся:

»Пусти мене, старий діду, на вулицю погулять!«

— »Ой, я й сам не піду і тебе не пуцую:

Хочеш мене старенького та покинути.

Ой не кидай мене, моя голубочко!

Куплю тобі хатку, іще й сіножатку,

І ставок і млинок і вишневий садок!« —

»Ой не хочу хатки, анї сіножатки,

Нї ставка нї млинка нї вишневого садка.

Ой ти старий дідуга, ізогнув ся як дуга —

А я молоденька, гуляти раденька.«

Возний. Коли другії облизня піймали, то і ми остерегаємо ся. Наталка многим женихам піднесла печеного кабака; глядя на снє, і я собі на умі.

Виборний. А Вам щó до Наталки? будьто всі дівки на неї похожі? Не тільки сьвіта, щó в вікні; сего дива повно на сьвіті. Та до такого пана, як Ви, у пнчої аж жижки задріжать!...

Возний (до себе). Признаюсь йому в моєй любви к Наталці!... Послухай, пане Виборний! Нігде — тее то, як його — правди діти: я люблю Наталку всею душею, всею мислю і всім серцем моїм; не могу без неї жити, так її образ — тее то, як його -- за мною і слідить. Як ти думаєш? як совітуєш в такому моїм припадці?

Виборний. А щó тут довго думати? Старостів посилати за рушниками, та й кінець. Стара

Терпилыха не зсунулась ще з глузду, щоб Вам одказати.

Возний. Ох, ох, ох!... Стара не страшна, так молода — кирпу гне!... Я уже їй говорив, як то кажуть, на догад буряків, — тее то, як його — так де? ні приступу!...

Виборний. Що-ж вона говорить? чим одговорюєть-ся і що каже?

Возний. Вона ізлагаєть нерезоннії -- тее то, як його — причини; вона приводить в довод знакомство вола з волом, коня з конем; нарицаєть себе сиротою а мене паном, себе бідною а мене богатим, себе простою — тее то, як його — а мене возним, і рішительний приговор учинила, що я їй а вона мені не рівня — тее то, як його.

Виборний. А Ви-ж їй що?

Возний. Я їй пояснив, що любов все рівняєть.

Виборний. А вона-ж Вам що?

Возний. Що для мене благопристойнііш панночка, ніж проста селянка.

Виборний. А Ви-ж їй що?

Возний. Що вона — тее то, як його — одна моя госпожа.

Виборний. А вона-ж Вам що?

Возний. Що вона не вірить, щоб так дуже — тее то, як його — можно полюбити.

Виборний. А Ви-ж їй що?

Возний. Що я її давно люблю.

Виборний. А вона-ж Вам що?

Возний. Щоб я одв'язав ся од неї.

Виборний. А Ви-ж їй що?

Возний (палко). Що? — Нічого! Тебе чорт приніс — тее то, як його — Наталка утєкла, а я з тобою остав ся.

Виборний. Ой ви, письменниї! В гору дєрете ся, а під носом нічого не бачите! Наталка обманювала Вас, коли казала, що Ви їй не рівня. У неї не те на серці.

Возний. Не те? А що-ж таке?

Виборний. Уже-ж не що: другого любить. Ви може чували, що як вони ще жили в Полтаві і покійний Терпило живий був, то прийав був до себе якогось сироту Петра за годованця. Хлопець виріє славний, гарний, добрий, проворний і роботящий — він од Наталки старший був годів три або чотири, з нею вигодовав ся і зріє вкупі. Терпило і Терпилиха любили годованця свого як рідного сина, та було й за що! — а Наталка любила ся з Петром, як брат із сестрою. От, Терпило, понадіявнись на своє богатство, зачав знакомитись не з рівнею; зачав, бач, заводити бенькети з повітчиками, з канцеляристами, купцями і цехмистрами: пив, гуляв, шахровав гроні; покинув свій промисел, помалу розточив своє добро, рознив ся; зачав гримати за Наталку на доброго Петра і вигнав його із свого дому; і після, як не стало і послїднього сього робітника, Терпило зовсім ізвів ся, — в бідности вмер і без куска хліба оставив жінку і дочку.

Возний. Яким же побитом — тєе то, як його — Терпилиха з дочкою ошнцїла ся в нашім селї?

Виборний. У Терпила в городї на Мазурівці був двір гарний з рубленою хатою, коморою, лѡхом і садком. Терпилиха, по смерти свого старого, все те продала, перейшла в наше село, купила собі хатку і тепер живе, як Ви знаєте.

Возний. А вищєречений Петро де — тєе то, як його — обрїтаєть-ся?

Виборний. Бог же його зна. Як пішов з двора, мов в воду упав, чутки нема. Наталка без душі його любить, через його всім женихам одказує, та й Терниліха без сліз Петра не згадує...

Возний. Наталка неблагооразумна: любить такого чоловіка, которого — тее то, як його — може і кістки погнили. Лучше синиця в жмені, як журавель в небі.

Виборний. Або, як той Грек мовив: »лучше живий хорунжий, як мертвий сотник.« А я все таки думаю, коли-б чоловік добрий найшов ся, то б Наталка вийшла заміж; бо убожество їх таке велике, що не в могуту становить ся.

Возний. Сердешний приятелю! возьми ся у Наталки і матери хожденіє пміти по моему сердечному ділу. Єжели вийграєш — тее то, як його — любов к мені Наталки і убідити її доводами сильними довести її до брачного моего ложа на законном основанії, то не пожалію — тее то, як його — нічого для тебе. Вір, без дані, без пошлени, кому хочеш позов заложу і контроверсії сочиню, — божусь в том: ей-же ей!...

Виборний (*трошка подумавши*). Що-ж? Спрос не біда. Тут зла ніякого нема. Тільки Наталка — не промах!... О, розумна і догадлива дівка!

Возний. Осміль ся! Ти умієш увернутись — тее то, як його — хитро, мудро, не дорогим коштом. Коли ж що, то можно і брехнути для обману. приязни ради.

Виборний. Для обману? Спаси-бі за се! Брехати і обманювати других — од Бога гріх а од людей сором.

Возний. О, простота, простота!... Хто тепер — тее то, як його — не брешеть і хто не обманюєть? Мню, ежели би здесь зібралось много народу і зненацька ангел з неба з огненною різкою злетів і воскликнув: »Брехунн і обманцики! ховайтесь, а то я поражу вас!« — ей-ей, всі присіли би до землі совісти ради!... Блаженна лож, егда биваєть в пользу ближних; а то біда — тее то, як його — що часто лжемо іли ради своєя выгоди іли на унад других.

Виборний. Воно так, конечно: всі люде грішні, однакож...

Возний. Що однакож? всі грішні, та іще як! І один другого так обманюєть, як того треба! І як не верти, а виходить кругова порука, слухай:

Всякому городу нрав і права;

Всяка имієть свій ум голова.

Всякого прихоти водять за ніс.

Всякого манить к наживі свій біс.

Лев роздираєть там вовка в куски,

Тут же вовк цапа скубе за виски:

Цап у городі капусту псує;

Всякий з другого бере за своє.

Всякий, хто висче, то низчого гне;

Дужий безсильного давить і жме.

Бідний богатого — певний слуга,

Корчить ся, гнеть-ся пред ним як дуга.

Всяк, хто не маже, то дуже скрипить;

Хто не лукавить, то з заду сидить.

Всякого рот дере ложка суха,

Хто-ж єсть на сьвітї, щоб був без грїха?

Виборний. Воно так!... Тільки великим грішникам часто і даром проходить, а маленьким грішникам такого завдають бешкету, що і на

старость буде в памятку! Добре, пане возний! Я Вас поважаю і зараз іду до старої Терпилихи. Бог зна, до чого дійдеть-ся... Може воно і добре буде, коли Ваша доля щаслива!

Возний (з радости зачинає співати, а виборний потягає за ним).

Ой доля людська — доля есть сліная!
Часто служить злим, негідним і їм помагає.
Добрі терплять нужду, по миру товчуть ся,
І все їм не в лад приходить, за що не візьмуть ся.
До кого ж ласкава ся доля лукава,
Такий живе як сир в маслі, спустивши рукава.
Без розуму люде в світі живуть гарно,
А з розумом та в недолі вік проходить марно.
Ой доле людська, чом ти не правдива,
Що до інших дуже гречна, а до нас спесива?

(заслона.)

IV.

(Хата Терпилихи. Мати пряде, а дочка шие.)

Терпилиха. Ти ізнов чогось сумуєш, Наталко! ізнов щось тобі на думку спало?

Наталка. Мені з думки не йде наше безталаньня.

Терпилиха. Що-ж робити? Три роки уже, як ми по убожеству своєму продали дворик свій на Мазурівці, покинули Полтаву і перейшли сюди жити: покійний твій батько довів нас до сього.

Наталка. І, мамо! Так йому на роду написано, щоб жити богатим до старости, а вмерти бідним; він не виноват.

Терпилиха. Лучше б була я вмерла, не терпіла б такої біди, а більш через твою непокірність.

Наталка (*відкладаючи роботу*). Через мою непокірність Ви біду терпите, мамо?

Терпилиха. А як же? Скільки хороших людей сваталось за тебе, розумних, зажиточних і чесних, а ти всім одказала — скажи, в яку надію?

Наталка. В надію на Бога. Лучше посідію дівкою, як піду заміж за таких женихів, як на мені сватались. Уже нічого сказати, хороші люде!

Терпилиха. А чому й ні? Дяк Тахтаулівський чом не чоловік? Він письменний, розумний і не без копійки. А волосний писар і підканцелярист Скоробрешенко, чому не люде? Кого-ж ти думаєш діждатись? може напа якого, або губерского панича? Лучше б всего, як-би вийшла за дяка, мала б вічний хліб, була б перше дячихою, а послі і попадею.

Наталка. Хоч-би і протополщею, то Бог з ним! Нехай вони будуть розумні, багаті і письменійші од нашого возного, та коли серце мое не лежить до них і коли вони мені осоружні... Та і всі письменні — нехай вони собі тямлять ся!

Терпилиха. Знаю, чом тобі всі не любязні: Петро навяз тобі в зуби. Дурниця все те, щó ти думаєш: чотири годи об нїм нї слуху нема нї послушанія.

Наталка. Так щó-ж? Адже-ж і він об нас нічого не чує, та ми живемо; то й він жив, і также памятує об нас, та боїть ся вернутись.

Терпилиха. Ти не забула, як поклавши твій батько наслідок не злюбив Петра і умираючи не дав свого благословенія на твое з ним замужество; так і мого ніколи не буде.

Наталка (*підбігає до матери, бере її за руку і співає*).

Ой мати, мати! Серце не вважає:
Кого раз полюбить, з тим і помирає.
Лучше умерти, як з немилим жити,
Сохнуть з печали, що-день сльози лити.
Бідність і богатство есть то божа воля,
З милим їх ділити — щасливая доля.
Ой, хіба-ж я, мати, не твоя дитина,
Коли моя мука тобі буде мила?
І до мого горя ти жалю не маєш:
Хто прийшовсь по серцю, забудь заставляєш!

О мамо, мамо! Не погуби дочки своєї!
(*Плаче.*)

Терпилиха (*з чуєм*). Наталко, схаменись!
Ти у мене одна, ти кров моя: чи захочу ж я тебе погубити? Убожество мое і старість силують мене швидче заміж тебе оддати... Не плач! я тобі не ворог. Правда, Петро добрий парубок, та де-ж він? Нехай же прийде, вернеться до нас. Він не лежень, трудящий; з ним обідніти до злиднів не можна. Але щó-ж! Хто відає, може де запропастив ся, а може і одружив ся де, може і забув тебе! Тепер так буває, що одну ніби-то любить, а про другу думає.

Наталка. Петро не такий: серце мое за його ручається, і воно мені віщує, що він до нас вернеться. Як-би він знав, що ми тепер такі бідні, о, з кінця світа прилетнув би до нас на поміч!

Терпилиха. Не дуже довіряй своєму серцю: сей віщун часто обманює. Придиви ся, як тепер робить ся на світі, та й о Петрі не думай... А лучше, як-би ти була мені покірна і мене слухала.

Чи я тобі, дочко, добра не желаю,
Коли кого зятем собі вибираю?

Ой дочко, дочко! щоб-ж мені начати,
Де-ж любязного зятя дістати?

Петро десь блукає, може оженив ся,
Може за тобою не довго журив ся.

Ой дочко....

По старости моїй живу через силу,
Не діждавнишь Петра, піду і в могилу.

Ой дочко....

Тебе ж без приюту, молоду дитину,
На кого оставлю бідну сиротину?

Ой дочко....

Ти на те ведеш, щоб я не діждала бачити тебе за-мужем, щоб через твое упрямство не дожила я віку: бідність, сльози і перебори твої положать мене в домовину. *(Плаче.)*

Наталка. Не плачте, мамо! Я покоряюсь вашій волі і для Вас за першого жениха, Вам угодного, піду заміж; перенесу своє горе, забуду Петра і не буду ніколи плакати...

Терпилиха. Наталко, дочко моя! Ти все для мене на світі! Прошу тебе: викинь Петра з голови, і ти будеш щасливою... Але хтось мелькнув мимо вікна. Чи не іде хто до нас? *(Виходить.)*

V.

Наталка *(сама)*. Трудно, мамо, викинути Петра із голови, а ще труднійше із серця. Та щоб робить!... Дала слово за першого вийти заміж: для покою матери треба все перенести... Скріплю серце своє, перестану журитись, осушу сльози свої, — і буду весела. Женихи, яким я одказала, в другий раз не привяжуть ся. Возному так одрізала, що мусить одчепить ся; більше, здається,

нема на приміті... А там — ох! Серце мое чогось щемить... *(Побачивши, що хтось приближає ся до дверей, сідає до роботи.)*

VI.

(Входить виборний, а за ним Терпилиха.)

Виборний. Помагай-бі Наталко! Як ся маєш, як поживаєш?

Наталка. От живемо і маємо ся, як горох при дорозі: хто не схоче, той не вскубне.

Терпилиха. На нас бідних і безпомощних, як на те похиле дерево і кози скачуть.

Виборний. Хто-ж тобі виноват, стара? Як-би віддала дочку заміж, то і мала б, хто вас обороняв би.

Терпилиха. Я сего тільки й хочу, так щó-ж...

Виборний. А щó-ж таке? Може женихів нема, або що? А може Наталка?

Терпилиха. То бо то й горе. Скільки не траплялось — і хороші людці — так: »Не хочу, та й не хочу!«

Виборний. Дивно мені та чудно, що Наталка так говорить; я ніколи б від її розуму сього не ждав.

Наталка. Так то Вам здаєть-ся; а ніхто не віда, хто як обіда.

Терпилиха. Оттак все вона — приговорками та одговорками і вивертаєть-ся; а до того, як іще придасть оханья та сліз, то я й руки опушу.

Виборний. Час би, Наталко, взятись за розум: ти уже дівка, не дитя. Кого-ж ти дожидаєш ся? Чи не із города ти таку примху принесла з собою? О, там панночки дуже собою чваняють ся і вередують женихами: той негарний, той небо-

гатий, той неметкий, другий дуже смирний, инний дуже бистрий, той кирпатий, той носатий, та чом не воєнний, та коли і воєнний, то щоб гусарин; а від такого перебору досидять ся до того, що опісля на їх ніхто і не гляне.

Наталка. Не ривіняйте мене, пане виборний, з городянками: я не вередую і не перебираю женихами. Ви знаєте, хто за мене сватав ся. Чи уже-ж Ви хочете сихнути мене з мосту та в воду?

Виборний. Правда, заміж вийти — не дощову годину пересидіти; але мені здається, як-би чоловік надєжний трапив ся, то б не треба ні для себе ні для матери йому одказувати; ви люде не богати.

Терпилиха. Не богати! Та така бідність, таке убожество, що я не знаю, як дальше і на світі жити.

Наталка. Мамо! Бог нас не оставить; єсть і біднійші від нас, а живуть же...

Терпилиха. Запевне, що живуть; але яка жизнь їх?!

Наталка. Хто живе чесно і годується трудами своїми, тому і кусок черствого хліба смачнійший від мягкой булки, неправдою нажитої.

Терпилиха. Говори, говори! а на старости гірко терпіти нужду і во всьому недостаток... *(До виборного)* Хоч і не годить ся своєї дочки вихвалювати, та скажу Вам, що вона добра у мене дитина; вона обіцяла для мого покою за першого жениха, аби-б добрий, вийти заміж.

Виборний. Об розуму і доброму серцю Наталки нічого говорити: всі матери приміром ставлять її своїм дочкам; тільки — нігде правди діти — без приданого, хоч будь вона мудрійша

од царя Соломона а красча од прекрасного Іосифа, то може умерти сїдою панною.

Терпилиха. Наталко! чуеш, щоб говорять? Жалїй послї на себе, а не на другого кого.

Наталка (*вздихає*). Я й так терплю горе!

Виборний. Та можна вашому горю пособити... (*Лукаво*) У мене есть на примітї чоловігяга — і поважний і багатий і Наталку дуже собі уподобав.

Наталка (*в сторону*). От і біда мені!

Терпилиха. Жартуете, пане виборний.

Виборний. Без жартів, знаю гарного жениха для Наталки; а коли правду сказати, то я і прийшов за його поговорити з Вами, панї Терпилихо.

Наталка (*з нетерпеливостію*). А хто такий той жених?

Виборний. Наш возний Тетерваковський. Ви його знаєте?... Чим же не чоловік?

Наталка. Возний? Чи він же мені рівня? Ви глумите ся надо мною, пане виборний.

Терпилиха. Я так привикла к своєму безталаннїю, що бою ся і вірить, щоб була сьому правда.

Виборний. З якого-ж побиту мені вас обманювати? Возний Наталку полюбив і хоче на їй женитись; щоб-ж тут за диво? Ну, скажіть же хутенько: як Ви думаете?

Терпилиха. Я душею рада такому зятеві.

Виборний. А ти, Наталко?

Наталка. Бога бійтесь, пане виборний! Мені страшно і подумати, щоб такий пан письменний, розумний і поважний хотїв на мені женитись... Скажіте мені перше: длячого люде женять ся?

Виборний. Дячого? Дятого... А ти буцім і не знаєш!

Наталка. Мені здаєть-ся, дятого, щоб завести хозяйство і семейство, жити любязно і дружно, бути вірними до смерти і помагати одно другому; а пан, которий женить ся на простій дівці, чи буде їй щирим другом до смерти? Йому в голові і буде все роїтись, що він її виручив із бідности, вивів в люди і що вона йому не рівня. Буде на неї дивитись з презирством і обходигись з неповагою, і у пана така жінка буде гірше наймички. буде крепачкою.

Терпилиха. Оттак вона всякий раз занесе, та й справляй ся з нею. Коли на те пішло, то я скажу: як-би не годованець наш Петро, то й Наталка була б як шовкова.

Виборний. Петро? Де-ж він? А скільки років, як він пропада?

Терпилиха. Уже років трохи не з чотпри.

Виборний. І Наталка так обезглуздїла, що любить запропастившого ся Петра? І Наталка, кажеш ти, добра дитина, коли бачить рідну свою матір при старости, в убожестві, всякий час з заплаканими очима і туж-туж умираючу від голодної смерти, не зжалить ся над матірю? А ради кого? Ради пройдиєсвіта, ланця, що може де в острозі сидить, може умер, або в москалі завербовав ся! *(Терпилиха і Наталка плачуть.)*

Виборний. Ей, Наталко, не дрочи ся!

Терпилиха. Та пожалій рідной
Мене старой бідной,
Схамени ся!

Наталка. Не плач, мамо, не жури ся!

Виборний. Забудь Петра ланця,
Пройдоху, поганця,
Покори ся!

Терпилиха. Будь же, дочко, мні послушна!

Наталка. Тобі покоряюсь,
На все соглашаюсь
Прямодушно!

Виборний, Терпилиха і Наталка (разом):

Де згода в семействі, де мир і тишина,
Щасливі там люде, блаженна сторона:

Їх Бог благословляєть,
Добро їм посилаєть
І з ними вік живесть.

Терпилиха. Дочко моя! голубко моя! Пригорнись до мого серця! Покірність твоя жизни і здоровя мені придасть. За твою повагу і любов до мене Бог тебе не оставить, мое дитятко!

Наталка. Мамо, мамо! Все для тебе стерплю, все для тебе зроблю, і коли мені Бог може осушити твої сльози, то я найщасливійша буду на сьвітї, тільки...

Виборний. А все таки »тільки«! Уже куди не кинь, то клин. Викинь лиш дур з голови; удар лихом об землю, мовчи та диш!

Терпилиха. Так, дочко моя! Коли тобі що і наверхеть-ся на ум, то подумай, для кого і для чого виходиш за возного заміж.

Наталка. Так, я сказала уже, що все для тебе зроблю, тільки щоб не спішили з весільям.

Виборний. А на щó-ж і одкладовати в довгий ящик; адже ми не судьді.

Терпилиха. Та треба ж таки прибрать ся к весілью: хоч рушники і єсть готові, так іще дечого треба.

Виборний. Аби рушники були, а за прибори на весілля не турбуйтеся: наш возний, не взяв його кат, на свій коніт таке будячне весілля уджигне, що ну!... Послухайте ж сюди: сьогодні зробимо сватання, і ви подавайте рушники, а там уже умовите ся собі з паном женихом і за весілля. Прощайте! — Гляди ж, Наталко, не згедзай ся, як старости прийдуть! памятай, що ти обіцяла матері. Прощайте, прощайте!

Терпилиха. Прощайте, пане виборний! Спасеть Вас Бог за вашу приязнь. *(Виходить разом з н.м.)*

VII.

Наталка *(сама)*. Не минула мене лиха година! Возний гірше репяха причепив ся. А здається, що Макогоненко до всеї біди привідця... Боже милосердний! Що зо мною буде? Страшно і подумати, як з немилим чоловіком весь вік жити! як нелюба миловати, як осоружного любити! Куди мені діватись? де помочи шукати? кого просити?... Горе мені!... Добрі люде, допоможіть мені, пожалійте мене!... А я од всего серця жалію об дівках, які в такій біді, як я тепер... *(Шадає на коліна і піднімає руки в гору)* Боже! Коли уже воля твоя єсть, щоб я була за возним, то вижени любов до Петра із мого серця і наверни душу мою до возного! Без сього чуда я пропаду на вік!... *(Встає і співає)*

Чого-ж вода каламутна? чи не філя збила?

Чого-ж і я смутна тепер? чи не мати била?

Мене мати та не била, самі сльози льлють ся:

Від милого людей нема, од нелюба шлють ся.

Прийди милий, подиви ся, яку терплю муку:

Ти хоч в серці, та од тебе беруть мою руку.

Спіши милий! спаси мене од лютої напасти!
За нелюбом коли буду, то мушу пропасти.

(Заслона.)

Д І Я ІІ.

(Улиця в селі над Вореклюю, як вперед.)

I.

Микола (*сам*). Один собі живу на сьвітї, як билінка на полі! Сирота, без роду, без племені, без талану і без приюту. Щó робить, і сам не знаю. Був у городї, шукав місця, але скрізь спізнавсьь. (*Думає*). Одважусь у пекло на три дні. Піду на Тамань, пристану до Чорноморців. Хоч із мене і непоказний козак буде, та єсть же і негіднійші від мене... Люблю я козаків за їх обичай: вони коли не пють, то людей бють, а все не гуляють... Заспіваю лишень пісню їх, щó мене старий Запорожець Сторчогляд вивчив:

Гомін, гомін по діброві,
Туман поле пскриває;
Мати сина, мати сина,
Мати сина проганяє:
»Іди, сину, іди, сину,
Іди, сину, пріч від мене!
Нехай тебе, нехай тебе,
Нехай тебе Орда візьме!«
— »Мене, мати, мене, мати,
Мене, мати, Орда знає:
В чистім полі, в чистім полі,
В чистім полі обїзжає.«
— »Іди, сину, іди, сину,
Іди, сину, пріч від мене!
Нехай тебе, нехай тебе,
Нехай тебе Турчин візьме!«

— »Мене, мати, мене, мати,
Мене, мати, Турчин знає:
Сріблом, золотом, сріблом, золотом,
Сріблом, золотом наділяє.»

— »Іди, сину, іди, сину,
Іди, сину, прич від мене!
Нехай тебе, нехай тебе,
Нехай тебе Ляхи візьмуть!»

— »Мене, мати, мене, мати,
Мене, мати, Ляхи знають:
Медом, вином, медом, вином,
Медом, вином наповоають.»

— »Іди, сину, іди, сину,
Іди, сину, прич від мене!
Нехай тебе, нехай тебе,
Нехай тебе Москаль візьме!»

— Мене, мати, мене, мати,
Мене, мати, Москаль знає:
Жить до себе, жить до себе
Давно уже підмовляє!...»

Так і я буду з Чорноморцями, буду тетерю їсти, горілку пити, люльку курити і Черкес бити. Тільки там треба утаїти, що я письменний; у них, кажуть, із розумом не треба висуватись. Та се не велика штука: і дурним не трудно прикинутись.

II.

Петро (*входить і не видячи Миколи співає*):

Сонце низенько,
Вечер близенько,
Спішу до тебе,
Лечу до тебе,
Мое серденько!

Ти обіщалась
Мене вік любити,
Ні з ким не знать ся
І всіх цурать ся,
А для мене жити!

Серденько мое!
Колись ми двоє
Любились вірно,
Чесно, примірно,
І жили в покої.

Ой як я прийду,
Тебе не застану,
Згорну я рученьки,
Згорну я біленькі,
Та і нежив стану...

Микола (*в сторону*). Се не із нашого села і вовся мені не знакомий.

Петро (*тихо*). Яке се село? Воно мені не в приміту.

Микола (*зближуючи ся до Петра*). Здоров, пане брате! Ти, здаєть-ся, не тутешній.

Петро. Ні, пане брате.

Микола. Відкіля-ж ти?

Петро. Я?... (*Усміхнувшись*) Не знаю, як би тобі сказати. Відкіля хочеш...

Микола. Та вже-ж ти не забув хоч того міста, де родив ся?

Петро. О, запевне не забув, бо і вовся не знаю.

Микола. Та що-ж ти за чоловік?

Петро. Як бачиш, бурлака на сьвітї. Тп-няю ся від села до села, а тепер іду в Полтаву.

Микола. Може у тебе родичі єсть в Полтаві або знакомі?

Петро. Нема у мене ні родичів ні знайомих. Які будуть знакомі або родичі у сироти?

Микола. Так ти, бачу, такий, як і я, безпріютний.

Петро. Нема у мене ні кола ні двора, ввесь тут.

Микола. О, братику! (*Бере Петра за руку*) Знаю я добре, як тяжко бути сиротою і не мати місечечка, де б голову приклонити.

Петро. Правда твоя, брате; та я, дякують Богу, до якого часу прожив так на сьвітї, що ніхто нічим не уразить. Не знаю, чи моя однакова доля з тобою, чи од того, що й ти чесний нарубок, серце мое до тебе склоняється, як до рідного брата... Будь моїм приятелем!

III.

(Возний і виборний виходять із хати Терпилихи. У возного рука перевязана шовковою хусткою, а у виборного висить через плечі старосиньський ручник. Микола і Петро відходять в сторону. Возний проходить ся з задоволеним лицем.)

Виборний (*стає в дверех і говорить голосно в хату*). Та ну бо, Борнсе, іди з нами! Мені до тебе діло есть...

Терпилиха. Дайте йому покій, пане виборний! Нехай трохи прочумається.

Виборний. Та на дворі швидче провітрить ся.

Терпилиха. В хаті лучше, тут ніхто не побачить і не осудить.

Виборний. За всі голови! (*Відходить від дверей*) Не стидно, хоч і на сватаньні, і через край смикнув окаянної варенухи... (*Увидівши Миколу*) Миколо! що ти тут робиш? Давно вернув ся із грода?

Возний. Не обрїтаєть-ся ли в городї новинок какпх курїозних?

Виборний. Адже ти був на базарї: щó там чути?

Микола. Не чув, дале-бі, нічого. Та в городї тепер не до новинок: там так улицї застроюють новими домами, та кришки красять, та якісь пішоходи роблять, щоб в грязь добре, бач, ходити було пішки, що аж дивитись мило. Да вже-ж і город буде, мов мак цвїте! Як-би покїйні Шведи, щó згнули під Полтавою, повставали, то б тепер і не пізнали Полтави.

Возний. По крайній мірі — тее то, як його — чи не чути чоґо об обїдах, спорах і грабежах, і — тее то, як його — о жалобах і позвах?

Виборний. Та щó його питати? він по городу гав ловив та витришки продавав. *(До Миколи)* Чом ти, йолопе, не кланяєш ся пану возному та не поздоровиш його? Адже бачиш, він заручив ся.

Микола. Поздоровляю Вас, добродїю... А з ким же Бог привїв?

Возний. З найкрасчею зо всього села і всїх прикосновенних околиць дївицею.

Виборний. Не скажемо, нехай кортить! *(Відходячи)* А се щó за парубок?

Микола. Се мій знакомї, іде із Коломака в Полтаву на заробіток.

Возний. Хїба разві — тее то, як його — із Коломака через наше село дорога в город?

Петро. Я нарочно прийшов сюди з ним побачить ся. *(Возний і виборний відходять.)*

IV.

Петро. Се старший в вашім селі?

Микола. Який чорт! Він живе тільки тут. Бач, возний, — так і бундячить ся, що помазав ся паном. Юриста завзятий і хапує такий, що і з рідного батька здує!

Петро. А той другий?

Микола. То виборний Макогоненко, чоловік і добрий був би, так біда: хитрий як лисиця і на всі сторони мотаєть-ся; де не посій, там і вродить ся. І уже де і чорт не зможе, то пошли Макогоненка, зараз докаже.

Петро. Так він штука! Кого-ж вони висваляли?

Микола. Я догадуюсь. Тут живе одна бідна вдова з дочкою, то мабуть на Наталці возний засватав ся, бо до неї багато женихів залицялись.

Петро. На Наталці?... Та Наталка ж не одна на світі... Так, видно, Наталка богата, хороша і розумна?

Микола. Правда, хороша і розумна, а до того і добра, тільки не богата; вони недавно тут поселились і дуже бідно живуть. Я далекий їх родич і знаю їх бідне поживання.

Петро. Де-ж вони перше жили?

Микола. В Полтаві.

Петро (з *страхом*). В Полтаві?

Микола. Чого-ж ти не своїм голосом крикнув?

Петро. Миколо, братику мій рідний! Скажи по правді: чи давно уже Наталка з матір'ю тут живуть і як вони прозивають ся?

Микола. Як тут вони живуть? (*Говорить з протягом, як коли-б в мисли рахував час*)... четвертий уже год. Вони оставили Полтаву зараз по смерти Наталчиного батька.

Петро (*викрикує*). Так він умер?!

Микола. Що з тобою робить ся?

Петро. Нічого, нічого. Скажи, будь ласкав, як вони прозивають ся.

Микола. Стара прозивається Терпиллиха Горпна, а дочка Наталка.

(*Петро сплескує руками, закриває ними лице, опускає голову і стоїть нерухомо.*)

Микола (*бе ся по чолі і робить знак, як би щось відгадав*). Я не знаю, хто ти, і тепер не питаюсь, а тільки послухай:

Вітер віє горою,
Любивсь Петрусь зо мною.
Ой, лихо, не Петрусь,
Лице біле, чорний ус!

Полюбила Петруся,
Та сказати бою ся.
Ой лихо...

А за того Петруся
Била мене матуся.
Ой лихо...

Де-ж блукає мій Петрусь,
Що і досі не вернувсь?
Ой лихо...

Я хоч дівка молода,
Та вже знаю, що́ біда.
Ой лихо...

А що́, може не одгадав? (*Обіймає Петра.*)

Петро. Так, угадав! Я той нещасний Петро, якому Наталка приспівувала сю пісню, якого вона любила і обіщала до смерти не забути; а тепер...

Микола. Що-ж тепер? Іще ми нічого не знаємо. Може і не її засватали.

Петро. Та серце мое замирає, чує для себе великого горя. Братуку Миколо! Ти говорив мені, що ти їх родич: чи не можна тобі довідать ся про сватання Наталки? Нехай буду знати свою долю!

Микола. Чом не можна? Коли хочеш, я зараз піду і все розвідаю. Ти скажи мені: чи говорили Наталці, що ти тут?

Петро. Коли вона свободна, то скажи за мене; а коли заручена, то лучше не говори. Нехай буду один горювати і сохнути з печали. На-що їй споминати про того, що так легко забула!

Микола. Стережись, Петре, нарікати на Наталку. Скільки я знаю її, то вона не од того іде за возного, що тебе забула. Підожди ж мене тут. *(Віходить до Терпилихи.)*

V.

Петро *(сам)*. Чотири годи уже, як розлучили мене з Наталкою. Я бідний був тогді і любив Наталку без всякої надії. Тепер, наживши кривавим потом копійку, поспішав, щоб багатому Терпилові показатись гідним його дочки; а вмісто багатого батька найшов матір і дочку в бідности і без помочи... Все, здаєть-ся, близило мене до щастя, і як на те, треба-ж опізнитись одним днем, щоб горювати всю жизнь! Кого безталанья нападе, тому нема ні в чім удачі.

Правду в тій піснї сказано, що сусїдові все уда-
еться, всі його люблять, всі до його липнуть,
а другому все як одрізано...

У сусїда хата біла,
У сусїда жінка мила;
А у мене нї хатинки,
Нема щастя, нема жінки.
За сусїдом молодиці,
За сусїдом і вдовиці,
І дївчата поглядають,
Всі сусїда полюбляють.

Сусїд раньше мене сіє,
У сусїда зеленїє;
А у мене не орано
І нічого не сіяно.
Всі сусїда вихваляють,
Всі сусїда поважають;
А я марно часи трачу,
Один в сьвіті тільки плачу.

VI.

Виборний (*вийшов між-тим на улицу, слу-
хав, а потім підходить до Петра і каже*). Ти,
небоже, і співака добрий.

Петро. Не так щоб дуже, от аби то...

Виборний. Скажи-ж мені: відкіля ти ідеш,
куди, і що ти за чоловік?

Петро. Я собі бурлака. Шукаю роботи по
всіх усядах і тепер іду в Полтаву.

Виборний. Де-ж ти бував, що ти видав і що
чував?

Петро. Довго буде все розказувати. Був я
і у моря, був і на Дону, був і на лїнії, заходив
і в Харків.

Виборний. І в Харкові був? Лепський то десь город?

Петро. Гарний город. Там всього доброго єсть, я і в театрі був.

Виборний. Де? в театрі? А щó се таке те-атер? город чи містечко?

Петро. Ні, се не город і не містечко, а в го-роді вистроений великий будинок. Туди в вечері з'їзжають ся пани і сходять ся всякі люде, хто запластити може, і дивлять ся на кумедію.

Виборний. На кумедію! Ти-ж бачив, пане брате, сю кумедію, яка вона?

Петро. Я нераз бачив. Се таке диво, як по-бачиш раз, то і в-друге захочеть-ся.

VII.

Возний (*підходить до виборного*). Щó ти тут, старосто мій — тее то, як його — розгла-гольствуєш з пришельцем?

Виборний. Та тут диво, добродію. Сей пар-няга був в театрі та бачив кумедію і зачав був мені розказовати, яка вона, так от Ви перебили.

Возний. Кумедія, сиріч, лицедійство... Про-должай (*до Петра*), вашець...

Петро. На кумедії одні виходять, поговорять тай підуть; другі вийдуть, те-ж роблять; деколи під музику співають, сьміють ся, плачуть, бють ся, стріляють ся, валять ся і умирають.

Виборний. Так така-то кумедія? Єсть на що дивитись, коли люде убивають ся до смерті!... Нехай їх всячина!

Возний. Вони не убивають ся і не умира-ють — тее то, як його — наосяще, а тільки так удають іскусно і прикладають ся мертвими.

О, як-би справді убивали ся, то б було за що гроші заплатити!

Виборний. Так се тільки гроші видурюють! Скажи ж, братику: яке тобі лучше веїх полюбилось, як каже пан возний, лицемірство?

Возний. Не лицемірство, а лицедійство.

Виборний. Ну, ну, лицедійство...

Петро. Мені полюбилась наша малороссийска кумедія. Там була Маруся, був Климовский, Продпус і Грицько...

Виборний. Розкажи ж мені, що вони робили, що говорили.

Петро. Співали московські пісні на наш голос; Климовский танцював з Москалем, а що говорили, то трудно розібрати, бо сю штуку написав Москаль по нашому і дуже понеревертав слова.

Виборний. Москаль? Нічого-ж і говорити. Мабуть, вельми нашкодыв і наколотив гороху з капустою.

Петро. Климовский був письменний, компоновав пісні і був виборний козак, служив в полку пана Кочубея на баталії з Шведами, під нашою Полтавою.

Возний. В полку пана Кочубея? Но в славній полтавській времена -- тее то, як його — Кочубей не був полковником і полка не имів; ібо і пострадавший од ізверга Мазепи, за вірність к государю і отечеству, Василий Леонтьевич Кочубей був генеральним судьдею а не полковником.

Виборний. Так се так, не во гнів сказати, — буки — барабан — башта, шануючи Бога і Вас.

Возний. Великая неправда виставлена пред

очи публичности. За сіе Малоросійская літопись в праві принозвать сочинители позовом к отвіту.

Петро. Там і Іскру почитують.

Возний. Іскра, шурии Кочубея, був полковником полтавским і пострадав вмісті з Кочубеем мало не за год до полтавскої баталії; то думать треба, що і полк йому принадлежал во время сраженія при Полтаві.

Петро. Там Продиуса і писаря його Грицька дуже брідко виставлено, що ніби царську казну затаїли.

Возний. О, се діло можливе і за се сердить ся не треба. В сімі не без виродка — тее то, як його. Хиба єсть яка земля праведними Іовами населена? Два плути в селі і селу безчести не роблять, а не тільки цілому краєві.

Виборний. Отто тільки не ченурно, що Москаль взяв ся по нашому і про нас писати, не бачивши з року края і не знавши звичаїв і повіря нашого. Коли не піп...

Возний. Полно, довольно, годі, буде балакати. Тобі яке діло до чужого хисту? Ходім лиш до будущої моєї тещі.

VIII.

Петро (*сам*). Гірко мені слухати, що Терпильху зоветь другий, а не я, тещею. Так Наталка не моя, Наталка, котору я любив більше всього на сьвіті, для которой одважовав жизнь свою на всі біди, для которой стогнав під тяжкою роботою, для которой скитав ся на чужині і зароблену копійку збивав до купи, щоб розбагатіти і назвати Наталку своєю вічно! І коли сам Бог благословив мої труди, Наталка тогді доста-

еть-ся другому!... О злая доле! Чом ти не така,
як других?

Та йшов козак з Дону, та з Дону до дому,
Та з Дону до дому, та й сїв над водою.
Та й сїв над водою, проклинає долю:
Ой доле-ж моя, доле, доле-ж моя злая!
Доле моя злая, чом ти не така,
Чом ти не така, як доля чужая?
Другим даєш лишне, мене ж обижаєш,
І щó мені миле, і те однімаєш!...

ІХ.

(Микола вертає ся.)

Петро. А щó, Миколо? яка чутка?

Микола. Не успів нічого і спитати. Лихий
приніс возного з виборним. Та тобі б треба при-
таїтись денебудь. Наталка обіщалась на час сюди
вийти.

Петро. Як же я удержусь не показатись,
коли побачу свою милу!

Микола. Я кликну тебе, коли треба буде.

Х.

(Наталка виходить, Петро ховає ся.)

Наталка (*виходячи поспішно*). Щó ти хотїв
сказати мені, Миколо? Говори швидче, бо за
мною зараз збігають ся.

Микола. Нічого. Я хотїв спитати тебе: чи
ти справді посватана за возного?

Наталка (*смутно*). Посватана. Щó-ж ро-
бити! Не можна більше сопротивляти ся матері!
Я і так скілько одвпльовала ся і всякий раз убц-
вала її своїм одказом.

Микола. Ну щó-ж? Возний, не взяв його враг, завидний жених. Не бійсь, полюбить ся, а може і полюбивсь уже?

Наталка (*з докором*). Миколо, Миколо! Не гріх тобі тепер надо мною сьміятись? Чи можно мені полюбити возного або кого другого, коли я люблю одного Петра? О коли-б ти знав його, пожалїв би і мене і його.

Микола. Петра?...

Що за того Петруся
Била мене матуся.
Ой, лихо, не Петрусь!
Лице біле, чорний ус.

Наталка (*плачучи*). Щó ти мені згадав! Ти роздираєш мое серце... О, я бідна... (*Полюгавши, показує на ріку*) Бачиш Ворекло?... Або там, або ні за ким.

Микола (*показує в ту сторону, де сховав ся Петро*). Бачиш ту сторону? отже і в Вореклі не будеш і журитись перестанеш.

Наталка. Ти, мені здаєть-ся, побувавши довго в городі, ошалїв і зовсім не тим став, щó був.

Микола. Коли хочеш, то я так зроблю, що і ти не та будеш, щó тепер.

Наталка. Ти чорт зна що верзеш. Піду лучше до дому. (*Іде.*)

Микола (*затримуючи Наталку*). Пожди. Одно слово вислухай, та й одвяжись од мене.

Наталка. Говори ж: щó такеє?

Микола. Хочеш бачити Петра?

Наталка. Щó ти? перехрестись! Де б то він узяв ся?

Микола. Він тут, та боїть ся показатись тобі, затим, що ти посватана за возного.

Наталка. Чого йому боятись? Нам не гріх побачитись: я іще не вінчана... Та ти обманюеш!

Микола. Не обманюю, приглядайсь... Петре, явись!

Наталка (*увидівши Петра, скрикує*). Петро!...

Петро. Наталко!... (*Обнимають ся.*)

Микола. Поблукавши мій Петрусь,
До мене опять вернувсь.
Ой, лихо не Петрусь!
Лице біле, чорний ус.

Петро. Наталко! в який час я тебе стрічаю!... Дятого тільки побачилсь, щоб на віки розлучитись.

Наталка. О Петре! Скільки сліз вилила я за тобою!... Я знаю тебе і затим не питаю ся, чи ти любиш мене, а за себе — божусь...

Микола. Об любови поговорите другим разом, иншим часом; а тепер поговоріть, як з возним розв'язать ся.

Наталка. Не довго з ним розв'язать ся: не хочу, не піду — тай кінці в воду.

Петро. Чи добре так буде? Твоя мати...

Наталка (*перебиваючи*). Моя мати хотіла, щоб я за возного вийшла заміж затим, що тебе не було; а коли ти прийшов, то возний мусить одступитись.

Петро. Возний — пан чиновний і багатий; а я не маю нічого. Вам з матір'ю треба підпорн і зашити; а я через себе ворогів вам прибавлю, а не поміч подам.

Наталка. Петре, не так ти думав, як одходив.

Петро. Я однаковий, як тогді був, так і тепер, і скажу тобі, що і мати твоя не согласить ся проміняти багатого зятя на бідного.

Микола. Трохи Петро чи не правду говорить.

Наталка. Одгадую своє нещастя! Петро більше не любить мене, і йому пужди мало, хоч-би я і пронала. От яка тепер правда на сьвітї!

Підеш, Петре, до тієї, яку тепер любиш,
Перед нею мене бідну за любов осудиш.

Петро. Я другої не любив і любить не буду,
Тебе ж, моє сердечятко, по смерть не за-
буду.

Наталка. Коли-б любив по прежнему, то б
[не мав цурать ся,
Не попустив свою милу другому достать ся.

Петро. Люблю тебе по прежнему, не думав
[цурать ся!...

Не понуцу мою милу другому достать ся.

Наталка. Я жизнь свою ненавижу, з серцем
[не звладаю,

Коли Петро мій не буде, то смерть загадаю.

Петро. Коли вірно Петра любиш, так живи
[для його!

Молись Богу, моя мила, не страшись нікого.

Обоє. Бог поможе серцям вірним пережити
[муки;

Душі наші з'єдинились, з'єдинить і руки.

Микола. Так, Наталко! Молись Богу і надій ся од Його всього доброго. Бог так зробить, що ви обоє не счуетесь, як і щастя на вашій сторонї буде.

Наталка. Я давно уже поклялась і тепер клянусь, що окрім Петра ні за ким не буду. У мене рідна мати, не мачуха, не схоче своєї дитини погубити.

Петро. Дай Боже, щоб її природна доброта взяла верх над приманою багатого зятя.

Наталка. Петре, любиш ти мене?

Петро. Ти все таки не довіряєш? Люблю тебе більше, як самого себе.

Наталка. Дай же мені свою руку! Будь же добрим і мені вірним, а я на вік твоя.

Микола. Ай, Наталка! ай, Полтавка! От дівка, що і на краю пропасти не тільки не здригнулась, а і другого піддержує!... За се заспіваю тобі пісню про Ворскло, щоб ти не важи-лась його прославляти собою: воно і без тебе славне.

Ворскло річка невеличка,
Тече здавна, дуже славна
Не водою а війною,
Де Швед поліг головою.

Ворскло зріло славне діло,
Де цар білий, дуже смілий,
Побив вражу шведську силу,
Та наснавив їм могилу.

Козаченьки з Москалями
Потішались над врагами;
Добре билась за Полтаву,
Всій Роснії в вічну славу!

Петро. Отже ідуть...

Микола. Кріпись, Петре, і ти, Наталко!
Наступає хмара і буде великий грім.

ЛІ.

(Виходять возний, виборний і Терпилиха.)

Виборний. Щó ви тут так довго роздоба-рюєте?

Возний. О чом ви — тее то, як його — бесїдуєте?

Терпилиха (*увидівши Петра*). Ох, мені лихо!

Наталка. Чого Ви лякаетесь, мамо? Се Петро.

Терпилиха. Се Петро! Сьвят, сьвят, сьвят!... Відкіля він взяв ся? Се мара...

Петро. Ні, се не мара, а се я, Петро, і ті-дом і душею.

Возний. Щó се за Петро?

Виборний. Де мабуть той, щó я Вам гово-рив, Наталчи любезний, пройди сьвіт, ланець.

Возний. Так ти, вашець, Петро? Чи не можна б — тее то, як його — убиратись своєю дорогою? Бо ти, кажеть-ся, бачить ся, здаеть-ся, між нами лишній.

Наталка. Чого-ж се він лишній?

Терпилиха. І відомо — лишній, коли не в час прийшов хати холодити.

Петро. Я вам ні в чім не помішаю. Кін-чайте з Богом те, щó зачали.

Наталка. Не так то легко можна скончить те, щó вони почали.

Возний. А по какой би то такой резонной причині?

Наталка. А по такій причині: коли Петро мій вернувся, то я не ваша, добродію.

Возний. Однакож, вашеці проше, ви рушники подавали, сиріч — тее то, як його — ти одру-жила ся зо мною.

Наталка. Далеко іще до того, щоб я з Вами одружилась! Рушники нічого не значать.

Возний. Не прогнівай ся, стара. Дочка твоя — тее то, як його — нарушаєть узаконенний порядок. А понеже рушники і шовкова хустка суть доказательства добровольнаго і непри-нужденнаго ея согласія, бить моєю сожительницею, то в такому випадці станете пред суд і запла-тите пеню і посидите на вежі.

Виборний. О, так! о, так! Зараз до волост-ного правленія, та і в колоду.

Терпилиха. Батечки мої, умилосярдїтесь! Я не одступлю од свого слова. Що хочете, робїть з Петром, а Наталку про мене звяжіть і до вінця ведїть.

Наталка. Не докажуть вони сього. Петро нічого не виноват, а я сама не хочу за пана возного: до сього силою ніхто мене не прину-дить. І коли на те йде, так знайте, що я вічно одрікаюсь од Петра і за возним ніколи не буду.

Микола. Що тепер скажуть?

Виборний. От вам і Полтавка! Люблю за обичай!

Терпилиха. Вислухайте мене, мої рідві! Дочка моя до сього часу не була такою упрямою і сьмілою; а як прийшов (*показує на Петра*) сей шибенник, пройдисьвіт, то і Наталка збожево-лїла і зробилась такою, як бачите. Коли ви не випровадите відєля сього голодранця, то я не ручаюсь, щоб вона і мене послухала.

Возний і виборний (*разом*). Вон, розбишако, із нашого села зараз! і щоб і дух твій не пах! А коли волею не піден, то тудя запроторимо, де козам роги правлять.

Петро. Утихомиртесь на час і слухайте мене. Що ми з Наталкою любили ся, про те і Богу і людям ізвістно; а щоб я Наталку відговорював іти заміж за пана возного, научав дочку не слухати матери і поселяв несогласіє в семі — нехай мене Бог накаже! Наталко, покори ся своїй долі: послухай матери, полюби пана возного і забудь мене на віки! (*Відвертає ся і отирає слези.*)

Всі показують співчутє зо смутком Петра, навіть і. возний.

Терпилиха (*тихо*). Добрий Петро! Серце мое против волі за його вступаєть-ся.

Наталка плаче, возний задумує ся.

Виборний. Що не говори, а мені жаль його.

Микола. На чім-то все се окошять ся?

Возний (*до Петра*). Ти, вашець — тее то, як його — куди тепер помандруеш?

Петро. Я ішов в Полтаву; а тепер піду так, щоб ніколи сюди не вертатись... Іще нару слів скажу Наталці. Наталко! Я для тебе оставив Полтаву і для тебе в дальніх сторонах трудив ся чотири годи; ми з тобою вирости і згодовали ся вкупі у твоєї матери: ніхто не воспретить мені почитати тебе своєю сестрою. Що я нажив, все твоє: на, возьми. (*Виймає з-за пазухи завинчені в платок гроші.*) Щоб пан возний ніколи не попрекнув тебе, що взяв бідну і на тебе іздержав ся. Прощай! шануй матір нашу, люби свого суженого, а за мене одправ панахиду...

Наталка. Петре! нещастя мое не таке, щоби грішми можна од його одкупитись: воно (*указує на серце*) тут! Не треба мені грошей твоїх, вони мені не допоможуть. Та бідою нашою не потїшать ся

вороги наші... і моєї життя кінець не далеко.
(Склоняє ся на плече Петрови.)

Терпилиха (підбігає і обнимаючи Петра).
Петре!

Наталка (обнимаючи Петра). Мамо, кого ми теряємо!

Микола (до виборного). А тобі як він здається?

Виборний. Такого чоловіка, як Петро, я з роду не бачив.

Возний (ступуючи на-перед). Розмишляв я предовольно, і нашел, що великодушний поступок всякії страсти в нас пересилує. Я — возний, і признаюсь, що од рожденія моего разположен к добрим ділам; но за недосужностію по должности і за другими клопотами доселі ні одного не зділав. Поступок Петра, толико усердний і без примісу ухищрення, подвигаєть мене на нижеслідующее... (До Терпилихи) Ветха деньми! благословите ли на благоє діло?

Терпилиха. Воля ваша, добродію! Що не зробите, все буде хороше: Ви у нас пан письменний.

Возний. Добрий Петре і бойкая Наталко, приступіте до мене! (Бере їх за руки, підводить до матери і говорить) Благослови дітей своїх щастям і здоровем. Я одказуюсь од Наталки і уступаю Петру во вічне і потомственное владініє з тим, щоб зробив її благополучною. (До зрітелів) Поелику же я возний, то по привілегії, статутом мені наданной, заповідаю всім: »де два бють ся, третій не мішайсь!« і твердо памятовать, що насильно милим не будеш.

Петро і Наталка (обнимаючи матір). Мати наша рідная, благослови нас!

Терпилиха. Бог з'єднаєть вас чудом, нехай вас і благословить своєю благостію.

Микола. Оттакові-то наші Полтавці! Коли діло піде, щоб добро зробити, то один перед другим хапають ся.

Виборний. Наталка — по всьому Полтавка, Петро Полтавець, та й возний, здаєть-ся, не з другої губернії.

Петро. Наталко! Тепер ми ніколи не розлучимось. Бог нам поміг перенести біди і напасті. Він поможе нам вірною любовію і порядочною життю бути приміром для других і заслужити прізвище добрих Полтавців. Заспівай же, коли не забула, свою пісню, що я найбільше люблю.

Наталка. Коли кого любиш, того нічого не забудеш. *(Цілує Петра і співає)*

Ой, я дівчина Полтавка,
А зовуть мене Наталка,
Дівка проста, не красива,
З добрим серцем, не спесива.

Коло мене хлопці вють ся,
І за мене часом бють ся,
А я люблю Петра дуже,
До других мені байдуже.

Мої подружки пустують
І зо всякими жартують,
А я без Петра скучаю
І веселости не знаю.

Я з Петром моїм щаслива,
І весела і жартлива;
Я Петра люблю душею,
Він одні владіє єю.

Х о р.

Начинаймо веселить ся,
Час нам сльози осушить ;
Доки лиха нам страшить ся,
Не до смерти в горі жить.

Нехай злиї одні плачуть,
Бо недобре замишляють,
А Полтавці добре скачуть
І на зло другим гуляють.

Коли хочеш быть щасливим,
То на Бога полагай ся,
Перенось все терпівво,
І на бідних оглядай ся!

(заслона.)

ІV.

МОСКАЛЬ ЧАРІВНИК.

УКРАЇНСЬКИЙ ВОДЕВІЛЬ В ОДНІЙ ДІЇ.

О С О Б И:

Михайло Чупрун, український козак.

Тетяна, его жінка.

Каленик Кононович Финтик.

Москаль (салдат).

Подія відбуває ся в хаті Чупруна.

Я В А І.

Тетяна і Финтик сидять за столом. Перед ними
фляшка з медом і шклянка.

Тетяна. Ви бо, паничу, не пустуйте, сидіть
смирно.

Финтик. Что жъ я роблю, любезная Тетяна?
Я жъ, кажется, то есть, пзъ благопристойности
не вихожу.

Тетяна. Уже Ви із своєї благопристойности
чи виходіть чи ні, до того мені мало дїла, тільки
знайте: язиком що хочеш роби, а рукам волі
не давай.

Финтик. Ахъ, батюшки мои! Сколько я
объяснялъ жарчайшій пламень любви моей къ
тебѣ! но ты — все: до чего мои ежедневные

къ тебѣ учащенія относятся! Ей, ей, до того, чтобы насытиться твоимъ лицезрѣніемъ, насладиться гласомъ устъ твоихъ и возлобызати розы устъ твоихъ!

Тетяна. А я ж хйба бороною ходити до мене? хоть-би і не годилось Вам так учащати! бороною на себе дивитись, розговорювати і баляси точити? А ціловатись — вибачайте: се вже не жарти... Знаете, щѣ я Вам скажу? Лучше, як-би Ви заспівали.

Финтик. Що-то сегодня голосу у меня нѣтъ. Вчера былъ у Епистиміи Евстафіевны, да выпивши чашку воды и двѣ чашки съ настойкою, вышелъ на дворъ и на открытомъ воздухѣ сквозной вѣтеръ захватилъ шию и грудь, а теперь и дереть въ горлѣ. *(Кашляе.)*

Тетяна. Та нуते лиш перестаньте коробить ся. Випейте кубочок меду, то горло і прочистить ся.

Финтик *(наливає і пє).* Якую-ж пісню заспівати?

Тетяна. Яку зуміете. Чи у Вас же їх трохи есть! Будьто Ви в городі перед панночками не співаєте!... Нуते лиш!

Финтик. Хйба-развѣ эту? *(Зачинає осин голос піснї, відкашлює і співає)*

Тобою восхищенный,
Признаюсь предъ тобой,
Что, бывъ тобой плѣненный,
Не властвую собой.

Ты — судъ мой и расправа,
Ты — милый протоколь,
Сердечная управа,
Ты — повытьє и столъ.

Дороже ты гербовой
Бумаги для меня;
Я въ самый день почтовый
Вздыхаю отъ тебя.

Перо ты лебедине,
Хрустальный каламарь!
Прорци словце едине —
И я твой секретарь.

Тетяна. Чудна се пісня!... Та які і Ви здаєтесь чудні, як співаєте! Мов не самовиті... Мені аж сумно стало.

Финтик. Ахъ, эта пісня вельма бойкая! Она моего сочиненія. Тутъ очень-вельма нѣжно объясняется и любовь со вѣми воспаленіями до милой персоны.

Тетяна. Та нехай їй цур, тій персоні з воспалением! Заспівайте пісню без западу, і щоб Ви не махали руками і не витріщали страшно очей.

Финтик. Ей, не знаю, какую еще пропѣть въ твою угодность. Знаешь ли, прекрасная Тетяна? заспіваймо обое! Я окселентовать буду, а ты дншканта пой.

Тетяна. Я не потраплю з Вами співати, а може і пісні такої не знаю, яку Ви знаєте.

Финтик. Славні пісні на-примір: »Склонитесь вѣки«, »Съ первыхъ весны«, »Всѣ забавы«, »То теряю«, »Не прельщай меня, драгая!«, »Почто, ахъ, несклонна«... Не знаешь ли изъ сихъ какой?

Тетяна. Ні, ні одної не знаю. А Ви знаєте: »Ой не відтіль вітер віе«?

Финтик. Знаю трохи-немного.

Тетяна. Ну, заспіваймо сю, коли хочете. Ви беріть товще, а я тонче, та не спішіть. Глядіть же, повагом співайте.

Финтик. Добре, хорошо...

(Співають)

Ой не відтіль вітер віє, відкіль мені треба :

Виглядаю миленького з-під чужого неба.

Скажіть, зірки, скажіть, ясні, де він проживає ;

Серце хоче вість подати, та куди не знає.

Коли вірно мене любить, то йому присню ся :

Хоть і сонний, угадає, як за ним журю ся.

Скажіть, зірки...

Нехай нашу любов згада, наше милованьня ;

Нехай має в чужій землі добре поживанья.

Скажіть, зірки...

Тетяна. Оттак ! А тепер може час уже і вечеряти. Я справила вечерю за ті гроші, щó Ви вчора дали, та Вам же далеко і до дому йти.

Финтик. Рано еше. Мені очень-весьма не хочеться съ тобою разставатись.

Тетяна. Е, не хочеть-ся ! До мене швидко поприходять дівчата на вечорниці прясти, то не хороше буде, як Вас тут побачуть.

Финтик. Я не усмагтриваю тут ничего нехорошаго. Позволь, безподобная Тетяно, і мені остатись на вечорницях !

Тетяна. О, сього-то не можна ! На мене Бог зна чога наговорять. Ви і так щось дуже підсипаєтесь. Коли-б і се даром минулось ! Ви знаєте, що я замужня жінка.

Финтик. Так щó-ж ! Хпба-развѣ замужней не можно любити ?

Тетяна. Запевне, що не можна. То-то ви, учені та письменні, які ви лукаві ! буцім і не розберете, щó гріх і щó сором ! Нехай уже ми,

прості люде — коли і проступимось иногді, то нам і Бог вибачить; а вам се відомо — за те вам буде сто погібелей. Та ви-ж іще, вмісто того, щоб других поправляти, самі замишляете лукавства і ні одной години не пропустите, щоб підвести кого на простунок.

Финтик. Быть не можетъ! Мы кого любимъ, того і поважаем.

Тетяна. Неправда ваша. Ви самі, Каленик Кононович, кажете, що мене любите; а длячого мене любите? Знаю всі ваші замисли і який у Вас неждидь. Тільки то Вам горе, що не на плоху наскочили. Я боюсь Бога і люблю свого чоловіка, як саму себе. Я шаную вашу пань-матку, або, як Ви кажете, матушку; то і Вам через тее спускаю, що Ви вижетесь до мене. Коли у Вас есть що мерзене на думці, то викиньте з голови, бо послі буде сором. Я дивуюсь Вам, що Ви приїхали до дому до матери, а ніколи дома не сидите.

Финтик. Мнѣ скучно сидѣть дома и заниматься съ матушкою. Она такая простая, такая неловкая, во всемъ по-старосвѣтски поступаетъ: рано обѣдаетъ, рано спать ложится, рано просыпается, а что всего для меня несноснѣе, что въ нынѣшнее просвѣщенное время одѣвається по-старинному и носитъ очіпок, намітку, плахту и прочіе мужичіе наряды.

Тетяна. І Ви Бога не боїтесь так говорити про свою рідну матір? Хиба родителей почитати треба за їх одѣжу? Хиба не треба її поважати уже за те, що вона стара і старосвѣтських держить ся обрядів? От які тепер синки на свѣті!

Финтик. Да для чего жъ ей упрямиться?... По крайней мѣрѣ, хоть бы одѣлась по-городскому

ради сына такого, як я. Ты видишь, какъ я одѣтъ. Можно ли смотрѣть безъ стыда и, не закраснѣвши, называть матушкою простую старуху? Ежели бы мои товарищи и друзья увидѣли меня съ нею вмѣстѣ, я сгорѣлъ бы отъ стыда, по причинѣ ихъ насмѣшекъ.

Тетяна. Грѣх Вам смертельный таким сином бути. Яка б мати ваша не була, а все вона мати. Вона-ж у нас жінка добра, розумна і поважна; а що себе веде по-простому, сього Вам стидатись нічого. Ви думаете, що пань-матка ваша уже і гірша од Вас, затим що Ви письменний, нажили якийсь чинок, що одежа коло Вас обліпла і Ви причепили, не знаю длячого, дворянську медаль? Та вона-ж Вас родила, вигодовала, до розуму довела; перше до дяка оддала учитись читати, а послѣ до волостного правления писати. Без неї, може б Ви були пастухом, вівчарем, або і свиней пасли.

Финтик. Пустое! фразки! Я — вѣтвь масличная отъ грубаго корня. Іосифъ во Египтѣ сдѣлался любимцемъ царя, и старый Іаковъ, отецъ его, долженъ былъ смириться предъ нимъ.

Тетяна. Оттак наші знають! Ви себе рівняете з Іосифом, а далеко куцому до зайця. Наш піп говорить, що Іосиф тим щасливий був, що батька свого шановав і почитав по Богові першого; а такий син, як Ви, наведе на себе од Бога немилость а од людей проклятїе. Побачите, щó Вам буде за вашу гордость і неповагу до матери!

Финтик. Ничего, ибо я правъ. Надобно сообразоваться времени, и по оному поступки и чувства свои располагать.

Тетяна. Тільки не до родителів. Я не знаю, як Вас терплять на службі! Мені здається, хто презираєть рідних своїх, на такого ні в чім пожити ся не можна, нічого не можна на його повірити, і такий єсть осоружнійший між людьми, як паршива вівця в отарі.

Я В А ІІ.

Москаль (*трохи п'яний, входячи в хату, кричить*). Здравствуй, хазяїнъ! Я — твой постоялецъ. Давай уголь, а на ужинъ куряцу, да нѣтъ ли и лаврениковъ?

Тетяна. Хазяїна нема дома.

Москаль. Все равно. А это кто съ тобой?

Тетяна (*несміло*). Се?... Се... губернецъ...
(*В сторону*) Що йому казати?... Се мій родич.

Москаль. Все равно... Вреть баба... Ну, когда онъ твой родня, что жъ онъ такъ оробѣль?

Финтик. Кто, я?... Нѣтъ, то єсть... Я... я — губернской родич, то єсть, сей хазяйки. Да тебѣ... вамъ, то єсть, какая до того нужда?

Москаль. Мнѣ какая нужда? Да ты знаешь ли, кто я? (*Удає сердитого.*)

Меня зовуть — Лихой.

Солдатъ я не плохой

И храбрости палата.

Хоть съ мѣста докажу:

Въ капусту искрошу

Тебя, чернильна хвата.

Ну, стой, не шевелись!

На вытяжку! бодрись!

Гляди повеселѣ!

А то те карачунъ,

Бумажный ты пачкунъ, —
Въ мигъ будешь почестнѣе!

(До Тетяни. Бере її за плече і підводить до Финтика.)

И ты маршъ подъ ранжиръ!
У васъ одинъ мундиръ,
Вы храбраго десятка.
Васъ буду я пытать...
Должны вы миѣ сказать
Всю сущу правду-матку.

(До Финтика)

Ну, кто ты? отвѣчай!

Финтик. Почтеннѣйшій служивый,
Даю отвѣтъ правдивый:
Я есмь полиціи писецъ.

Москаль. Зачѣмъ же здѣсь ты, сорванецъ?

Финтик. Ей Богу, невзначай
Зашелъ я до сосѣды,
Для дружеской бесѣды.

Москаль *(до Тетяни)*. А ты что запоешь?

Тетяна. Ось послухай:

Ой служивый, ой служивый! не тобі питати,
І я жінка не така, щоб все розказати.

Гей, сама я не знаю, чом тобі спускаю!

Одчепись, не вяжись, лукавий Москалю!

Я хазяйка, ти пройдишьвіт; що-ж ти розхра-
[брив ся?

Оглядай ся, щоб у чорта сам не ошпив ся!

Гей, сама я не знаю...

Ти підкрав ся, як той злодій, до чужої хатв,
Тн одни тут, не до шмаги з нами бушовати.

Гей, сама я не знаю...

Москаль (*усміхаючись весело*). Ладно, ладно, хазяюника! Ты права. Въ чужой монастырь съ своимъ уставомъ не суйся.

Тетяна. То-то не суйся! Ми не знаемо, що ти за чоловік. Бачимо на тобі салдатський мундир, — через його тебе і шануемо. Адже вас не на те роблять военними, щоб ви в своїм царстві півечили людей, а на те, щоб...

Москаль. Чтобъ васъ, мужиковъ, захищать отъ неприятели... А вы должны насъ уважать и ничего для насъ не жалѣть.

Тетяна. Нас мужиків! А ти — великий пан! Адже і ти мужиком був, поки тобі лоба не вигодили та мундира не натягли на плечв. Як-би я не жінкою була, може б була лучшим салдатом, як ти. (*Сміє ся.*)

Москаль (*весело*). Славно! Эдакая воструха! Ты, паничъ, зачѣмъ не йдешъ въ военную службу? Не стыдно ли въ твои лѣта, при твоємъ здоровьи, а можетъ быть и умѣ, пачкаться день и ночь въ чернилахъ, грызть перья и жевать бумагу? Ну, скажи: что ты выслужишь въ писаряхъ? Да говорятъ, что хоть вѣкъ служи, а вашему брату до штаба не дослужиться.

Финтик. А почему же? Правда, безъ экзамена въ наукахъ не произведуть въ ассесоры, то есть въ рангъ премьеръ-майора; но сей чинъ можно получить за отличіе.

Москаль. За отличіе! Да чѣмъ же и гдѣ писарь можетъ отличиться?... Да будь ты и секретарь — то все те запятая! У насъ, братъ, тоже есть въ полку канцелярія, и писаря — не нашимъ чета, а отличія нигдѣ не показали.

Финтик. Ты разеуждаешь какъ солдатъ, и отличіе поставляешь въ томъ, когда руку, ногу

или голову потеряешь; а безпорочное прохожденіе службы, ревностное и усердное прилежаніе къ исполненію своей должности развѣ не есть отличіе?

Москаль. Нѣтъ, это обязанность и долгъ служащихъ, а не отличіе. Но военная служба, какъ ни говори, есть служба славная. Ну, когда ваша статская служба знаменита, зачѣмъ васъ называютъ подьячими?

Финтик. Сіе взято изъ древнихъ преданій; но у насъ, по гражданской службѣ, есть много почетныхъ людей, имѣющихъ статскіе чины и званія.

Москаль. II вѣдомо; какъ не быть? Но больше, я думаю, изъ такихъ, что служили первѣе въ военной службѣ, а послѣ отставки служить уже въ статской. Таковы почтенны, да и по дѣламъ; ибо посвятили всю жизнь свою на прямую царскую службу, а не для того, чтобы выслужить чинокъ, какъ ты.

Тетяна. А що, договорив ся? То-то не треба об собіе багато в голову забирати і думати, що ось ми-то!

Финтик. Что-жъ! Въ 1812 году, во время нашествія на Россію Бонапарте, я хотѣлъ было пойти въ ополченіе; но батюшка и матушка — куда! такой підняли галас! і трохи не посліпли од слъоз.

Москаль. Эдакіе чадолюбивые!... Полно объ этомъ! Скажи-ка, паннчъ, зачѣмъ ты здѣсь и свой постъ оставилъ?

Финтик. Я приѣхалъ въ сіе село домой, для свиданія съ матушкою и имѣю отпускъ на два мѣсяца, а здѣшнюю хозяйку посѣщаю для-ради скуки.

Москаль. Смотри-ка, щобъ отъ скуки не завелись крючокотворниї шапини. Вишь ваніе братье — крапивное сѣмя. У васъ совѣсть купоросомъ подиравлена. Не долго до бѣды!

Тетяна. Не турбуй ся, мосьнана служивий! Знаю я, куди ви гнете. Вибийте хвіст об тин! Нужди мало, що чоловіка нема дома третій місяць.

Москаль. Я, право, дурнова ничего не думаю. Однакъ, хозяйка, нѣтъ ли у тебя чего поужинать, или хоть такъ перехватить? (*Зіває, буцім спати хоче.*)

Тетяна. Дале-бі нема. Я одна собі живу, то до страв мені байдуже: для одной душі не багато треба.

Москаль. Ну, хоть горѣлки чарку! (*Опять зіває.*)

Тетяна. Горілки? цур їй! я не знаю, коли і в хаті була.

Москаль. Ну (*зіває*), такъ гдѣ жъ мнѣ спать ложиться? Я усталъ, а притомъ и съ похмѣльїа, — смерть спать хочеться!

Тетяна. Оттам в запічку, коли хочеш, бо тут нїгде більш.

Москаль. Ладно! (*Зіваючи знімає з себе патронташ і шаблю, і вішає на стїні, оо котрої приставив перше зброю.*) Прощайте, добрые люди! Богъ съ вами! (*В сторону*) Я васъ подстерегу! (*Відходить за кулісу, коло печи.*)

Я В А ІІІ.

Ті самі, окрім москаля.

Финтик. Нехай голодний околіе, негодный азартникъ!

Тетяна. А мені жаль його; та за те, щоб не бушовав, нехай спить не ївши. У нас ласкою

всього достанеш, а криком та лаянням нічого не візьмеш.

Финтик. Та се-ж найпершая замашка у москаля, щоб на квартирі хозяйку полякати, хозяїна вилаяти і гармидеру такого наробити, що не знаеш, куди дітись. Коли-ж ми і як вечеряти будемо?

Тетяна. Пождіте, поки москаль добре засне. У мене єсть пряжена ковбаса, печена курка і пляшечка зашканої. Страва стоїть в комірці, під боднею, а запіканка — там (*показує*) в закапелочку... О! слухайте: уже харчить.

Финтик. Однаково-жъ, ты съ нимъ послѣ одна останешся.

Тетяна. А Вам що до того? До мене поприходять дівчата, а Ви до того часу посидите у мене. Я скажу, що Вас нарешне упростила остать ся, щоб не самій з москалем бути.

Финтик. А як начнем ми вечеряти, а москаль прошнеть-ся?

Тетяна. То ми і його попросимо. Сердитим треба угождати, а злого ласкою більше улагодити, як сваром.

Финтик. Правда... Тс!... щось застукотіло!

Тетяна. То може вітер. (*Прислухує ся.*)

За кулісами чути шум і голос, озиваючий ся до волів. Тетяна прислухує ся коло вікна. Финтик дрозжить.

Тетяна (*перелякана*). Пропала я! Чоловік мій приїхав з дороги!

Финтик (*в розпуці*). Що-ж мені, то єсть, робити? гдѣ діти ся?

Тетяна. Швидче лїзьте під припечок! Я заставлю Вас заслоною, а як всі поснуть, тогдї випущу на двір.

Фиктик ховає ся під печ. Тетяна заставляє затулюю і виходить стрітити чоловіка.

Я В А ІV.

Михайло (*входячи в світлицю*). Здорова, жінко, моя голубко! (*Обнимають ся.*) Як ти поживаєш? Чи жива, чи здорова?

Тетяна. Слава Богу, чоловіче! Як з тобою поводить ся? (*Обнимає чоловіка.*) Чого ти так довго барив ся? Я ждала-ждала, та й годі сказала.

Михайло. В дорозі, знаєш, всього буває; та, хвалить Бога, все добре. (*Увидівши амуніцію*) А се щó таке, жінко?

Тетяна. Щó таке? Москаль постоялець. Не дуже лишень гомони, щóб не розбудив! Недавно спати уклав ся.

Михайло. Може сердитий, крикливий? Давно-ж він став у нас на квартиру?

Тетяна. Сьогодні в-вечері прийшов. Та тут був таку бучу збив, що я не знала, щó й робить. Давай йому горілки, курей та варенпків.

Михайло. Нагодовала ж ти його?

Тетяна. Чим же я його нагодую? У мене нема нічого. Я одна, то для себе рідко коли й варю.

Михайло. Тим же він і сердитий. Добре, що ще і не потасував тебе. Се диво, що москаль голодний заснує. не побивши хазяйки. Та й мені їсти хочеть-ся. Чи нема чого?

Тетяна. Щó-ж мені на світі робити? хіба паляниці або що?

Я В А V.

Ті самі і москаль.

Москаль. Что у васъ тутъ за шумъ? Миѣ и спать помѣшали!

Михайло. Вибачайте, судир, будьте ласкаві. Я вернув ся з дороги та з жінкою і розбалакав ся.

Москаль. Такъ ты хозяйнѣ? Ну, братъ, здорово! Небось давно въ дому не бывалъ?

Михайло. Девятый тиждень, як з дому виїхав в Крим за сільлю.

Москаль. Это не хорошо — такую молодую и пригожую жоночку оставлять одну и на долгое время.

Михайло. Нічим же і перемінити. Як все з жінкою дома сидіть, то й їсти нічого буде.

Тетяна. Нам се не першина. Я вже привикла зоставатись дома сама без чоловіка.

Москаль. И тебѣ не скучно одной?

Тетяна. Як би не скучно? та помогти нічим.

Москаль. Эй, смотри! миѣ что-то не вѣрится, щобъ жєницна не нашла для себя забавы въ скукѣ.

Тетяна. Про всѣх не можна сього сказати. Буває так, що найневиннѣйша, по своїй простотѣ, терпить поговір од людей; а яка і не добре робить та уміє свої проступки хорошенько прикрити, та, в мислях людей, невинною остаєть-ся.

Москаль (*в сторону*). Бой-молодица! Гдѣ здравый разсудокъ, тамъ ожидать и прямой добродѣтели.

Михайло. Жінко! та чи нема чого попоїсти? Дале-бі, аж шкура болить, так їсти хочеть-ся!

Москаль. Чего, хозяйнѣ? и я не поѣвши спать легъ. Да для меня это ничего, а для тебя, братъ, накладно съ дороги, послѣ трудовъ.

Тетяна. Що-ж я вам їсти дам? Коли-б хоть не так нерано було!

Михайло. Дай же хоть хлѣба.

(*Тетяна виходить за хлѣбом.*)

Я В А VI.

Москаль. Жаль мигъ жены твоей. Ты, уѣзжая изъ дому, оставляешь ее безъ домашнихъ запасовъ. Ты, видно, скуний?

Михайло. Я скуний? Нехай мене Бог боронить! Та й ще для такої жінки, як моя Тетяна!... У неї всього доволі; хіба птичого молока нема. Се так трапилось.

Я В А VII.

Ті самі і Тетяна, входить з білим хлібом і ножем і кладе на стіл.

Москаль. Славний хлѣбъ! Кабы да по чаркѣ водки!

Михайло. Жінко! чи нема хоть по маленькій?

Тетяна (з *досадою*). Чудний ти! де б то у мене горілка взялась!

Москаль (*весело*). Хозяинъ, ты полюбился мнѣ. Хочешь ли, я тебя и себя водкой попотчиваю?

Михайло. Як би то се так?

Москаль (*бере обое за руки*). Я признаюсь вамъ (*з таємничим позором*): я — колдунъ.

Тетяна. Що се таке — колдун?

Москаль. Ворожея, чародѣй, то есть такой человекъ: что захочу, то сдѣлаю, и чего захочу, тутъ и вырастетъ.

Михайло і Тетяна виривають від него руки і відступають в сторону.

Москаль (*сміючись*). Чего жъ вы испугались? Я вамъ зла не сдѣлаю: оно миѣ заперщено; а только могу добро дѣлать.

Тетяна. Та як же? не своїм духом?

Михайло. Може накладаєш з тим, що живе в болоті?

Москаль (*сміючись*). Что вамъ до того? Вы ничего не увидите и не услышите, что бь могло васъ перепугать или повредить.

Михайло. А що, жінко? Я не бою ся нічого. (*Підморгуючи, що не врить москалеви.*)

Тетяна. Та й про мене. Вже коли сього (*показує на москаля*) не боюсь, то друге мені байдуже.

Москаль. Хорошо. (*Прибирає поважний вид.*) Сказывай хозяйинъ, какъ тебя зовуть.

Михайло (*неспокойно*). Мене? Мене зовуть Михайло Чупрун.

Москаль (*до жінки*). А тебя?

Тетяна. Адже ти чув! Тетяна Чупруниха.

Москаль (*виймає ляшок, махає по-над головою і робить різні знаки в повітрі*). Теперь слушайте! (*Співає:*)

Ну, знай, Чупрунъ,
Что я — колдунъ,
Ворочаю чертями,
И самимъ сатаною
Командую, дружокъ.
Онъ служитъ предо мною,
Какъ маленькій щенокъ.
Что прикажу, все здѣсь родится.
И пить, и ѣсть, и веселиться.
Мы примемся сейчасъ.
Зажмурьте правый глазъ,
Скажите громко: шнапс!

Михайло і Тетяна (*разом*). Шнапс!

Москаль. Только и надо. Поди жь ты, хозяйка, въ тотъ уголь. Тамъ найдешь бутылку

славной запеканки. Бери ее смѣло, принеси и поставь на столъ, а послѣ дай чарочку. Тутъ мы себя и покажемъ.

Тетяна. Я бою ся і з місця поступить ся!

Михайло. Чого-ж боять ся, божевільна? Адже ми тут в хаті!

Москаль. Поди, хозяйюшка, не бойсь, поди!

Тетяна (*ісе боязливо на вказане місце, находитъ свою горілку і скрикує буцім з переляку*). Ох!

Михайло. Чого ти? щó там таке?

Тетяна. Ох, чоловіче! дале-бі пляшечка з горілкою! Се сиравді чи не той, щó — не при хаті згадуючи?

Москаль. Полно блажить, хозяйка! Подавайка скорѣй сюда! Вотъ мы ее безъ страха отвѣдаемъ.

Тетяна приносить горілку. ставить на стіл і подає чарку.

Москаль (*наливає горілку. потім каже*). Здравствуй, хозяйинъ съ хозяйкой! (*Випивши наливає і подає господареві.*)

Михайло. Жінко! мені щось моторошно. Чи пити, чи не пити?

Тетяна. Про мене, як хочеш. Адже служивий випив і не здригнув ся.

Михайло (*бере чарку і питає ся*). А смачна дуже?

Москаль. Знатная запеканочка! Дай Богъ здоровье тому, кто ее смастерилъ!

Михайло хоче пити. Жінка здержує його.

Тетяна. Перехрести церше!

Михайло (*до москаля*). А можна перехрестити?

Москаль. Не только можно, да и должно.

Михайло (*хрестить і випиває відразу; потім робить знак зачудованя і задоволеня*). А!!!

Москаль. Какова?

Михайло. Та я з роду не пив такої міцної. А налий ще!

Москаль. Погоди, хозяйку прежде поподчую. (*Наливає.*)

Тетяна. Я горілки не пю, а чарівної і потім.

Михайло. Та хоть покоштуй, щоб знала, який смак.

Тетяна. Дале-бі бою ся. Може се така: як випеш, то...

Москаль. Шей, не бойсь! Право, добрая водка!

Тетяна коштує, морщить ся, здрігає ся і ставить на стіл.

Москаль. Пнъ поднеси намъ, хозяйюшка.

Тетяна (*з досадою*). От, не видали! буду їх частовати!... Випете, коли схочете, і самі.

Москаль. Экая спѣсивая! (*В сторону*) Будешь поговорчивѣе. (*Випиває, а потім підносить господареві.*)

Михайло (*вже роз'охочений*). Служивий! чи твоя рушниця стреля?

Москаль. Простачина! Зачѣмъ же солдату и ружье, ежели оно будетъ неисправно? Да тебѣ на что это?

Михайло. Бо і я вмію мітко стреляти.

Москаль. Гдѣ тебѣ стрѣлять! (*Наливає і подає господареві.*) Пут-ка, выстрѣли изъ этого ружья!

Михайло. Та то таки і з сього, а то і з твого хочеть-ся стрельнути. (*Випиває.*)

Москаль. Изволь. (*Наливає і пє.*) Давай я заряджу. (*Виймає патрон з торби і набиває.*)

Михайло. Жінко, знайди уголя або крейди.

Тетяна. От ще чорт падав забавку! Вікна повибиваєте і стіни подіравите або двері.

Москаль. Не бойсь, все цѣло будетъ. Да-ка уголь.

Тетяна виймає уголь і подає чоловікови.

Михайло. Де-ж би намальовати цѣль?

Москаль. Я знаю. *(Кладе рушницю, бере від Михайли уголь, іде до печі і на затулї визначає точку і коло.)*

Тетяна *(приступаючи до стола).* Ох, мені горе! пропаде Фінтик даром, і я, без умислу, буду виною його смерті. Що тут робити? *(Заоумує ся трохи.)*

Між-тим Михайло коло москаля овивить ся на цѣль. Тетяна намазує чим скорше огниво лоєм зі свѣчки і кладе рушницю на давнє місце.

Михайло. Добре так буде. *(Приготовить до стола і бере рушницю.)*

Москаль. Ладно! Становись здѣсь. Смотри жь, цѣлься хорошо.

Михайло. Та ну вже, не вчи, будь ласкав. *(Ціляє, потім перестав і каже)* Покійний панотець маленьким ще учив мене стреляти, і я бувало на лету курей стреляю.

Москаль. Искусный же ты стрѣлокъ! По-смотримъ-ка теперь твою удаль.

Тетяна *(до москаля).* Вп Бог зна що задумали: в-ночі і в хаті стреляти! Коли за трійома разами не выстрелить, то більш і не треба.

Михайло. За трійома разами? Та я за одним разом так торохну, що й горинки з полиці полетять.

Москаль. Слушай, хозяинъ. Я скажу: разъ, два, три!... По слову три, тотъ-часъ пали!

Михайло. Чую. (*Приціляє ся.*)

Москаль. Разъ... два... три!

Михайло (*спускає курок, огня нема*). Що се за причина?

Тетяна сміє ся. Москаль регоче ся.

Москаль. Прикладывайся. Пусть жена твоя говорптъ: разъ, два, три!

Михайло. Добре. Кажи, жінко: раз, два, три!
(*Складає ся.*)

Тетяна. Раз... два... три!

Михайло спускає курок — ізнов нема огня.

Михайло (*з гнѣвом*). Та ну бо, москалю, к чорту! се твоя штука. На що ти замовив ружко?

Москаль. Вотъ те на! Да миѣ какая нужда заговаривать ружье? Подай-ка, подсыплю пороху на полку, — авось выстрѣлить!

Тетяна (*до чоловіка*). Та не стреляй! нехай воно тямить ся! Бач, москаль чи не паний. Розірве рушницю, то поращить із нас кого, або і убе.

Михайло. Не хочу, не хочу! не буду стреляти. Мосъ-пан глузує з нас. (*Сідає.*) А їсти притьмом хочеть-ся.

Москаль. Эхъ, кабы подала хозяйка лавреничковъ, этихъ, знаешь, треугольничковъ.

Михайло (*сміючись*). Лавреничків! Який-то у вас, москалів, язик дубяний! Скільки меж нами вештаєи ся, а і досі не вимовиш: ва-ре-ни-ків.

Москаль. Ну, варениковъ... Да что ты, Чупрунь, объ Москаляхъ такъ плохо думаешь? Да я, какъ захочу, то по-хохлацки говорить буду не хуже тебя.

Михайло (*байдужно*). Диво. Може і заспіваєи по-нашому?

Москаль. А почему жъ и пѣтъ! Слушай въ оба.

Михайло. Слухаю, слухаю. Прислухай ся і ти, Тетяно.

Москаль (*співає*).

Ой былъ, да пѣту-ти, да поѣхалъ на мельницю.
Бѣдна моя головушка! одна дома осталась! 2.

Дѣвчино моя, Переяславка!

Дай же миѣ поужинать, моя ласточка! 2.

Охъ, я бѣдняжка! я жъ не топила,

За водою какъ пошла, ведры побила. 2.

А домой пришла — печку развалила;

За то меня родимая чуть-чуть не ушибла. 2.

Михайло і Тетяни довго регочуть ся.

Москаль (*дивить ся на них, сміє ся також, а потім каже*). Что жъ вы смѣтесь? Развѣ худо спѣлъ?

Михайло і Тетяна (*разом*). Гарно, гарно, нічого сказати.

Михайло. Утяв до гапликів! (*Сміє ся*.)

Тетяна. Аж пальці знати! (*Сміє ся*.)

Михайло. Де ти так вивчив ся? Се диковина! Не можна і розпізнати, таки нестемнісінько по-нашому! (*Сміє ся*.)

Москаль. Да спой-ка ты, хохлачъ, хотя одну русскую пѣсню. Ну, спой! Э, братъ, сталь!

Михайло. Вану? а яку? Може соколика, або кукушечку? Може лапушку, або кумушку? Може рукавичку, або подпоясочку? Убирай ся з своїми піснями! Правду сказати, есть що й переймати!... Жінко, заспівай лишень ти по-своєму ту шеню, що москаль співав. (*До москаля*) Сядь та послухай, як вона співа.

Тетяна. Добре, чоловіче, заспіваю.

Ой був та нема, та поїхав до млина;
Бідна моя головонько, що я дома не була! 2.

Дівчино моя, ти-ж моя мати!

Довго-ж мені, серце, без тебе скучати. 2.

Дівчино моя, Переяслівко,

Дай мені вечеряти, моя ластівко! 2.

Я-ж не топила, я-ж не варила;

По воду пішла, відра побила. 2.

А до дому прийшла, піч розвалила;

За те мене моя мати трохи не побила. 2.

Михайло. А щоб, яково?

Москаль. Ну, что и говорить? Вѣдь вы — природные пѣвцы. У насъ пословица есть: Хохлы никуда не годятся, да голосъ у нихъ хорошъ.

Михайло. Нікуди не годять ся? Ні, служивий, така ваша пословиця нікуди тепер не годить ся. Я тобі коротенько скажу. Тепер уже не те, щоб давно було. Іскра дотепу розжеврилась. Ось заглянь в столицю, в одну і в другу, та заглянь і в сенат, та кинь ся по міністрах, та тогді і говори, чи годять ся наші куди, чи ні.

Москаль. Спору нѣтъ, что нынче и вашихъ много есть заслуженныхъ, способныхъ и отличныхъ людей даже и въ арміи, да пословица-то идетъ, вишь ты.

Михайло. Пословиця? Коли на те пішло, так і у нас єсть їх про Москалів не трохи. Так на-приклад: »З Москалем знай ся, а камінь за пазухою держи.« Од чого ж вона вийшла, сам розумний чоловік — догадаєш ся.

Тетяна. Годі вам споритись. Тепер чи Москаль чи наші, все одно: всі одного царя. Тільки

в тїм рїзницї, що одні дуже шпаркі, а другї смирні. Чоловіче, вже перано, — може час спати лягати?

Михайло. Та щось і сон не бере, коли їсти хочеть-ся.

Москаль. Да, съ тощимъ брюхомъ плохой сонъ будетъ. Хочень, хозяйка, я тебя выручу и накормлю твоего мужа, тебя и себя?

Михайло. А ну, ну! яким би то способом?

Москаль. Какимъ способомъ? Вѣдь я чародѣй! Захочу — прикажу. вотъ и кушанье будетъ на столѣ.

Тетяна. Цур йому! може страшно буде, або й страва Бог зна відкіль візьметь-ся. (*До чоловіка*) От уже і ти наміг ся їсти, мов мала дитина! (*До обох*) Лягали б спати; я раненько встану та снідати вам наварю.

Михайло. Де те у Бога сніданья! а тут їсти хочеть-ся, аж живіт корчить!

Москаль. Дай волю, хозяйка, — въ мигъ будетъ кушанье! (*Виймає ляшток, робить різні змахи, потім ставить Михайла і Тетяну разом і каже*) Стойте смирно, не шевелитесь, зажмурьте оба глаза и выговорите громко слова, какія скажу.

»Бердень, Бердень, Ладога моя!«

(*Михайло і Тетяна повтаряють і отвѣрають очи.*)

Москаль. Теперь объявляю вамъ, что жареная курица и колбаса въ коморѣ у васъ спрятаны. Поди, хозяинъ, сынци и принеси сюда.

Михайло. В яким же місці схована? Тепер по-ночи, як її найдеш?

Москаль. Все вмѣстѣ лежитъ подъ... какъ бишь оно? Сказывай, хозяйка: что у васъ тамъ есть?

Тетяна. Мало чого там есть у нас!... Ну, куфа.

Москаль. Нѣтъ.

Тетяна. Діжка, корито, ночви, горшки, макітра, поставець, гладуні, козубенька, кошник, діжа, підсепток, решето.

Москаль. Нѣтъ, нѣтъ!

Тетяна. Більше ж нема нічого.

Михайло. А бодня?

Москаль. Да, да! въ боднѣ, или подъ бодней. Ступай скорѣй, хозяинъ, забирай кушанье и приноси сюда.

Михайло (*чіхає голову і показує неохоту*). А чи не буде-ж воно страшно?

Москаль. Отъ чего страшно? Ступай смѣло, не бойсь.

Михайло. Жінко, засьвіти недогарок. (*Тетяна запалює огарок і віддає чоловікови, котрий виходить і каже*) Гляди ж, господа служивий! як перелякаюсь, то не прогнівай ся!

Москаль. Ступай, ступай! Да не съѣшь одинъ колбасы!

(*Михайло сьмішно кривить ся і виходить.*)

Я В А VIII.

Москаль і Тетяна.

Москаль (*клепче по плечу Тетяну*). Ну, хозьяйка, каковъ я ворожея?

Тетяна. Великий, більше хитрий, — настоящий Москаль!

Москаль. Да и ты лукава. Зачѣмъ ты мнѣ ужинать не дала?

Тетяна. А на-що ти таку бучу збив? Як-би ти ласкою обійшовсь зо мною, то я і нагодовала б тебе.

Москаль. Полно притворяться. Тебѣ досадно стало, что я помѣшалъ тебѣ...

Тетяна. Ти кривдиш мене, служивий. Правда, ти — сторонній чоловік, то, заставши мене одну з наничем і в-вечері, вільно тобі помислити всяково; а як-би ти знав мене лучше, то б лучше об мені й думав. Ніколи не хватай ся осуждати.

Москаль. Нѣтъ, моя милая, я ничего дурнова о тебѣ не заключаю. Я узналъ тебя: ты женщина хоть и молодая, но умна и честныхъ правилъ. Самая робость твоя и торопливость доказали твою невинность. Положись на меня: я избавлю тебя отъ хлопотъ. Въ свѣтѣ часто случается, что и добродѣтель кажется подозрительною.

Тетяна. Зо мною так тепер і трапилось, і Бог тобі порука, що у мене і на думці не було...

Москаль. Вѣрю, вѣрю, милая. Я и бѣднаго арестанта скоро выпущу.

Тетяна. Мені до його нужди мало. Його треба таки провчпти, щоб не ліз осою і не піддурював чужих жінок. Він мені дуже падоїв.

Москаль. Изволь, проучу его путемъ и отважу подлипать къ чужимъ женамъ.

Тетяна. Ти може його скалічиш? Не наяди йому бебехів!

Москаль. Не бойсь, я пользу сдѣлаю ему, а не вредъ. Вотъ и мужъ твой пдетъ.

Я В А ІХ.

Ті самі і Михайло.

Михайло (*голосно за кулісами*). Відчини, жінко! Жінко, відчини!

Тетяна (*отвѣраючи*). Що ти там галасуєш, неначе хто женеться за тобою?

Михайло (*з досадою*). Женеться? так що-ж,

що не женеться? Так волос дибом становить ся і здаеться, неначе хто за шивороти ловить. Та і недогарок погас.

Москаль (*весело*). Ну, хозяйнѣ, все ли такъ было, какъ сказано?

Михайло (*ставить принесене на стіл*). Адже бач, що все такъ було! Курка печена, ковбаса пряжена під боднею найшли ся, та ще либонь і в наших мисках. (*Шізорливо*) Жінко!

Тетяна. От тобі й раз! Всі люде на однім базарі купують миски і у одних гончарів, то і миски однакові.

Москаль. Ты вздоръ замололъ, хозяйнѣ. Я лучше знаю все это. Выпьемъ-ка по одной передъужиномъ. (*Наливає і пє.*) Здравствуй, хозяйнѣ!

Михайло (*наливає і пє.*) Здорові були, господа служба! (*Іоють з москалем ковбасу.*)

Михайло. Жінко, голубко, любя Тетяно! чи нема чим запити смашної сеї ковбаси?

Тетяна. Чим же запеш? хибя водою?

Михайло (*никазуючо*). Ні, не водою, а оставалась пляшка спотикачу. Піди ж принеси, коли не вичастовала кпм.

Тетяна. Та есть же. Кого б то я мала без тебе частовати! (*Виходить.*)

Я В А Х.

Ті самі, окрім Тетяни.

Москаль. У тебя жена добрая, хозяйнѣ.

Михайло. Чи ти жартом, чи навспражки так говориш?

Москаль. Безъ шутокъ. Молода, хороша и, кажется, тебя любить.

Михайло. Хибя, що молода і хороша, міша мене любити? Вона у мене добра і вірна жінка,

тільки дуже жвава, жартлива і глузлива. Вже коли понадеть-ся їй хоть трохи тюх-тюх-сердега, то такого і підніме на зубки, і рада довести до того, хоть-би сьому йолопові і ворсу намяли. Достаеть-ся од неї де-коли, як поприїзджають. оттим цвентюхам, канціляжкам. Та й сьмішні бо вони собі! такі необачні, такі легкодухи, всьому вірять, всьому дивують ся, всього боять ся.

Москаль. Однако кь чужимъ женамъ подтипати не бояться, словно какъ-будто военные. Мнѣ случалось видѣть ихъ храбрость при такихъ замашкахъ.

Михайло. Уже я за свою скажу, що не боюсь нічого.

Москаль. Бываєть и на старуху проруха. Не потачь, хозяинъ: у каждога есть свои блохи.

Михайло. Борони Боже! Як-би я свою підстеріг в чім, тут би їй і доклав воза.

Я В А Х І.

Ті самі. Тетяна ставить наливку на стіл.

Михайло. А ну, судир! ось я Вас почастую гарним спотикачем. (*Наливає і поносить москалеви.*)

Москаль (*випиває*). Вотъ славная наливочка! Кто ее смастерилъ?

Михайло. Жінка моя, Тетяна.

Тетяна. Я, я, ще і з вишень свого садка. А москаль дума, що я нічого не вмію.

Михайло (*випиває*). Вона, вона. Се у мене зóлото, не жінка.

Москаль. Ты счастливъ, хозяинъ: жена у тебя хороша и наливка не дурна. (*Наливає.*) За здоровье чернобровой Тетявы!

Михайло. Здорова, моя рибко, моя пере-
пілко! (Пе.)

Тетяна (наливає). Спаси-бі. За здорове Мо-
скаля-чарівника! (Коштує і віддає чоловікови.)

Михайло. Здорові були, мосьпане чарівник!

Москаль (наливши). Благодарствуй-те, за-
видная корочка!

Михайло. Що вже моя Тетяна, то (пе) чор-
нобрива, кохана! (Співає)

З того часу, як женив ся,
Я ніколи не журив ся.

Ой чук, Тетяна,
Чорнобрива. кохана!

За Тетяну сто кіп дав,
Бо Тетяну сподобав.

Ой чук...

За Марусю пятака,
Бо Маруся не така.

Ой чук...

Я веселий і здоров,
Од Тетяниних бров.

Ой чук...

Як Тетяна засьмієть-ся,
В душі радість оддаєть-ся.

Ой чук...

Москаль. Ахъ, хозяинъ! да ты братъ хвать!

Тетяна. А ти думав, що у мене чоловік
аби-який? Не бійсь, себе не видасть. (Співає)

Будь у мене мужичок з кулачок,
А я таки мужикова жінка.

Я за його захилюсь, захилюсь,

Та нікого й не боюсь, не боюсь. 2.

Ой до мене губернець підсипавсь
І любови добивавсь, добивавсь.
Я губерця любити не стала,
Його трястя напала, напала. 2.

»Молодице, чия ти, чия ти?
Пусти мене до хати, до хати.«
— »Піди, к чорту убирайсь, убирайсь,
Коло воріт не шатайсь, не шатайсь!« 2.

Михайло. Воно так, вашеці проше: сучка
сапчата замчала; у нас ремінця за личко не ви-
міняеш.

Тетяна. Оттепер час уже спати лягати.

Москаль. А я поразмялся такъ, что сонъ
прошелъ. Хотите ли, хозяева, я васъ потѣшу?

Михайло. Потіш, та чим же і як?

Тетяна. Та годі вам утішатись! час спати.

Москаль. Успѣешь, хозяйка, выспаться. Хо-
тите ли, я покажу вамъ старшова, съ которымъ
все дѣлаю?

Михайло. Старшого? се-б то, щó греблі
рве?

Тетяна. Цур йому! Се-б то того, щó —
не при хаті згадуючи? (*Плює.*)

Москаль. Ну, да что жъ? Вѣдь бѣды ника-
кой не будетъ, ни страха. Онъ явится въ чело-
вѣческомъ видѣ, коли хотите.

Михайло. В чоловічѣм? Якого-ж чоловіка?

Москаль. Какова хотите. (*Всі мовчать.*)

Тетяна. Знаеш, чоловіче, щó? Нехай явить
ся таким, як я знаю і скажу Москалеві. Побач-
чимо, чи докаже.

Михайло. Добре, кажн, говорн.

Москаль. Пзволь, сказывай, въ какомъ хо-
чешь образѣ видѣть.

Тетяна. Нехай твій старший покажеться паничем Финтиком, щó в нашім селі проживає, та щоб і в такій одежі, як він носить.

Москаль. Да платья-то, думаю, много ест̄у него. Такъ въ какомъ прикажешь его представить?

Михайло. В такім, яке носив сьогодні.

Москаль. Пзволь.

Михайло. Не вірю Москалеві, він хваста.

Затим москаль бере уголь і виймає ляшток, розставляє чоловіка і жінку по боках сцени, обрисовує їх кругами і завязує хусткою очи. Сам стає насеред сцени і питає ся поважним тоном з зміненним голосом.

Тетяна. З-під припічка.

Михайло (*в сторону*). О, хитра з біса!

Москаль. Не робїйте, не бойтесь ничего, не говорите ни слова, не отзываетесь, и съ круга ни на шагъ не сходите; а не то — быть бѣдамъ!

Михайло. А з завязаними очима побачиш його?

Москаль. Къ повязкѣ не дотрогивайтесь. Я самъ сниму ее, какъ придетъ время.

Михайло. Господа служивий! чи не можна, щоб отсеї потїхи не показувати? Мене циганський піт проньма.

Москаль. Теперь уже поздно: всѣ черти встревожились въ аду. Стойте, не шевелитесь и слушайте! (*Поважно і з перестанками*)

Тара, бара,

Гала, бала,

Во всѣхъ углахъ

Трахъ тарарахъ!

Изъ печнова дна

Вылѣзай, сатана!

При сих словах Михайло кривить ся сьмішно. Финтик вилазить з-під печи. Москаль ему помагає, заслоняє печ, стає на своє місце і робить знак мовчаня; підходить до жінки, розв'язує очи, а потім і чоловікови. Михайло, увидівши Финтика, показує страх і здивованє. Тетяна хоче те саме зробити, але їй не удає ся.

Я В А XII.

Михайло (*опам'ятуючи ся*). А можна, мосьпане, з ним і побалакати?

Москаль. Нельзя: голось его сильнѣ грома; когда заговорить, изъ глазъ его засверкають молнії, изъ ушей дымъ пойдеть коромысломъ. Ты не перенесешь такого ужаса.

Михайло. А жінка перенесе?

Москаль. Нѣтъ.

Тетяна. Неправда, перенесу! (*Виходить із круга і говорить до чоловіка*) Чоловіче! Москаль жартовав над тобою. Я тобі все тепер розкажу. Сей панич не чорт, а настоящий Финтик, та своїми умислами походить на чорта.

Михайло. Як же то так? Чи ви мене справді морочите, чи на шут піднімаєте? Я нічого тут не розтовчу собі. А горілка? а вечера під бо-днею?

(*Москаль сьміє ся.*)

Тетяна. Все то не чари. Послухай. Три неділі тому, як панич сей приїхав в наше село до своїх родичів, і дознавшись, що тебе дома нема, почав до мене учащати. Я перше думала, що ддятого ходить, що нічого йому робити дома; аж ні: зачав мені говорити, що мене любить, що без мене йому скучно, щоб була я до його ласкава, що коли чоловіка дома нема, то і другого

не гріх полюбити, бо так в світі ведеться. Такими і гіршими розказами так мені надоїв і осоружив ся, що і мені здумалось над ним поглумить ся. Вчора дав грошей, щоб я вечерю для його справила на сьогодні. Я купила горілки, курку і ковбасу; та ще до вечері прийшов москаль. Я рада була, що на Финтиків кошт погодується служивий. А сей служивий таку вечерю підняв, як чорт в лотоках. Я спровадила його спати голодного; а він, видно, не спав і підслухав, як я Финтикові розказувала, що сховала горілку і страву. Ти, як на те, вернув ся з дороги. Москаль на хитрощі підняв ся і видавав, мов він чарівник. От тобі вся правда; а ти знаєш, що я перед тобою не брешу і не обманю тебе.

Михайло. Так ось воно як!... Е! (До москаля) Господа служба! так ти не чарівник, і панич сей не Дух святий з нами? горілка і страва — се не од того, що не при хаті згадуючи? га?

Москаль. Точно такъ все, какъ жена тебѣ пересказала. А при томъ я хоть и москаль, а ручаюсь тебѣ, что жена твоя, по всѣмъ замѣчаніямъ, никакова шаловства съ этимъ фертикомъ не имѣла.

Михайло. Та мені і самому здається, що од моєї жінки не треба б сподіватись городянського — вашеці проше — бешкету. Та тепер дивний світ...

Тетяна. Не гріши, чоловіче. Хто проступить ся, то той виля, як собака в човні. Погляди на мене і на панича, то угадаєш, хто грішний і хто праведний.

Москаль. Вотъ оправданіе, которое и строгій кригерехть уважилъ бы. Поступимъ съ виновнымъ по воинскимъ артикуламъ.

Финтик. Прошу милосердія, пощады и прощенія! (*Падає навколїшки і співає*)

Помилуйте, васъ прошу!

Ей же, ей, покаюсь!

И прельщати ся чужимъ

По смерть зарѣкаюсь!

Я — бездѣльникъ, признаюсь,

И дуракъ письменный,

Я — проныра, и крючокъ,

И хапунъ отмѣнный.

Я спокутую грѣхи

И, божусь, исправлюсь.

И любить чужихъ жінокъ,

По смерть не отважусь.

Москаль. Какъ же тебѣ повѣрить, когда ты крючокъ? Тебѣ непременно надо сдѣлать наказъ на спинѣ и на ребрахъ. (*Робить знаки руками.*)

Финтик (*перепуюженый*). Ой, ой, умилосярдитесь!

Тетяна (*до москаля*). Не будьмо неумолими для другихъ, однимъ собі зазорного не прощаймо. (*До Финтика*) Слухай. (*Співає*)

Треба б дати прочухана, щоб ти научив ся;

Михайло. Як обманювать жінокъ, в другий раз
[страшив ся.

Тетяна. Ти за чванство, за лукавство і по-
[пав ся в сїтку.

Михайло. За те б треба дати хлосту і спро-
[вадить к дїдьку.

Тетяна. Признавай ся, оправдай ся, то не
[буде лиха.

Михайло. Добрих людей не кусай ні явно
[ні з-тиха.

Финтик. О, горе миѣ грѣшнику сушу,
Ко оправданію отвѣта не имущу!
Како и чѣмъ могу васъ ублажити?
Ей, отъ сего часа буду честно жити!

Михайло. Гляди-ж того! Встань та послухай сюди. Мені б треба більше всіх проученіє тобі дати, та я непотребство твоєї душі прощаю тобі, тільки обіщай пам ніколи не забувати, якого ти роду, почитати матір свою, поважати старших себе, не обіжати нікого, не підсипатись під чужих жінок, а мою Тетяну на тридевять земель обходити; бо колись за се дадуть тобі березової припарки такої, що і правнукам будеш заказувати.

Москаль. І небо въ овчинку покажется.

Тетяна. І в могилі боляче буде.

Финтик. Милостивые благодѣтели! ваше великодушіє проникло въ мою совѣсть. Она пробудилась и представляетъ миѣ докладной регистръ моихъ безчинствъ. Стыжусь моихъ злыхъ окаянствъ, и самъ себѣ кажусь презрительнымъ, какъ за дурные поступки противу моихъ родныхъ, равно и противу всѣхъ людей. Теперь всѣ силы употреблю — доказать на дѣлѣ мое исправленіє. Буду всѣмъ рассказывать сегодняшнее мое приключеніє у Москаля-чарівника, дабы примѣръ мой послужилъ ко исправленію всѣхъ и каждаго.

Москаль. Поэтому правла, что шутка, кстати сдѣланная, больше дѣлаєть иногда пользы, чѣмъ строгія наставленія.

(КОНЕЦЬ.)

П Р И П И С К И.

І. ЕНЕІДА.

Римський поет Віргілій (чи Вергілій) написав в роках 30.—19. перед Христом епопею (героїчну поему) »Енеїда« в 12 частях. Він розказав в ній пригоди побожного, мудрого і хороброго князя троянського Енея, Анхизового сина, котрий по зруйнуванню Греками міста Трої блукав ся кілька літ з троянськими недобитками, аж вкінці по різних пригодах прибув до Італії і оснований там царство. (Від него звипи тисяч літ пізнійше перші римські цесарі виводили свій рід.) Вергілієва Енеїда задля своєї визначної краси переложена майже на всі культурні мови (на руску переложив першу пісню Руданський); декотрі ж поети, французькі, німецькі, російські, польські і п., переповіли в жартобливий і сьмішний спосіб те, що Вергілій розказав поважно. До таких жартобливих творів належить Перелицьована (або травестована) Енеїда Котляревського. Наш поет виставляє в ній Троянців, Греків, Латинців з-перед майже 3000 літ так, якими за его часів були українські козаки.

В творах Котляревського, особливо в Енеїді, находить ся багато слів московських, а також таких, котрих наш нарід уживає лише коло Полтави; тії як і инші менше зрозумілі слова я тут перекладаю на загально у нас, а особливо в Галичині, уживані. Крім того подаю инші найконечнійші поясненя.

ЧАСТЬ І.

1, 6. скпрту = спирту. — 7. тягу дав = дав драпака, утік. — 9. гиря = стрига, чоловік з коротко обстриженою або осмаленою головою. — ланець = обірванець, обідравець.

2, 4. куди очи, почухрав = пустив ся, куди очи вели. — 5. Юнона = по вірованю Греків і Римлян царниця богів, жінка Юпітера або Зевеса.

3, 7. Венера = богиня краси і любові. — 9. Парис = син троянського короля Пріяма, візваний на роз'ємника, розсудив спір межі богинями о красоту в той спосіб, що першєнство признав Венері, даючи їй золоте яблуко. — 10. пупвочка = яблочко (певний рід яблук).

4, 3. Геба = богиня молодости і підчашниця богинь. — 5. гринджолята = саночки. — 6. кибалка = чіпець, очіпок. — мичка = жмут волося на жіночій голові. — 10. Еол = цар вітрів.

5, 7. ослін = лавка, столець, звичайно накриті (ослонені) килимом. — 9. ізбий з пантелику = збий з розуму, забаламути.

6, 1. суцїга = гунцвот. — 7. послизли = попропадали

7, 1. дей = дай. — 2. насупившись = нахмурившись. — 5. Борей = вітер північний. — 6. Нот = вітер полудневий. — 7. Зефир = вітер західний (лагідний). — негодай = ледащо, негідник. — 9. Евр = вітер східний. — поденьщик = поленник, подений зарібник.

8, 2. ляпас = удар в лице. — 3. митью = в одній хвили. — 4. трістя = трясавиця, багно. — 7. ні чпчирк = ані мур-мур! ані шени! — 10. возьмеш чвирк = дістанеш дулю, фігу.

9, 5. спузирло = здуло. — 6. ключ = жерело, шпїт. — 7. як на пуп = як коли-б его пуп (живіт) заболів.

10, 2. з лпха = зі злости, з пересердя. — 5. розчухрало = розкинуло. — 8. Нептун = бог моря і всіх вод. — 9. півкопи грошій = 25 копійок.

11, 1. драпїчка = дерун, хабарник. — 3. шатнув ся (росс.) = зірвав ся, кинув ся. — 9. різно = на всі боки.

12, 3. до ляса = до лї а, щоби гудн втечи (do lasu). — 6. сьвітелка = сьвітлиця.

13, 1. шальовки = шалївки, (тонкі) дошки. — 7. брага = також пиво з проса або з вївсїної муки

14, 1. шльоха = що шляє ся, швендяє ся. — 4. захляв — ослаб, знемїг ся зовсїм. — 8. грезетовий = парчевий, з матерії тканой золотом або сїблом. — 9. уса = гальони, якими обшитий кунтуш. — люстровий = люстриновий, шовковий — 10. ралець = дарунок (підданих панови на рїздово); пійти на ралець = пійти на поклін (з дарунком).

15, 3. восьмуха = осмїна. — 10. свинки = така гра в круглі, також в карти.

- 16, 9. камезпти ся = вередувати, химерувати.
18, 4. бісики пускати = зводити, одурювати. —
6. понеділкувати = постити в понеділок.
19, 2. голодрабців = голодрашців.
20, 9. елоняв ся (росс.) = тиняв ся, лазив.
21, 1. Дідона = цариця Картагіни. — 2. Карфаген = Картагіна, велике і славне місто на північній набережю Африки. — 6. сановитий = статний. — 8. гуляла = проходжувала ся.
23, 7. в три вирви = давши три рази в карк.
24, 10. пеня = кара (особливо гропева¹, біда.
26, 7. піл = широка лавка, тапчан.
27, 9. зубці = ячмінна каша варена на молоці макуховім. — путря = страва з вареного і солодженого ячменю. — 10. шулик = медівник з маком.
28, 2. сирівець = квас хлібний. — 4. для духу = для запаху. — 5—8. Горлиця, Зуб, По балках, Санжарівка = назви пісень. — 10. дробушки = дрібно заплетені коси.
29, 2. навспражки = на правду. — 6. фаналевий = флянеловий. — 7. наместо = коралі. — 10. третяк = фігура в танцю.
30, 2. аркан = мотуз на коні. — 3. увередити = ушкодити. — 6. жижки = жили під колінами. — 7. вистрибовати = вискакувати. — гоцак = такий тавець. — 8. матня = горішня часть (мішок) штавів. — 9. »не до соли« = знава приговорка в танцю (приповідка о парубку, що танцюючи з запалом не завважав, що розсипує сіль з-за пазухи). — 10. гайдук = такий тавець; садити гайдука = танцювати в присюди.
31, 1. варенуха = горівка варена з медом і кориням. — 4. баяндраси = балачки, балаканки. — 5. заюрпла = розпалила ся (до безпам'яті).
32, 8. кружали = пили кружком, чергою докола.
33, 5. караблик = жіноча шапка (чіпець) з рогами. — бархатовий = аксамітний. — 10. вибійка = мальованка.
34, 9. каламайка = пестра вовняна матерія.
35, 8. точити баяси = жартити строїти, фіглі робити, неблиці плести. — 9. підцукати ляси = підлещувати ся.
36, 6. у панаса грати = грати в піжмурки.
37, 3. журавель = весільний тавець. — 4. дудочки = такий тавець. — 5. хрещик, горюдуб = ігри

з танцями. — 7. джгут = скручева і в гуз завязана хустина, п'ятка. — 8. хлюст, парі, візок = ігри в карті. — 9. дамки = варцаби.

39, 4. просьвітку не було дівкам = дівки не мали спокою. — 6. баня = парня, лазня.

40, 6. грінку убити = виграти.

41, 6. охота = лови, польоває.

43, 1. нароком = навмисне. — Олимп = мешканя богів, небо. — 4. мартопляс = фігляр.

44, 3. цупко = міцно, кріско.

45, 1. Меркурій = післанець богів (бог хитроців і торговлі). — 4. бріль = капелюх. — 5. ладунка (лядунка) = ладівниця, торба. — 6. сумка (росс.) = торба, гаманець. — 7. нагайскій = як у ногайских Татарів. — малахай = батіг, нагайка.

46, 5. уплітає = утікає. — 9. дам себе знати = дам ся в знаки.

47, 6. чортопхайка = однокінка (васьмішлыва назва). — 7. черкнув = пустив ся, погнав.

49, 4. похвалявсь = грозив. — 5. халазія = прочуханка. — 8. убирати ся (росс.) = забирати ся. — 9. нищечком = тихцем, тайком. — украв ся = викрав ся.

50, 3. кабака = табака. — 9. клунок = пакунок.

52, 3. мизерія = майно (мізерне).

53, 3. личина = маска, машкара; зла личина = лиха тварина. — 10. послала пуховик = постелила подушку (пухову).

54, 6. холоші = холошні.

55, 2. ріжна захотів (росс.) = болячки захотів.

56, 3. гульвіса = драб, драбуга. — 5. кучма = насьмішка. — 6. дати ляща = ударити. — пика = псик.

57, 6. поколіти (росс.) = поздохати.

58, 4. ристь = трух, троп. — 7. кврохват = В сільських школах на Україні в 18. віці були бурсаки, круглі сироти, они під проводом дячків і паламарів ходили часто до дворів на добичу, з-за чого звано їх курохватами.

59, 6. тороплений = заскочений, заляканий.

60, 9. паплюга = ледащиця

62, 5. пуцьверінок = молоденьке пташенятко, малесенький. — Купидон = божок любови. — 9. бахур = джигун, любас.

63, 3. унишкла = утихла, успокоїла ся.

ЧАСТЬ II.

- 3, 4. балагур = фігляр, сьміхованець.
4, 7. шпус = блюс, філюс.
6, 9. чоломкались = цілували ся.
7, 8. тетеря = кваша з хлібом.
8, 5. бухинка = булочка. — 6. рижки = рижки, рід грибів. — 9. пінна = добра горівка (з жпта), що пінить ся.
9, 5. опряг ся = простягнув ся, умер. — 6. чиклдиha = кепска горівка.
10, 10. зелиз = I, 6, 7.
11, 3. одерочу (росс.) = відволічу, відложу.
12, 3. бублики = колачки, обарінки. — 10. копа = 50 копійок або піврубля (I, 10, 9).
13, 3. казани = кітли.
14, 3. вагани = деревяна посуда (коритця), з якої їли козаки. — 7. прийяли ся = забрали ся, взяли ся. — трепать (тріпати) = халасувати. — 9. поваялялись = повалили ся, попадали на землю.
18, 6. вомпили (поль.) = нагадували ся, отягали ся. — 7. на захват = (росс. въ захватъ) счепивши ся, хватаючи чим скорше.
19, 4. перебієць = борець. — 6. хальяндра = циганський танець.
20, 6. компанієць = козак з гетьманської компанії.
21, 9. бакаляри = школярі.
22, 7. пудофегн = потяжкі, отяжілі, нерухаві. — на-голо = всі загалом.
23, 9. певклюдий (росс.) = незграбий, неотеса.
24, 1. сіромаха = сарака, неборак. — 2. тин = пліт. — 3. тімаха = паливода, гультай, бурлака.
25, 6. погудка = помовка, бесіда.
26, 1. примчали = зараз принесли. — 2. разком = від разу. — 6. хвастун = хвалько, чванько. — 9. зувічтити (росс.) = покалічити.
27, 10. влизнеш = викрутиш ся, втечеш.
29, 7. кислиці = яблука. — коржі = палиниці. — 10. йорж (йорш) = риба з родини окунів.
30, 1. знечевя = нечаяно, несподівано.
31, 1. зашатались (росс.) = захитали ся, порушили ся (I, 11, 3). — 8. ізвомпив = стратив надію, зтякав ся (18, 6).
33, 1. Бахус = бог вина.

34, 1. парнище = (великий, жвавий) парубок, хлопце. — 2. трохи = мало.

35, 2. язик повернув = (по)рушив язиком. — 7. дам тришія = дам в карк. — 8. кулачки = бійка на кулаки. — 10. візьме то чия = чия то справа (котра сторона) возьме верх.

36, 1. облизня піймавши = дізнавши неудачі, відійшовши з нічим. — 3. піджавши (росс.) = підгорнувши, взявши під себе. — 5. Марс = бог війни а любовник Венери. — 8. Ганімед = підчаший богів. — пuzдерко = скринка, шкатула.

37, 5. оправляв ся (росс.) = поправляв ся, опам'ятував ся, приходив до себе (до спл).

39, 7. прочхавсь = прочунав. — 9. гривника, гривна = 10-копійковий гріш.

40, 7. заставила (росс.) = присилувала, приневолила. — 9. плигав = скакав, вискакував.

41, 4. кучму дав = (багато) лиш наробив. — 6. коверзнула = замислила, заінтригувала. — 7. ярмиз = безлад, неприємність. — 9. Ірися = післанка богів (дуга).

43, 10. без просипу = не переспавшись, без перестанку.

46, 8. бахурують = волочать ся, тягають ся (I, 62, 9).

47, 9. прижать ся (росс.) = пригорнути ся (36, 3).

49, 1. розжеврїлось = розгорїло.

50, 6. трешотки (росс.) = тарахало, калатайло. — 9. туши = души, гасп.

51, 1. з плигу збив ся = розум стратив. — 5. задор (росс.) = заїлість, злість. — 8. шпетив = лаяв, ганьбив. — 10. добувсь = дістав ся.

53, 4. шкарбун = старий, зношений чобіт, шкраб. — 7. тризубець = довга палиця з трьома зубцями, признач влади Нептуна, як берло у королів. — 8. базарника = лапове.

54, 1. Плутон = бог підземного світа, брат Юпитера і Нептуна. — 2. Прозерипна = жінка Плутона. — 3. гаспідекій = гадючий, чортівський.

55, 7. фурцює = дріботить, танцює. — навісна = навіджена, шалена, також накидаюча ся (многим).

56, 8. пустить веремію = заманевруйте.

58, 7. збагне = пійме, зміркує.

59, 4. ціпок = палиця.

60, 1. в Шльонському = в Шлезії і на Моравах (в Оломунці) були колись великі ярмарки на воли. — 3. тарань = риба з родини коропів.

65, 2. оправ (росс.) = понаправляй, зладь (II, 37, 5).

69, 7. баский = бистрий.

70, 2. шаповальскій = з вовли битий, воввятий.

72, 2. племінниця = сваячка, братаничка або сестріниця.

74, 6. вельзя = не можна; по саме пельзя = до неможливості, до краю, за надто.

75, 7. наввиринки = в впр, в глуб, на дно. — 8. окопилаь = осіла.

ЧАСТЬ III.

2, 7. кургикали = співали під носом. — 10. бріленька = нісвітниця, вигадка.

3, 3. набирали = вербували. — піківсри = колпня (в піки узброста) регулярна кінниця українська. — 8. Бендер = місто над Дністром в Бесарабії, колись сильна кріпость турецька, здобута Росіянами в році 1806.

5, 8. кумскою = від міста Куме на полуднево-західнім побережю Італії.

6, 1. розгардіяи = розкошуване.

7, 8. кебета = змога, здібність. — 10. веремію піднимати = замішане робити, бучу збивати (II, 56, 8).

9, 3. гуляли = грали.

11, 6. обветшала = пристаріла. — 10. прищуривши ся = притуливши ся.

15, 2. Феб = бог сонця всевідущий, обьявляв людям волю богів (віщував будучність) через свої жриці (попадї). — 9. трус = трясеве землі.

16, 6. заушниця = золзи. — 7. волос = червочок занігтиця.

21, 3. невгомонний = непогамований, неспинимий, невідкличний.

22, 1. похнюпивсь = засумовав ся, звівив голову. — 2. верзла = плела, балакала. — 6. розчовцу = розберу, відгадаю.

24, 3. Орфей = казочний славний співак-поет, пішов на тамтой світ по жінку, але вернув ся без неї. — 5. Геркулес = великий богатир і півбог, заходив і на тамтой світ. — 9. охвота = рід юпки.

25, 10. вхопить тебе лунь = одурієш, здеревієш, за-
костієш.

26, 4. мусовать = розважити, роздумати.

27, 10. товстий = грубий.

28, 7. закабалить (росс.) = закріпостить, зробить
своїм підданцм, невільником.

32, 7. берега пустивсь = зовсім опустився, здав
ся зовсім на долю.

34, 4. захлебнувь = захлепнув ся, душив ся. —
5. бичня = обора. — 6. припасати = приставити на
запас (припас). — 9. тормошать (росс.) = термосять,
шарпають.

35, 3. балагурний = говіркий, забавний. — 6. за-
каменились = закишили, стали спішити ся.

36, 7. кендюх розглядав = Греки і Римляне
віщували долю з тельбухів жертвенних звірят.

40, 2. шкапові = з кінської шкіри. — 6. злу лп-
чпну = I, 53, 3.

41, 2. трохи не годі = майже не можна (немо-
жливо). — 6. галити = спішити, квапити, наглити.

45, 1. до артикулу = відповідно до (після) уста-
нови. — 3. наперед стоя калавуру = стоячи на переді
сторожі. — 5. харипзство = розбишачтво. — 8. беши-
ха = рожа (слабість).

46, 1. окошилось = II, 75, 8. — 6. мотяга =
марнотравець. — 8. зовиця = сестра чоловіка. — ятровка
= братова. — 9. без умовки = не замовкаючш.

47, 8. ісправник = староста повітовий. — вакан-
цьовий = вільний від служби. — 9. стряпчий = адво-
кат, урядник, що доглядає виконання законів. — безтол-
кові = безглузді.

48, 8. чотки = коралки, рожанець.

49, 3. мандріоха = така що волочить ся. —
ярпжвиця = розпустниця, ледащиця, фльондра. — 6. пе-
лена = подолок. — 7. фльорка (хльорка) = безстид-
ниця. — 8. фільтіфікетний = розпещений, манерний,
примховатий.

51, 4. охляп = без сідла. — 5. плазовали =
повзали, лазили.

По сій строфі стояли в першій (і другій) виданю
Енеїди ще оті дві строфи (подібні до опису у Вергілія):

Вергілія тут великани,
Русалки, відьми, ушпі,

Арапи чорні і погані,
З рогами мов були турі;
Верблюди з страшними горбами
І гад із острими жалами,
Шипіли, корчилились, повзли
Огненні з крилами змії,
З пів ліктя бігали конії,
На курячих ногах козли.

Ненаські же були: Горгони,
Кентаври, Грифи, Бріярей,
Химери, карли, Гарпагони
І жовтих бугських тьма ужей.
Евей хотів тут показатись,
Що будьто він не зна боїтись,
Трощить було задумав чуд;
Но за руки його схопила
Сивилла і одговорила,
Щоб не заходив дурно в труд.

52, 2. баскаличити ся, баскалити ся = рвати ся, кидати ся.

53, 4. Арап (росс.) = мурин. — 9. повстка = повсть, повстпна. — скомшилась = збила ся, зібгалась.

55, 1. За пояс лико одвічало = пояс заступало лико. — 2. гаманець = калитка. — 7. на шутку = на жарт, жартом. — 8. крюк, крючок = гак, гачик. — погрібати ся = робити веслом, веслувати.

56, 1. слобожане = свободні (від панщини) селяне. — 2. красний торг = торг весняний, маєвий.

57, 7. каюк = човник. — 10. злий з сина = злий з біса. — дундук = упертий і похмурий чоловік.

59, 1. убрав ся = зайшов, війшов, дістав ся (I, 49, 8). — 4. штурмановав = був керманічем, стерником.

60, 6. кобенів = ганьбив, ляв.

61, 2. оскілка = скалка, тріска; оскілками дивив ся = злосливо дивив ся.

62, 7. гиравий = обстрижений. (Гиравими і гирами називають по домах малолітніх хлопців і дівчат, котрими кожний поштуркує ся: нехарних, замазаных, з головами все осмаленими від топлення в печах або оголеними від пархів або остриженими. *Котл.* [I, 1, 9]).

63, 3. плохутка = плохенький, хирний, недолугий.

65, 2. мішкати (росс.) = отягати ся, гаяти ся.

66, 2. алтин = 3-копійковий гріш. — 3. гребля = греблене, весловане. — 5. гонн = віддаль на 120 сяжнів. — 8. муругий = мургатий, темно-бурій.

67, 6. глевтяк = невичпечений хліб, закалець.

69, 3. нефть = нафта.

71, 4. остив = навкучив ся, омерзів.

73, 1. без розбору = не розбираючи, без ріжниць. — 3. давати хльору = вичесати, випарити. — 6. ратман = радний.

74, 3. крутопопи = жартобливо замість протопопи.

75, 4. приданки = весільні гості молоді.

77, 1. лигоминці = ласуни, свавільники.

78, 3. підборний = підібраний, фальшивий. — 5. пронози = хитреї. — 8. фігя-міги = всяка грецка бакалія. — 9. боклаг = діжка, судина з широким дном. — гарячий = горячий напиток, збитень (з горячої води, меду і корія).

79, 2. плут (росс.) = шахрай, крутій. — 4. ярижник = ледащо, п'яниця (49, 3). — 4. мот (росс.) = мотяга (46, 6), марнотравець.

80, 9. казенний = скарбовий, державний.

81, 3. піїт = поет.

82, 1. мацапура = манкара, прочвара. — 2. шапник = рожен. — (Сю строфу додав Котляревський аж пізнійше, в 3-ім виданю, а мав на гадці Парпуру.)

85, 1. пустомолки = що пuste мелють (мовлять).

86, 3. дівтянка = негідниця.

87, 6. мишак = арсенік.

88, 3. потіпаха = нехлюя, задріпанка. — 4. тендітний = делікатний.

89, 1. мінія = червона краска (шинобер). — 6. ялозити = мазати, пацькати. — 8. піндючили = натягали, напнали.

91, 4. ветушка (витушка) = самотічки (патки, на котрі закладає ся при звиваню мітки).

93, 9. дулета = рід жіночої одежі.

97, 1. сутяга = сварливий чоловік, процесович. — 3. прокази (росс.) = витворки, дурощі, фіглі.

98, 9. слабительне (росс.) = лік на прочищене, проносне. — спермацет = лік з товщи кита, давнійше уживаний против кашлю, сухіт і п.

99, 1. ласощохлст = той що любить ласощі. — 2. фертик = чепурун, фінтик, джигун. — 4. розприндити ся = набундючити ся, згордіти.

100, 1. картюжник = картяр. — 4. скороход = бігун. — 6. плутні (росс.) = інакхайства, крутарства (79, 2).

101, 1. придзигльованка = вертка, юрна жінка.

104, 1. злигати ся = злучити ся, змовити ся.

109, 1. не показалось (росс.) = не подобало ся. — 6. запорошала = заверещала.

112, 2. без обцяпкін = по просту, навпростець. —

8. пиляти = різати (мов) пилюю.

115, 7. шумиха = позолітка. — свинець (росс.) = олово, цина.

117, 5. тютюнкава = горілка з бочки, під котру кладуть листе бакуну. — 6. перегінна = чищена, дестильована. — 7. бодян = рід анижу. — 9. ганус = аниж.

118, 2. сластьони = пампухи. — стовпці = гречаники, гречухи. — 3. варенпчки = (варені) пироги. — 4. буханці = бохонці, балабухи. — 6. глід = гліг, глій. — полуницї = рід суниць. — 7. крутиї = круто (на твердо зварені). — 8. вкусную яешню = смачну ясеницю.

119, 1. роздоле = розкіш. — 3. безголове = біда, мука.

120, 3. догадались = прийшли (впали) на гадку. — 8. гласно (росс.) = явно. — 9. ревнивих ябед = заздрісних обмов. — 10. в-обще (росс.) = взагалі.

122, 1. чиновні = сановиті, люде на висогих ставовищах (урядах).

123, 1. нищі = жебраки.

124, 7. вбгалсь в оклад = прийшли до маєтку [?].

125, 5. значковий = старший козацкий. — 6. бунчуковий = старший (штабовий) офіцер.

127, 10. коверза = роздумованє (II, 41, 6).

131, 9. лещата = дощечки (до стисканя або до забави), кліщі деревяні грубі.

132, 1. джерегелї = коса на голові зложена в кільце. — 2. дробушечки = I, 28, 10. — 3. вегеря = такий танець. — 4. тісна баба = така ігра хлопяча.

133, 3. дуралей (росс.) = дурень.

134, 2. ухе-прехихе = дотепна, сиравна. — 3. хвпсткий = пружистий, елястичний. — порский = жпвий, жвавий.

135, 1—2. = Ся привідця [привідниця]-пештуха зараз і примостила ся к старикю.

136, 3. на Константина = 21. (ст. ст.) мая.

- 139, 1. стїни = мури.
140, 4. мельком = дуже коротко. — 5. пособи-
ти = помочі.
141, 2. дозвільє = вільний час.

ЧАСТЬ IV.

- 3, 4. змусовав = III, 26, 4. — 5. коверзо-
вала = II, 41, 6.
4, 7. шаг = 2 копійки або взагалі дрібний гріш. —
10. злигав = пролигнув.
5, 3. дати швабу = лха наробити.
6, 2. не шутя = не жартуючи. — 4. путе = удача,
успіх. — 5. вихати = порушати, гоїдати.
7, 1. ушухати = утихати.
8, 3. меньок (мень, мнюх) = така рибка. — 5. про-
ноза = III, 78, 5. — 7. репстовав = кричав раз-в-раз. —
мов на пуп = I, 9, 7.
10, 3. як Сїрко в базарі = як пес на ярмарку. —
10. бовкун = віл в запрягу оден.
11, 2. чуйка = плащ з рукавами. — 9. Дойда =
ловчий пес. — 10. Чухрай = назва пса. — угонку
дав = вигонив.
12, 1. цесарці = Австрійці. — 8. обезяна =
малпа. — 9. ошійник = нашійник.
13, 1. сїпаки = посїпаки. — 4. маслак = кість. —
9. наминає = мене. — парші = пархи.
15, 3. кучу = куцу.
16, 4. увильнув (росс.) = ухилив ся, викрутив ся.
17, 7. Тибр = ріка в середній Італії, над котрою
пізнійше стояло місто Рим. — 10. шабас = досить, годі.
18, 3. чуприндир = удалець, юнак. — 6. ташо-
ватись = розкладати ся вигідно.
19, 3. скупиндя = скупар, купець. — 6. галан-
ці = вузкі штани. — 8. козиряли = газардували, га-
зардово грали.
20, 4. брідня = цуга балаканка, дурниця (III, 2,
10). — 6. Фавн = бог гір і пасовиск та хоронитель стад.
21, 6. спесивий (росс.) = гордий, пшшвий. —
7. юрливий = юрвий.
22, 5. завійниця = біль в животі, біль серця.
23, 3. питались (росс.) = пробовали.
24, 1. нешпетний (поль.) = небридкий.

25, 3. виправляв ся = випростовував ся, випрямляв ся. — 4. каблучки = закаблучки, піднятки, обцаси.

26, 6. прожогом = стрімголов.

28, 2. ристю = біцем (I, 58, 4). — 6. ківшик = черпак, чарка. 7. докосились = дібрали ся. — 8. уби-рало = порало ся.

29, 5. тетерю = II, 7, 8. — 6. з-маху = як махнув, духом.

30, 1. носатка = такий збан. — 7. цівка = рурка.

31, 2. сулія = бутелька. — тиква = збанок в формі тикви (дні).

32, 3. чепуху городити (росс.) = теревені правити, баналюки плести.

33, 3. Піярскую граматку = книжку для початкової науки латинської мови, видану латинськими монахами Піяристами. — 4. полуставець = книжка друкована, а полууставом с. е. старинним церковним письмом, з указками як правити церковне богослуження і як уживати церковних книг. — октоїх = осьмогласник (церковна книжка). — 7. тму, мпу, здо, тло = зразок складання в давніх букварях на Україні.

34, 2. тройчатка = канчук з трійма кінцями або сплетений з тріох ременів. — 4. субітки = кара в школі в суботу за провини в тиждні.

36, 10. терем = палата.

38, 3. клечанья = май, деревця або галузки з листем, якими затикають хати і обійся на клечальні (зелені) свята. — 4. шпалери = мальований папір, тапети, коври на стіну.

39, 5. курдимон = корінь, додаване до горілки і тіста для запаху. — 6. лимон = цитрина. — 7. спуст = 3 ведра.

40, 3. Горох = цар згадуваний в давніх казках руских. — 5. Александр .... Пору = король македонський Александр Великий побив індійського короля Пора в р. 327. перед Христом. — 6. давав хльору = III, 73, 3. — 7. Мамай = хан татарський. — 8. Муромець Ільля = славний лицар в давніх казках.

41, 1. Бова = лицар-королевич в давніх казках. — Полкан = лицар в давніх казках. — 2. вихрити = добре нобити. — 3. Соловей харцыз = Соловій розбійник, лицар в староруских казках. — 5. Картуш = славний злодій французький на початку 18-ого століття. — 6. Гар-

куша = український розбишака з кінця 18-ого віку. — 7. Ванька Каїн = якийсь московський кат [?] з 18-ого віку.

42, 5. клейонка (росс.) = восковане полотно, перата. — обвернув ся (росс.) = обгорнув ся. — 8. кннді = рід теплого обува, берлячі.

43, 4. йорж = II, 29, 10. — 5. дзиглик = стільчик. — 8. ослін = I, 5, 7. — 9. шушон = рід капоти. — 10. караблнк = I, 33, 5.

44, 4. верцадло = зеркало. — 6. рядишна = сукно, грубе полотно, простирало.

45, 5. соли кримки і бахмутки = соли з Криму і Бахмута (в скатеринославській губернії). — 10. рацію = орацію, бесіду.

48, 2. Хмель = цар в давних казках.

50, 5. Пендоси = люде з кирпатими носами [?].

53, 5. шпундер = мясо від ребер. — 6. потрух = внутро (легке, печінка, серце). — 8. отрібка = січена печінка. — шарпанина = приправлена сушена риба.

54, 6. дулівка = горівка настояна на дулі (грушки). — 8. мужчир = моздїр

55, 3. Лубни = повітове місто в полтавській губернії. — 4. Опішна = місточко в полтавській губернії. — 6. пундики = паланці з цибулею на олію пражені. — 9—10. Будянка, Решетилів = села в полтавській губернії.

56, 1. полигав ся = подружив ся (III, 104, 1). — 5. поміха = перешкода, перепона.

57, 1. цьохля = швидкий, проворний (в злім зміслі). — 2. брехуха = брехачка. — 3. мчалка = післанка. — невесищуца = невтомна.

58, 5. висїкака = смілий, зухвалый.

59, 3. Тезифона = одна з трїох фурій; богинь пімсти і карн. — 5. берлин = карита. — дормеза = віз до подорожи і спаня. — 6. ридван = парадна карита. — портшеза = лектика. — 7. на перекладних = екстрапочтою, мівяючи коні на кождій стації. — 9. прогони (росс.) = гроші за почтові коні.

60, 2. яхидний = лукавий, злий, лютый. — 4. содом (росс.) = гвалт, буча, сварня. — 7. лепорт = рапорт, донесене.

62, 10. пужати = пуджати, лякати.

64, 10. прать (росс.) = перти.

69, 3. остилый = осоружний, нелубий, незносний (III, 71, 4). — 7. животи = добро, мастки. — 8. околіє = I, 57, 6.

70, 4. розчови = III, 22, 6. — 6. голяк = го-
лиш, голодранець. — приплентач = прибудуа. — ла-
пець = I, 1, 9.

71, 1. шмат = кусок. — 6. не подарую вас ду-
шамн = не дарую вам житн. — 9. прижму (росс.) =
притисну, придушу.

72, 8. драгоман = товмач. — 10. мордасн
втерть = носа втерти.

73, 6. постоянець = постоялець, стоячий на ква-
тирі, комірник.

75, 1. троянська кочованья = троянського кочо-
вица. — 9. наушниця = що підшептує на ухо, шепотн-
тинниця, заушниця.

76, 2. мандрик = кружок сира, магілка. — 4. став-
ник = поставник. 6. серпанок = тонке полотно. —
7. валяний = з валу (валовини, грубої пряжі).

77, 3. муник = мопс. — 4. носив поноску =
алортував. — 7. тімениці = нечнстота на тілі, струпи.

78, 10. стременний = стрілець що їде за своїм
ваном на польованс і пильнує псів.

79, 10. очки = окуляри.

81, 5. головешка = головня

82, 3. чаплія = сковорода, пательня. — 5. з ру-
блем = з маглівницею. — 6. ричка = дівка до коров. —
8. з гребцями = з громадільниками.

83, 3. обїхав = обшнув. — 4. займеш = заче-
пиш. — 5. завзятого кшталту = завзятої владі. — 6. стру-
сять = злякають ся. — 8. рать = військо.

84, 4. мазкой = юхою, кровю.

85, 10. лунь злизав = III, 25, 10.

86, 7. з серця = зі злости, з гніву.

87, 1. зненацька (поль.) = нечаяно, несподіва-
но, нараз.

91, 3. буї = буйні, розбунілі. — 4. обезглузднв
вас = розум вам відобрав. — 7. казна = каса. — 9. на-
житися = матн наживу (зиск).

92, 8. малахай = I, 45, 7. — 10. потушить =
угасити (II, 50, 9).

93, 3. виборний = вибраний, знаменитий, сьвітлий.

94, 9. підтюпцем = підбігцем (на-пів ідучи, на-пів
біжучи).

95, 7. некрут = рекрутів.

96, 6. наущали = підбехтували, під'юджували.

97, 1. музи = богині поезії, світу і взагалі красних шук і наук, пробували особливо на горі Парнасі в середу щій Греції.

99, 7. ранжир = лад, порядок, ряд. — 10. мугир = простий хлоп.

100, 1. розпреділити = розпорядкувати, розділити. — 5. фінтити = пишати ся. — 10. ратник = вояк.

101, 3. шиковало = уставлялось, порядкувалось. — 4. шевелити ся (росс.) = рухати ся.

102, 1. волонтирі = охотники, добровольці. — 2. юрбиця = юрба, товпа. глота. — 4. Асмодей = по віроваво жидів злий дух розкоши, що пеуе подружа.

103, 2. оружина = фузія, гвер. — 3. гамазей = магазин. — 5. буллимка = короткий гвер. — япичарка = фузія яку мали япичари.

104, 1. жлукто = бодвя, баля. — 2. галили = III, 41, 6. — на захват = II, 18, 7. — 3. днище = дошка від куделі. — оснівниця = мотовило. — витушки = III, 91, 4. — 8. бендюг = низький візок без кошника. — карп = тачки, візок до воження води. — 10. депó (франц.) = склад.

105, 8. ночви = нецки, корито.

106, 7. верівочка = мотузок. — 8. козубенька = кошник. — 10. сума = торба, мішок (I, 45, 6).

107, 4. подимне = податок від дому. — 5. підсідок = сусід з'обовязаний або зависимий. — 8. підстава = заступство. — 9. лава = ряд (глід).

108, 2. артикул = III, 45, 1. — 4. ушкваршгь на калавур = бити (бубниги) на варту 'сторожу'. — 5. шульга = ліва. — 10. вред = школа.

110, 3. причуда = примха, химера. — 6. збіже, злидні = майво, мизерію.

112, 2. ворочати = орудовати, верховодити.

114, 1. віщовий = віщующий, оголошуючий, склякуючий. — 8. увічча (росс.) = каліцтво (II, 26, 9). — 10. маптія = плащ архіерейский, квяжий.

115, 3. Янус = староігальский бог всего початку і отець всіх річій. — 6. харпій = бридкий (як машкара).

117, 2. должностний (росс.) = старший урядник. — 3. на щотах класти = рахувати. — 4. прелестниця (росс.) = привадниця, принадна.

118, 1. Астрея = богиня справедливости, за її пробуваня на землі був золотий вік. — 3. казначей

= скарбник. — 8. вожатий (росс.) = поводитар, провідник.

120, 4. віз'ян (росс.) = на шкоду, втрату. — 7. дзіндзівер-зух = хватекій чоловік.

121, 6. з пачиньям = з прибором.

122, 6. ратне = войовниче. — 7. Ардея = місто в середній Італії, столиця Турна.

124, 2. попадич = син жриці Реї і Геркулеса. — 8. з-пунку = з-малку.

125, 2. ручес (гасце) = справне. — 9. маслини = оливки. — 18. капама, кебаб калос (грецькі слова) = тісточка, печеня добра.

126, 1. пренестський коваленко = Цекул був сином Вулкана, бога огня і ковальства, основатель і володар старинного міста Превесте.

127, 5. ярун = лютий.

128, 3. до сроку = на термін (реченець).

129, 8. спуск = попуск, помиловане, ласка.

132, 9. мітко = влучно.

133, 1. збірниця = збиральна.

ЧАСТЬ V.

6, 8. (слова) до діла = справедливі, правдиві.

7, 2. Іул або Аскаій, син Енея від першої жінки, що погинула ще в Трої. — 5. не плішайся = не занедабайся.

10, 7. Евандер, начальник Аркадян, що вимандрували з Греції і осіли в Італії. — 8. з'умились = зачудувалися.

13, 6. засталався = впахався. — 8. гардовав = проходжувався.

15, 6. схватка = битка, битва.

16, 4. блин = рідке тісто пражене на сковороді, млинцець.

17, 6. турбаци не заживайте = не турбуйтеся.

18, 8. остановка = впин, гаяне. — 9. умовка = умова.

19, 5. просілне = росіл. — 7. лизень = язик. — 8. ягни = якась страва. — до софорку = з начинкою. 9. хурп = фіри, вози.

20, 10. розстрой = нестравність.

21, 2. без путя = IV, 6, 4. — 6. Іраклові = Геркулеса, котрий убив розбійника Кака. — прокази = III, 97, 3.

22, 8. прилавок = лавка коло печи.

27, 1. прилабузнюватись = підлещувати ся, піддобрювати ся. — Киприда = Венера, від острова Кипру, на котрім любила пробувати.

28, 7. тульскіі = вироблювані в місті Тулі (Тула губерске місто в Россіі, на полудне від Москви, славне своїми виробами з металів) — кабатирка = табакерка. — 8. насічка з черню = вирізьблене з темною краскою. — 9. кунштками = вінетками, викрутасами.

30, 2. Пафос = місто на острові Кипрі. — 6. кудрі = кучері.

31, 9. пужа = пуджає, підганяє, страпить, грозить.

32, 5. онагр = кабан. — 7. лавка = крамниця, склеп. — 9. фіндюрка = фльондра, ледащия.

36, 4. опрічний = добірний, чільний.

38, 8. зжимає = здавлює.

39, 9. обнова = съвяточний дарунок.

40, 1. питейне (росс.) = те що не ся, питве. — 6. бівак (франц.) = обоз під голим небом. — 8. діжурив (франц.) = мав того дня нагляд над сторожами.

41, 8. духи (росс.) = пахощі.

43, 2. амбрé = амбра, сильно пахучий олійок.

44, 5. Телешик = імя з українських казок.

46, 4. копотн = припарку.

48, 2. клювати = дзьобати. — 7. бабак = свинц, свистун (звірятко з родиви вивірок, що спить цілу зиму). — 8. хист = здатність, спосібність.

49, 2. без просипу = II, 43, 10. — 5. охміляти ся = похміляти ся, упивати ся. — 10. не оплошай = 7, 5.

50, 2. шкереберть = до гори ногами.

51, 3. одборних = добірних, чільних. — 4. задирать = заціпати. — 6. зикратий = кінь з очима рижної краски. — 7. мчати = гнати, летіти. — 9. огорожа = огорожа, палісада, охорова.

54, 9. набалдашник = оздобне окрите над балдахином.

56, 19. кабак = гарбуз, голова (особливо велика та дурва).

57, 2. багатьтя = огонь. — 9. фітіль (росс.) = гніт. — 10. мчали = швидко несли (II, 26, 1).

58, 1. розжеврілось = II, 49, 1. — 6. тимфа = такий жарт, коли сплячому пускають дим в ніс. — 10. винокур = горальник.

60, 3. була не промах = не була дурна.

61, 7. збитень = напиток з горячої води, меду і корія (III, 78, 9).

63, 5. Сатурнович = Зевес, син Сатурна. — 7. шокати = шамкати, тихо і невиразно говорити (як старий чоловік без зубів).

64, 1. Іда = гора коло Трої. — 2. капище = святиня поганьска. — 6. молецьщик (росс.) = молець.

65, 3. урод = потвора. — 4. кобенять = III, 60, 6.

66, 4. анахтем = анатема, проклятьє. — 9. Сирени = красні дівичі водні, приманюючі людей своїм співом.

67, 5. пороснути = розлетіти ся, розсипати ся.

68, 1. ребятушки, ребятушки (росс.) = хлопці. — 3. робіти (росс.) = торопіти, злякати ся. — 7. западня = лапка. — 9. разком = від разу.

69, 7. хлнет (росс.) = прут, бич. — 9. во всі лопатки (росс.) = на всі заставки, зі всіх сил.

70, 8. гони ся = уганяй ся, гони. — 10. скікеуеш = не удасть ся тобі.

71, 4. рунди = патрулі. — 9. впазка = випадка з кріпости на облягаючого неприятеля. — 10. сонько = спух.

73, 2. стан = обоз.

74, 8. сердюк = козак з гетьманської гвардії, компанієць.

76, 6. ізелизну = I, 6, 7.

77, 5. обций = спільний, загальний (III, 120, 10). — 7. ісправлять = сдовняти.

78, 1. іноси = добре, згода.

79, 1. на часах (росс.) = на варті, на стійці. — 2. супостата = неприятель, противник. — 3. повалом = купама, покотом. — 10. шайтан = сатана, злий дух.

80, 2. попитать = IV, 23, 3. — 10. красовуля = шклявка, великий келишок.

81, 8. посулити (росс.) = наобіцяти. — 10. чиновні = III, 122, 1.

83, 5. напраснина (росс.) = напасть.

84, 8. пайок = пайка. — 10. в довольстві (росс.) = подостатком.

86, 1. часовий = жовнір на варті — 2. на заказ = мовби хто замовив. — 9. задати духа = дати ся в знак.

88, 3. блюдоліз = паразит, дармоїд. — ложкамою (росс.) = обідач, підлизун. — 4. перемізжив = одного за другим на смерть поздушовав, повбивав.

90, 3. докосив ся = IV, 28, 7. — 8. підпомощний = помічний.

92, 1. остервенив ся (росс.) = озвірів ся, розлютив ся. — 6. запальчивий (росс., поль.) = палкий, запальний, завзятий. — 9. уплітати = утікати.

93, 7. слимаки = монастирські слуги. — 9. гевал = цілком простий хлоп. — аммалик = простак.

94, 3. красніли ся = червоніли.

95, 2. накарпас = прочуханка — 7. убпратись = I, 49, 8. — 10. задор = II, 51, 5.

96, 4. жвяхтіли = хляпали. — 10. увильнуть = IV, 16, 4.

97, 7. кобчик, кобець = рід сокола

98, 6. заріза = убийник.

99, 5. булатний = сталевий — направляє = налагоджує, павертає.

102, 4. невнятно = нечутно, незрозуміло.

104, 8. козарлюга = жвавий козак.

105, 7. дубівка = рід диві.

106, 1. зардів ся (росс.) = зачервовів ся. — 2. світилка Фебова = сонце. — 5. тревогу бить = ударяти, бити на алярм.

107, 4. кішка = кітка. — 8. захищати = обороняти. — 9. перегону дати = добре набити, перетріпати. — 10. осрамить = осоромити, завстидати.

108, 1. попитка = проба (IV, 23, 3). — 7. на щогли = на друк, віху.

110, 3. дровичлась = вертіла ся, вила ся, крутила ся. — 8. розплаталась = простягла ся. — 9. гедзалась = кидала ся мов песамовіта. — 10. кувікала = квичала.

112, 4. не приглядить = не буде доглядати.

113, 9. без толку = без зміслу, без розуму. — 10. дають тьху = побивають.

114, 8. з требухою = з тельбухом. — 9. мазкою = IV, 84, 4.

115, 1. репетованья = IV, 8, 7. — 6. задрпав = задрапав. — 7. сая = носатизна. — 9. на обсеремок = на рамена.

116, 4. в паскок = насакауючи. — ярьть ся = лютують. — 8. мідень = мідяний котел. — гарячий = III, 78, 9. — 9. кабак = корчма, шпюк.

118, 10. Пегас (Пегаз) = крилатий кінь Муз.

119, 4. дружненько = разом.

120, 4. нюи = пискур, риба з родини коропів.

121, 2. гатить = сильно бити, валити. — 4. снасть = зпяряде — од бою = від битя, від ударів. — 6. направляє = 99, 5. — 10. поровить = старає ся, заходь ся.

123, 3. горлань = горлач. — верлань = крикун. — 4. кундель = кудлатий пес. — 9. поступки = піст, говіне.

124, 3. содом = IV, 60, 4. — 4. подуть тичок = попробовати спли. — 5. тасовати = тпенути, дусити.

125, 4. околїти (росс.) = пукнути, здохнути, згнути (I, 57, 6). — 6. дати затьору = лупнути, міцно вибити.

126, 1. напустити ся = кивути ся. — 4. наповал = покотом.

129, 5. гульвіса = шпібеник, гультай. — 9. по-тапці = рід холодвику (квасу чи холодної юшки з крише-ним мясом або рибою).

131, 7. локшити = валити, дупити.

132, 4. глитав = лигав, ликав. — 4. дражнив ся = прозивав ся. — 9. верства = верстовий стовп. — 10. тпняти ся = лазити, шведяти ся.

133, 1. ісполн (росс.) = великан, велит.

135, 1. проруха = похібка, помилка. — 3. чепу-руха = великий келишок. — 6. тузити = тузати, бити.

136, 2. вязи = карк. — 6. гримом = стукотом.

137, 3. стратилат = гетьман, ватажок.

138, 6. без зву = без зазиву, непрошений. — на-вязав ся = пакпнув ся.

139, 10. попав = натрафив, віплив.

140, 5. вовся = зовсім.

141, 3. свиріпий (росс.) = лютий, жорстокий. — 8. шолкати = штовхати. — 9. дока = мптець, майстер; кулачні доки = майстри в бійці на кулаки.

143, 4. шолудивий = паршивий. — 6. шатерник — той що живе в шатрі, в буді.

144, 8. виляв = крутився, вертівся. — 10. стриб = скік!

ЧАСТЬ VI.

1, 4. потрух = IV, 53, 5 і 121, 6. — 7. карва-сар = уствий суд на давнійших ярмарках в Україні для рішення спорів межі купуючими і продавцями.

2, 4. травить = тровити, під'южувати. — 6. сугтяжник = сугага III, 97, 1.

3, 1. зубоскалка = така що скалить (показує) зуби, примілює ся. — 2. дзига = вертілка. — 6. Ніжин = повітове місто в чернігівській губернії.

4, 2. смирительний дім = дім поправи. — 4. содомить (росс.) = робити незгоду (IV, 60, 4). — 8. каверза = інтрига (II, 41, 6).

5, 2. хист = V, 48, 8.

6, 6. шинеля = плащ. — шеголяла (росс.) = чепурилася, пишала ся. — 8. манишка = кафтаник. — 9. стрючок = гішпанський перець

7, 2. в витяжку іде = стає випростувавши ся. — 7. проведе = зведе.

8, 8. опреділяєш = постановляєш, призначаєш.

9, 3. Фригійске племя = Троянці (належали до племені фригійського). — 7. стравляли = 2, 4.

10, 2. пужав = IV, 62, 10. — 3. Прометей = божий син а приятель людей, викрав з Олимпа огонь і завів на землю; за те казав его Зевес приковати до скали, а орел щодня розривав ему печінку, доки не освободив его Геркулес за волею Зевса. — 5. перепрос = спір, сварня. — 7. зашпори = запари. — щиміти = скеміти, щипати, рвати, колоти.

12, 1. прескверна = препогана. — 2. порощить = III, 109, 6. — 5. кошеня = котятко.

13, 7. фіндюрка = V, 32, 9. — пас = нішо, уступаєш (слово франц. з гри в карти), V, 68, 4. — 9. цитерська = Грецький острів Цитера був посвячений Венері.

14, 4. ретязок = ланьцужок. — 8. розорила = зруйновала.

15, 1. підтіпанка = фльондра. — 2. вербя = вербище.

16, 5. невинничає = удає невпнну.

17, 3. перепалка = сварня. — 6. слабі на утори = гістерички.

18, 4. бублейниця = перекупка (що продас бублики). — 6. чубук = цибух. — 9. заставляю = II, 40, 7.

19, 1. занишкнути = замовкнути (I, 63, 8). — 7. не сикай ся = не мішай ся. — 9. не займайте = не захоплюйте, не зачіпайте.

20, 5. шведськую могилу = могилу коло Полтави, де похоронені убиті в битві під Полтавою 1709. р. Шведи. — 8. охвота = III, 24, 9.

21, 2. ганусною = ашижівкою (III, 117, 9). — 4. сентябрйом дививсь (росс.) = дивив ся вовком. — 5. тревога = V, 106, 5. — 7. січ = січня, різня, різанина. — 9. трохи поживились = мало скористали. — 10. на силу = з трудностю, ледве.

22, 7. тузив = V, 135, 6. — 9. клесачка = знаряд шевський.

24, 3. лінтяй (росс.) = лінь, лежень, вероба. — 5. каюк = III, 57, 7. — 6. Стехівка = сільце коло Полтави. (К.) — 7. ярига = ярижник (III, 79, 3). — 8. дуб = рід човна. — 9. сержант = підофіцер.

25, 7. кошельок (росс.) = калчук, гаман, торба. — 9. чупрун = простий хлоп.

27, 1. брпль = капелюх. — керея = рід опанчі або мантії. — 3. ахинея (росс.) = дурниця, пісенітниця, теревені. — 5. Глухів = місто повітове в чернігівській губернії. — 6. чин = ранга, достоїнство. — 8. значкового = III, 125, 5.

28, 10. шпигон = шпiон, шпiгун.

29, 2. гольтіна = дранте, ледацтво, сьміте. — 8. щоти = таблиця (дошка) рахункова (IV, 117, 3). — 9. карбіж = карбованка, палиця з карбами.

30, 7. прудити ся = скидати блохи з білизни на огонь. — кабиця = припічок, огнище. — 10. навзнич = навзпак. — ниць = лицем до землі.

33, 1. сплигнула = скочила. — 3. прильнула = притулила ся, припала.

34, 4. мавка = русалка, наяда. — 9. тьху дати = V, 113, 10.

36, 10. шульгой = лівою ногою наперед (IV, 108, 5).

37, 7. ні в сих ні в тих = в непевности, вагаючи ся.

38, 9. смутились (росс.) = змішали ся, заморочили ся.

39, 3. йорзас = кидає ся. — 4. пожива = до-
бч. — 5. построївши = уставивши. — 10. вертля-
вий = верткий, оборотний.

40, 1. не промах = V, 60, 3. — 5. хукає = ху-
хає. — жижжа = огонь (в діточій мові). — 7. мастак =
майстер, спеціаліст.

41, 2. кладенець = рід топора. — 4. вильнути
= крутнути, викрутити ся (IV, 16, 4); вильнув на верх
денцем [= сподом] = перевернув ся до гори ногами. —
9. на теж нахопив ся = на те саме натрапив, попав ся.

42, 1. колобродити = брїти, доказувати. — 2. по-
трошив = тельбушив, требушив. — 7. підтруняв = під-
ганяв, побуджав. — 10. ярував = лютив ся, казив ся.

43, 4. тичок = штурканець, штовханець (V, 124,
4). — 9. хмиз = сухий дрібний хворост.

44, 4. дутель = погибель; дутеля зїсти = умер-
ти. — 7. бендюг = IV, 104, 8. — 9. дрога (росс.) =
розвора (в возі).

45, 10. ковток = лпк.

47, 5. хто ні сусіль = що іно хто показав ся.

48, 3. финтить = IV, 100, 5. — 7. гамкати = ро-
бити губою, як коли-би хотів зїсти.

49, 3. поясниця = попереk, крижі. — 9. булат =
сталь (V, 99, 5).

50, 2. келеп = молоток.

51, 3. лядунка = ладівниця, торбпна, патронташ
(I, 45, 5).

52, 6. комлицькой = калмпцкою.

54, 2. ряст = земля, мурава. — 10. локшив =
V, 131, 7.

55, 2. шулік = ястріб.

56, 3. прас = удар, штовх. — 10 пузо = черево.

57, 1. затьору = V, 125, 6. — 2. на-заказ =
V, 86, 2.

58, 6. протурити = прогнати.

61, 1. ярує = горить, палить ся.

64, 1. Повіш = Юпитер, Зевс (Зевес). — 6. вп-
жлоктив = вижльопав. — підпінок = лиха горівка. —
7. ізвол = призволене.

66, 6. Спихея = першого чоловіка Дідонц, котра
Енееви подарувала его одєжу (I, 34). — 7. задирать =
дражнити, зачіпати.

67, 3. не к-речи = негречно, негарно. — 4. в труп
пострига = робить (прозиває) трусом (боягузом)

68, 3. супонити = бити ременем. — 4. підстьобне = ударить. — 7. кукла = лялька; в кукли грать = бавити ся дилькою.

69, 6. без числа = без ліку, без міри.

70, 2. одчаливши = відбивши від берега. — 5. лити кулю (росс.) = брехати, теревені правити; таку зливши кулю = так здуривши.

71, 9. ворса = волос на сукні; витерти кому ворсу = добре вибити, випарити кого.

72, 5. тичка подмімо = V, 124, 4.

73, 10. еле = ледве.

74, 4. рділо ся = V, 106, 1.

75, 1. доспіх (росс.) = зброя. — 6. прапор = коруговка. 10. уджигнув = врзав, змайстровав.

77, 1. курінь = салаш, шатро. — 3. підкоморій = виший урядник надворний. — 6. завійниця = IV, 22, 5. — 7. зарюмати = заплакати, заводити. — 8. гайстер = астер (квітка).

78, 1. носилки (росс.) = ноші, мари. — 7. харнак = простий хлоп, бідак.

79, 8. від річи умилв ся = від бесіди взрушив ся, розкалобв ся.

80, 8. взмостили = положили, взяли. — 10. Палантей = столиця царя Евандра.

82, 7. армейський копитан = капітан в армії.

83, 5. дублений = одубів, зимний, мертвий.

84, 3. невгомонний = непогамований, неспокійний (III, 21, 3).

87, 1. мировую = роз'єм, розмир.

88, 6. над убитими возились = порали ся, заходили ся коло убитих.

90, 7. костри = Давні Греки і Римляне частійше наляли трупи ніж ховали в землю.

91, 10. іскони = здавна. — хаптурний = хачивий.

92, 8. троки = тороки, ремеві при сідлі, френзлі. — 9. волоки = обовязки постолів.

93, 2. В Лавренті = столиця короля Латина.

94, 3. розтріпаві = розпатлані, розкудлані.

95, 6. крюк = крутій. — підтяга = злодій. — 8. пролаза = пройдеєвіт, проноза.

100, 8. збентежила = знесмілила.

102, 3. єсть не під нужду = єсть непотрібний. —
4. угодьями = догодами (грунтами, лісами і т. д.). —
6. коси = піскові лани, острови, роги.

103, 4. диковинка = щось незвичайне, рідке. —
8. Торжок = місто повітове в губернії тверській, на північ від Москви, має славні фабрики шкіряних виробів.

105, 3. ганьбою до всіх надута = повна ганьби для всіх. — 9. кирпа = ніс.

108, 3. дрович ся = V, 110, 3. — 5. пустомеля = що меле (язиком) пусте. — 6. яхидство = лукавство, хитрість. — каверз = 4, 8.

112, 10. потапці = V, 129, 9.

114, 2. засада = засідка. — 5. одряд (росс.) = відділ, ватага, загін.

115, 5. оправлялись = II, 37, 5.

117, 4. (дивив ся) зашморгом = з підлоб'я.

120, 2. копирену = впаду стрімголов. — 4. навієну = дівку, котру за двох або більше женихів лагодять (Котл. II, 55, 7).

122, 5—6. Івашки, Мильці, Пушкарівка, Будища, Горбанівка, села в околиці Полтави (К.). — 8. не скудно = нема недостатку. — 10. по норову = до вподоби.

125, 4. галивсь = спішив ся (III, 41, 6). — 5. міжовщик = той що землю розмежовує (мірять), інженер.

126, 8. копошити ся = рити ся, копати ся.

129, 2. подоспіти = прийти в час. — строй = лава, ряд. — 3. шавка (росс.) = вівчарська собака, чабанка. — 4. скуйовдити = зім'яти, стоптати, замішати. — 10. кандали (росс.) = кайдани.

130, 4. розмір = роз'єм. — 10. підтруняв = 42, 7.

131, 5. зірвали січу = зачали різню.

132, 9. спотиньга = нечаяно, несподівано.

133, 6. розприндити ся = III, 99, 4. — 9. бурт = купа.

134, 2. поваляв = повалив (II, 14, 9).

135, 1. коробити = корчити. — 6. поражка = зранене.

136, 2. шпенник = кінець стріли або якого небудь вістря. — 3. припарка = оклад, катаплезма. — 4. колупати = добати, шпортати.

137, 7. Гарлемських = з міста Гарлема в Голляндії, славного годівлею квіток.

138, 2. уняло = загамовало, зупинило. — 7. бронь = панцир.

139, 4. вертять = обертають, перевертають.

141, 10. гуж = грубий ремінь або мотуз і зроблена з них каблучка або петля.

142, 4. кулю злить = 70, 5. — 10. султан = кита, кичка (на шоломі).

146, 1. сердобольний = сердечний. — 2. хукнула в кабак = хукнула в голову (V, 56, 10). — 9. мерщій = (чим) скорше. — 10. бугор (росс.) = горбок.

152, 4. гедзатись = V, 110, 9. — 6. к цері = до лица. — 7. в-мах = IV, 29, 6.

153, 1. розімчалась = розвесла ся, розлетіла ся. — 7. верзун = ходак.

155, 7. Нечеса = Потемкін, генерал-губернатор новоросійських земель (умер 1791.р.). — 8. баньки пялили = витріщали очи.

156, 7. полосити (росс.) = шмагати, басаманити.

157, 3. сто з оком = сто оден. — 6. ушлести ся = утечи (V, 92, 9). — 8. дальній = далекий. — 10. чмгьху = зі всієї сили. — навітїки драть = утікати.

158, 5. перерядилась = перебрала ся.

159, 5. пані-стара = задня часть тіла.

160, 5. проказа = III, 97, 3. — 10. вдоволь = доволі, досить.

161, 6. стулець = столець, трон.

162, 1. іноси = V, 78, 1. — сількісь = байдуже, все одно. — 5. шальки = важки, ваги.

164, 3. зжав = стиснув, стулв. — 4. глуздівно = насьмішливо.

165, 2. пуд = вага уживана в Росії, рівнає ся майже 16¹/₂ кільограмам.

166, 6. шупліка = шуляк, кавя.

168, 8. дублений = 83, 5.

169, 4. ряст топтать (54, 2) пустив ся = пустив ся лишити живим. — 6. корунка = гальон, борта. — 10. зашаривсь = зачервонів ся.

170, 6. доспіх = 75, 1.

171, 10. жметь (росс.) = давить тисне.

II. Ода до князя Куракина.

Властивий повний заголовок єсть: »Пісня на новий 1805-ий год пану нашому і батьку князю Олексію Борисовичу Куракину.« Кн. Куракин був тогди губернатором в Полтаві.

4, 9. ключ = золотий ключ, вілзнака шамбеляна (підкоморйого), високого достойника надворного.

8, 1. бали (росс.) = баяндрасп, жарты, баналюки. — 4. лоскут (росс.) = клаптик, шматок.

10, 9. кучі = купи.

11, 3. надуть ся = набундючити ся.

III. Наталка Полтавка.

Д І Я І.

I. Пісня »Віють вітри« єсть мабуть народна; она і находить ся в збірнику пісень Максимовича з 1827. р. Дві остатні строфи там переставлені, а перед ними стоїть ще така строфа:

Без милого долі нема, стане сьвіт тюрмою,

Без милого щастя нема, нема і покою.

Крім того є деякі інші зміни.

II. Возний говорить мовою мішаною: руско-россійско-церковною. За часів Котляревского возний мав трохи більше значіння як тепер. — сообразний = відповідний. — ошущал = учував. — возженіє = розгоріне, розпалене. — вдруг = нараз. — крин = лїлія. — душнстий = пахучий. — пучина зол = безодня нещасть. — предвіщаєть зрак = образ (вид) заповідає. — копи = судові розправи. — синклит = збір, сенат. — смятенний = засмучений. — запятая = протинка (в письмі). — ліпота = краса.

резон = рація. — ничтожный = нікчемний, неважний. — уязвлений = зраний.

поползновение = потяг, хїть. — нишпорна годна = година вечерні.

неудобніи обстоятельства = невідгідні, трудні обставини. — удерживали = здержували, стримували. — определєніє о участи = рішенє (постанова) о доли. — отстрочка = відволіканє. — волокита = проволочка. — протори = кошти-судові. — безпрекословно = без спорів.

III. Виборний = голова сільської поліції, вибраний громадою. — засідатель = асесор. — холодець = студенець, дриглі.

земство = земський суд, автономічний суд шляхетський. — притьмом = нараз, конечно. — накладно = зі строаю.

присутственный = призначений для урядової служби. — ушніє = смуток. — прижимочка = притиснене, причепка, сішанина. — уголовний = кримінальний. — очень = дуже — істець = позовник, позивачий. — отвітчик = пізваний. — виканючити = докучованем узискати (вимузити).

жевчик, жевжик = фертик, фиятик.

преткновеніє = перешкода. — брак = шлюб.

Народна пісня »Ой під вишнею« подана тут в гіршій варіанті. Лучше:

4. Пусти мене, старий діду, погуляти піду.

6-7. Хотен мене старенького та оставить на біду.

кпрну гне = ніс задирає. — нерезонний = безосновний, безпідставний. — приговор = присуд, вирок.

повітчик = урядник повітовий.

хожденіє иміти = ходити за чим. — убідиш = переконаєш. — пошлина = мито.

спрос = запитанє. — не промах = не дурна.

увернутесь = увертїти ся, викрутити ся. мню = гадаю. — круговий = ідучий в кружок, загальний. — нрав = обичай.

Пісня »Всякому городу« зложена Григорієм Савичем Сковородою а співана лірниками на Україні, Котляревський її тільки переробив.

бешкет = нечесть, біль.

IV. понадею = На сьвящеників висьвячували і дяків, коли вивчили книжку »Богословія правоучительная« і зложили такеу. — протопіи = те що у Русинів-уйїтів декан.

VI. острог = дім карний, тюрма. — уджи гне = вгне, справить.

Д І Я П.

III. через край = за багато.

обрітаєть-ся = находить ся. — куріозний = цікавий, дивний.

пішоходи = тротоари.

гава = ворона; гави ловити = бездушно очи витріщати.

прикосновенний = примежний, сусідний.

VI. лiнiя = крiпости по гравци.

VII. парняга = парубiйка.

лицедiйство = гра на сценi. — настояще =
направду. — iскусно = штучно.

лицемiрство = облуда, лукавство, нещирiсть.

iзверг = покидь, виронок, недолуд. — сраженiе
= битва.

X. одвильовала ся = викручовала ся.

XI. сожительниця = подруга житя, жiнка. —
запроторити = загнати.

накаже = покарає.

окошити ся = осiсти (кошем), окiнчити ся.

предовольно = завадго досить. — недосуж-
ность = недосягiсть, труднiсть. — ухищренiе = хи-
трiсть. — ветхий = старий. — бойкий = жвавий,
хватекий. — благополучний = щасливий. — пое-
лику = о скiлько, позаяк.

IV. Москаль чарiвник.

Москаль (с. е. московский жовняр, салдат) говорить
чисто по московски, а Фиятк мiшаною московскою мовою.
Подаю вже лише що найважнiйшi поясненя.

I. коробити ся = корчити ся, кривити ся.

повытье = сповиток. — гербовая бумага =
стемпльовий папiр.

окселентовать = вторувати.

безподобная = незрiвнана, прекрасна.

неждь = жадоба, похiть.

неловкая = незграбна.

упрямиться = упирати ся.

вiтвь маслячная = галузка оливна.

II. уголь = куток. — ужинъ = вечера.

вретъ = бреше. — обробъль = злякав ся.

вамъ какая до того нужда = що Вам до того.

карачунъ = koniec, смерть.

невзначай = несподiвано, ненавмисне.

чета = пара.

Эдакие чадолюбивые = такi дiтолюбнi, так лю-
блять дiтей.

крючкотворные пашни = крутi пiдступи, ша-
храйства — купорось = коперас, вiтриоль.

усталь = втомив ся

III. азартникъ = злосник.

заманка = навичка.

закапелок = закамарок.

V. бой-молодица = козир-молодниця, хватка молодниця.

VII. попотчиваю = почастью.

глазь = око.

полно блажить = годі дуріти. — отвѣдаемъ = покоштуємо

полка = папівка.

Щієню, яку співає москаль, він. так само як і всі слова у всіх своїх бесідах, вимовляє, розуміє ся, на московский лад, отже більше-менше так:

Ой бил, да нету-ті, да паехал на мельвіцу.

Бедна мая галовушка! адна дома асталає!

Девчино (властиве по московски було би: Девушка)
[мая, Переяславка,

Дай же мне паужіпать, мая ласточка!

Ох, я бедняжка! я ж не топіла,

За вадю как папла, вїодри пабіла.

А дамой прішла — пїочку разваліла;

За то меня радїмая чуть-чуть не ушібла.

гаплик = гафтка.

сь тощимъ брюхомъ = з порожним черевом.

сыщи = відшукай.

VIII. путемъ = добре. — отважу = віддучу.

IX. вздоръ = дурниця.

спотикач = старий мід або випивак.

X. бываетъ на старуху проруха = всяк чоловік не без гріха.

XI. шаловство = пустота, сваволя.

бешкет = нечесть.

прельшати ся = обіцувати, зводити.

кетати = до річи, наручно.

ТВОРИ

ПЕТРА АРТЕМОВСКОГО - ГУЛАКА.

Петро Артемовский - Гулак.

Петро Артемовский - Гулак.

Петро Петрович Артемовский - Гулак уродився 16. січня 1790. р. в Городищі, містечку київської губернії, де його отець був сьвящеником. З-разу учився дома, потім в київській академії духовній, з котрою тогди злучена була і низша школа; коли 1811. р. спалила ся академія і бурса, перетерпів велику нужду. Скінчивши академію, майже чотири роки був учителем у одного польского пана; в 1817. р. вступив на університет в Харкові. Ще не скінчив студій, а вже мав в тім-же університеті виклади польської мови а потім і географії, гісторії та статистики; в році 1823. став в ній професором російської гісторії. В часі європейської революції з 1848. р. оден урядник зробив на него донос, що він враз з двома иншими професорами стоїть на чолі тайної революційної громади; з тої причини відбула ся у всіх трійох дуже остра ревізія, але не знайшло ся нічого. Опісля цар Николай I., приїхавши до Харкова, мав успокоїти полохливого Артемовского і повезти до тюрми, щоби показати єму замкненого там за ту обмову донощика. Ще в 1827-ім році поставлено его інспектором інститута «благородныхъ дѣвиць», а в рр. 1841. до 1849. він був ректором університета. В р. 1850. пенсіонувався; умер в Харкові 1. жовтня 1865.

Артемовский проявляв в своїх творах велику любов рідного краю і народу, а особливо рідної

мови. Він стояв за визволене українського люду з кріпацтва і виступав против самоволї панів та зневажливого трактованя мужика. Поляків ненавидїв і переховував у себе різки, якими они 1789. р. тяжко скатували его вітця за мнине підбурюване народу. Не дуже любив і Москалів, але притім був зовсім відданий російській власти, котрій ще й підлещував ся задля осягненя по-честій і відзнак. На своїм урядовім становищи був непривітний і нелюблений, в приватнім житю був добрим мужем і батьком.

Найперші поезії написав в російській мові, але вскорі пійшов за приміром Котляревського; тільки-ж мова его далеко чистійша та плавнійша. Найбільше слави придбала ему одна з перших его поезій »Пан та собака«: нею й подавав великі надії, але не сповнив їх; все-ж таки і межі пізнійшими его творами находять ся декотрі справді удачні та гарні. Взагалі ж він писав мало а ще менше давав до друку; на друкованих своїх творах звичайно не підписував ся (однак авторство его було знане), а вкінци цілком перестав друкувати, так що більша часть его творів стала звісною аж по смерти. Форму а в-часті і манеру взяв від Котляревського, темп брав переважно з латинської, польської, німецької й російської літератури, але обробляв їх зовсім самотійно і давав чисто українську барву. Писав також вірші в французській мові.

Артемовский стояв в близьких відносинах до Квітки Основяненка і до Амвросія Метлинського, а Микола Костомарів жив у него, коли вчив ся в харківскім університеті. В пізнійшій руху літературнім українських Русинів не брав участі, хоть сили духа заховав в повноті до самої смерти.

І. КАЗКИ І ИНШІ ПОЕЗІЇ З ПЕРШИХ ЛІТ.

І. ПАН ТА СОБАКА.

(КАЗКА.)

На землю злізла ніч, нігде ані шиширхне,
Хиба то денегде крізь сон хто небудь пирхне.
Хоч в око стрель тобі, так темно на дворі.
Уклав ся місяць спать, на небі ні зорі,
От ледве крадькома яка сонлива зірка
З-за хмари вигляне, як миш із-за одвірка.
І небо і земля — усе одпочива,
Все ніч під чорною запаскою хова.
Один Рябко, один як палець, не дримає,
Худобу панську, мов брат рідний, доглядає;
Бо дармо їсти хліб Рябко наш не любив:
Їв за пятах, але те їв, що заробив.
Рябко на панському дворі не спить всю нічку.
Коли-б тобі на сьміх було де видно сьвічку,
Або в селі де на опічку
Маячив каганець;
Всі сплять, хропуть,
А деякі сопуть;
Уже і пан-отець,
Прилізши із хрестин, до утренї попхав ся:
А наш Рябко, кажу, все спатки не вкладав ся.
Знай неборак ганя то в той то в сей куток:
То зазирне в курник, то дейко до свинок,
Спита, чи всі в хліві живенькі поросятка,
Індки та качкі, курчатка й гусенятка;

То звітіль навпростець
Махає до овець,

До клуні, до стіжків, до стайні, до оборі ;
То знов назад чим-дуж, щоб часом москалі
(А їх тогді було до хріна на селі),
Щоб москалі, мовляв, не вбрались до комори.
Не спить Рябко та знай все гавка й скавучить,
Що песький син, коли аж в ухах не лящить!
Все дума, як би то підобрить ся під пана.
Не зна ж, що не мине Рябка обрадована!
Як гав, так гав, покп сьвінуло на дворі ;
Тогді й Рябко протягсь, захріп в своїй норі.

Чому-ж Рябку не спать? чи знав він, що з ним буде?
Заснув він смачно так, як сплять всі добрі люде,
Що щиро стережуть добра своїх панів.

Як ось — трус, галас, крик! ввесь двір загомонів:

»Цу-цу, Рябко! на-на! сюди Рябка кликніте!«
— »Ось-ось я, батечки! Чого ви там? скажіте!«

Стриба Рябко, маха, вертить хвостом

На радощах, неначе помелом,

І знай дурненький скалить зуби,

Як ясочка глядить у вічи, лиже губи.

»Ну вже-ж, бач, дума він, не дармо се в дворі

Од самої тобі зорі

Всі панькають ся коло мене:

Мабуть сам пан звелів оддати Рябку печене

І що там од його зостало ся варене,

За те, що, бач, Рябко всю божу ніч не спав

Та гавкав на ввесь рот, злодіїв одганяв.«

»Цу-цу, Рябко!« ще раз крикнув один псяюха,

»Цу-цу!« та й хіп Рябка за уха!

»Кладїть Рябка!« гукнув. Аж ось і Пан прибіг:

»Луїть Рябка!« сказав: »чухрайте, ось батіг!«

— »За-що?« пита Рябко, а Пан кричить: »чух-

[райте!«

— »Ой, йой, йой, йой!« а Пан їм каже: »не вва-
[жайте!«

— »Не буду, батечку! за-що ж се честь така?«

»Не слухай!« Пан кричить: »лупіть, деріть Рябка!«
Деруть Рябка, мов піря,

На галас збіглась двірня:

»Що? як? за-що? про-що?« Не знає ні один!

— »Пустіть!« кричить Рярко: »не будь я песь-
[кий син,

Коли вже вдержу більш!...«

Рярко наш хоч не бреше,

Так що-ж! Явтух Рябка все знай по жижках чеше.

»Пустіть, мерщій пустіть!« Пан на весь рот гукнув,

Та й швидче з хати сам умкняв.

»Пустіть!« гукнули всі: »Рярко вже вдовольнив
[ся!«

— »Чим, люде добрі, так отсе я провинив ся?

За-що глузуєте?« сказав наш неборак;

»За-що згнушуетесь ви надо мною так?

За-що? про-що?« сказав, та й попустив патьоки,
Патьоки гірких сліз, кородячись на боки.

— »За те,« сказав один Ряркові з наймитів,

»Щоб не колошкав ти в ночі своїх панів;

За те... але... тут щось... ходім лишень із хати,

Бо тут не дуже то рот можна роззявляти:

Ходім, Рярко, на двір.«

Пійшли.

»Се не пусте,«

Сказав Явтух Рярку: »отсе тебе за те

По жижках, голуба, так гарно пошмагали,

Що Пан із Панею сю цілу ніч не спали.«

— »Чи-ж винен я сьому? Чи ти, Явтух, здурів?«

»Гай, гай!« сказав Явтух: »ти мабуть знавіснів;

Ти винен, цуцику, що ніччю розбрехав ся;

Ти-ж знав, що вчора наш у карти Пан програв ся;

Та ти-ж, безглуздий, знав,
Що хто програв,
Той чорта (не тепер на споминки!) здрімає,
Той батька рідного побе або полає.
Ти-ж знав, кажу, Рябко, що Пан не буде спати :
На чорта ж гавкав ти? на-що ж було гарчати?
Нехай би гавкав сам, а ти б уклавсь тихенько,
Забравшись в ожеред, та й спав би там гарненько.
Тепер же бачиш сам, що мокрим він рядном
Напав ся на тебе і знай верзе притьмом :
Що грошей вчора він проциндрив щось не трохи,
Що Паню через те всю ніч кусали блохи ;
Що буцім вчора він грать в карти б не сїдав,
Коли-б сьогоднішню був ніч хоч закуняв ;
Що буцім ти, Рябко, так гавкав, як собака ;
Що буцім по тобі походить ще й ломака ;
Що бач-ся ти йому остив, надосолив,
І бач-ся він тебе за те й прохворостив.
От бач, Рябко, от бач! не гавкай, не ганяй ся ;
Ляж хирний, та й мовчи, із Паном не рівняй ся :
То, сказано, пани!...

Не ти бреши, а що-ж робити-муть вони?
Та, Господи! нехай нам Пан здоровий буде :
Він сам і без собак сю панщину одбуде.»

Послухав наш Рябко поради Явтуха.
— »Нехай тяжка йому година та лиха,«
Сказав, »щоб за мое, як кажуть, жито,
Та ще-ж мене і бито!
Коли мое не в лад,
То я з своїм назад.

А баба з воза — ну, велика дуже вада!
Кобилі легший віз, сьому кобила й рада!«
Оттак сердега наш Рябко поміркувавсь,
Та й спать на цілий день і цілу ніч попхавсь.

Заснув Рябко, захрін, аж ожеред трясеть-ся;
Рябкові й байдужо́: не снить ся й не верзеть-ся,
Що вже москалики в коморі й на дворі
Скрізь нишпорять, мов тут вони й господарі,
Що вовк ягнят а тхір курчаток убирае..

Аж тут і на дворі ту-туж уже сьвітає.

»Цу-цу, Рябко!« тут всі, повибігавши з хат:

»Цу-цу, Рябко! на-на!« гукнули як на гвалт.

А наш Рябко тобі і усом не моргає;

Хоч чує, та мов снить і мов не дочуває.

— »Тепер-то,« дума він, »мій Пан всю пічку спав,

Бо не будив його Рябко і не брехав;

Тепер-то він мені свою покаже дяку;

Тепер уже мені не втре, як вчора, маку!

Нехай цуцукають, мене сим не зведуть,

Поки самі сюди обід не принесуть;

Та ще й тогді, не бійсь, поскачуть коло мене,

Покі візьму я в рот хоч борщ або печене!«

»Цу-цу!« гукнув ще раз Рябкові тут Явтух;

»Цу-цу!« задихавшись, мов з його перло дух.

»Ходім Рябко!«

— »Еге, ходім! Не дуже квап ся,

Сам прпрнеси сюди!«

»Іди ж хутчій, не бав ся!«

— »Ба, не піду, Явтух!«

»Іди бо, кличе Пан!«

Сказав, та й зашморгнув на шиї він аркан.

»Чешіть Рябка!« сказав. Аж тут їх щось з десяток

Вліпили з сотеньку київ Рябку в завдаток.

»Лупіть Рябка!« гука тут Пан, як навісний;

Рябко ж наш тільки вже що теплий та живий.

Разів із шість Рябка водою одливали,

І стілько-ж раз його, одливши, знов шмагали,

А там вже й перестали.

Рябко хотів спитать, але Рябків язык
Запутавсь в роті так, неначе пучом з лок,
І герготав от як на сїдалі індик.

»Постій,« сказав Явтух Рябкові, »не турбуй ся,
Я правду всю скажу. Отó, Рябку, шануй ся,
Добра своїх панів як ока стережи.

Заранья спать не квапсь, в соломі не лежи,
Злодіїв одганяй та гавкай на звірюку.

Не гавкав ти, Рябку, — за-те ж то, бач, в науку,

Із ласки, з милости панів,

Вліпили сóтеньок із пять тобі дрюків.«

— »Чорти б убив твого, Явтух, з панами батька

І дядину і дядька

За ласку сю!« сказав Рябко тут на одріз.

»Нехай їм служить більш рябий в болоті біс!

Той дурень, хто дурним іде панам служити,

А більший дурень, хто їм дума угодити!

Годив Рябко їм, мов болящі й чиряку,

А честь яка за те Рябку?

Сяку мать та таку!

А до того іще спорили батогамн

А за вислугу палюгамн.

Чи гавкає Рябко, чи мовчки ніччю спить,

Все випада таки Рябка прохворостить.

Уже менї, бачу, чи то туди — високо,

Чи то сюди — глибоко:

Повернеш ся сюди — і тута гарячє,

Одвернеш ся туди — і там-то болячє!

Та вже хоч тісто б вніс псяюсі я з діжею,

То б він розтовк і ту над шиною моею.

З ледачим скрізь пеня: хоч верть-круть, хоч круть-

[верть,

Він найде все тобі хоч в черепочку смерть.»

2. СУППЛІКА

ДО ГРИЦЬКА ОСНОВЯНЕНКА, ПРИ ПОСИЛЦІ ЙОМУ КАЗКИ
»ПАН ГА СОБАКА«.

Хто, Грицьку, до кого, а ми до тебе в-двох
З суплікою прийшли: Рябко та я — ох! ох!
Не дай загинуть нам, не дай з нас келковати:
А доки-ж буде нас зле панство зневажати?
Пусти нас, батечку, до хати!

Хоч буцим, Грицьку, ти й на пана закрививсь,
Та з пантелику ти, так як другі, не збивсь:
Не зник голоблі ти замість коня шмагати;
Не все-ж під ніс Рябкам, мовляв ти, заглядати.
Пусти нас, батечку, до хати!

Хоч, Грицьку, ти пошивсь з ріднею в Москалі,
Та ба, ніхто на вас не плаче на селі.
Ти знаєш, що на те собаки, щоб брехати,
Що й сто не збудять їх тебе, як ляжеш спати.
Пусти нас, батечку, до хати!

Хоч, Грицьку, ти й нераз кислиці в пельку пхав,
Та твій Рябко од їх оскомини не знав;
Бо очі бачили, що треба купувати:
Нехай хоч вилізуть, а треба доїдати.
Пусти нас, батечку, до хати!

Пусти! Чи бач, як Пан Рябка почастував?
Коли-б йому язик родимець одібрав,
Щоб він замість Рябка до віку мав гарчати,
А наш Рябко щоб сів за його в карти грати!
Пусти нас, батечку, до хати!

Чи бач, що ледве вже він кульші волоче,
Що так з його юшить і пасока тече?
Та тож-то так звелів всю шкуру скрізь списати,
Що то тобі нема і курці де вкльовати!
Пусти нас, батечку, до хати!

Пусти, та й склич сюди тих навісних панів,
Що воду із своїх виварюють Рябків;
Звели на струп Рябка їм підбіл прикладати,
Адже-ж то і над псом повинно жалість мати.

Пусти нас, батечку, до хати!

Писульку ж сю мою ти, Грицьку, сам читай,
Ледачому її паскудить не давай;
Бо як почне Москаль по своєму складати,
Та *вот!* та *штьо?* та *как?* та *ась?* слезезовать
То вже хоч утікай із хати!

5. XII. 1818.

3. СОЛОПІЙ ТА ХИВРЯ або Горох при дорозі.

(КАЗКА.)

Спроміг ся Солопій весною на горох,
Та й, сівши з Хиврею, собі міркують в двох.
Чи то продать його, чи то його посеять?
»А що-ж тут мірковать? Не полілуйсь провіянь,«
Сказала Хивря тут: »в мішечки позсицай
Та й сіянь на поле під дощ мерцій чухрай!«
— »Воно то, Хивре, бач, тут не за тим ідеть-ся,
Але посеять так, як у людей ведеть-ся —
Нехай йому лихе! — горох ласенька річ,
І дїтвора за ним полізе хоч у піч.
Ти ж раеш сіяти горох на перелозі!
Ей, Хивре, переліг лежить наш при дорозі:
Ей, обскубуть горох наш зеленцем, побач!
В лопатках обнесуть; тогді хоч сядь тай плач!« —
»Якої вражої ти матери сумуеш?
Щур дурня! навісний! Чи ти-ж того не чуеш,
Що як уродить Бог, то дасть на долю всіх?
Чи се-ж не глум тобі, не сором і не сьміх,
Враг батька зна чого безглуздому жахать ся?
Тадже-ж, як кажуть то, коли вовків лякать ся,

То нічого ходить з сокирою і в ліс.
Іди ж, кажу, та сій; не мимри там під ніс!
Аби лиш, Господи, на ниві нам вродило,
То буде й нам і всім. Чи чуєш ти, мурмило?
Не будь уїдлиий, як брідка та оса,
І довше не спричайсь, бо вилаю як пса.«
— »Ей, Хивре,« Солопій сказав їй, »не свари ся,
Бо дале-бі горох наш згине! схамени ся!
Ну сількось, я пійду, посію, та не там,
А де-небудь в кутку, що й враг не найде сам.« —
»Не перебендюй бо так довго, Солопію!
Бо я горох сама, де схочу, там посію,
Сама я й викону, як треба, на покіс,
І ось тобі тогді я дулю дам під ніс.
Але, мій голубе, прошу тебе по ласці:
Послухай часом тих, що ходять у запасці;
Плюнь, серце, на того, хто так тобі сказав,
Що буцїм Бог жінкам волосься довге дав
За те, що розум їм укоротив чимало:
То погань так верзла, школярство так брехало.
А я-ж то й мужиків, крути ти не верти,
Нераз вже бачила таких дурних, як ти.
Оттак! питай людей; бо той, хто їх питає,
Мов старець без цїпка по стежках не блукає.
Нераз ти за двома зайцями польовав,
За-те ж ні одного, гонившись, не піймав;
Нераз ти жаловав ухналиків стареньких,
За-те ж ти скілько вже згубив підків новеньких!
Оттак ти і тепер горох запропастиш.
Коли-б ти й сам пропав!«

— »Чого ти там гарчиш?«

Сказав наш Солопій, та й з серця дейко з хати:
Запрігши гулих він, ну переліг орати.
З'орав, посіяв він горох, заволочив,
Аж тут і дрібний дощ рілю його змочив.

Зійшов горох, піднявсь, підріс, зацьвів рясенько :
Хто йшов, той приглядавсь горохові шильненько.
Тимчасом вже почав вбивать ся й в лопатки ;
Аж тут прийшла черга і на самі стручки.
Хто йде, горох скубне : гребець скубне у жменю ;
Іде косар і жнець, нагарбають в кишеню ;
Прискочить дїтвора, і в пелену смикне.
Зібрав наш Солопій горох, та знай клене
І на чім сьвіт стоїть, по сороміцьки лае,
Усіх батьків з того він сьвіта вивертає :
»Стонацять би копиць з рогами вам чортів !
А, бісів народе ! коли-б ти околів !
Коли-б ти кождим був стручечком подавив ся !
Щоб в горлі він тобі кілком був зупинив ся !
Коли-б то тріснув був од його твій живіт,
Нїж мав ти се мене так посадить на лїд !
Щоб горошиночки в твоїх кишках бісовських
Так набубнявіли, як барабан московський !«

Багацько дечого співав тут Солопій,
Молив ся за весь рід хрещений і за свій,
І вже роззявив рот, щоб по кацапськи лаять,
Та засоромив ся, і часу щоб не згаять,
Гукав і верещав, і пїнивсь і плювавсь,
Неначе-б то його і справді хто злякавсь !
До Хиврі сикав ся, за макогін ханав ся,
І не на жарт таки сердега розгуляв ся ;
То внять по доброму ладу він їй казав :
»Бач, Хивре навісна, що наш горох пронав !
Бач, шкапо гаспидська, чого ти наробила !
Та ти-ж мене на вік отсе запропастила !«
Іще смачненьке щось збіривсь сказати він їй.
»Послухай, бовдуре,« сказала Хивря, »стій !
Уже, як бачу я, тебе не переперти :
Хто дурнем уродивсь, тому і дурнем вмерти.

Але, мовляв, іще б сюди й туди з дурним;
От горе та біда з дурним та іще й лихим.
Казала я тобі, що, як нам Бог уродить,
То буде нам і всім, і злодій не зашкодить.
Аж так і є: хоч ти посіяв два мішки,
Хоч, тільки хто хотів, той наші рвав стручки
(Нехай йому в користь!), а все-ж, хвалити Бога,
Зібрав ти сім мішків гороху з перелога.
Де нють, то там і лють, без шкоди не бува,
Аби здоровенька лиш наша голова!

Але ти хочеш, щоб не їли кози сїна
І ситі щоб були? Ой, мудрий дуже з сина!
Ну, цур тобі та пек! роби ти, що́ хоти,
Ори, мели і їж, хоть голову скрути!
Про мене! Я тепер і не роззявлю рота;
Та вже-ж побачимо, яка твоя робота!
Та й люде ж, сїючи хоч тратять, а оріють;
То дурні, от як ти, несїяні ростуть.

Ей, схаменешся ти, та пізно, Солопїю!»

— «Та вже-ж, хоч схаменусь,» сказав він. «хоч
[посїю,

Та не по твоєму: зроблю, як сам умію,
Зроблю, щоб і стручка ніякий біс не вкрав.»

Зробив наш Солопїй, як сам здоровий знав:
Він на другу весну, плуг і рала забравши
І між пшеницею і житом поравши,
В середині горох увесь посіяв свій.

»Тепер то,« дума наш дурненький Солопїй,
»Тепер то мій горох вже мабуть розцвітає.
Нехай цвіте, нехай тим часом доспіває!
Ось як пійду в жива пшеницю й жито жать,
То, часу марно щоб так-сяк не зваковать,
Скошу і свій горох, в копці поскладаю,
То й з ним упораюсь і разом жив не згаю.»

Пійшов в жнива, та ба — ні зерна не застав!
Проциндрив Солопій горох і просвистав,
А за горохом в гурт і жито і пшеницю,
І тільки зо всього соломи взяв з копицю!
А як же се? — Оттак: пронюхали в селі,
Що Солопій горох посіяв на рілі
Між житом та поміж пшеницею своєю,
Давай ходить в горох! Ходили, і хіднею
Пшеницю й жито так помяли і стовкли,
Що сучий син, коли і місце їх знайшли!

Що-ж Хивря? Румсає! — А що-ж чинить небозі?
Як тільки ж зуздріла Роззяву на порозі,
Зняла торбинки дві з рядниночка з кілка:
»А бач, гадюко, бач! ти жаловав стручка,
Тепер за ту-сяку нікчемну горошинку
Ти обголив мене і дрібную дитинку!
Та от-якого нам ти підпустив тхоря,
Що я зостала ся з дітьми без сухаря!
Бач, пико гаспидьська, чортовський Солопяго,
До чого нас довів ти, бридкий скупендяго!
Іди ж тепер відсіль, щоб твій і дух не пах!
Не вмів свого, носи ж ти хліб чужий в торбах!«
Сказала та й торби на його почіпляла
І між старців, мов пса, Солопія прогнала.

Послухайте мене, ви всі Солопії,
Що знай мудруете і голови свої
Чорт батька зна над чим морочите до ката:
Як в борщ замість курчат нам класти кошенята,
Як груші на вербі і дулі вам ростуть,
Як їсти дастьбіга та ще й гладкими быть,
Як локшину кришять для війська із паперу,
Як квашу нам робить з чорнида і тетерю,
Як борошно молоть без жорнів, язиком,

Як бджоли годовать без меду, часником,
Як каву пить панам з квасолі з бураками,
Як ниви засівать без сімя, кізяками,
Як з кожного зерня сім кварт горілки гнать,
Як сіно нам пером косить, як кіньми жать,
Щоб людям і сніпка не дати на заробіток
І пташці ні зерна погодовати діток.
Заплюйте лиш отсю, скажені ви, брідню:
Де треба руки грить, там треба і огню!
Та вже з вас не один орав під небесами,
А як на землю зліз, пійшов в старці з торбами.
25. IX. 1819.

---

4. ТЮХТІЙ ТА ЧВАНЬКО.

(ПОВРЕХЕНЬКА.)

Наш віршомаз Тюхтій старих людей шанує:
Гарасько як звелів, він так і komponує.
Чи справжкп чи на жарт щó тільки написав,
То так на девять рік те в бодню і захвав:
А на десятій рік як вийме й прочитає.
Побачить сам здоров, що там ладу біс має,
То в грубу так таки і впре шпаргальля все.
От брат його Чванько слабкий уже на се:
Щó начеркав, те так в друкарню і несе.
Але громада їх однако поважає:
Того ні сном не зна, другого не читає.

Скажіть, будь ласкаві: хто з їх дурнійший двох?
Та глузду, гріх казати, скупенько у обох!
Так перший же хоч тим за працю надолужить,
Що в девять рік хоч раз теплом собі услужить;
Другий такий дурний, що з холоду дрожить,
А книжок же його з пів сажня так лежить!

1. XI. 1819.

Де-що про того Гараська.

Воно то, бач, отсе по нашому Гарасько, а по московський либонь Горацій. О, вже вони хоч що, перековерсають по свбему, там то вже предивенна їм мова! От часом трапить ся так, що стоїш перед ним з добру годину, а він тобі січе та рубає. Що-ж? хрін його й слівце второпає, що він там верзе та папляє. От тільки буцім-то й дочуваєш, що »вотъ-съ« та »што-съ« та »да-съ« та »нѣтъ-съ« та »гаварю-кажу«, »гаварю-кажу«; а що він там говорить-каже, того дале-бі що й з попоу не розбереш.

От хочби наприклад і се, що колись, ще за царя Алексія Михайловича, князь Гагін та боярин Хлопов про нашого гетьмана-дряпичку Брюховецького листами Його царському Величеству лепортовали. »Іван Мартинович,« писали, »єсть честний чоловік« (еге, чесний як капітанська мазниця!) »і годить ся бить гетьманом, понеже он, хотя не учен, да умен і ужасть как вороват і ісправен!« Ну, де його й честь! хай його халена з такою честю! Ну, та се, бач, воно так виходить по нашому, а по московський инше діло: по нашому б то »вороватий« значить ся »зłodійковатий«, а по їх — »скусний, спритний«. Звісно, кождий хрещений нарід говорить по своєму: в Туреччині по турецькому, в Німеччині по німецькому; тільки вже наш Пречистянський дяк у книжці начитав, що, коли вже зłodій, то скрізь зłodій, і у Німеччині зłodій і у Туреччині зłodій; ну, а може деінде і не так... Бог його сьвятий знає! Ще б щось сказав, бо язик дуже свербить, та цур їм! у нас, бач, уся старшина московська: чи то далеко до пені? Бог з ними! Возьмеш, як то кажуть, личком, а віддаси ремінцем.

Я то тільки, знаєш, хотїв де-що розчовпати про того Гараська. Отже-ж то він уже подавно сказав, що коли вже Луципер підцькує кого базграти вірші, то нехай же, каже, наялозить та й попиш *ргemat in annum*. Він то отсе сказав, бач, по литвинський, бо він був собі на лихо Литвин, а по нашому б то воно значить ся от-що: щό, коли вже хто що скомпоновав та й написав, то нехай же куди запровторить так, щόб тільки миши та пацюки про те знали.

Отже-ж щόб не збрехать, я таки іногдї на сього Гараська не дуже то вважаю; менї про його й байдуже, бо инше дїло у Литві а инша річ у Москві. У Литвинів може колись воно й добре було, а у нас теї погани віршомазів стїлько наплодилось, що, як-би кождий ховав на девять рік, щό за годину набазгра, то нїгде б чоловікові було і квартиру нанять за паперами.

Ви, дурні, я ж кажу, на те та не вважайте,
Людей питайте ся, а свій ви розум майте.
Не вам Гарасько свій указ скомпоновав:
Він сам розумний був, розумним і писав.
Пишіть і на вербі нас грушами трахуйте,
Пишіть і крамарів-паперників годуйте.
У нас холодний край, а лїс став дорогий,
Дурні ж нї-по-чому: щό ступиш, то й дурний.
Пишіть, рябятушки, подякують вам люде:
За дурнями та й всїм розумним тепло буде.

2. XI. 1819.

II. ПРИКАЗКИ І БАЙКИ.

5. П Р И К А З К И.

Дурень і розумний.

»На-що до халепи той розум людям здав ся?«
Раз дурень з дуру бовть! розумного питав ся.
— На те, озвав ся той, коли кортить вже знать,
Щоб дурням на сей спрос »цур дурнів!« відвічать.

Цікавий і мовчун.

Цікавий мовчуна зустрівши раз спитав:
»Від чого голосний так дзвін той на дзвіниці?«
— »Від того, що (коли не втнеш сеї дурниці)
В середині, як ти, порожній він,« сказав.

Лікар і здорове.

Йшов лікар у село — селу на безголове,
А із села біжить, злякавши ся, здорове.
»Куди, здоровячко?« пита він: »як ся можеш?«
— »Та цур тобі! я йду, куди ти не заходиш.«

1. XII. 1820.

6. БАТЬКО ТА СИН.

»Ей, Хведьку, вчись! ей схаменись!«
Так пан-отець казав своїй дитині:
»Шануйсь, бо дале-бі, колись
Тму, мну, здо, тло спишу на спині!«

Хведько не вчивсь, і скоштував
Березової кашки,
Та впять не вчивсь і пустовав,
Побив шибки і пляшки;

І щоб не скоштувать од батька різочок,
Він різку впер в огонь, тай заховавсь в куток.
А батько за чуб хіп! і не знайшовши різки,
Дрючком Хведька разів із шість оперезав.

Тогді Хведько крізь слізки

Так батькові сказав:

»Коли-б було знатьтя, що гаспидська дрючина

Так міцно дошкуля, то песька я дитина,

Коли-б я так робив:

Я б впер дрючок в огонь, а різки б не палив!«

29. X. 1827.

---

7. ДВІ ПТАШКИ В КЛІТЦІ.

»Чого цьвірінькаеш, дурний? чого голосиш?

Хиба-ж ти трястї захотїв?

Що замануло ся, чого ти не попросиш,

Чи сімячка, прісця, шінця, чи то крупів:

Всього ти в кліточці по саме нельзя маеш,

Ще й витребенькуеш, на долю нарікаеш!«

Так в клітці підлітка корив снігир старий.

— »Ой дядьку, не глузуй!« озвав ся молодий.

»Не дарма я журюсь і слізками вмиваюсь,

Не дарма я прісця і сімячка цураюсь.

Ти рад пожарні сїй, бо зріс в нїй і вродив ся;

Я ж вільний був, тепер в неволї опинив ся.«

1. XI. 1827.

---

8. ПЛІТОЧКА.

В ставочку пліточка дрібненьба

З нечевя зуздрїла на удці червяка,

І так була раденька!

І думка-то була така,

Щоб підвечірковать смачненько.

Ну, дейко до його швиденько!

То з боку ускубне,

То з переду поцупить,

То хвостика лизне,

То з низу впять підступить,

То вирне, то пірне,

То сїпне, то смикне,

Вовтузить ся, ялозить ся і пріє,

Та ба! те ротиня таке узеньке, бач,

Що нічого не вдїє:

Хоч сядь, та й плач!

»Ох, горенько мені на сьвітоньку!« мовляє:

»За-що ж мене так доля зневажає?

Тим пельку і живіт дала з ковальський міх,

Тим зуби мов шпички, а нам, на глум, на сьміх,

Рот шпилькою неначе простромила!...

Ой правду дядина небога говорила,

Що тільки на сьвітї великим рибам жить,

А нам малим в кулак трубить!«

Так пліточка в ставку на долю нарікає,

А на гачку червяк знай хвостиком киває...

Червяк кива — аж ось зі дна

Гульк шука, бовть! Вона

За удку хіп,

А удка сїп!

І з удочки шубовсть в окріп!

»Ох, лишечко! отсе-ж як дядина брехала!«

Із ляку пліточка сказала, :

І більш не скаржилась на долю пліточок

За ласенький на удочці шматок:

Що Бог послав, чи то багацько чи то трошки,

В кушір залізши їла мовчки.

9. П А Н.

Якийсь десь пан ясневельможний,
І гордий і заможний
(А може був то й Лях),
Як-раз утранив на свій шлях,
У пекло до Плутона.
Не вспів відважить ще й поклона,
Як тут спитав його Еак:
— »Ну, на тім світі щó ти, як,
Чим був ти, де родив ся?
Як жив і чим живив ся?
Ти перед нами не гріши,
Кажі лиш правду, не бреш!«
Пан глянув: перед ним мужик!
А пан наш не привик.
Щоб так мужик з ним обясняв ся.
»Я з польського естем паньства,«
Вельможний зизом відповідав:
»До півдня спав, до півночи обідав,
Був властним паном на Волині.«
— «За сее тобі пасти свині!»
Еак так пану присудив
І вельми сим Плутонові вгодив.
Як-би і в нас таким судом судили,
Багацько б свинопасів наробили.

---

10. М У Х А.

Та чи не гаспидська ж псяюха
Отся пекельна муха?
Мабуть не Бог її создав!
Та хто-ж її на муку нам наслав?
Хоч геть жени, хоч лай, хоч бий,
Вона одно все тільки знає:

Чужее їсть та попиває,
А в дяку ще тобі
Тебе ж гадючая кусає!

III. БАЛЬЛЯДИ.

---

11. ТВЕРДОВСЬКИЙ.

(УКРАЇНСЬКА БАЛЬЛЯДА.)

»Нуте, хлопці, швидко, шпарко!
Музики заграйте!
Гей шинкарю, гей шинкарко!
Горілки давайте!«

Ріжуть скрипки і бандури,
Дівчата гопцюють,
Хлопці, піт аж льється з шкури,
Коло їх гарцюють.

Бряжчать чарки, люльки шкварчать,
Шумує горілка;
Стук, гармидер, свистять, кричать,
Голосить сопілка.

Нан Твердовський в кінці стола
З поставця черкає:
»Гуляй душа! тра-ла-ла-ла!«
На весь шинк гукає.

В батька й матір отамана
І громаду лає;
Скрутив жида як гамана,
Ще й усом моргає.

Сикнувся улан, він вздовж його
Шаблюкою тріснув.

Улан — тю-тю! га-га! го-го! —
Зайцем в кутку приенув.

Взяв на-бакир писар шапку,
Нап грішми забрязкав:
Аж гульк! писар верть в собаку,
І на всіх загавкав.

А шевцеві нап Твердовський
В такі знаки дав ся,
Що мабуть із час московський
Барцлом качав ся.

В ніс втеревив дві бурульки,
З бурульок, мов з кухви,
Бють під стелю через рульки
Джерела сивухи.

Бють джерела, нап гульвіса
Кухоль підставляє;
Аж зирк в кухню: що́ у біса?
Вюн на дні іграє!

»Дух сьвятий, миряне, з нами!
Вилупіть лиш баньки!«
Вюн утік, а цап з рогами
Вплазить із шклянки.

Мекнув, мов його родимець
Почав мордувати,
Та й стриб в комін, аж гульк — Німець
Стоїть серед хати!

Ніс карлючка, рот свинячий,
Гиря вся в щетині,
Ніжки курячі, собачий
Хвіст, ріжки цапні.

Дриг' ногою, круть ріжками!

В пояс поклонив ся:

»Ну, Твердовський! час, із нами

Щоб ти розплатив ся!...

Гуляв еси, верховодив,

Усім в знаки дав ся;

Дівчат любив, жінок зводив,

Над всіми згнущав ся.

Чого душа забажала,

Мав всього ти стільки:

Курей, ковбас, мяса й сала,

Бочками горілки.

Нагрів і нам ти чуприну,

Як сам здоров знаєш:

Окульбачиш, мов скотину,

Та всюди й гасєш.

Годі жартувать з чортами,

Слова не полова:

Чи забув, яка між нами

З тобою умова?

Лиса гора... бритва... палець...

Паперу пів карти:

Гайда в некло! кров не смалець,

З чортами не жарти!

В письмі стоїть (читай сьміло):

»На кагал бісовський

»З начинкою душу й тіло

»Одписав Твердовський.

»Служить йому чорти мають

(Так прийшлось в умову),

»Поки в Римі не піймають.

»Амінь сьому слову!

Що тепер, Твердовський, буде,
Про те в пеклі знають:
Сю корчму хрещені люде
Римом називають.»

— »Бач, чортяка! бач, падлюка!
Як умудровав ся!
Се вже, бач, німецька штука,«
Твердовський озвав ся.

»Та вже-ж чи йти в пекло справді,
То й підем, байдуже!
Але й ти роби по правді,
І не чвань ся дуже.

Заглянь в контракт твій зо мною:
Яка там умова?
Ще три штуки за тобою;
Витнеш — ні пів слова!

От бач, висить над дверима,
Завбільшки із цапа,
Перед твоїми очима
Мальована шкапа.

Нехай шкапа підо мною
Огирем гарцює;
Нехай крутить головою,
Стриба і басує.

Ти тимчасом піску в жменю:
Гарапник трійчатий
Сплети з піску, як з ременю,
Коня поганяти.

Ще-ж попасать коня треба,
Стать на одпочинок;
То вже, гляди, щоб як з неба
Вродив ся будинок.

Будинок з лушпин горіха,
Оттам за байраком ;
Із борід жидівських стріха,
Цьвяхована маком.

От і гвіздок на починок,
Чверть ліктя завдовжки :
По три в кожну вбий з мачинок
А менше ні трошки.»

Біс перістий свиснув, кляснув,
Аж кінь вже басує,
Батіг з піску в руці ляснув,
Твердовський сумує.

Скік в стремена, давай драла!...
Аж — щó за одмінок! —
Стріха в хмарах заблищала,
І стоїть будинок!

»Виграв справу! Бач, песяюха,
Здихавсь, мов скажений!
Ну, тепер скупаєсь по уха
В водиці сьвяченій.»

— »Змилуйсь, свате, я в сій з роду
Лазні не купав ся.«
Скорчивсь, зморщивсь, шубовсть в воду!
Та й назад порвав ся.

Захлибнув ся, чхнув і приснув;
Тричи закрутив ся,
Тричи тупнув, тричи свиснув,
Аж шинк затрусив ся.

Хмара як ніч налетіла,
І сонце сховалось;
Галок, крюків, ворон сила
На стрісі зібралось.

Крюкають, кавчать, мекечуть
Всіми голосами :
То завиють, то шепечуть,
Бряжчать ланцюгами.

— »Ну, Твердовський, другу справу
Виграли чортяки.« —

»Не кваптесь лиш, ще на славу
Втру я вам кабаки.

Куць програв, куць виграв справу.
Ще як доведеть-ся ;
Виграй третю. Глянь на лаву :
Що тобі здаеть-ся ?

Цмокнись з жінкою моею,
Вона твоя буде ;
Як я жив на сьвітї з нею,
Про те знають люде.

Будь ти їй за чоловіка
(Остатня умова),
Присягайсь любити до віка,
То тогді й ні слова !

Нехай ніп вам руки звяже.
Тепер по сій мові,
Люде добрі, щоб чорт скаже,
Бувайте здорові !«

А чортові не до соли,
Хвостиком киває,
Ніс скопчив, мов ґринджоли,
І дверей шукає.

Стриб по хатї, хап за клямку ;
Твердовський по пиці,
Трісь по гирі ! розбив шклянку
І горщик з полиці.

— »Ей не бийсь, кажу, Твердовський!
Гвалт, ратуйте, люде!
Бо вилаю по московськи,
Сором слухать буде!«

А тимчасом скік к одвірку;
Ну цапом стрибати!
З прогонича зуздрів дїрку,
Та й шморгнув із хати...

»Ой, держіть, ловіть псяюху!«
Усі загукали;
А псяюхи нема й духу:
Поминай, як звали!

»Жінко люба, годї плакати,«
Твердовський озвав ся:
»Хотїв з чортом вас посватати,
Та й чорт ізлякав ся.

Мабуть всі чорти — бурлаки,
Та ще й розум мають,
Знають, де зимують раки,
Од жінок втікають.

Може в пеклі инше діло,
В нас сього немає;
Жінка гризе душу й тіло,
Мужик попиває.

Нуте-ж, хлопці, швидко, шпарко!
Музики заграйте!
Гей шинкарю, гей шинкарко!
Горілки давайте!«

12. РИБАЛКА.

[ЗА ГЕТИМ.]

Вода шумить, вода гуля!...
На березі рибалка молоденький
На поплавець глядить і примовля:
Ловіть ся, рибочки, великі і маленькі!

Що рибка смик, то серце тьох'
Серденько щось рибалочці віщує:
Чи то тугу, чи то переполох,
Чи то коханьячко? Не зна він, а сумує.

Сумує він, аж ось реве,
Аж ось гуде — і хвиля утікає!...
Аж — гульк! з води дівчинонька пливе,
І косу счісує, і брівками моргає.

Вона й морга, вона й співа:
»Гей, гей! не надь, рибалко молоденький,
На зрадний гак ні щуки ні лина!
Не нівечи мій рід і плід любенький!

Коли-б ти знав, як рибалкам
У морі жить із рибками гарненько,
Ти б сам до їх на дно пірнув і нам
Одав би душу і серденько.

Ти ж бачив сам, не скажеш: ні!
Як сонечко і місяць червоненький
Хлюпоцуть ся у нас в воді на дні
І впиять з води виходять веселенькі.

Ти ж бачив сам, як в темну ніч
Блищать у нас зіроньки під водою;
Ходи ж до нас, покинь ти удку пріч:
Зо мною будеш жить, як брат живе з сестрою.

Ось глянь сюди : чи се-ж вода ?
Се дзеркало : глянь на свою уроду !
Ой я не з тим плила сюда,
Щоб намовлять на парубка невзгоду !«

Вода шумить, вода гуде,
І ніженьки по кісточки займає ;
Рибалка встав, рибалка йде,
То спинить ся, то глибшенько пірнає.

Вона ж морга, вона й співа...
Гульк! приснули на синім морі скалки!...
Рибалка хлюп! за ним шубовість вона —
І більш ніхто не бачив вже рибалки.

27. X. 1827.

ІV. ПЕРЕЛИЦЬОВАНІ ОДИ ГОРАЦІЯ.

---

13. ДО ПАРХОМА. I.

(II, 3.)

Пархоме! в щастї не брикай,
В біді притьмом не лїзь до неба,
Людей питай, свій розум май:
Як не мудруй, а вмерти треба!

Чи каратаєш вік в журбі,
Чи то за поставцем горілки
В шинку нарізують тобі
Цимбали, кобзи і сопілки ;

Чи п'яний під тинном хропеш,
Чи до господи лїзеш рачки
І жінку макогоном беш,
Чи сам товчеш ся на-ввулачки ;

Ори і засївай лани,
Коси широкі перелози,
І грошики за бантани
Души: то все одкинеш ноги.

Покинеш все: стїжки й скирти,
Всі ласонці, паслін, цибулю;
Загарба инший все, а ти
З'їси за гірку працю дулю.

Чи сотським батько твій в селї,
Чи сам на панщинї працює:
А смерть зрівняє всіх в землї,
Нї з ким скажена не жартує.

»Чи чїт, чи лишка?» загука;
Ти крикнеш: »чїт!«... »Ба брешеш, сину,«
Озветь-ся паплюга з кутка,
Та й сцупить з печи в домовину.

4. XI. 1827.

14. ДО ПАРХОМА. II.

(I, II.)

Пархоме! не мудруй, ворожки не питай,
Як довгий вік прокаратаєш;
Що виковала вже зозуля, проживай,
А більше — шкода, що й час гаєш!

Хоч ти всіх упирів зберп і знахорів,
Хоч покумай ся ти з відьмами:
Нїхто не скаже нам так, як би ти хотїв,
Що доля завтра зробить з нами.

Чи доведеть-ся ще подушне заплатить?
Чи до снаги вже розплатив ся?

На-щоб, про-щоб тобі над сим чуприну грить!
Дурний, дурний! а в школі вчав ся!

Терпи! за долею, куди похне, хились,
Як хилить ся од вітру гілка;
Чи будеш жив чи вмреш, Пархоме, не журись,
Журись об тім, чи є горілка!

А є, так при на стіл! частуй, та й сам кругляй!
Чи нам, Пархоме, треба скільки?
То вже-ж — чи вкорочать свій вік, то вкорочай
В шинку над бочкою горілки.

От ми базікаем, а час, мов віл з гори,
Чухра: його не налигаеш.

От скільки б випили до сеї ми пори,
Так ти-ж буцім не дочуваєш.

Ну-ж, цуп останню там гривняку з капшука,
Поки стара пере ганчірки,
Бо вже як вернеть-ся, то думка, бач, така,
Що помремо ми без горілки.

5. XI. 1827.

---

15. РОЗКАЯНЄ ОХРІМА.

(I, 34.)

От і допивсь ідохмеливсь,
До віку тямить буду!
Ні в рот не брать ні коштовать
Не хочу аж до суду.

Коли-б вона уся до дна
Цовитїкала в бочках,
То ще б в церквах народ в светках
Стояв би і в сорочках.

Ні, Грицьку, ні! Хочби мені
Повісить ся й на гілці,
Ані під ніс! нехай їй біс
Тій гаспидській горіліці!

Вона мене з сьвіта зжене.
Коли-б той і сказив ся,
Хто божий дар гнать через жар
У винниці навчив ся!

Ох, ох, ох, ох! зубів щось з двох
І ніг не долічу ся,
Живіт на сьміх — з ковальськнй міх,
Здаеть-ся ж і не дму ся!

Самі кишки мов бульбашки
У чауні клекочуть,
А пуп набряк, під пупом так
Мов жаби, знай, скрегочуть.

Ніс як пістряк, і скрізь сшник:
Бач, пика як набрякла!
Одна нога щось шкитильга,
Друга зовсім залякла.

Така нудьга, така туга,
Що чорт зна де і дїть ся.
Оттут пече, тут гаряче,
А все б хотїлось грїть ся.

А їсти щоб, та хоч у лоб!
Крий Боже, як цураюсь!
Все б дудлив, бач; так от, хоч плач,
Щось од води жахаюсь!

Помацай чуб: бач, як оскуб
Дявольська личина!
Тільки то сям стирчить то там
З чуприни волосина.

Та вже-ж чіплявсь, товк і знущавсь
Скажена москалюка;
Коліньми грів, поки не впрів,
А там і взявсь до друка!

Ох, ох! ах, ах! жовч в печінках
Мабуть всю стовк псяюха.
Геть, Грицьку, геть! та лучше смерть
Ніж гаспидська сивуха.

Кахи, кахи! Се за гріхи
Мене пеня спіткала.
Та вже-ж дурів за всіх кнурів,
Все душка прогуляла.

Була, була на пів села
Худобинка і гроші;
Ізслизло се, проциндрив все,
Зостались тільки.. воші!

Пустив діток без сорочок
І жінку без запаски,
А сам в шинку на прилавку
Жду Лейбиної ласки.

А Лейба гершт в боки як хверт,
До Рухлі щось гергоче,
На мене зирк а в жменю пирк!
Невіра ще й регоче.

Забрав волів, овець, корів,
Ще він же і здрочив ся!
Загарбав кіз і збіжа віз —
Бодай їм подавив ся!

Ой так мені, так сатані,
Котюзі по заслужі!
Жлоктав живіт, аж лив ся піт,
Тепер засуха в пузі.

До церкви дзвін, а пан Охрім
Бувало в шинк мандрує;
В церквах »Сьвят, сьвят«, в шинку »Гвалт,
Охрім жидів муштрує. [Гвалт!«

Було в пости іще чорти
Не бють ся на-вкулачки,
А вже Охрім на глум усім
Пяшенький лізе рачки.

Було ніп Петр в Чистий четвер
Іуду величає,
Охрім в корчмі Ганці кум
Весільних затыгає.

А в хату ніп, Охрім захріп,
Запінивсь, мов сказив ся;
Не сповідавсь, не причащавсь
Сім рік і не хрестив ся.

Юпи й дяки в Різдо в сьвятки
З хрестом ідуть, з кропилом;
А вже коли дере козли
Охрім і рне рилом.

На часточки, ва сьвічечки
Шагом не поплатив ся;
А мисочок і граматок
Не чув, як і вродив ся.

Ох, ох, ох, ох! зубів щось з двох
І ніг не долічу ся,
Живіт на сьміх — з ковальськый міх,
Здасть-ся ж і не дму ся!

Ой так мені, так сатані
По ділу ся халяндра!
Нехай хутчій попа мерцій
Покличуть Олексеандра!

Скажу: допивсь ідохмеливсь,
До віку тямить буду!
Ні в рот не брать, ні коштовать
Не хочу аж до суду!

А ти пляшки, Грицько, й чарки
Трощи, що маеш духу!
Тільки — стривай!... з їх позливай
В барильце всю сивуху!

26. II. 1828.

16. ДО ГРИЦЬКА.

(II, 14.)

Ой час би, Грицьку, нам, ой час пошановать ся,
Не все ж нам, братьку, не все парубковать,
Не все з дівчатами гасать і женихать ся,
І тютюнкову день і ніч в шинку круглять.

Бач, пьку зморщками мов лемішем з'орало,
Ось ну, помацай гирю лиш:
Чи бач, який — мов паршами зстругало —
На тім здоровецький пліш?

От старість! Схаменись, а ти собі й байдуже!
Ось-ось скандзюбить в сук, хоч напрямець як стій.
Та вже як яровав, мов огир, наш Андрій,
А й той подав ся дуже.

А там, козаче, зпрк! ні відсіль ні відтіль,
Кирпата свашка — гульк у хату!
Добрий-день, скаже, хліб та сіль,
Здоровенькі були з весільлям, свату!

А там і »Со-духів« весільних як утнуть!
Лежить Грицько, обдув ся як барило.

От і догравсь: сюди-туди верть-круть,
А тут Грицька в супоню і скрутило!

Що? думка може, бач, така,
Щоб од кирпатої грошима одкупить ся?
Тикнуть на часточку попові пятака
Та й дейко до віку з дівчатами казить ся?

Що? може нанечеш гарячих буханців,
Заколенш підвешника та мясом нагодуеш
Калік, сиріток і старців,
Та тим і пельку ти кирпатій зашпунтуеш?

Ні, голубе! Вже не таким тузам
Кабаки кирпа втерла!
Вже Бонапарт як давсь в знаки і Москалям,
Та і тогó на дно до некла вперла!

Воно то нічого гріха таїть, гульвіса
На часточку не ткнув ніколи й двох шагів,
Лунив Німоту й драв, та вже-ж і драв із біса,
Поки не скоштував московських стусанів.

Ну, а Сірко, Богдан, Мазепа і Палій —
Хиба понам, старцям обідів не справляли?
Хиба церкóв, дзвіниць не муровали?
Хиба не ставили хрестів на стовповій?

А дуже-ж тим вони од смерти одкупились?
Любісінько лежать там, де і всім лежать!
Чи сріблом сукні їх, чи дїрками сьвітились:
І дрантя і реброн — все хробаки з'їдять.

А втік, щоб в москалі на сей рік не схопили:
Впровторять, так як раз, в погонці через рік.
Не вмер — болячки задавили.
Та ба, так отже бач утік!

Коли на панциї душа не опрягла ся,
Коли то Господь боронив :
То в животї, гляди, горїлка заняла ся,
Або хто бебехи за жінку одсадив.

Та вже наш дяк чита у книжці не дурницю.
Що доведеть-ся всім по повній випивать :
Із'їв Адам в раю із Евою кислїцю,
А нам прийшлося за їх оскому проганять.

Пиндючить ніс Остапова Горпина
І знай все мацає на шиї свій дукач ;
А тут не зуздрить ся : спїтка лиха година,
Тогдї хоч сядь та й плач !

Тріщать од збіжа в Опанаса
Засїки, клунї і токи ;
Дере на пасїці Панько свій мед на Спаса,
Кацапам оддає на спуск свої ставки —

А все брїдня : покинеш любу жінку,
Чумацьку снасть, волів і кілька пар плугів,
І вірне наймуться і дрібную дитинку,
Покинеш все, кажу, на радість ворогів.

А той, щó знай збирав і товк ся головою,
На тце серце в спрїй землі засне.
От тільки коржиків та колива з сптою
На поминках душа ряди-в-годи лизне.

А там — гляди : по смерти в хату вперли
До жінки з пару москалів ;
Пійшла куйовдить ся. Як не було, все втерли,
А діти миркають без свитки й постолів ;

Канючать хлїба шмат під вікнами з торбами.
О папюга ! Та се ще й так і сяк ;

От лихо: всю твою горілку з бахурами
До каплі випила та й трубить у кулак!

20. II. 1832.

---

17. ДО ТЕРЕШКА.

(II, 9.)

Не все-ж, як з лотоків, із хмар, Теренку, лье,
Не все-ж гільяча гне хуртуна й завирюха;
Тадже-ж і соняшно колись таки стає,
Так що бува байдуже без кожуха.

Не все-ж трапляєть-ся недорід на вгірки,
Не все-ж пирій, кукіль замість пшениці сходить,
І косять жито на грабки;
Бува під инший рік як очерет уродить.

Не все й на панщині, Теренку, товчемось
І дбаєм на панів в жнива і в косовицю;
А часом так таки хоч в празник урвемось
Та деяку й собі придбаємо копицю.

Воно минеть-ся все! козаче, не журись,
Кинь лихом об землю! якого ката слиниш?
Найми псавтир та Богу помолись:
Всі померемо, та й ти-ж, Терешку, згинеш.

Не перший твій та й не останній Влас,
Що в москалях уклали під Французом;
Он не таких стяло — нехай боронить Спас! —
Що й кендюх розлетівсь із едноральським пузом.

А що-ж робити-менш? то, сказано, війна!
От, кують замовлять хто вміє — инше діло!
Того вже не лизне ні сам пан Сатана,
Той на гармати гайда сьміло!

Тай доки-ж каратать, Терешку, вік в журбі?
Що з воза впало, те пропало.
Так на роду написано тобі.
Гай, братику! бодай тебе опановало!

Та ну, не гедзкай ся! виймай лиш ключ мерщій
Та дать калганної скажи твоїй Одарці,
Та люльку ке лишень! ось-ось і Онопрій!
Ей хлопці, випиймо калганної по чарці!

Воно б не вадило сьогодні й підгулять.
Хйба-ж нас Білий цар до себе не голубить?
Звелїв не некрута а козака з нас брать:
Тепер то будемо Ляхів і Турка чубить!

А тут до Репнина прибіг гінець на двір
Та й каже: »поминай тепер Ляхів як звали!
Вже Хведорович наш з їх видавив весь жир,
Вже, каже, й могорич в Варшаві запивали!«

Бач, ярипудова збентежилась Ляхва,
Бач, гирі, бач, чого віскривій заманулось!
А нам і на руку ковінька і лахва!
О, щоб вам, Ляшеньки, легенько там ікнулось!

Та вже й натикали в Варшаві ви добра:
Ям, паль, рівків, тинків, шпичок і частоколу.
А як гукнув Москаль по своєму: гура!
Все к гаспиду пішло, дали ж Ляшкам тут школу!

Отже-ж наш князь Репнин сю чутку як почув,
То з радощів гукнув своїй княгині Варці:
Щоб з мясом борщ! і щоб гарбуз молодший був!
І щоб тернівки всім було по добрій чарці!

Вони ж пішли круглять, а я кажу: піду,
Розбуркаю в журбі Терешка та Одарку,

Та похмелюсь і сам. Так отже на біду
Чи бач, яку внесли маленьку чарку?...

25. II. 1832.

---

18. ДО ЛЮБКИ.

(I, 23.)

На-що ти, Любочко, козацьке серце сушиш?
Чого, як кізонька маненька та в борі,
Що, чи то ніжкою сухенький лист зворушить.
Чи вітерець шепне, чи жовна де кору
На лиці подовбе, чи ящірка зелена
Зашелестить в куці, вона мов тороплена
Дрожить, жахаєть-ся, за матірю втіка:
Чого-ж, як та, і ти жахлива така?
Як зуздрин, то й дрожин, себе й мене лякаєш!
Чи я до тебе — ти як від мари втікаєш!
Та я-ж не вовкулак, та й не медвідь-бортиняк
З Литви: вподобав я не з тим твою уроду,
Щоб долею вертіть твоєю сьак і так
І славу накликають на тебе і невзгоду!
Ой час би дівчині дівочьку думку мать:
Не вік же ягоді на гільці червоніти,
Не вік при матери і дівці дівовать,
Ой час теляточко від матки одлучити.

16. III. 1856.

V. З КРИМСКОЇ ВІЙНИ.

---

19. НА ПОБІДИ РОССІЯН над Турками в 1853. р.

Сидить Абдул, губи надув
І гадку гадає:

Що там мое турецьке
Війско порабляє?

Скільки ж воно в море на дно
Москалів пустило?
Скільки рибят з ручниць, з гармат
Трупом положило?

Ой вже-ж тії турецькії
Війска розчухрали,
Вже-ж над ними й »Со сьвятими«
Дяки одспівали!

Вже й в Пятенбурх гінець Явтух
Чкурнув, що мав сили,
З листом об тім, що Туркам всім
Тинхву в ніс встромили.

Сполать тобі в руській землі,
Андронче козаче!
Ти бусурман змяв на гаман,
Нехай Абдул скаче!

Сполать тобі в руській землі,
Нахименку хватський,
Що попалив і потопив
Байдаки султанські.

Та вже-ж лизнув, та вже й мазнув
Султана по пиці!
Провів шрамки, будуть втямки
На морді синиці.

Так, бач, султан на сей із'ян
Ще й морду пиндючить,
На пан-отця на Воронця
Аркан з шовку сучить.

Сучить аркан дурний султан
Та й скручуй тугенько,
Бо Туркам всім висіть на їм
Прийдеть-ся довгенько.

XII. 1853.

---

20. НА РОЗБИТЄ ТУРКІВ В АЗІЇ.

(письмо до п. і. л—ової.)

Що там у хріна, Панї, сокочеш?
Яких там віршів від мене хочеш?
Співав Тобі я Андронка славу;
Співав козацьку Нахимка справу;
Співав, як Турчин з ним ісчепив ся,
Що й сам не рад був, не одхрестив ся;
Співав я сором в ганьбу султаньску,
Стоптану силу його поганьску:
Так отже Тобі сього ще мало!
Хиба-ж Меджиду ще гірше стало?
»Ой стало гірше від того часу,
Як Турчин з Ляхом удрав до лясу;
Як Бебут дав ся в знаки невірі,
Взяв стан і гармат двадцять чотири.«
Отсе до шмиги, любая Панї,
Так се Бебут їх вихлестав в банї?
Нехай же дурні здорові зносять
Та й ще в Бебута парку попросять.
Поки ж той Турчин з невдячним Ляхом
Чухрають лісом, не битим шляхом,
Я із гармат їх запалю люльку
І заспіваю таку їм думку:
Як до тебе, Меджиде,
Отся звісточка прийде,
Що наш бравий князь Бебут

Дав Абді-паші капут,
То не дмись вже мов той сич,
А в Сірка очей позич
Та прийди і повинися,
Низько в ноги поклони ся,
В церкві Богу помолися,
Та не дуже то й скупися
І на сповідь кинь гривняку,
Щоб Бебут не втер ще маку;
Побожися та й дай заріку,
Що до смерті, що до віку
Не зачепиш більш ніколи
Білого царя Миколи.

12. XII. 1853. _____

21. РАДА СУЛТАНОВИ.

Ой не мандруй, султане,
До Адринополя,
Бо там тебе застане
Лихенькая доля!
Ой не бажай, султане,
Водиці з Мариці,
Бо в животі та стане
Гірша од гірчиці.

Не розвертай, султане,
Хоругви Магмета:
Москаль з древна хоч стягне,
Хоч пробе з мушкета.
Не розвішуй, султане,
Сорочки пророка:
Москаль сцупить, як гляне,
Ох, буде морока!

Ой не схиляйсь, султане,
До Балканів ухом,
Бо з їх віє погане...
Кулевчинським духом.
Нехай твій ніс, султане,
В гори й не сягає,
Бо з гір Дубич як встане,
До смерти злякає.

Не поглядай, султане,
На Чорне море:
В Чорнім морі в тумані
Пливе твоє горе.
Бач, в Синопі, султане,
Клубки диму вють ся,
Огто-ж твої морине
З Нахименком бють ся!

Бач, як море, султане,
Од їх гармат стоне,
Твоє військо кохане
З байдаками тоне.
Ой, не дивись, султане,
За море к Ацхуру:
Там достав вже й доставе
Турчин хлосту в шкуру.

Не послай, султане,
Війска к Арпачаю,
Бо вернеть-ся в Карс пияне
Від русского чаю.
Не накликай, султане,
На Русских Шаміля,
Бо й він либонь не встане
З Даргського похмільля.

Не допоможуть, султане,
Іранці й Ягли-чванці:

Москаль свого дотягне
Не в вечір, так в ранці.
Так спи ж дома, Меджіде,
Ми буркать не будем,
А як Москаль надійде,
Ми тогді й розбудим.

16. XII. 1853. _____

22. ДО ХИМЕРНИХ ПРАНЦІВ.

Чого ви, Пранці, розсвербились?
Який вас гаспид розчесав?
Було ж вже трошки й заструпились,
А тут опять вас гедзь напав!

Ой не своїм ви глуздом, Пранці,
За сю дурницю узялись:
Вас підцьковали Ягли-чванці,
Що вам нераз в знаки дались.

Хиба-ж не з ними в давню сварку
Ви спикварили на пашлику
Орлянську панночку Одарку?
А хто-ж вам раду дав таку?

Вони, вони! Дурні ви, Пранці!
Та що й давницю споминать;
Та ще й неподавно поганці
Дали вам перцю скоштувать!

Чи ще-ж у Трафальгарі трохи
Утерли носа вам вони?
Стягли з вас плюндри і панчохи,
Спалили байдаки й човни.

Та що й казать! А в Абукирі
Хиба не вищипали вам

Чуприну всю вони із гирі?
А хочби й дядько ваш і сам!

Хиба-ж йому ще мало сала
Вони за шкуру залили?
А з Ватерло як дав він драла,
Хиба-ж з-за печи не стягли?

Хиба не вперли на Олену,
Пославши скавучать над ним
Собаку яглицьку скажену,
Поки й не взяв його кисим?

Се Пальмерстін, се він, песяюха,
Він вас підвів під монастир!
Ой втопить же він вас по уха,
Ой вишкварить із вас він жир!

Згадайте жиди Пацялика.
За-що на Греків він озливсь?
За-що він, навіжена пика,
Як репяхом до них вчепивсь?

За те, що в морі грецька сила
Попережала їх човни
І крам свій продавать возила,
Куди возили й свій вони.

От Пальмерстін як гайдамака
Спалив всі грецькі байдаки,
Загарбав гроші їх собака,
Цяцьки і срібні образки.

А щоб не румсали Ахвини
За срібні образки й цяцьки,
Він зліплених прислав їм з глини
Таких, як акурат, божків.

А те Омелькове весілля —
Хиба-ж воно вам не в-тямки?
Хиба-ж вас Пальмерстін з похмільля
Не обертав на всі боки?

Згадайте, як Пилип з столиці
Дав драла, що й очкур згубив,
Ні жупавка ні паляниці
З господи він не захопив!

А щó-ж то у його будинках
Добра й худобоньки було!
В коморах сала, срібла в скринках,
А все-ж то марно так пішло!

А скільки образків версальських,
Малярських кунштів і божків,
Паперів та книжок школярських,
Нив, лук, ягняток і корів!

Все дном у-верх перевернули
Мудрі Роленки та Бланки,
А там у Лондін і шморгнули
Та й гавкають, мов ті Сірки.

От Пальмерстін там їх і водить,
Де треба підцьковать кого:
Тут плюндри Німцеві пошкодить,
Там вирвать литку у того.

Сих цуцків там багатенько,
А з них найскаженійші сі:
Кошутко, Клапка та Маценко
І — сказано — собаки всі.

Одна, знай, гавка на Венгерця,
Другий на Москаля гарчить,
Той на цесарця пінить з серця,
А Пальмерстін цькує й мовчить.

Мовчить, та двох навчить, поганий,
На думці ж оберта своє
І в кузні хворенській кайдани
На мир хрещений він кує.

З чужої слави перелогі
Його хватають за живіт,
Од заздроців трясуть ся ноги,
Пройма його циганський піт.

Від думок тімя все в порплицях,
Запали в лоб як в льох баньки,
Гадюча шкура в жовтяницях,
Стягнуло кендюх і кишки.

Не спить він в день, не спить і ночі:
А щó найгірше дошкуля
Йому і шилом коле очі,
То слава Білого царя.

»Ні, каже, не зможу ніколи
Знести, хоч ти мене заріж,
Важкенької руки Миколи.
Бач: щó підсуне, те і їж!

На-що орудує він, каже,
Всім сьвітом і до всіх добравсь?
Тих маслечком по губках маже,
Другим в-тямки до суду давсь.

На-що в угорську пожогу
Паливодів угамовав,
Цесарцеві послав підмогу,
Гольштинській справі раду дав?

На-що він пишним мосціпанам
На карк шляхетський наступив
І їх сеймове ніє розвалам
В Сибір погрить ся одпустив?

На-що він русалимську справу
І грецький люд в опіку взяв,
І аж у Сир Одарчин к сплаву
Війска з гарматами послав?

Се, бач, в земельку він індічу
На наше безголове пре,
Оттим-то, Пранці, вам я кличу:
Гвалт! Турка Білий цар дере!

Як, бач, без спросу Ягли-чванців
Абдула за чуб він скубе,
Де схопить, бе він бусурманців
І скарб їх до казни гребе.

Ну-ж, Пранці, стягнем, каже, силу,
Ми наші, ви свої човни,
Та пошлемо їх в Дарданилу,
Хай кишкають Москву вони!»

От кишкають вони в Безиці:
»Киш Москалі!» А Москалі
Частують Турчина по пиці
І бють на морі й на землі.

Що за причина? Кажуть Пранці:
Ось попливем лиш під Стамбул!
Ну, сількось! Попливли у ранці,
На зустріч вийшов їм Абдул.

»Здоров, Абдуле! що чувати?
Багацько ж Москалів уклав?»
— »Щоб вас нечиста клала мати!»
Своїм сватам Абдул сказав.

»Підсікли вже мені ви литки,
Є чим катюг вас поминать,
Стягли з мене усе до витки,
Та ще й на глум ну піднимать!

Обіли город, волоцюги,
Шинки й трактири обпили,
І з перепною од натуги
Кишки вам в пельку підпили.« —

»Та ну бо, не жартуй, розкажуй!«
— »Які тут жарти! Хай вам біс!
Та вже собі як не розмажуй,
За вас я дулю взяв під ніс.« —

»А як же се?« — »Оттак по-просту:
Бебут з Андронком на землі,
Нахимко дав на морі хлосту,
Аж в голові гудуть чмелі!« —

»А ти-ж нам що даси за працю?«
— »Три вирви в шю, злі сини,
Та на дорогу глечик смальцю,
Щоб швидче йшли до сатани!« —

»Ні, се, Абдуле, кепська справа, —
Ми сцуним Кандеський острівок.«
— А Пранцям? — В заробітку слава
Та на дорогу батіжок.

Батіг їм знадобить ся й дома
Своїм гульвісам шкуру драть,
Щоб бунтовать зійшла оскома
І Турком Москаля лякать.

— »Меї ж зоставите ви, псяки,
Хоч на тютюн?«... »Та ну, не хнич!
Микола втре тобі кабаки,
А ти поставиш могорич!«

VI. З РОДИННОГО І ПРИВАТНОГО ЖИТЯ.

23. ПІСНІ.

I.

Ой покинув Петро хатку
І жінку небогу,
Помандрував без оглядку
В Шілтаву в дорогу.

Ой вернись назад, Петрусю,
Швиденько верни ся!
Не вернеш ся: утоплю ся,
Тогді — не журн ся!

Помандрував. Вона ж з хати.
Діти захищали.
Ой тепер ви, каже мати,
Спрітками стали.

Полтава, 26. VI. 1851.

II.

Місяць в хмари закотив ся,
Та й стало темненько.
Чого-ж Петро зажурив ся
І болить серденько?

Не ховай ся до півночи,
Місяцю червоний!
Не виплакуй свої очі,
Козаче моторний!

Тече річка все тихенько
І моря шукає;

Ой так і мое серденько
До жінки вздыхає!

Полтава, 30. VI. 1851.

---

24. ПІСНЯ СОНІНОЇ МАМКИ.

Ой час їхать, Марусенько,
Тобі до господи!
Ох болить мое серденько
Від сеї невгоди.

Ой, збирай ся, моя галко,
Ти до чоловіка!
Жаль нам тебе, серце, жалко,
Жаль буде до віка.

Як покину немовлятко,
Що я ж годувала?!
Плаче мати, плаче батько...
Ой бідна ж я стала!

Що-ж робити? Така з неба
Припала нам доля.
Хоч їхать жаль, їхать треба:
На те панська воля!

Ой прощайте ж, добрі люде,
Прощай, моя Соню!
Нехай Господь з вами буде!
Прощай і ти, Фроню!

16. X. 1852.

---

25. НА ЗАКІНЧЕНЄ ЕКЗАМЕНА

ПЕРЕВЕДЕНОГО МНОЮ ВИХОВАНКАМ ПОЛТАВСЬКОГО
»ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХЪ ДЪВЦЬ«.

У Пiлтаві в славнiм мiстi
Будинки бiлiють,
В тих будинках дiвчат з двiстi
Як мак червонiють.

Червонiють тi дiвчатка,
Бубонять губками,
На ослiнцях пташенятка
Прiють за книжками.

З стамбулками в пальченятах
Стих свiй у часловцi
Промовляють небожата,
Аж лящить в головцi.

Хто-ж їм стих оттой довгенький
Так завдав раненько?
Із Харкова дяк старенький
Петро Гулаченко.

Чого-ж взялись так дiвчатка
За той стих в часловцi?
Щоб погладила пань-матка
За-те по головцi.

Хто-ж їх мати? хто родина
Об їх печалить ся?
Їх родина -- Україна,
А мати — цариця.

Гребе квочка на сьмiтьтячку,
Курчаток скликає;
Кличе й ненька сирiточку,
В будинок приймає.

Пестить її й доглядає,
За нею слїдкує,
Розуму й письма навчає,
З'одяга й годує.

Чкурнув почтар до столиці
З лепортом, що сили,
Об тїм, що панночки в книжці
Стїх свїй вже довчили.

Ну, чухрай же й ти, Гулаче,
У Харків, що мога:
Бо там жінка з дїтьми плаче,
Жде тебе небога.

Полтава, 6. II. 1854.

26. МОЇЙ ЛЮБІЙ ДОНЬЦІ ПОЛІНАШЦІ. I.

Коли-б тебе, Полїнашко,
Як я, знали люди,
За тобою, моя пташко,
Лїтали б усюди.

Коли-б тебе, як я, знали
Багаті і бідні,
Вони б тебе покохали,
Як братики рідні.

Коли-б знали хист і сили
Розуму й серденька,
На руках тебе б носили,
Як тато та ненька.

До серденька б пригортали,
Як я пригортаю,
За тобою б пропадали,
Як я пропадаю.

Соловейко в клітці тісній
Пісні виспівує...
А хто-ж тії дивні пісні
На улиці чує?!

23. XII. 1855. _____

27. МОЇЙ ДОНЬЦІ. II.

Віє вітер, несе пташку,
Та не з того краю,
Відкіль мою Полінашку
Що-день виглядаю.

Повій, вітре, та з досьвітку
З другої країни,
Навій мені добру вістку
Об моїй дитині.

Лети, пташко, з-захід сонця,
Защобечи в шибку!
Довго ж ще біля віконця
Ждать дівчину-рибку?

Дмухнув вітер, звилась пташка,
Вістоньку звістує:
Що в Полтаві Полінашка
За татом жалкує.

24. XII. 1855. _____

28. МОЇЙ ДОНЬЦІ. III.

Текла річка невеличка,
Та й понялась морем;
Була радість хоч на старість,
Та й узялась горем.

Нема пташки Полінашки,
Нема й співів рідних;
Полетіла, не схотіла
Тішити нас бідних.

Ой ми, доню, твою долю
Не ганьбим, не гудим:
Будь щаслива, добротлива,
То й ми в добрі будем.

Твої сьміхи — нам утіхи,
Поки тебе стане,
Твоє сонце у віконце
І до нас загляне.

Сьмій ся ж, серце! на тце серце
Сьмій ся і по страві:
Нехай пташку Полінашку
Полюблять в Пiлтаві!

27. XII. 1855.

---

29. ДОНЬКА Й МАТИ.

Сидить батько на лаві,
Насунивсь, сумує;
Дочка-ж його в Пiлтаві
З хлопцями гарцює.

Виліз батько з хатини
Дочку виглядати:
І не чувать дитини —
Що за вража мати!

Вертайсь, дочко, до дому,
Годі гонцювати,
Годі ж сього содому
В людях виробляти!

Чи се-ж таки не диво
Та й не дивовіна,
Щоб по тижню мед, пиво
Смоктала дівчина?!

Ой я б тату, вернулась,
Не пускає мати,
В шість узликів стягнулась,
Хоче танцювати.

Ой я б, тату, не дуже
Тих медів бажала,
Коли ж мати байдуже:
»Пий, дочко!« сказала.

»Та пий,« каже, »поки петь-ся!
Нехай легко там ікнеть-ся
І батькові і дитині
І в господі всій родині!
Хай цибулю батько лупить,
А нам капішук з скрині цупить
Та в Пiлтаву надсилає,
Поки мати тут гуляє.
Скачи ж, дочко! Мати скаче,
Нехай дома батько плаче!«

31. XII. 1855.

VII. ПЕРЕСПІВИ ПСАЛМІВ.

---

30. ПСАЛМА XCI.

Хто в божій помочи надію положив,
Той з Богом на землі як у раю прожив;
Той скаже: Господи! Ти в смутку мій ратунок,
В недолі і в біді заслона і притулок.

Бо з ловчого тенет тебе Він слобонить,
І язики людські об тебе притупить;
Од ворогів тебе плечима Він заслонить,
Обгорне крилами, притулить, оборонить.
І правда божа лук твій буде і сайдак,
І не спітка тебе о півнях переляк,
І гостра дньом стріла до тебе не торкнеть-ся,
Тебе нічна мара і денний біс жажнеть-ся.
Махнеш на лїво, тут серп тисячу пожне;
Махнеш на право, смерть сто сотень підотне.
І все зітре кругом, жалом все злиже й згубить,
А дальше й на ступінь до тебе не підступить.
Ти ж будеш з-поза зьвізд на сьвіт сей поглядать
І кару грішників очима розмірять.
Бо вся моя в тобі надія за терпінья:
Ти в Господі вказав мені мое спасінья.
Ні рана анї зло тебе не досягне,
Бо янгелам звелить Він стерегти тебе:
Підхоплять на руки, піднимуть ся з тобою,
Щоб ти об камінь де не образивсь ногою.
Роздавиш гаспида і василиска ти,
Застогне лев і змії од твоєї пята.
І Господь скаже: Він на мене сподївав ся;
Я слобоню його, зо мїною він спізнав ся.
Попросить він чого, послухаю його,
В пригоді буду з ним; зажурить ся чого,
Я розведу журбу і од печали збавлю,
Прославлю дні його і дні до двїв прибавлю;
І двір його житья я раем обсажу,
І всім мое над ним спасінья покажу.

14. XII. 1858.

31. ПСАЛМА СХХІІІ.

До Тебе, Господи, що́ там живеш на небі,
Звертаю очи я в пригоді і в потребі.

Як наймит з панських рук ратунку й ласки жде,
Або як наймичка прохать до пані йде,
Щоб запобігла їй чим в нуждочці, небозі:
Так ми шукаємо добра й підмоги в Бозі.
Ой, змилуйсь Господи! та змилуй ся ж на нас!
Бо ворог дошкуля до сліз під инший час;
А гірш од всіх чваньки нам донекли ті пишні,
Що трублять: сьвіт для їх, а ми б то в сьвіті
18. XI. 1857. [лишні!

32. ПСАЛМА СХХХІІІ.

Нема вже красчої людської в сьвіті долі,
Як вкупці братіки живуть по божій волі.
Так мпро дороге лиснить на голові,
По Аароновій стїкає бороді
І капа на його одежу саетову;
Так аермонська, сказать приміром к слову,
Роса пада в горах сіонських з мокрих хмар;
Так і на їх росить із неба божий дар,
А з ним щасливеє життя й благословення,
І буде вік в чести їх у людей іменьня.
7. XII. 1857.

33. ПСАЛМА СХХХІХ.

Чи ще ж Ти, Господи, мене не розпізнав?
Чи ще не вивідав, чим був я і чим став?
Чи є ж що із мого життя Тобі незвісне,
Яке воно там є, широкее чи тісне?
Чи наміркуюсь встать чи сісти чи лягти,
Вже Ти й попередив, вже й думку знаєш Ти.
Ти стежки й манівці мої сходитв заранья:
Де навпростець іти а де звернуть з провальля;
І що-ж, знайшов же Ти хоч в одному слівці

Облуду на моїм правдивім язиці?

І щó теперечки трапляєть-ся зо мною

І щó трапляло ся ще дїтською порою,

Перед Тобою все як в зеркалі стоїть;

Де стану, на менї рука Твоя лежить.

Ти ж сотворив мене, так і орудуй мною!

Куди звелиш іти, пійду я за Тобою.

Твій розум до мого — щó небо без границь,

Мій — порох перед ним і пада з ляку ниць.

Куди від духа я Твого і де сховаюсь?

Де від лица Твого втечу я і притаюсь?

Чи в небо полину, то й Ти-ж на небіси;

Чи в пекло ссуну ся, то й в пеклі Ти еси.

Позичу крила я у ранньої зірницї,

Край моря полечу, де й не літали птиці:

І там поспієш Ти рукою захопить,

Другою в глибинї мене морській спинить.

І думаю собі: от, може тьма закрие;

Коли ж дивлюсь, аж тьма мов ясний день сьвітліє.

Бо у Тебе нема ні мгли ні темноти,

І ніч Твоя як день, так сяє як і Ти.

. . . . .

І із людей ніхто із роду не пізна,

Де сьвіт заходить Твій і де почнеть-ся тьма.

Бо перш ніж понесла мене в утробі мати

І перш ніж почала в пелюшках сповивати,

Ти в ній сповив мене, Ти мною завладав

І з чрева матери на сьвіт мене позвав.

Так дякувать Тобі за се дивенне дїло,

Що встроїв хитро так мою Ти душу й тіло!

І кісточка моя не втаїлась в Тебе,

Щó нищечком создав Ти, Боже, від мене,

Ні жилочка ні хрящ самих дрібненьких дїток,

Що десь в бескидах Ти зіткав, мов ткач той з ниток.

Ти бачиш все, чого ще я й не починав
А ще зроблю, і все Ти в книжці записав;
І поряд, день у день, усі мої учинки,
Як траплять ся, так в ній стоять до одробинки.
Оттим то, Господи, мені ті й любязні,
Що роблять Твій закон, вподобались Тобі.
Бо міру ласк Твоїх до нас той тільки змірить,
Хто по зернї пісок морський злічить і звірить.
Засну, Ти сторожем біля мене, не спиш;
Прочумаюсь, зирк: впять біля мене стоїш.
Ой час би, Господи, з лукавством поквитать ся!
А доки-ж людям злим над добрими згнущать ся?
Геть, пявки, від мене, що кров людську ссетé
І в гордості хулу на Бога несетé!
Возненавиділи вони Тебе, мій Боже,
Возненавиджу й я їх, скільки серце зможе.
На їх я глядячи, мов ярий віск розтав,
Бо ворогів Твоїх так взяв би й розідрав.
Слідкуй за мною скрізь Ти, Господи мій милий:
Чи де уста мої неправду говорили?
Підслухай Ти мої і серце і язик,
Глянь на стежки мої: чи злий я чоловік?
Чи скривдив я кого? чи не поміг, де треба?
Так наведи ж мене на стежечку до неба!

28. XI. 1857.

34. ПСАЛМА CXL.

О вирви, Господи, мене з рук чоловіка,
Що шарпає мене, мов голуба шудльїка!
І од лукавого мене Ти слобони,
Бо в серці щось лихе задумують вони
І гострять на мене свої мов стріли зуби,
Шукають, де стуцлю, вони моєї згуби.
Язык їх патока, а думка не така;

Отрута люта, люгійш од мишака.
О, визволи мене од хитрих ворогів,
Що підо мною день і ніч копають рів!
Бач, притрусили як тенета квіточками;
Бач, як під моїми стерчить канкан ногами
Бач, як мов пліточкам припаду на гачках
Розставили вони скрізь на моїх стежках!
От в смутку я й кажу: Ти, Господь мій, надія,
Ратуй, бо до землі моя прилякла шия!
Ти ж боронив мене, за мене скрізь знайшовсь,
Як з ворогами я за честь Твою боровсь.
Не попусти й тепер мене Ти в вражі руки,
Бо так роз'юшились, що наберусь я муки!
А що ті брехуни на мене там несуть,
На їх-же голови ті кривди і спадуть:
Із неба вугільля спаде і злих попажить,
І янгол кари труп їх в преісподню звалить.
Ні, ні! не пановать на сьвітї брехунам!
Не здобровать і злим, що допікають нам!
Хоч присягнуть, їм суд у Господа не довгий:
Всяк одбере своє, з'обідчик-пан і вбогий;
Прославить же Тебе правдивий чоловік,
І пред лицем Твоїм в раю жить буде вік.

7. XII. 1856.

VIII. РІЖНІ ПОЕЗІЇ З ОСТАТНИХ ЛІТ.

---

35. МАТЕРІ ВДОВІ.

(НА СМЕРТЬ П. А. КУПЧИНОВА.)

Не виглядай, матусенька,
В віконечко в поле;
Не клич дармо татусенька:
Не вернеш ніколи!

Вибравсь татусь, вибравсь рідний
В далеку дорогу,
Та й наказав тобі бідній
Помолитись Богу.

Пішов татусь в той край гожий,
Де місяць і сонце
З сьвітлиць божих на сьвіт божий
Дивлять ся в віконце.

20. IX. 1855.

---

36. П І С Н Я.

Ой не вода клубком крутить
В криниці й шумує,
То вдівонька сльози губить
І гірко жалкує.

Ой дарма тій воді лить ся
З повної криниці,
Як нікому в ній напить ся
Сьвіжої водиці.

На-що й слізки вдові лити,
Коли той вже в небі,
Що вмів сльози осушити
В невгоді й потребі!

Ой не горлиця ж на дубі
В діброві воркує,
То вдова по мужі любім
Стогне і горює.

Не воркуй же ти, горленько,
Так смутно на гільці!
Не почує твій друженько,
Захоплений в сільці.

Плакала й ти, Варю, в волю,
Мертвим сліз не треба;
Тепер дбай на дїтську долю,
А долі жди з неба!

28. XII. 1857.

37. УПАДОК ВІКА.

ПЕЧАЛЬНО Я ГЛЯЖУ НА НАШЕ ПОКОЛІНЬЕ.

Гермонтовъ.

Як подивлюсь на хист теперішніх людей,
На витребеньки їх та щó з ними морюки:
То дале-бі дручок оттак би і вхопив,
Та й ну їх лупцювать, замірків, на всі боки!

Яка пожива з їх? Як з цапа молока!
Учора — байдики, сьогодні — перелогн;
Косить — живіт болить, жать — спека, бач, така,
До церкви — ніс набряк, попухли литки й ноги.

І кат їх батька зна, над чим таким важким
Дихтовні животи вони понадривали.
Сказать би, не в примір, приміром би таким,
Що над горілкою, — так ні, не коштували!

Та й де їм, вишкваркам, горілку ту круглять,
Як їх батьки колись та їх діди кругляли!
Не всиють квартою в ротах пополоскать —
Вже й по індичому в шинку загерґотали.

З похмільля нудять ся, їдять за горобця,
Об Семені дріжать, об Петрі з-ранку мліють;
А схопить трястя — гвалт! покличте пан-отця!
Хай сновіда!... притьмом конають і дубіють.

Та й без пропасти не скілько з їх добра,
І красчих, не в примір, кладуть у домовині:

Худобоньки дасть-Біг, ні хати ні двора,
В великдень — без штанів, в різдво — в старій
[свитині.]

Та й ще яка на їх одежина стирчить!
Як зьвізди на небі, на латці латка сьєє;
Сорочка — решето, очкур пірнув в живіт,
Манаться з-під матні мов злодій виглядає.

І щó за пляшкою придбали їх батьки,
Вони по-твѣрезу протринькали і на-тще;
Не з'їли, не спили, та все небораки,
На хмари дивлячись, здихають важче й важче.

Ледачий з їх москаль та й миршавий козак:
Чи трапить ся стрілять — пшик порох на па-
[новці!]

Уже й злякали ся: беркиць, об землю бряк!
Хто в Бога вірує, кричать, ратуйте хлопці!

І все обридло їм, і все їм не в корість:
Тут те вередить їм, а там другé завадить;
Полизкають борщу, ковтнуть галушок з шість —
Уже й кородять ся, що й бабка не порадить.

І марно як жилі, так марно і помруть,
Як ті на яблуні червиві скороспілки,
Щó рано відцвілі та рано й опадуть,
Ніхто по їх душі та й не лизне горілки.

І років через сто на цвинтар прийде внук,
Де грішні кости їх в одну копицю снерли,
Поверне череп їх, та в лоб ногою стук
Та й скаже: Як жилі, так дурнями і вмерли!

38. КАТЕРИНІ ГРИГОРІВНІЙ ІВАНЧИНІЙ-ПИСАРЕВІЙ.

Ой не дарма, Катре ненько,
Тужиш по родині!
Чи є ж де жить так гарненько,
Як в тій Україні?

От, сто літ чи й більш на нивах
В ній Москаль товчить-ся,
А збіже в ній що-рік в жнива
Так рясне, аж гнеть-ся.

Не їсть наша земля-мати
Ні гною ні калу;
Поскребемо, аби знати,
Та й сієм по ралу.

Червоніють в нас в затиші
Яблучко і грушка,
А дівчата червоніші:
Що дівка, то душка.

І сонечко веселійше
У нас в ранці сходить,
І в вечері любязнійше
За гори заходить.

І все у нас в Україні
Не те, що кацапство:
Красчі й квітки на долині,
Красче й співа птаство.

Інший звичай, інша мова,
Ратунок в пригоді,
Сороміцького ж ти й слова
Не схопиш в народі.

Нема збитків в нас гарячих,
Є тепле серденько,
Ми й без борід тих козлячих
Любимось вірненько.

Та й люблять ся у нас щирше,
І менш в нас корісти,
І без грошей — життя ширше,
Тільки було б з'їсти.

А Москалям тільки б гроші:
Нема, так підцуплять;
Ну, вдались собі хороші!
А брешуть, де ступлять!

Та й ти ж, Катре любя, вчинна,
Була б же так мила,
Як-би тебе Україна
На сьвіт не зродила?

Ні, не дарма серцю туга
Та любя родина.
Чи є ж в сьвітї мати друга,
Як та Україна?

31. VII. 1857.

39. КОЗАЦЬКА МАТИ.

(до п. о. куліша.)

Та й хватська ж то колись була
Козацькая мати!
Еге, була та поплила:
Її не вертати!

Не слинь, Паньку, і не журись,
Бо й сліз пожальсь Боже;
Найми псавтир та помолись,
Журба не поможе.

Ткни понові коповика
На »Со духи« в церкві,
Нехай лежать там мовчака
В сирій землі мертві!

Та й ти з попом хоч у кулак
Прохлинай »партёсне«.
А щó-ж робить, що сталось так?!...
Царство їй небесне!

П Р И П И С К И.

---

1. **Пан та собака.** Гадку до сеї поезії взяв Артемовський у польського поета Ігн. Красіцького, і помістив з него в надписі отсей верш: Pies szczekał na złodzieja, całą noc się trudził. В доли собаки Рябка зобразив долю українських хлопів-кріпаків супротив самоволі панів. Інші освічені люде того часу не виділи ще в панщині ніякого лиха.

дейко = чим скорше, ну-ж. — клуня = стодола.
колошкав = будив, непокоїв. — ожеред = стирта, оборіг. — верзе притьмом = плете зараз, нараз. — остив = падоїв.

2. **Супліка.** Пусти нас до хати = прийми вірші »Пан та собака« до »Українського Вѣстника«, місячної часописи в Харкові, в котрій Квітка був оден з трійох редакторів. -- родимець = дідько. — кульші = бедра.

До сих віршів додав поет отсю приписку:

П И С У Л Ь К А Д О Т И Х,
щó читати-муть казку »Пан та собака« і Супліку
до Грицька Основяненка.

Люде добрі та й ви, панове громадо! Уже, коли будете читати отсю казку та приказку, то будьте ласкаві, як тільки де трапиться вам на дорозі наткнуть на е, то вимовляйте його так, як буцім-то там надруковано э: бо у нас, бачите, воно з діда-прадіда завсїгди так вимовлялось і вимовляється, хоч нехай там кацапня як хоче собі його по своєму вивертає. От хйба тільки після голосних яких слів, на приклад як трапляється часом після а, е, і, и, у, я, о, може ще деяких, та з початку вимовляється якесьенько мов московське ъ, котре у нас, як сьвіт сьвітом, і говорить ся і в церквах читається і співається, ні дять ні втять, як московське и. — Воно то у мене думка була така, щоб замість

е скрізь надрюковати з; та пішов до голови по розум, трохи поміркувавсь та й побачив, що крий Боже, як було б важко поверху читати, од того, бачите, що наші очі ще не зовсім покумалсь з отим ярепудовим перевертнем з.

Вопо-то мені, я-ж кажу, про своїх байдижкє. Уже-то нашого брата з Гетьманщини, як кажуть, не вчи, як що до ладу читати й розмірковати; так отже пеня та й годі з тими Москалями. Вони, хочби тобі й що, по свосму перековерсають і перехрестять, а мій Рябко, я-ж кажу, више од їх добру повину. Уже, що я знаю, у його, сордеги, не зостанеться цілого ні одного реберця! Сказано — Москаль! Він без »воть-сь«, без »да-сь« і не ступить. Язык тобі — мов в постолах; який його одмінок і второнає, що він верзе? Оттак вони й книжки дрюкують. Уже нема його нічого й красчого, як (царство йому небесне!) Еней в нашій козацькій одежні: еге, та ба! Адже-ж Москаль, бач, порався добре і коло його, одягнув і його по московській: поверх питанів сорочка, мотузком на кульнях підперезана; так і перехиляється з боку на бік, мов голована качка. Або (нехай легенько ікнеться!) хоч-би й наш К. III. з його козаком віриномазом [дуже педоладна опера квязя Шаховского: Козакъ Стихотворецъ; о ній згадує Котляревский в »Наталці Полтавці« II, 7]. Е, як-би тільки Бога не побояв ся, то дале-бі таке б сказав, що й... та прикушу язык, щоб, мовляв дядько Брилов, не роздражкнати. Та й те ще на думці: Москаля не зачепи — лихо, а зачепиш — то і десять. Я, бач, грінний подумав собі: що хто чого не тямить, то нехай і не тика туди носа; нехай, як то кажуть, вибачайте, з голомозою головою в чад та в дим не лізе.

Писав би й більше, як вимовляти по наському азбуку, та так зробилось отгугт тісно, як в шинку, що й поворушитись нігде.

3. Союпій та Хивря. Гадка до сеї казки взята з Краєїцкого. Солопій = роззява. — доля = частка, пайка, уділ. — кізик = лайно, гній.

4. Тюхтій та Чванько. Сю поезійку написав поет, будучи хорям; се він і висказав в французьких вершах, які помістив на переді. — перековерсають = перекрутують. — паялозить = намаже, напачкає. — пацюк = шур.

5. Приказки. Ті приказки переложені з польского, з Краєїцкого.

6. Батько та син. Гаспидський = гадючий, чортівський.

7. Дві пташки. Сей вірш тут в перший раз поданий в друку цілий. Байка взята з Красіцького. — пожарня = діл, частка, льокаль.

8. Пліточка. Пнший заголовок сеї байки есть »Рибка«. Тема сі взята також з Красіцького. — вовтузиться = сїпає ся, дригає, тріпоче ся. — кушір = жабурник.

9. і 10. Авторство сих байок не цілком певне.

11. Твердовський. Се вільний переклад з Міцкевича, але розтягнений з 31 строф на 52. Твердовський був після народного переказу польского пляхтич з-під Кракова, що записав ся чортови а жив в 16. віці. — приснув = пливнув, скочив. — рулька = чіп, рурка. — басує = гальопує. — одмінок = відміна, помана. — скопилв = скривив, спуств. — прогонич = протичка до замиканя віконниці.

13. До Пархома. I. Баштан = огород засаджений кавунами, динями, огірками.

14. До Пархома. II. Снага = сила, змога. — напцгати = спутати. — ганчірка = лах.

15. Рознаяне Охріма. Чаун = желізний горнець. — пістряк = чирак, болячка. — заклєкла = здеревіла. — прилавок = прилавка (лавка коло печі). — в боки як хвєрт = взявши ся під боки, сперши руки на боках, так що виглядає як буква Ф. — пузо = черево. — халяндра = страх.

16. До Грицька. Скандзюбити = скорчити. — хоч навпрямєць як стій = хочби ти як стояв просто. — кирпата свашка, кирпата, кирпа = смерть. — Сірко = запорожский кошовий, що зворушив всіх Січовиків против Виговского і окликнув гетьманом Юрія Хмельницького (року 1659.). — стовпова (дорога) = дорога визначена стовпами, головна, військова дорога. — роброн = дорога матерія. — впрвоторять = потаскають. — погонка = нагінка. — ппндючить ніс = дре, задирає ніс. — куйовдити ся = порати ся. — мпркати = мурмотати жебраючи. — канючать = вижебрують.

17. До Терешка. Хуртуна = хуртовина, буря. — ке = дай. — Цар... звелів не некрута а козака з нас брать = В часі польского повстаня з 1831. р. після маніфесту царя утворювались козацкі полки. Українці тішили ся, що буде знов окреме українське військо, і виставили в полтавській і чернігівській губерніях 8 полків по 1000 людей; але зараз по повстаню розпущено їх домів. — Рєпнин = тогдішний генерал-губернатор України, князь, щирий приятель.

народу і пізнійший прихильник Шевченка. — Хведорович пап = гр. Іван Федорович Паскевич, Полтавесь родом, здобув Варшаву 7. вересня 1831. р. і тим зробив кінець польському повстанню. — ярипудовий = сретницький, дідичий. — збентежилась = збунтувала ся. — віскривий = сопливий, носатий. — ковінька = гачок. — лахва = добра нагода.

19. На побіди Россіян. Абдул Меджид = султан турецький в рр. 1839—1861. — сполать (грец.) = на многі літа, здоров був. — Андронче = генерал Андроніков побив Турків в Азії 14. падолиста 1853. — Нахменку = віцеадмірал Нахимов побив Турків 18. падолиста 1853. під Синопою. — із'ян (росс.) = ганч, шкода, втрата. — Воронця = ки. Воронцова, головного начальника російських військ в війні против Черкесів на Кавказі.

20. На розбиті Турків. Сі верші написав Артемовський в листі до пані П. І. Л-вої (може Лонгінової, жони штатського секретаря), відповідаючи на єї записку з першою звісткою о розбитю генералом Бебутовом 19. падолиста 1853. в Азії 36-тисячного турецького корпусу під начальством Абді-паші. Пані Л-ва жадала від него конче українських віршів на відповідь. — Турчин з Ляхом = в корпусі Абді-паші служило багато польських охотників.

21. Рада султанови. Сі верші написані на звістку, що султан хоче перенести свій двір та й хоругви і сорочку Магомета до Адріанополя. — Мариці = Марица ріка під Адріанополем. — Кулевчиньським духом = в селі Кулевчі побив російський генерал Дибич Турків 1829. р. — Карс = місто в Арменії, тогди турецьке а сильно укріплене. — Даргеського = Дарго в кавказких горах було гіздо начальника Черкесів Шамиля, Россіяне взяли єго і зруйнували в р. 1845.

22. До химерних Пранців. Пранцями називають Французів Калмики в Россії. (Артем.) — Ягли-чванці = Авличанці, Англійці. — Одарку = Йоанна д'Арк, орлеанська дівича. — у Трахвалгарі = в морській бпті під Трафальгаром (в Гіспанії, р. 1805.) знищили Англійці цілу безмірними коштами зладжену флоту французску, назначену Наполеоном І. на здобуте Англії. — в Абукирі = там Англійці 1798. р. забрали флоту французску, що перевезла французске військо під Наполеоном до Єгипта. — собаку яглицьку = Гудсона Лью, твердого і прикрого губернатора острова єв. Єлени. — кнєпм = зарізанє, смерть, судьба (тагарське слово).

Пальмерстон = англійський міністер, межн иншим в рр. 1846.—1851. і 1853.—1856. — Пацяпика = Англійські піддані домагали ся від Греції відшкодованя за дізнані в тамошних розрухах страти, особливо жид Паціфіко около 600.000 К за шкоди в часі розрухів черни в р. 1847., а коли грецке міністерство відмовило, англійска фльота забрала 200 грецких кораблів і не випустила їх, доки жаданя, які впрочім знижено, не були сповнені. — зліплених з глини божків = Англійці забрала з Атен до Лондону дорогі мarmorові статуи і бюсти, а замість них прислала Грекам гішові зивмки з них. (Арт.) — Омелькове весільля = Французский король Людвик Филип (1830.—1848.) хотів свого сина, князя Омальского, оженити з гіспанською королевою Ізабелею, щоби для своєї родини придбати право до гіспанського трону; але міністерство Пальмерстона не допустило до того (1846. р.). Ті і дальші заходи Людвика Филипа роз'єднали его з Англією. — Мудрі Роленки та Бланки = Ледрі Рольєн і Люї Блян, французські демократи-соціалісти, були по вибуху революції 1848-ого року членами правительства, відтак муіли опустити Францію і схоронили ся, як і революціоністи инших країв (пр. Контут і Клянка з Угорщини, Машіні [Маденко] з Італії), по упадку революції до Англії.

в кузні хворенській = в форрін оффіс (Foreign office), міністерстві справ заграничних в Англії. — жовтяниця = жовтільвиця, жовтачка. — гольштинській справі = Княжества Шлезвіг і Гольштайн пробовали в 1848. р. відорвати ся від Данії і злучити ся з иншими Німцями, але Росія (і Англія) станула против їх змаганя, і они муіли, помимо початкової помочи Німеччини і Прус, вквіци піддати ся Данії. — Русалимська справа = спір межн Греками (православними) і Латинвиками (католиками) о посідає сьвятих місць в Єрусалимі; Росія вступала ся за Греками. — Сир Одарчии = ріка Сир-Даря в Туркеставі. — земелька індича = Індія, звідти і назва індик. — кишкати = полохати, відганяти (клячучи: киш! киш!). — Безика = пристань на полудни коло Дарданелів.

Кандський острівок = Кандія, Крета. — не хнич = не шльохай.

23. Пісні. Обі пісні суть частивами римованих листів до Андрія Вагнера. Перший лист зачинає ся словами: »Ой мені тяжко, ой мені нудно!« а кінчить ся французскою допискою; другий лист зачинає ся словами: »А що-ж отсе, Ан-

дрію?» і кіпчить ся сею піснюю. — Петро = сам поет Петро Артемовський.

25. **На закінчене екзамена.** Артемовський переводив іспити в полтавекім Інституті «благороднихъ дѣвиць» яко институтекій інспектор. — стамбулка = указка, сказівка. — стих = задана робота (лекція).

26. **Моїй любій доньці. I.** Полїнашка — Аполїнарін.

28. **Моїй доньці. III.** Під сю поезію, чи властиве під перші дві строфи єї, професор харківського університета Станіславекій підложив поти.

29. **Донька й мати.** В шість узликів = шнуровици з шістьма узликами.

30. **Псалма ХСІ.** Сей вірш ще нігде не друкований. — гаєпад = гадина. — василіск = рід ящірки, казочна гадина дуже ядовита.

32. **Псалма СXXXIII.** Састовий = з дуже тонкого сукна, атласовий. — асрмоньская роса = роса з гір Гермона в Сирії, на всхід від жерел ріки Йордану, де в глибоких дебрах держить ся сніг також в літі.

33. **Псалма СXXXIX.** Сей переклад псалма пелав автор А. Метлинському в день его імянин з такою приміткою:

Ой пельку хіба єш тобі чи не запахаю:

Здоров був! з празником тебе поздоровляю.

34. **Псалма СХІ.** Сей вірш ще нігде не друкований. — капкан (рос.) = самолівка, лапка, паєтка.

36. **Пісня.** Сей вірш ще нігде не друкований.

37. **Упадок віка.** Об Семенї = І. (ст. ст.) вересня. — об Петрі = 29. (ст. ст.) червня. — кородить ся = короблять ся, кривлять ся.

39. **Козацька мати.** Партесне = спів з нот (парте и = партитура). — Сею поезію мав Артемовський написати в остатних роках житя. Він каже в ній, що козаччина була краса річ, але єї часи вже минули.

Окрім сих 39 поезій знані ще 1 прозовий куєчик (Писулька до Новграпа) і 25 віршованих. Се ж твори або недокінчені (Справжня добрість) або непевного походження (Хороний чоловіга, Цокотусї, Моя доля) або без літературної вартости, складані лише для забавки, по-найбільше ритмічні або римовані лвети або записки, нераз з прозовою допсекою в російскій або французскій мові. Они писані в жартобливім тоні а відносять ся до приватного житя і справ поета, між иншим до ордеру, котрий по петернеливім ожидаю вкінци надійшов.

Додатково подаю 40 красних вершів із »Справжньої доброти«, Псеульку до Йовграпа, вірш »Моя доля« і — для прикладу чотири більше характеристичні віршотвори.

1) Справжня Добрість.

Се перша українська поезія Артемовського, зачата в р. 1817., але она, як сам поет, переписавши її в р. 1836., зазначив в французській примітці, не була ніколи продовжена ані докінчена. Она обіймає 215 вершів, з них лише 28 було друкованих.

Хто Добрість, Грицьку, нам намальовав плаксиву,
Понуру, мов чернець турецький, і сопливу,
Той дале-бі, що москаля підвіз;
Той Добрости не зна, не бачив і не чує,
Не пензлем той її, але квачем малює,
Той Добрість обікрав. Не любить Добрість сліз;
Вона на всіх глядить так гарно й веселенько,
Як дівка, од свого ідучи пан-отця

До церкви до вінця,

Глядить на парубка, мов ясочка, пильненько.
Не квасить Добрість губ, бо із її очей

Палає ласка до людей:

Вона регоче там, де і другі регочуть,
Сокоче, без брехні, де і другі сокочуть,
І не цурасть-ся гульні і вечерниць,
Чорнявеньких дівчат і круглих молодичь.

Вона й до милого пригорнеть-ся по-волі,
Та ба! та не дає рукам свавільним волі.

Вона й горілочки ряди-в-годи хлисне,
Та носом, мов свиня, по улиці не рпе,
По сороміцькому не кобенить, не впе,
Під лавкою в шинку, мов цуцик, не засне.

Вона, де треба, пожартує,

Та з глуздом жартує всі і з розумом міркує.

Вона не виверта із-під лоба білків,
Мов цап, задушений в кошарі од вовків,
Не стогне, не сопе і нігтів не кусає,

То з тим то з сим таки помовить, погадає.

Як патока, так річ у неї на губах,

І сьміх її цвіте, мов мак той на грядках.

Для неї все одно, що в згоді, що в пригоді:

Бог, каже, красче зна од мене, поки годі.

Хоч кіл на голові, як кажуть, їй теши,

Хоч ти візьми її печи, або дунни:
Не зна вона, що ті людські переполохи,
І не злякасть-ся ні од чого ні трохи.

По сьому-ж, Грицьку, тут і Добрість пізнають:
Клеймо їй — канчуки, іменьня їй — терпіння;
Хто їх не коштував, нехай не жде спасіння,
Того нехай поміж святими не кладуть!...

17. IX. 1817.

2) Писулька до того.

котрий що божого місяця Українського Гінця
(Українській Вѣстникъ) по всіх уєодах розелас.

Йовграпе!

Важав еси казки? На, от' тобі »Солопій та Хивря«. Не здивуй сам, та нехай вибачить і громада, коли казка не до шмиги і не вподобасть-ся. Сам бачив еси, а деяким і не повилазипл, що я закляк та захирів так, що й голови не підведу, та ще може доведеть-ся вистояти добрий калантур у домовині (от як шногді траплясть-ся з старшиною чотирнадцятого класа у нас на стапціях!). А вже сам здоров, Йовграпе, знаси, що лежачи в Юрусалім заїдеш: лежачи, я-ж кажу, яка вже там у хріна робота? Воно, Йовграпе, лежачи добре тільки панам: їм скрізь спірно йде робота; бо, хоч і лежні часом нападуть, то вони все таки дарма години не знають. Гукнуть: »давай!« — і дають! а коли нема, то бють! Кого? Отсе кого! уже-ж не себе по кендюсі... Ну, а коли битьтя обрідне? — Так що-ж? то карти мнуть, та усе-ж таки не гуляють! Та ще й пани, Йовграпе, не всі такі робочі та трудящі; бо инший, сором і сказати, паном уродивсь, паном охрестивсь, паном зріс і звіковав, а дале-бі і клезнуть мужика не вмис!... отака чудасія! Такпий у нас, Йовграпе, і під Харковом недалечко: ось хочби й... хиба нищечком скажу!... Ба ні, не хочу, не хочу, дале-бі не скажу: гріх! И у його хлїб-сіль їв, а теперчки б оскаржив його перед громадою, що він в картах нічогісїнько не шупить і мужиків чубить не вмис! Та й з нас, Йовграпе, з тобою не яка робота. Ще-ж то тобі, мовляв, і сьак і так, бо тобі шногді де-що і через дзвінку перемете, а я такпий собі пришелеповатпий удав ся, що й сїєї дурниці не тее... як його... не втну! Воно то я трохи і в картах слезезую; бо

таки з першого погляду як тільки побачу, що з одним оком, то таки зараз і вгадаю, що то мабуть що-найстарший дурень. Я так, часом, Йовграпе, і людей розмірковую: як тільки уздрю кого, що свої притаманні родимі ще не повилазили, а вже дивить ся в одно чуже кождому під ніс, мов його не добачає, то я таки дале-бі що вгадаю, що то мабуть що-найперший дурбас...

Ой, щось я дуже голосно, Йовграпе, брязнув! Коли-б лишень ножиці на столі не обізвались! Та вже-ж, матері їх ковiнька! чи будуть бити, то нехай бють! Уже мене і не такі обили, та й ті не багачко скуралі; уже, я-ж кажу, мені гірше не буде, я вже й так що добру повну. Ог лежу та стогну та ялзююсь із знахорями, мов кіт з оселедцем. Іще раз тобі, Йовграпе, кажу, що лежачи не яка робота. Ось »Пана та Собаку« й сидячи нашпав, та й то деяким панам може так догодив, як Рябко своєму. Що-ж мати-мені, Йовграпе, чинити? Дурням, як кажуть, сам Бог не вгодить. Та вже то воно гріх казати, бо мого Рябка у самому Пятенбурці та й скрізь у Московщині гладили не супротив шерсти і таки трахтовали неначе кого й доброго; так отже, бач, все таки у деяких підпанків шапки на лшениках загорілись! А я тут і не тільки що... ві про-що... або що!... Та бодай вони так хотіли на сьвітї жити, як мене кортіло з ними гризтись... от-що! Цур їм! пек їм! осина їм, марина! То доброго, мовляв, подай і покартай, то він тобі ще й подякує; а ледачому що? ти йому образи, а він тобі лубя! Ти його в плуг, а він собі в луг! Нехай вони тямлять ся, Йовграпе! Ледачого, мовляв наш Онопрій, ве зачіпай і рук не каляй. Горбатого, сказано, хпба могла справить. Не поможке, я-ж кажу, бабі кадило, коли вже бабу сказило. Оттак то, Йовграпе козаче! Лихо й з правдою, лихо й з брехнею! За правду бють, за брехню віри не дають: оттака ловися, що чоловік тобі і з глуздом не збереть-ся, як на сьвітї й обертає ся.

Що-ж робити? мовчати? Тадже-ж і мовчу, коли-б уже їм заціпило! Я-ж то й кажу, Йовграпе, що нема його на сьвітї як з своєю рівнею, з мужиком: чи то полаятись, чи то поскубтись, чи то побитись, чи й помиритись, то все воно таки, сказано, свій брат. Я-ж то од того отсе і на Солопія цапав ся. Адже-ж панів нема Солопіїв? Як твоя на се думка, Йовграпе? Ти письменніший від мене; ти багачко де-чого в книжках роздобав; ти вже таки бував в бувальцях; бував, як кажуть, на коні і під конем; скажи ж, будь ласкав,

приятелю, чи нема на лихо часом сього менши між папани,
щоб мені, хай Бог боронить, не взяти иногді і гріха на душу.
А то як що, то опанус мене лиха та нещаслива година. Бог
його съвягий зна: може, не тут спомінаючи, і між папани
вирветь-ся не один Солопята, бо вже у мене щось не дурно
свербить на голові чуприна!... Ей, та будуть же дунити, ска-
жені! — Та вже-ж, сількось, нехай бють, уже з мене, Пов-
грапе, не багачко олії вибють. Аби лишень мені, Господи,
з кирпатою пораховатись, а кирпата не за горами; а там
сховають в домовину та й покажу їм з-за пазухи отгаку
здоровешьку дулю!... Ну, Повграпе! нічого довго роздоба-
рйовать: бери казку. Що буде, то й буде, а буде те, що Бог
нам дасть. Бери Солопята та й неси до дрюкарні; хай там
твій Микола дрюкує, як знає. Коли, я-ж кажу, вовка ляка-
тись, то і в ліс не ходити. Не такий і чорт страшний, як
його малюють!

26. ІХ. 1819.

[Повграп — се Евграф Филомаонтский, ад'юнкт хар-
ківського університета.]

3) [Моя доля.]

Де ти бродив, моя доле?

Не докличусь я тебе.

Доси можна дике поле

Пригорнути до себе.

А тебе ось не вблагаю!

І прохав я і прошу,

І питаюсь і шукаю,

Тільки серце я сушу.

Чи на морі ти з купцями

За крам лічили барини?

Чи в будинках із панями

Їси ласощі й книжи?

Чи на небі із віконця

Сучили дулі харпакам?

Чи при місяці без сонця

Чешеш кучері зіркам?

Чи у полі па долині

Диким маком ти цвітеши?

Чи у лузі па калині

Ти зозулею куєш?

Ой, оглянь ся хоч разочок,
Моя доле, на мене!
Я сплету тобі віночок,
Пригорну ся до тебе.

[Сеся поезія надрукована в »Кіевск-ій Старин-ї« з 1897. р. межи віршами Артемовского з 1851-ого і 1852-ого року з допискою »Получено 3 февр. 1852 г. въ СПБ.«, а на самім кінци цілої збірки стоить замітка: »Все это извлечено изъ рукописи, хранящейся въ Петербургѣ, въ нмн. публичной библиотекѣ.« Але той сам вірш, тільки з деякими гіршими варіантами, находитъ ся вже в збірці Максимовича »Малоросійскія пѣсни, Москва 1827«, де додана така примітка: »Кажется мнѣ, что это довольно удачное подражаніе народнымъ пѣснямъ, но видно много искусственности.« Отже в усякім разі ся поезія утворена ще перед 1827. роком, а з того бодай часу всі пнші знані поезії Артемовского мають зовсім ьнакший характер.]

4) На від'їзд

штатского секретаря Н. М. Лонгинова з Полтави, після закінчення кінцевих іспитів і випущеня вихованок тамошнього »Института Благородныхъ Дѣвицъ« та роздання їм нагородн.

А доки-ж нам у Полтаві
Бить байдки, Пане!
Наробив сси вже слави:
Чи на-довго стане!

Порозтринькав все дівчатам,
Дукачі й намисто,
А хлопцям, небожатам
Хоч вимети — чисто!...

Нема шпоськи, нема й стрічки —
Ко лір зашморгнути...
Ну, вже утяв ти нам січки,
Є чим помянути!

А ну, виверви кишені:
Що там є такого?
А ви, хлопці, держіть жмені...
Ай, біг-ма, нічого!

Полтава, 22. V. 1842.

5) Галка біла.

Та й гарна ж ся галка біла,
Що до Петра прилетіла!

Чого-ж мені журити ся?
Хиба-ж інше тряси!
Тільки Богу молити ся,
Щоб жить в твоїй ласці.

Чого бакав, усе ти дав,
На пів віку стане;
Аби лишень ти віковав,
О мій любий пане!

Через плечі почепив ти
Стрічку червоненьку,
А над серцем припилив ти
Звїздочку ясеньку.

І на radoшах серденько
Під звїздою беть-ся,
Що аж стрічка та частенько
На грудях трясеть-ся!

Та й гарна та галка біла,
Що до Петра прилетіла
І на грудях йому сіла!

»А поживем,« як сам кажеш,
»Ще й Галку достанем.«
Ну, там собі як сам зважши —
Ми спорить не станем.

із. II. 1852.

6) Запрошенє на вечер з танцями.

(володимир у ал — чу пр — му з семсю.)

Володьку, не казись! Побю!
Послухай раду ти мою!

Коли не преш зо мною в сварку,
Так ти схопи своїх, Олену й Варку,
Та над вечір поки й чухрай
До нас на збіжень, ось бач: чай.
Моя стара й дочка сказали,
Що будуть кобзи і шимбали
Дівчатам на тице серце грать
І хлопцям голод проганять.

А ти шепни Олені й Варці,
Що я од жінки вкрав калганної по чарці
Та деякий таки й кнурятини шматок.
Заберемось собі в куток,
Згадаємо свою родину
Та й гукнемо, вони ж нехай ковтають слину!

16. I. 1856.

7) Моїй жінці.

(на вечір з танцями у нас 21. січня 1856.)

Скачи, мати, серед хати,
Підтикай запаску;
Шахрай нитки і півмітки
За шнякарську ласку.

Хай сусідки на послідки
Дивлять ся й регочуть:
Поморгають, покивають
Та й пересокочуть.

Кругляй, мати, щоб всім знати,
Поки ще з півжмені
Бряжчить бідних шагів мідних
В батьківській кишені!

А не стане, він достапе:
Се його вже діло.
Через кладки без оглядки
Махай у шник сміло!

А не вірять, а не мірять
На-бір у шпичокку:
Сунь очіпок, застав діток,
Скинь плахту й сорочку!

Все то брідні, все то злидні:
Згине — й важиветь-ся;
А мед, пиво — (то-ж то й диво!)
Тільки й шить, як исть-ся!

21. I. 1856.

[Шахрай = промотуй, мотай. — на-бір = на борг.]

ТВОРИ
ЕВГЕНІЯ ГРЕБІНКИ.

Евгеній Гребінка.

Евгеній Гребінка.

Евгеній Павлович Гребінка уродився 21. січня 1812. р. в Полтавщині коло Пириятина, на хуторі Убіжинці, власности его батька, гусарского офіціра. Виховував ся дома під впливом російським, батька, і українським, няньки-бабусі, від котрої переймав народні пісні і перекази. В році 1825. став ходити до гімназії в Ніжині, переміненої потім в ліцей; там вписаний був з прізвизцем Гребенкинъ (Гребйонкін), так і підписував ся під першими своїми творами. Він був хлопець тихий, слухняний, веселий, а до книжок ще з дому дуже охочий. Скінчивши 1831. р. науку, вступив до войска, але небавком покинув службу та жив якийсь час дома, полюючи та забавляючи ся з сусідними панами. З початком 1834. р. поїхав до Петербурга і дістав там посаду в комісії духовних шкіл, а пізнійше викладав в військових і інших школах всякі науки, особливо ж російську мову і літературу; за те побрав 3000 рублів ассігнатами (с. е. паперових, в вартости около 900 рублів сріблом). В Петербурзі познакомив ся зараз з земляками а потім і з російськими письменниками, але помимо досить вигідного положеня і добірного товариства часто тужив за рідним краєм. Відтак і став западати на здоровю, особливо шкодило ему гниле петербурске повітре; вправді їздив кілька разів до дому, але се приносило лише хвиливу пільгу. Умер 3. грудня

1848. р. в Петербурзі; тіло его перевезли в Полтавщину.

Гребінка почав ще в ліцею 1831. р. перекладати поему найзнаменитшого російського поета Пушкіна »Полтаву«, і скінчив її в році 1835. Пробуваючи 1833. р. на селі, написав 26 »Приказок« (байок) і видав їх в Петербурзі небавком по своїм приїзді. Пізнійше заходив ся коло видаваня українських збірників, альманахів, але видав лише одну таку книжку (1841. р.) »Ластівку«, в котрій помістив твори найзнаменитших тогдішніх писателів українських: Основяненко, Шевченка, Афанасієва-Чужбинського, Куліша і своїх власних п'ять. Впрочім не писав вже майже зовсім по українськи, лише по російськи: найбільше поезії і повісти, але предмет до них брав переважно з життя і гісторії України. Декотрі з тих повістей, н. пр. Чайковський, Золотаренко, переложені на руску мову.

З українських творів Гребінки найслабший єсть переклад Полтави. Російські его твори нині вже забуті, але українські первотвори як вподобали ся по своїм появленю, так і задержали свою вартість. О его Приказках сказав Куліш: »Коли рівняти їх і до сусідньої [російської] словесности, то навряд чи є в ній красчі приказки од Гребінчиних, а тільки що московські дзвони голоснійші від наших.«

Гребінка був чоловік доброї, м'якої натури, та »занадто підлягав впливам тих обставин, серед яких жив. Поки жив у Полтавщині, писав свої чудові байки; переїхавши на чужину, пише повісти до журналів мовою московскою. Але одно лишило ся на все жите в его душі: любов до України.«

ТАК СОБІ ДО ЗЕМЛЯКІВ.

Уже я так думаю, що нема й на світі красшого місця, як полтавська губернія. Господи Боже мій милостивий, що за губернія! І степи і ліси, і сади і байраки, і жуки і карасі, і вишні і черешні, і усякі напитки, і воли і добрі коні, і добрі люде — усе є, усього багацько. А тих, мовляв, дівчат та молодниць... не против ночи згадуючи — о бодай їх! доси з думки не йдуть. Одну списав покійничок Котляревський »Наталку Полтавку«, та увесь світ звеселив; усі — і наші і Москалі і Німці і Турки — не нахваляють ся: спасибо, говорять, хоть хахолъ, а выкинулъ штуку знатную! Що-ж би було, як-би всіх списать!... Та годі з ними! У мене така кумедна натура: як тільки заговорив про дівчат, то і до завтрього не перестав би.

А я таки своє: до віку не забуду, як я жив у полтавській губернії, недалеко від Пириятина. Може вам коли переїздом траплялось бувати у Пириятині? Город путящий: усякі там є крамарі і бублейниці, є і церков божа, як слід, з дзвіницею, і пошта є, і поштарі ходять, мов ті москалі з чорними комірами, і письма роздають чесно, не розпечатувавши. Гарний город! А краще усього у йому бублики: ні в Прилуці, ні в Лубнях, ні в самому Ніжині нема таких бубликів. З Києва проїзжаючі купують, та не нахваляють ся. От що!

Жив я собі недалеко од сього лепського города у селі. Кожний тобі день було що-небудь там веселить серце. Ждеш було весня, як Бог зна чого. От після Стрітенья і стане подувать ген відтіля з Запорожа тепленький вітерець; сонечко, вибравшись у гору, уже геть припікає, а сіроми волики, стоя біля тину, знай вигривають свої боки. Незабаром сніжок поняв ся водою, скрізь вода, степ синіє як море, а по нему од сонця як жар грають іскри. Де набереть-ся у Господа тієї птиці: скрізь летять гуси, журавлі, лебеді; мов яке летюче військо кудись поспішає. Жайворінки щебечуть під небесами, ластівки вють ся, бугай гуде у болоті, а біля його знай раз-у-раз свистить овчарик. Усе живе, усе дпше! Далі, трохи просохне, стануть палить степи: вийде чоловік у поле, викреше огню, положить його у солом'яний віхоть, розмаха гарненько, та й кине на долівку; затріщить кругом сухий комиш — і пішло по-жарище гулять степом: геть покотить і дим і поломя, гуля як той Запорожець. А в ночі — батечки мої! як воно горить хороше, прехороше! Кругом гоготить та с'яє, мов орда підступа та розіклала огнища. І страшно і весело!... Через тиждень і не пізнаєш паленого степу: як рута зеленіє. Тільки то там то там синіє сон та жовтіє горицьвіт, по садах цвітуть голубенькі проліски, і вишеньки і черешеньки, і груші і яблуні окинуть ся пахучим біленьким цвітом. Там що-ранок кує зозуля, цілісенький день висвистує іволга: покинь сані, возьми віз, що-вечір співа соловейко, а на вигоні дівчата затинають веснянки, аж округи луна іде.

Так тобі легко дихать, так весело. Прийдеши у хату, шапку об землю, а сам мерщій на коліна

перед образами молни ся і плачеш, илачеш і молиши ся! За-що то Бог сьвятий так любить своє созданіє? Чи достойні ж ми сього?

А як настане косовиця, та вийдуть наші хлопці у степ! Попереду отаман; заломить бриль на бакир, шаркне по косі разів зо два лопаткою, і піде косить! За ним другий, третій, усі вигнигуть ся мов стрічка по стену, ідуть мовчки, тільки коси блискають, тільки травиця та квіточки лягають перед ними. У долині недалечко піднідьомка перепелиця, а од покосів так і пахне материнкою та чебрецем; під ногами, мов розсипане добре намисто, червоніють полуниці. Ось уже вечоріє. Кашовар, почепивши на вила свитку, зійшов на могилу та знай маха, щоб ішли вечерять. Біля куреня уже стоять ваганки повнісенькі галушок з салом або, коли в ніст, то з таранею. Прийшли хлопці, випили по корячку, сіли, їдять собі галушки, настромлюючи на спички. І пішли розказувать. Семен каже, підкосив деркача, Микита божить ся, що накрив було шапкою на яйцях перепелицю та якось-то вискоchlа, Хтодонт трохи не наступив на зайця. Сьміх, регіт, гудуть як ті бджоли! А сьвятий вечір сходить на землю, і ніч мати засьвічує зірочки на сьньому небі.

Або у жнива. Жарко о полудні, сонечко з гори так і обливає тебе теплом; пішов би куди, так і ноги не несуть. Овечата лежать собі у холодку; воли тож полягали біля ставка; коні, зібравшись до купи, стоять понуривши голови, тільки хвостами обганяють оводів. Шпаки — годі вже гулять по степу хмарою — сіли одпочивать біля річки, так і вкрили прездоровенну тополю, аж гілья чорніє. На-що дике утя, сторожка

птиця, та і те забилося собі меж ситняг, завернуло під крильце головку, та й куняє на озерци; кача його вода, мов той цурупалок. Усе одпочива. Підеш собі у сад, ляжеш долі до гори черева під грушею, і рука тобі лежить, і нога лежить, і голова лежить, увесь лежиш, хоть не спиш, а очи закриєш. Так і умер би лежучи. Тихо, тихо, травиця не шелестить, тільки коли-неколи задзичить летячи мимо тебе роботяща бджола. Создав же Господь таку трудящу твар!... Лупнеш очима в гору, над тобою меж темним гільям, як золоті капельки, висять спілі груші: дригнеш нехотя ногою об дерево, так на тебе мов той дощ і бризнуть груші. От, не встаючи, поланцем намацаєш котру біля себе та й їси. Та щó то за груші пахучі та солодкі! як візьмеш у рот, так і розтають, із'їси аж губи злипають ся, аж у грудях полегшає, таке спіле та сьвіже та гарне. Щоб я тричі Німцем став, коли от-тут у Петербурзі хто й нюхав такі груші!...

Уберуть добрі люде з поля хліб. Обтрусять у саду зимниці. Уже у ранці то й водиця у кориті, де напувають товар, зашерхає, по токах цілісевський день допотять ціли. Зовсім осінь! у полі пусто, тільки гави літають; укриють ниву, поклюють чи не поклюють зернят, і полетіли дальше, та так сумно крачуть. Поїхать би у степ розбить тугу. Гей цюцю, Стрілка, сюди! Давай, хлопче, коня! От і виїхав у степ на бурому; коник він кріпкенький, сїделечко на йому справне, козацьке, біля боку біжить Стрілка. Аж гульк під перекотиполем зайчик зобгав ся мов рукавичка, ушка прищулив, дух притаїв, і оком не здвине а пильно дивить ся. Тут так у тебе під серцем і тьохне. Спугнув зайця нагайкою: »а тю його!«

Зирк, Стрілка зосталась з-заду, обнюхує дурна якийсь куцик. »А тю його, Стрілка!« Вона сердешна туди-сюди, блись, блись очицями: як уздріла, як уляже! і пішла, пішла моя ластівочка. Стриже сіренький стеном, тільки хвостиком киває, а вона за ним так і уляга, так здаєть-ся от-от ухопить, а ти летиш за нею на бурому: чи стерня чи ріля чи толока, нічого не бачиш, тільки вітер свистить мимо ушей, аж дух тобі захвачує. То-то веселю! У село вертаєш ся уже повагом, а заєць мов порося годоване телінаєть-ся увязаний у тороках (бо не було зайця, щоб утік од Стрілки). »Глянь, глянь, Кулино, який заєць! Ходи сюди, Прісько! отсе кумедія!« балакають у селі на улиці дівчата. »Та що тобі зайця! від нього і лисиця ніколи не втікає!« каже Вівдя, та й зарегочуть ся вражі діти. А ти мов не дочуваєш, ідеш собою ходюю, тільки люлечку потягуєш. А що на душі, не питай! мов тебе комисаром вибрали! Під'їзжаєш до дому, а тут їсти аж за живіт бере. Мерцій убіг у хату, нагайку на кілочок, а сам за стіл: їси собі добрий борщ з уткою, каша пшоняна так і розсипаєть-ся, печене порося аж присмагло, туди ще що-небудь, вилені з півкварти тернівки або що, та й відпочивай добродію. Сам собі пан і знать нікого не хочеш.

Зимою, було, як доживеш різдвяних сьвят, тут тобі і одна і друга кутя, тут і новий год, тут водохреце. »Гуляй душа без кунтуша, лиха прикупивши!« мовляли Запорожці. Ні, я вам кажу, що нема на сьвітї красчого місця, як полтавська губернія! Як згадаєш про неї, тільки здвинеш плечима, цмокнеш та й замовчиш... Отже послушайте! Жив я там довго, веселивсь

дуже, а скучав — чи ви повірите сьому? скучав часом іще дужче. Бувало зимою як підніметься заверюха — батечки мої! сьвіта божого не видно! замурує тобі вікна, засипле снігом двері, хоть не виходь, та суток трое, четверо гуля, а далі хоть стихне, то все тобі не легше: сніг завалить по степену усї шляхи, ні вийти ні виїхать, сидиш собі, то спиш то їси, нема другої роботи; Бог зна, як обрадовав ся б, коли-б хто приїхав. Та ні, хіба кому душі не треба або їсти нічого, щоб кинув хату. Було загавкають собаки, завалують як на вовка: прохукаєш вікно, глянеш на двір, аж лізе якась рогожана халабуда, здоровенний коняка на-силу тирить її по снігу, а в халабуді Москаль сидить; борода йому забузована снігом, патли тож, а шия гола. Як глянуть на його собаки, мов у котлі закиплять. Носить же, подумаєш, чоловіка нечиста сила, десь у його своєї хати нема! »Хлопче, а зови лиш сюди Москаля! здається воно купець чи що.«

Увійде Москаль у хату, мотне патлами, перехрестить ся та й пита: »не завгодно ли товару?« — »А щоб-ж там у тебе є?« Тут він тобі й тиче у руки румягу писану чисто по московській, так що наш брат простий чоловік то дечого й не розбере; вони усї на один шталт, ось як вони починають ся:

Рѣсть купца Івана Іванова.

Узюмъ

Картини разніе

Узори по канве

Апойки хлебавскія

Чай лясинъ-цветочнай

Купарось жѣлезнай

Андре, ладплаванъ

Шоточки зубніє
 Трупки всякія
 Ладиколонъ
 Шоточка для зубофъ
 Подсвѣшники и шипцы обликѣ
 Книги московскія

Та оттак цілий лист ешише. Що тільки е на свѣті, усе у його у діяволовій халабуді е. Було читаеш, читаеш, розбираеш, розбираеш, що там до чого приходить ся, та як дойшов до Книжки московскія, то й гукнеш: »а давай їх сюди!« Принесе тобі коробку книжок і великих і маленьких, і жовтих і червоних: вибирай, яку хоч. Даси Москалеві рублів пять грошей, мірок зо дві овса, та печеного хліба та масла та меду та ще чого, а собі оставиши півдесятка книжок. Прийшов вечір, стало скушно, от і візьмеш книжку: прочитав листочок — ні, не бере! другий — ще гірше, третій — аж у голові закрутить ся, таки нічогоісенько не розбереш. Щось так чудне, матері його лихо! почне з одного, приміром од воздухів, од планети, а переведе на шило або на гвіздок; думаеш і так і сяк, і з того боку зайдеш, і з другого — нікода! не второпаеш нічого, мов тобі що небудь розказує оттой цесарець, що в козубеньці лікарство носить. Візьмеш другу — те-ж, третю, четверту, пяту — усе те-ж! А здасть-ся знаеш московську мову, і із крамарями, із щетинниками і з животинниками балакаеш як слід, і торгуеш ся і гроші розцитаеш, а дойшло діло до книжки — як одрізано. Уже було позову Демида, він чоловік грамотний, покличу і Куця, та й прочитаю їм листків зо два: »а що, хлопці, поняли?« — »Ні, добродію, хотьби тобі слово!« — а вони і виресли по ярмарках! Нічого робить,

положиш на полицю новенькі книжечки: хай полежать, поки порозумнійшаю — та й станеш у стодесятий раз читать Котляревського »Енея« або повісти Грицька Основяненка, і читаєш, і смієш ся і плачеш.

Усе отсе я згадав колись, здасть-ся позавчора, та й задумав ся. Добре, що мене привела доля у столицю, що й поскучать ніколи, що не знаєш гаразд, коли середа, коли п'ятниця, коли сьвято, коли будень, крутиш ся як той медведик у млинї: не сам він крутить ся, вода його крутить. Щоб-ж то роблять земляки отсими довгими темними зимніми вечорами? Давай зібю їм книжку. Позбирав, щоб було у мене писано по нашому, і своє і добрих людей, щоб, спаси-бі їм, наприслали, одніс у друкарню — от вам і книжка! Читайте, хлопці, коли уподобаєте, а ні — як зволите, усе таки напір у хазяйстві здасть ся, коли часом кабаку завернете або люльку запалите — і то добре.

7. I. 1841.

І. П О Л Т А В А.

Поема А. С. Пушкіна.

ВІЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ.

ПІСНЯ ПЕРВА.

Багатий дуже Кочубей :
Його ланам кінця немає,
Його отара скрізь гуляє
В зеленім лузі без людей ;
А луг аж стогне під волами,
Під кіньми гарними й вівцями.
Багацько у його добра,
Отласу, хутра і срібла
На видноці і під замками.
Та пишній Кочубей не тим,
Не довгогривими конями,
Не батьківськими хуторами ;
Не золотом, бачите, яким
Його що-год дарує Крим —
Дочкою гарною своєю
Ти забогатів, Кочубею !

Та й правди нічого ховать,
Нігде нема Марусі рівні :
Вона мов квітка та дубрівна,
Що тільки стала розцвітать ;
Тополя буцїм на могилї,
Гінкий та гнучий стан премпий ;
Як шум біліе вся вона ;

Кругом дівочього чола,
Мов хмари, коси бованіють,
Як маківочка ріт красніє,
Очиці як зірки блищать.
Вродливая, ні втять, ні взять!
Та не одною ліпотою
Маруся звісна стала всім;
А більше розумом своїм,
Вітливим серцем і цнотою.
За те моторних женихів
Свати товчуть ся у порога,
Та щось вінця мов кайданів
Лякаєть-ся моя небога;
Всім молодим — гарбуз як тут,
Аж ось — свати гетьмана йдуть.

Старий він, спітканий війною,
Годами, працею, смутою;
Що-ж? дух Мазепи закипів,
І — знову гетьман полюбив!
Хоч він до пелеха сідого
Із парубіки молодого
Не перескочив — пережив.
Не сарна під байрак втікає,
Орла почувши на спині;
По сніям панна пожожає,
І жде, що скажуть: так, чи ні.

Ось вийшла мати, і з сльозами,
Приголубливими словами,
За руку взявши, каже їй:
»Бридкий, мерзенний, глянь, поганець!
Чи можна? ні, паскудний ланець,
Гріха ти не збудуєш, злий!
Тобі б, як то ведеть-ся віком,
Хрещенициним батьком буть...

Його чорти у неклі ждуть —
Він хоче быть їй чоловіком!»

Маруся задрижала, з рук
Спустилась хустка шовковая,
Поблідши, піби неживая,
Упала дівка на рундук.
Хоч одійшла вона, та знову
Зомкнула очи, ні пів слова
Не каже. Батько, мати тут
Біля її усе возились;
Хрестились, плакали, молились.
Вони того сердешні ждуть,
Щоб їй на серці легше стало,
Щоб дитятко хоч закуняло.
Не тут було. Два цілих дня
Все мовчки хлипала вона,
Нічого ні пила ні їла,
Опріч людей собі ходила;
Тинялась, утїнка, як гич
Од вітру гнеть-ся при дорозі;
Було смутнесенько небозі,
Все рюмала. На третю ніч
Лиха годинонька настала:
Її сьвітлиця — спустковала.

Ніхто не знав, коли вона
Під нічку сплиснула з двора;
І тільки мов козацький гомін
Ту ніч в саду рибалка чув,
Та в ранці слід на лузі був,
Що по росі скакали коні.
Не тільки парубоцький чорний,
Закручований ус моторний
Чарує молодих дівчат;
А деколи й старого взгляд,

Що дивить ся мов сич з-під стріхи,
Давно забувши жарти й сьміхи,
Знаходить не дівчину — клад.

Не знаю, як робилось тее ;
А швидко і до Кочубея
Такая звісточка дійшла,
Що, позабувши Бога й сором,
Його дочка в гетьманський хором
Як полюбовниця ввійшла.
Що тут робить? І батько й мати
Соромляють ся вийти з хати,
Не слухають, що каже люд.
Та як хрещених обмануть?
Тоді усім, бач, стало явно,
Чого збентежила так марно
Вона веселость літ своїх ;
Чого тихенько все здихала
Й на залицяньня молодих,
Забаскаличившись, мовчала ;
Чого в бесіді за столом
Вона все слухала гетьмана,
Коли горілка шумовала
І чарка повнилась вином ;
Чого все пісні ті співала,
Що він колись компоновав,
Коли його ніхто не знав,
Коли його ще доля спала ;
Чого, мов парубок, вона
Любила військо і коня,
І гук і галас барабана,
Як тільки в чистий степ з двора
Блисне бунчук і булава
Ясновельможного гетьмана.

Нівроку, має Кочубей
Худібчину; мов і в людей,
В його приятелів багато:
Йому нічого, сидя в хаті,
В Полтаві смуток заплодить;
Він здужа гетьману злодію,
Срібдохвильовастому змію,
У серце ніж загородить;
Він здужа, здужа... Та не тес
Лежить на думці Кочубей.

За білого царя Петра...
(Колись давно робилось дуже)
Він був розумний, гарний, дужий,
Шмигляв — в шатро із-під шатра —
За тридевять земель в чужині:
Дививсь на дивовижі там
І те заводив в Московщині,
Що льготою було людям.
Попавсь небіжчик в анацію,
Як Швед крутив, бач, веремію,
В Москву слав військо відусіль,
Поки не вивчивсь воювати
Петро — та й дав поганцям знати,
Одяковав за хліб, за сіль.
Вершляг хоч шклянку розбивас,
Та штуку з криці вигинає.

Карл, постягавши Німців силу,
Ішов війною на Москву,
Змітавши Москалів дружини,
Як вихор пил жене з долини
І на облозі гне траву.

Тоді Україна мурмотала,
Мов літом бжіл на сонці рій.
Зона до себе Карла ждала,

Щоб волю дав скоріше їй.
Кругом гетьмана обзивав ся
Негарний гвалт: »пора! пора!«
А все, здавалось, оставав ся
Мазепа вірним до Петра.
Буцім не чуючи нічого,
Гетьман ні на що не дививсь,
Цуравсь умисне од усього,
З бенкетами, то що, водивсь.

»Що-ж гетьман!« парубки гукали:
»Чого він жде, старий Явтух?
Годи та праця зопсовали
У його атаманський дух.
Чого жіночою рукою
Йще він носить булаву?
Тепер ушкварить би війною
На ту ненависну Москву!
Коли-б старий наш Дорошенко
Чи Самойлович молодий,
Або Палій чи Гордієнко
Із козаками стали в стрій,
Тоді в снігу, в лихій годині,
В Москві не дошли б козаки,
І скрізь по селах України
Рушали б сотні і полки.«

Хто зійде в річку, як покриве
Із верху крига річку ту?
Хто з вас, підлизи, темноту
Лукавого, хто врозуміє
Ехидновату простоту?
Чим серце у кого поганше,
Тим з виду він буває красче.
Плохенький, буцім ягнення,
Мазепа з дідусем товкує

О старосьвітських гарних днях,
І з безталанним сам жалкує,
З бурлаками собі міркує
Про волю, се то те плете,
Дівчатам меле про коханья,
І з молодим про залицянья,
З дурним розумну річ веде.

Давно у пазусі під боком
Мазепа гадину зогрів;
Та Кочубей орлячим оком
Ту злість гадючу прослідив.

»Я сором свій і сором жінки
Не заховаю між людей,«
Скрегоча каже Кочубей:
»Я не займу твої будинки,
Турму Марусеньки моеї;
Ти не спечеш ся на пожарі,
Втечеш і шабельної карп —
Тобі се трохи. Ні, в Москві,
Як вюн вучись в кліщах московських,
В гарячій пливучи крові,
Ізкорчившись од мук бісовських,
Ти проклянеш той день і час,
Коли дочку хрестив у нас,
І бесіду, де повну чашу
Тобі я з чести наливав,
І піч, як голубятко наше
Старий шульпіка закликав!«

Колись то времячко бувало,
Воин братацьки, мов, жили;
У-купі їли хліб чимало,
Або й вареную пилп.
Колись і на полі скакали

Іх коні поруч на невір;
Дня не було, щоб не витали
Вони один другого двір.
Балакаючи з Кочубеем,
Тогді гетьман не постерігсь;
Бач, закидав на те, на сее,
Та в дурні ні відсіль постригсь.
Тепер одно судья кохає,
Бажа умисне одного:
Дочку од лиха одволає
І ворога свого здолає,
Або іздохне од його.

Він, злість у серці затаївши,
Прикинувсь, буцім забував
Свою біду; і дочку гірше
Перед народом кепковав.
Але проміж рідні шукав
Собі товаришів вірніших.
І жінці нишком розказав,
Що на гетьмана він доносить.
(Мабуть самий нечистий просить
Жінок до діла вербовать!)
Ні їсти не дає ні спать,
Все шепче жінка Кочубею,
Домовником за ним літа,
Щоб листи слав він до Петра;
Гарчить з доукою своєю:
»Мабуть не зробиш? забожись!«
— »Ну, добре, тільки відступись!«
І він кленеть-ся перед нею.

Помірковали, погадали,
Зробили все, як добре знали,
Скомпоновали лист Петру,
Лист на гетьмана препоганий;

І Іскра, Кочубей і панї,
Що знали, все мостили тут.
Та хто-ж яснійшому цареві,
Московському государеві,
Папір сей вірно донесе?
Вродилось на біду усе.

Був найкрасчий між козаками
Один ще молодий козак;
І сей з другими парубками
Гарбуз ізхрумав, неборак.
Марусеньку кохав він дуже,
Про його все було байдуже,
Але про милую гадав
І в думках ніченьки не спав.
Блукав що дня або край річки,
Або ховав ся у порічки,
Щоб подивить ся, як вона
З господи куди небудь йшла.
Коли ж між людом про Марусю
Негарний поговір літав,
Не перемиг свою він душу,
Про неї мовчки жалковав,
А все кохать не переставав.
Імя пресучого гетьмана,
Мсв жид якесь імя Гамана,
Кусавши чорний ус, ворчав.

Хто місяцем та по зорі
Закатно скаче на коні?
Чий кінь, мов кримський хорт піджарий,
Степом так швидко, прудко парить?

Козак в Московщину летить;
Козак ні їсть ні пе ні спить,
Ні в чистім полі ні в дуброві,
Ні на дубу ні на поромі.

Як скло, шаблюка так блищить,
Каншук у пазусі бряжчить;
Не спотикавшись кінь порскливий
Біжить, пуска по вітру гриву.

Забавка шабля молодцю,
Дукатів треба ж, бач, гонцю,
Коня собі в підмогу має,
Та в шапці грошей не складає.

Раднійший він за неї дати
Коня, дукати і булат;
Її б оддав, хіба б як куля
Його з коня на-взнич зіпхнула.

Чого-ж за шапку він крепить?
Бо в шапці тій папір лежить,
Папір на лютого гетьмана,
Царю од Кочубея пана.

Гетьман хуртовини не чує,
По своєму усе мудрує.
Якийсь то старець, то чернець,
Що вечір лізуть у дворець,
І там всю ніч, мов розбишаки
Або у вівчаря собаки,
До світа білого гарчать.
Недобре щось вони товкують,
Землею рідною торгують,
Торгують Богом і царем
З невірним шведським королем.
Поганці, наймити гетьмана,
Від річки Ворскли до Лимана
Пускають між народ ману;
Заворухились Запорожці,
Загомоніли Чорноморці,
Гудуть станиці на Дону;

В Очакові, землі турецькій,
Збралась, щось не по братацьки,
Несіголовців череда;
В Москві король воює шведський,
Гогоче кримська орда.

Як же псяюха він злякав ся,
Коли над ним ушкварив грім,
Коли йому з Москви прислав ся
Папір з доносом тим самим,
Що на його відсіль послали.
Боярство із Москви писало
Ласкавий до його привіт,
Таким сяким його витало,
Бо вовка за ягнятко мало.
Такий і був і буде сьвіт!
Сам цар Петро, вельможний, білий,
Муштруючи великі сили
Насупротив німецьких війск,
В смуті не розібрав доноса,
І нахвалявсь утерти носа
І вибить з невгомовних віск.

Облившись теплими слезами
(Хоч мабуть тер по-під очами),
Мазепа лист к царю писав,
І так йому слезезовав:
»То бачить сьвіт і Господь знає,
Що я гетьманом двадцять літ.
Цареве все, що я ні маю!
І я — тепер нікчемний дід —
Коверзовав би ще про зраду?
Глянь, що не вимудрує зло!
На-що мені бентежить славу?
Хиба-ж не я то Станіславу
Відказ одрізав на-голо?

Хиба-ж не я поклонів хана
І цареградського султана
І чуть і бачить не хотів?
Не жалуючи праці й крові
Із одної к царю любови,
Що-раз по-переду полків
Кришив паскудних ворогів.
Хиба-ж не я?... та що й казати!
Тепер же — йон його я мати —
На мене навели туман!
Чого я не чував із роду!
Мабуть із пальця смокчуть воду
І Кочубей і Іскра пан!
Я з ними жив як із братами!...«
І з прикидливими сльозами
Бажає смерти їх гетьман!

Чого ти хочеш, песький сину?
Чого еси ти забажав?
Ти Кочубееву дитину
Хиба давно як обнимав?

Маруся, бідная Маруся! —
Ох, страшно, вимовить бою ся —
Коли-б пізнала те, кого
Вона до серця прихплює!
Про те вся Україна знає,
Одна не знаєш ти того...

ПІСНЯ ВТОРА.

Мазепа дуже щось смутний;
Стоїть Маруся біля його.
Він не балакає нічого,
Звичайно кажуть: сам не свій.

Хоч що вона його й питає,
Він буцім-то не дочуває.
Мовчанка їй надонекла,
Їй дуже, дуже жалко стало,
Небога щиро заридала,
І так казати почала :

»Чогось ти не з добра сумуєш,
Од мене утікаєш ти ;
Мабуть погане щось мудруєш,
Мабуть... не любиш сироти !
Ох, серденько недобре чує,
І день і ніченьку болить ;
Не знаю, щó воно віщує,
А щось мене не веселить.
Дарма що в ту... ти знаєш... нічку,
Як, погасивши в хаті свічку,
Божив ся вік мене любить ;
Тогді, як стала я твоею,
Як розріднилася з ріднею,
Ти мусів без мене не жить.
Тепер зовсім не тее діло...
Мабуть тобі я надоїла ;
Ти день-деннички в стороні,
Зознав ся з Дульскою якоюсь...
Ну, од чого-ж, скажи мені,
Ніколи ти передо мною
Про Дульську слова не сказав ?

М а з е п а.

Воно ! я й перше угадав !
Отсе ти, серденько, ревнива.
З якого б, навіжений, дива
Я за дівчатами гасав ?
Хиба-ж отсій сідій чуприні
Дотепно кланяють ся дівчині ?

Не знаєш добре ти мене!
Минеться од дівчат охота,
Як в голові сидить робота
Та всяка думка шию гне...
А ти із діла злидні робиш...

М а р у с я.

Ти окоlesiцю городиш!
Не хочу, вспражки роскажи.

М а з е н а.

Ну, слухай, серце! годі, годі!
Та щó почувеш, то мовчи.
Давно ми заварили діло,
Тепер воно кипить у нас;
Година гарная наспіла,
Прокалатає швидко час.
Давно без батьківської слави
Ми, як воли в ярмі, жили
У подданстві або Варшави,
Або великої Москви.
Возить ся годі з Москалями,
Україні царством будь пора:
Я із моїми козаками
Шпурну на мощного Петра!
Москаль жахнеться перед нами,
І може... буду я царем.
З собою за-одно я маю
І Карла з польским королем.
Княгиня Дульская оттая,
Та старець той, та езуїт
Від них до мене листиносять.
Ну, е за-щó мене журить?
Оттак жінки що-дня голосяць,
А розпитай — сама не зна,
Чого сталить ся навісна!

Маруся.

Ти будеш цар на Україні!
Як гарно на сідій чуприні
Засьяє золотий вінець!

Мазепа.

Та почекай, ще не кінець!
Бог вість про те, що далі буде!

Маруся.

Тебе всі поважають люде,
На смерть за тебе кожний рад.
Ти красний будеш цар від миру!
Тебе жде царство...

Мазепа.

А як кат?

Маруся.

Піду з тобою під сокиру.

Мазепа.

Марусе, рибонько моя!
Марусе, ти мене кохаєш?

Маруся.

Хто, я?

Мазепа.

Еге.

Маруся.

Хиба не знаєш?

Мазепа.

Дорожчий хто тобі: чи я,
Чи батько?

Маруся.

Годі, серце миле!

Мазепа.

Що, як-би люде присудили,
Щоб кого небудь з нас убили,
А ти б обом була судья,

Кого б пустила ти на муку?
За ким би вопрошки потягла:
За батьком, чи за мною руку?

Маруся.

Геть угамуй ся, глянь на себе,
Який страшний ти і блідий!
І в пекло я піду за тебе.

Мазепа.

Не забувай, що кажеш ти!...

Давно вже сонечко зайшло
За гору, ген по той бік річки.
Ущухнув гомін. Дав Бог нічку.
На дворі тихо все було.
Зірки в горі мигають, сьсяють;
Вода як чисте скло стоїть;
Із хмари місяць випливає:
Усе мов золото блищить —
Білоцерківка, сад гетьманський,
Будинок старосьвітський, панський
І річка повная води.
Ніщо нігде не зашастує,
Осілка листом не жартує;
В будинці ж є за те смуги:
Там шепчуть тихими річами,
Там у сьвітлиці, за замками,
В залізах Кочубей сидить
І в небо сумно він глядить.
У ранці смерть. Не ма він страху,
Бо смерть для праведних покій.
Та мовчки як іти на плаху!
Мов у різницях віл на бій,
Іти на смерть за праве діло,
За те, що має ворог власть,
Вести приятеля в напасть,
Нести на муку честь і тіло!...

Як він скалити-меть-ся сьміло,
Махне, і жаба цицьки дасть!...

І здумав Кочубей Полтаву,
Семю веселу й козаків,
І пісні дочки й першу славу,
Бесіду зимніх вечорів,
І те село, де він родив ся,
Будинок батьківський, старий,
Де він добро любить з'учив ся,
Де після праці мав покій.
Тенеря треба все оставить!
За-що? про-що?...

А клямка стук;

Забрязкотіло щось замкамп.

»Отсе мабуть ізнов для мук

Іде Мазепа з наймитами.«

Раз лусь замок: холодний піт,

У другий раз: синнуло жаром.

»Ні, може то з Христовим даром

Іде до мене чесний піп.«

Ось двері скрип: сусіль до його,

Місьць пан-отця з хрестом святого,

Худенький, у очу дрібний,

Полгач бісів, Орлик злий.

На зустріч Кочубей мовляє:

»Мене ти знову мучить маеш!«

О р л и к.

Не все казав ти, ще кажи.

К о ч у б е й.

Ізгинь, маро, геть, пріч біжи,

Покинь мене!

О р л и к.

Однее діло

Нам зараз треба показать.

Кочубей.

Що показати? І так на-силу
Я сам на себе набрехать
З'умів, що ви мені казали —
Чого-ж ви знову забажали?

Орлик.

Ми знаємо, із давніх літ
У тебе є клади зариті;
Тепер ти оставляєш сьвіт —
Скажи-ж, твої де гроші скриті?

Кочубей.

Так! мав і не один я клад,
Та ви з'уміли одібрати.
Один — як кров мою смоктали —
На вік од мене одтягали:
Той клад був честь; другий була
Дочка — од вас же не втекла.
Зазнаю я ту ніч прокляту,
Як осоромляли ви хату...
А третій клад в душі сидить;
Він мусить з Богом говорити...
То вічне безголове кату.

Орлик.

Покинь не вість що городить!
Старий ти дурень. Глянь на небо:
Оттам ти будеш завтра жить.
Каж, де гроші, те нам треба.
Чого-ж замовчав?

Кочубей.

Наймит злий!

Роби, що хоч, та згинь швидчій.
Дай хоч лягти у домовину,
На-віки очи дай закрити,
Тогді бери мою дитину,

Іди із нею скарб лічить;
Віжіть кривавими руками
Ламать комори із льохами,
Верить і злото і сріблó;
Дочка вам схованки покаже,
Де, як лежить мое добро —
Вона все зна, і вам розкаже.

Орлик.

Сховав де гроші, покажи!
Не хочен? гроші де? скажи!
Ти швидко заспіваеш, враже!
Кажі, де схоронив ти клад!
Мовчиш? Га? щó? ану лиш кат!

І кат прийшов...

Лиха година!...

А де-ж Мазепа, песький син,
Де він, поганая личина?
Балака про себе один,
На ліжку сидячи Марусі.
Мов гад його кусає душу,
А в голові нечисте все
Невість як розумом мутує:
»Хоч так, хоч сяк, а треба се —
Хай ворог до чортів мандрує!
Та як Марусенька знесе,
Коли про смерть отця почує?
А більше нічого вилять,
В мішку не заховаеш шпала...
Мені тебе хоч жалко, мила,
Біди не можна одволать.
У ранці завтра в Україні
Всі, від старого до дитини,
Про смерть судьді загомонять.
Зробить хто хоче певне діло
Й не затопити душу й тіло,

До себе жінки не мани,
Бо з роду, з віку не чували,
Щоб коли небудь у ярмі
Хоч-би возили, хоч орали,
У-купі від і козеня!»

А місяць блись із-за вікна.
Мазепа гульк: Маруся спала.
»Як тихо, гарно спить вона,
Бо ще про лихо не пізнала;
А завтра!«... І паскудний гад
Від неї очи відвертає;
Встає, з сьвітлиці виповзає
І шамотить у темний сад.

Давно вже сонечко зайшло
За гору, ген по той бік річки;
Ущухнув гомін, дав Бог нічку,
На дворі тихо все було.
Мазепа вибив ся із моци,
В душі ж Мазепи щось страшне,
Зла думка думку злу жене;
Йому здаеть-ся: зірки ночі,
Мов Бога праведного очи,
На його карою глядять,
Й тополі, ростучи у ряд,
Тиняючи ся головами,
Про його де-що шепотять
Недовідомими річами.
І літня ніч йому душна,
Буцім підземная турма.

Помалу небо занималось
І край його почервонїв;
Все ворушилось, все рушалось,
І ліс і степ заблискотїв;
Уже й пташки зацебетали,
Година вранішня настала,

Хрещений люд загомонїв.
Маруся ранком ще куняла.
Крізь сон вона не розібрала,
А чула: не одна була,
Її за ногу щось будило;
Вона очиці відвела
І знов зажмурившись закрила,
Бо сьвіт зовсім їх засновав.
З просонок дівка потягнулась,
До-долу з неї килим спав.
»Се ти, Мазено?« і жажнулась:
Другу їй мову хтось казав.
Розкрила карі оченята —
Здаеть-ся, перед нею мати!
»Хто се такий?«

М а т и.

Мовчи, мовчи!

Не скампути нас! я в ночі
Сюди прошилась, ніби муха,
Тебе щоб тільки ублагать,
Щоб у гетьмана одволать
Смерть батькові. Ой, доню, слухай!
Зратуй його!

М а р у с я.

Що? батько... як?

Якая смерть?

М а т и.

Хиба не чула?

Хиба-ж се ліс або байрак?
Ти, бачу, нас зовсім забула!
Ще між народом ти живеш,
А не де-небудь серед степу...
Катують батька — ти зовеш
До себе гаспида Мазепу!
Біжи мерщій, моли його,

Щоб одпустив отця твого.
Очумайсь, дочко, пізно буде!
Зирни, збирають ся вже люде!
Тебе послуха гетьман злий;
Для його сором ти забула,
Рідню і Бога і покій
На-вік згубила...

Маруся.

Що я чула?

Лиха годинонька моя!
Катують батька... гетьман... мати
Передо мною тут в хатї...
Чи з глузду зсунула ся я?
Мана се, чи що?

Мати.

Господь з нами!

Се не мана: перед очами
Твоїми матїнка твоя.
Чи вже-ж сього ти не чувала,
Що як від нас помандрувала,
На звірость ворогам, як знав,
Царю твій батько на гетьмана
Про де-що певне одписав?
Що в муках каторжних бідашній
Сказав, що з дуру, враг зна на-що,
Він нісенїтницю брехав?
Гетьману цар його оддав:
Йї перед громадою людською
І старшиною військовою
Йому гетьман — боюсь казать —
Зібрав ся... голову одтят!

Маруся.

О, мнлий Боже! мамо душко!
Як поратую батька я?...

І дівка блиснула в подушки,
Зовсім, мовляють, як мерця.

Списи блищать. Шапки рябіють.
Бють тулумбаси. Сердюки
По полю скачуть; скрізь повки
Рівняють ся. Люд гомоніє;
А шлях, мов той гадючий хвіст,
Знай крутить ся, та все хвилює.
На-відшиб у степу поміст;
По йому ходячи, жартує
З народом кат, жде бідних він.
Усе змішалось в ґвалт один:
Жіночий крик і людський гомін.
Як ось гукнули: »пан гетьман!«
Ущухло поле. Тільки коні
Закопотіли там то там.
В середині меж сердюками,
Вельможний гетьман з старшинами
Скакав на чорному коні.
А ген, по Київській дорозі,
Трясли ся бендюги. В тревозі
Туди всі очі навели.
То горопашних їх везли:
Там Іскра й Кочубей сиділи;
Чужі од миру, од землі,
В останній раз на сьвіт гляділи.
Ось поїзд став, і заревіли
Поли собором одходну;
З камильниць наче смертю віє,
Усе запложує суму;
Мов хмара дим кругом сивіє.
Тихенько молить ся весь люд.
Нещасних вже на смерть ведуть.
Зійшли — і прихиливсь на плаху,

Перехрестившись, Кочубей.
Як варом облило людей.
Сокира свиснула з розмаху —
І заскакала голова.
Все поле ойкнуло від жаху.
Друга за нею-ж скаче з плахи.
Покрівавила ся трава...
І кат поганою рукою
Обидві за чуби поймав
І, їх піднявши над собою,
В останне людям показав.

Капуч бідахам. Народ божий
Балакаючи йде назад.
Про урожай, про дощ погожий,
Про сусідок баби ворчать.
По-троху рідчало все поле.
Аж ось дві жінки через шлях
Побігли шпарко. У очах
У їх було велике горе.
»Ви опізнались!« хтось сказав
І в поле пальцем показав.
Поміст дощаний там ламали,
Молив ся в чорних ризах піп,
І вже на бендюги стягали
Два козаки залізний гріб.

Один попереду старшин
Гетьман скакав собі до дому,
Словечка не сказав нікому,
Про себе міркував один.
Не добрій будь тобі годині!
Йому в нутру хтось шепотів —
І чорний кінь в поту і піні
На взаводи в дворець влетів.
»Маруся де?« гетьман питає.

Нї те нї се йому ворчать.
Він у сьвітлицю — там немає;
Біжить Мазепа прудко в сад,
Марусю кличе і гукає;
Як лис по стежкам покотив,
Все вишатишив, обходив,
Шарнув у терен, зазирає
В кущі, край сажалки — немає!
Клене гетьман свій рід і плід:
Марусин захолонув слід.
Скрізь конї по шляхам заржали:
Гонці Мазени поскакали
Туди й сюди, куди хто знав,
Куди хто на-швидку понав.
Нїхто нї бачив, нї чував,
Коли вона з двора вильнула.
Мазепа мовчки скреготав,
Вся двірня з ляку шиюгнула.

Гетьман в сьвітлицю зачинивсь,
Не спав цілісенької ночі,
Його зорили страшно очи,
Він дуже побивавсь, томивсь.
Вернулись в-ранці із погоні;
Єле живі були їх конї,
Вся зброя: сідла, нагайки,
Мовляв, підпруги й уздечки,
Було все піною облите,
У кров помазане, побите.
А про Марусю не привіз
Нїхто нї-яку, кажуть, звись,
Буцім еї з землі не стало,
Покинула мов дівка мир.
Без неї мати пропадала,

З бідною горе коштувала
В чужині, що зовуть — Сибір.

ПІСНЯ ТРІТЯ.

Щоб красче одурить Петра,
Прикинувсь хиравим Мазепа:
Всі знахорі, хто із шатра,
З Німеччини хто, з лісу, з степу,
Всі панькали біля його.
Він дивить ся у домовину:
На його груди і на спину
Набгали враг знає чого,
Коржами тімя обліпили;
У хаті ладаном кадили.
Цураючись від усього,
Бажав він тільки одного,
Щоб так умерти як хрещений.
Архиерея він зове;
Й по голові його мерзеній
Сьвятее миро скрізь пливе.

Московщина все Шведа ждала,
Чи швидко в гості причвала,
І мовчки військо збирала,
Щоб певно прочухрать з двора.
Тогді пізнали злу личину:
Дременув Карл на Україну;
Мазепа митьтю з ліжка встав.
Той, що пять раз вмирав учора
І еле ворухивсь, конав,
Тепер йому немає горя,
Він став Петрові ворог злий,
Не ма він страху за плечима;

Блискотючи кругом очима,
Обзирює козацький стрій.

Скрізь сая вістка полетіла.

Україна заклекотіла :

»Мазепа Москалю змінив,

Він став тепер полигач вражий.»

Негарная зійшла зоря,

Зоря кривава.

Хто розкаже

Всю злість правдивую царя?

Гетьмана увесь люд кепкує,

Його обличча кат шматує,

А душу у церквах кленуть;

На раді кожний коверзує

Гетьмана иншого добуть.

Від річки, кажуть, Єнисея

Увесь рід Іскри й Кочубея

Назад як мога привезли;

До дому їх Петро вертає,

Сріблом і золотом обсипає,

Відтіль, з тієї-ж пак землі,

І Палія притеребили...

Він не любив — крий Боже милий!

Як не любив Мазени він,

Як дуже на його сварив ся.

На шибениці не один

Моторний парень опинив ся :

Ізгинув Чечель, мов блоха,

Та і вельможного, бач, пана

Із Запорожжа отамана

Щось доля не була плоха.

Коханець військової слави,

Синьокантанковатий Швед,

Надвинув на стени Полтави;

Петро туди-ж повів перед,
Насупротив вони постали,
Як треба військо вгамовали,
Все під мушкетом, ні бѣлмес.
І бачить Карл зовсім не тее:
Тут не рушеньне військовее,
Не нарських бачить неотес;
Тут військо все було одбірне
В строю, і пішее і кінне,
Штиків блискучих цілий лїс.
І він сказав: »Ось завтра в-ранці
Я вам, Москалки, поганці,
Цибульки піднесу під ніс.«

Ніч сьвіт обкутала собою.
Москаль і Швед уже хропе.
Ген під палаткою одною
Щось то шушука, то гуде.

М а з е п а.

Послухай, Орлик: ні, я бачу,
Що тута добре обмиливсь!
Зробив без глузду, на удачу:
Із Карлом рано подруживсь.
Він хлопець ніби-то проворний,
До різанини геть моторний,
Регочеть-ся проти гармат;
Та не йому, мені здається,
Петра посмикать доведеть-ся:
Петро йому не панї-брат.
Карл приндвить ся, та упирує,
На долю все свою кладе,
Про Нарву тільки і толкує.
Не знаю, як нам припаде...
Соромляюсь, та щó робити!

Здурів і я, на старі літа
Кругом себе оцирклював.

Орлик.

А я б не так отсе казав :
Підождемо кінця ми ділу ;
Як поскубем цареву силу,
Дамо замиря Москалю.

Мазепа.

Ні, пізно вже тепер царю
Зо мною, братику, мирить ся ;
Не те в душі моїй сидить.
Давно мій дух на його злить ся,
І серце нне і кипить.
В ночі — Азов як воювали —
З царем у ставці ми гуляли.
З його бояр тут де-хто був.
Я не до шмиги щось белькнув :
Злякались гості, обомліли —
Цар з серця чарку упустив
І за отсії уся білі
Мене — чи чуеш! — ухопив.
Замовчав я, зігнувши спину,
У грудях злість мою здавив ;
Її, мов мати ту дитину,
До сього часу доносив.
Тепер нехай собі літає,
Єї не треба хоронить!
Я знаю, як Петро бажає,
Щоб знов мене за ус водить.
Та ще побачим, хто зволає,
Кому тікати. Коли-б зоря!...
— Сказав, і очі зачиняє
Ізрадчик білого царя.

Дав Господь сьвіт, настав день білий;
Блиснула на траві роса.
Ревуть гармати, дим пресивий
Геть-геть пішов під небеса.
Полки ряди свої зімкнули;
Стрільці шатирять по терну;
Черкають ядра, свищуть кулі,
З штиків збудовано стїну.
Ізвикши з-малку побивати,
Знай, лїзуть Шведи на гармати;
Мов вихор конниця летить,
Пїхота швендяє за нею.
Все поле як огнем горить;
Не чуть нічого за різнею:
Скрїзь гвалт, зик, галас, скрїзь гремить.
Аж ось — куди нам лучше стало!
То там то там втікає враг:
У суточки дав Розен драла,
Іздавсь сердега Шліпенбах.
Синьокаптанників здавили,
Багацько склизло їх значків.
Сам Бог дав Москалеві сили,
І їх царя і праве діло
Сьвятий з небес благословив.

Між військом моцно щось гукає —
Почули річ царя Петра:
»За діло, з Богом!« Із шатра
Він сам з боярством вихожає,
Мов матка з роєм вилїтає.
Цареві підвели коня.
Він сїв. Кїнь огирем гарцює,
Стриба, на взаводи басує,
Кача в середину огня.
Уже обїди. Сонце гріє.

Ущухла трохи гуркотня,
Не-де козак зачервонїє...
Нема ні диму, ні огня.
Агу! все поле заревіло,
Скрізь обізвало ся »ура!«
Полки побачили Петра.

За ним бояре конотїли,
Чоло Москви, один в один :
І Шереметев благородний,
І Брюс, і Боур, і Рєпнин
. . . . .
. . . . .
Ген перед Шведами своїми
Карл із носилок виглядав ;
Він лупав, мов сова, очима,
І щось пильненько сумовав.
Не залюбив небїжчик кулі,
Його щó в-ранці підоцькнула...
Рукою мовчки він кивнув
І на Петра полки пужнув.

Зійшло ся військо знов на полі ;
Трещать, бряжчать шабляки голі,
Грім із гармат заклекотїв,
З гвинтівок кулі засвистїли,
Заржали конї, захропіли.
Уруч схопили ся полки,
Москаль і Швед і козаки.
Як дрова народ так кришили,
Шпигали під боки штики,
Між людом ядра заскакали,
Від крові людської шкварчали ;
Кругом ревіло та гуло,
Прямее пекло там було !

Усе староство військовее
Як мога на поле глядить:
Хто беть-ся дуже, хто не теє,
Хто драла дав, а хто стоїть,
Кому послать підмогу треба,
Кому іти куди пора,
Про те балакають між себе.
Біля московського царя
Стоїть дід дуже, дуже сивий;
Кониченько хвилясто-гривий
Його до війська не несе.
Під руки два його держало,
На білий сьвіт дививсь він мало;
Для його повмирало все.
Палій! Сибір тебе ссушила!
Уже на жак твій козаки
Не позбирають ся в полки!
Захляла молодецька сила.
Чого-ж він так замізував?
Чого він став темнійший почи?
Чого так страшно сьвітять очи? —
Отсе Мазепу він пізнав.
То ворог! Серце заболіло,
Свій рік, своє немоцне тіло
Мабуть у-перне він прокляв.

По серединці сердюків
Та де-не-яких козаків
Мазепа ходячи сумує.
Із заду вистріл. Він зирнув:
То Войнаровський так лигнув;
В його руках мушкет димує,
А недалечко молодий
Козак в пилу, в крові валяв ся;
Почувши волю, кінь порський

Геть степом вибриком побрав ся,
Козак на гетьмана скакав,
Його убить козак бажав.
До його гетьман під'їзжає,
Чогось у його ще питає.
Та нізно вже питать темер:
Козак мовчить, козак умер!
Із любонц загубив він душу,
З любків і голову поклав,
Бо ймя коханеє Марусі
Вмираючи іще шептав.

Настала гарная година:
Нятами Шведчии наживав,
Москаль у тришия погнав;
Дала до лясу Німців сила,
За ними конниця пира,
Шаткує на здогінці, коле.
Від крови червоніє поле,
А мертвих скрізь лежить гора.

Петро на радощах гуляє,
Він Шведів плінних сам витає,
Витає і бояр своїх,
І чарку повну наливає,
Мовляв: »за спекторів моїх!«

Та де-ж той Карл, щó в гості ждали,
Кого, мов щіпку, обчухрали?
Чому до гурту він не йде?
Нема бо тут його нігде.
Король, у-купі і Мазепа,
Далеко парють серед степу;
І валку Карл свою забув;
Як-мога день і ніч чухрає,

На-силу челядь з ним з'їзжає.
Так з-під Полтави він дмухнув.
У Карла з боку гетьман скаче,
Кругом очима обзира;
Гульк — хутор у степу побачив;
Ушкварив прудко край двора,
Щось буцім-то його злякало.
Без народу стояв той двір,
Де перше вешталось чимало;
Знай вітром хвїрткою качало,
І сад став, сказано, пустир.
Пізнав будинок ти, гадюко,
Де заплотив і смерть і муку,
Хоч перше й весело було?
Де ти гуляв нераз, поганий,
Де чарку пив в бесїді гарній,
Ховаючи своє жало;
Поки до того не влестив ся,
Що зло komponувать пустив ся,
Дитину у ночі украв
Од батька рідного... пізнав?
Скрїзь хмари небо застилають,
Нічна доба. Біля Дніпра
На березї собі куняють
Невірні вороги Петра.
Забувши військо і Полтаву,
І Москалів велику славу,
На споринї Карл гарно спав.
Та сон Мазепу одлітає,
Покій від його утікає;
Йому все жарко, він стогнав.
Аж чує, хтось його позвав...
Зирнув, із ляку затрусив ся:
До його близько хтось схилив ся.

Обшарпана, худа, блідна,
Дівочку косу розпустила,
Очима, піби зьвір, сьвітила,
Нагнувшись перед ним, вона.
»Що се таке? се ти, Маруся?«

Маруся.

Мовчи, почують нас, бою ся!
Тихенько шелоти тепер:
І мати й батько мій умер!

Мазепа.

Та що ти мелеш, Бог з тобою!

Маруся.

Послухай, що вони зо мною
Хотіли зараз ізробить!
Як мусіли мене дурить!
Куди втікати в таку пору?
Куди дівать ся з поговору?
Як річ скажених зупинить?
Вона мені тепер казала,
Що батька вже мого нема...
Його я голову держала,
Та то не людська голова,
А вовча... Бачиш, як дурила
Вона Марусю, чуєш ти —
Щоб не гадала й не хотіла
З тобою, серденько, втекти!
Чи можна ж?

Гетьман мовчки слуха,

Що дріботить йому вона.

І знов, не перевівши духу,

Вона казати почала:

»Я знаю... празник, тиск народу,

І мерцвяки... якого зброду!...

Туди я з матерю ішла.
Та де-ж ти був? з тобою різно
Нужу ся дале-бі що я!
Ходім до дому: глянь, як пізно...
Скрутилась голова моя!
Тебе я мала за другого...
Ти, старцюга, який страшний!
Ні, гарний був Мазепа мій,
А ти — так здавсь на чорта злого.
В його очах як жар любов,
А річи від огню жарчійші;
Від снігу ус його білійший,
А твій помазаний у кров.»

І з реготом завизкотіла —
І мов лхкий її злизав.
Мазепине трусилось тіло,
Його циганський піт проньмав.
Мов смертю на його сопнуло,
За шкуру свігом мов сишнуло,
І волос шапку підсував.

Ізклизла ніч, і небо сьєє,
Ось швидко сонечко блисне.
Швед не хропе. Доба другая
Ізнову на коня жене.
Потраву козаки варили,
А ген, на березі Дніпра,
Драбанти коників поїли.
Прокинувсь Карл. »Ого, пора!
Вставай, Мазепо. Вже сьвітає.«
А він давно, давно не спить.
Туга ввесь дух його спирає
І серце теплеє крушить.
Він мовчки чорного сїдлає;

За королем покопотів —
І очи гетьмана блищали,
Коли вони перескакали
Конець українських степів.

*

Уже сто літ перевернулось,
Як се робилось на землі.
Давно і племя те минулось;
Сини шукать батьків пішли.
Рушеньня військового слави,
І ризанини, і побід,
Як дим пропав червоний слід.
І тільки ти, сподар Полтави,
Між людом моцної держави —
За те всі дякують тобі —
Втяв гарну памятку собі.
Де вітряків окіл крилатий
Бендери мов обгородив,
Де бродять буйволи рогаті
Між дуже давнішніх гробків,
Там видно цегли ворох цілий;
Та цегла мохом поросла.
І кажуть, що от відтіля
Король, до дуру дуже сьмілий,
Всю челядь під мушкет зібрав,
В останне з Тўрком жартував.
А про Мазепу ні пів слова
Нї од кого і там не чуть,
Його заклекотїла путь;
І тільки, бач, що год то знову
В церквах анаоemu клешуть.
Та е сьвятая та могила,
Де Іскра й Кочубей лежать;
Їх церков з миром схоронила.

Цьвіте в Диканці цілий ряд
Дубів; вони під-час шумлять
Унукам, як дідів згубили,
Бо приятелі їх садили
Тогді на памятку у сад.
А де-ж дочка? — ніхто не знає;
Не чуть про неї ні слівця.
Ніхто не зна її кінця.
Хиба в селі, як старець грає
На кобзі, всячину бриньчить,
Про неї пісню заспіває:
Кругом козацтво аж кишить;
Сльозки в очах дівчачих сяють,
Чубами парубки кивають,
І дід насупившись сидить,
Зсадавши стародавній сьвіт.

ІІ. ДРІБНІЙШІ ПОЕЗІЇ.

А. ПРИКАЗКИ.

1. Ц А П.

»Мабуть нема уже на світі правди,
Мабуть вона уже за море утекла!
Чим я од муцика поганьший справді?
А пані те щеня учора привезла,
Сьогодні вже йому і дзвоник поченили.

Та як моторно він бряжчить,
Як муцик, бубличком задравши хвіст, біжить
Та гавкає на мир, щό сили!»

Так навіжений цап на весь окіл гукав.

Хазяїн, річ таку почувши
(А по цапиному він де-що розмишляв),
Йому дзвінок на шию намотав.

Здурів скажений цап: різки назад загнувши,
Махнув борідкою, замакав, засакав
І геть-то честію такою запишиив ся.

Та швидко став їй і нерад:
Бо тільки цап стрибне у панський сад,
На шпї дзвін дзень-дзень, народ заворушив ся
І гостя в тришвя в кошару мусять гнать.

Прийшлось бідасї пронадать.
Пройшло йому те время, що бувало
Махнув де здумавши, куди б то ні попало,
Поїв, пообризав — і слід пронав,

А вибіга і долинки і гори,
Де був, то пожививсь, ніхто того не знав.

Еге, я правду вам сказав:
На-що було Паньку прохати ся в прокурори!

---

2. ЛЕБЕДЬ І ГУСИ.

На ставі пишно лебедь плив,
А гуси сірні край його поринали.
»Хиба отсей біляк вас з глузду звів?«
Один гусак загомонів:
»Чого ви, братця, так баньки повітріщали?
Ми попеласті всі, а він один між нас
Свое пендючить піре біле!
Коли-б ви тільки захотіли,
Щоб разом стало-бять вся бесіда взялась,
Ми б паняча сього як-раз перемастили.«

І завелась на ставі геркотня,
Гусине діло закипіло:
Таскають грязь і глей зо дна
Та мажуть лебедя, щоб піре посіріло.
Обмазали кругом, і галас трохи стих;
А лебедь плись на дно — і випуриув як сніг.

---

3. ЯЧМІНЬ.

Спн.

Скажи мені, будь ласкав, тату:
Чого ячмінь наш так поріс,
Що колосків прямих я бачу тут багато,
А деякі зовсім схилили ся у-низ,
Мов ми неграмотні перед великим паном,
Мов перед судовим на стійці козаки?

Батько.

Отгі прямї колоски

Зовсім пустісїнькі, ростуть на ниві даром;

Котрі ж поклякнули, то божа благодать:

Їх гне зерно, вони нас мусять годувать.

Син.

Того ж то голову до неба зволить драть

Наш писар волостний, Онисько Харчовитий!

Аж він, бачу...

Батько.

Мовчи, почують — будеш битий!

---

4. ЗОЗУЛЯ ТА СНІГИР.

На дубі сидючи, зозуля куковала:

»Що за годи тепер, зовсім не можна жить!

Од-коли як тепло вже стало,

А гусенї нема, черви зовсім так мало:

Прийшлось із голоду хоч у кулак трубить.»

— »На-що вам так квилить, мій Боже милий?»

Снігир зозулю перебив:

»Коли-б я мав ваш стан і сили,

Отсю я погань би не їв.

Щоб сей та той мене, коли-б я не доскочив

Собі що-дня пиматок мясця.

От кобець менший вас, а їсти як захоче,

Летить і душить горобця.

За-те він з голоду ніколи не нудив ся.»

— »Дурний, дурний! а в школі вчив ся!»

Зозуля снігиру в одвіт:

»Замість горобця я з'їм жуків десяток,

Та гусенї, черви десятків три в наддаток,

І все таки наїмсь; за-те спитай весь сьвіт:

Яка зозуленька? Всї скажуть: птиця славна,

Живе собі як панна,
Гуляє у садку, нічого не псує,
По гілечках намистечко кує
Та скільки літ кому прожить віщує.
Нехай же здумаю... та щоб тобі й казать!
Хоч злидні в пірі обідрать,
Ввесь птичий рід зарепетує:
»Зозуля мясо жре, зозуля хищний птах!
Троха чи не бажа вона орла із'їсти!«
Прощай тогді мое життє в садах!
Прийшлось би утікати хоч за море без вісти,
Так лучше ж тута жить та зводить червачків.«

Хто хоче полюбить судью грошозаплада,
Про його розпитай панів,
А не питай у простого народа.

5. ВЕДМЕЖИЙ СУД.

Лисенка подала у суд таку бумагу,
Що бачила вона, як попеластий віл
На панській винниці пив як мошенник брагу,
Їв сіно і овес і сіль.
Судьею був ведмідь, вовки були підсудки,
Давай вони його по-своєму судить
Трохи не цілі сутки.
»Як можна гріх такий зробіть!
Воно було б зовсім не диво,
Коли-б він їв собі м'ясиво,«
Ведмідь сердито став ревіть.
— »А то він сіно їв!« вовки завили.
Віл щось почав був говорить.
Та судьді річ його з починку перебили,
Бо він ситенький був — і так опредїлили

І приказали записать :

»Понеже віл признав ся попеластий,
Що він їв сіно, сіль, овес і всякі сласти,
Так за такі гріхи його четвертувать
І мясо розідрать судьям на рівні части,
Лисичці ж ратиці оддать.»

---

6. ПШЕНИЦЯ.

Я бачив, як пшеницю мили,
То що найкрасчєє зерно

У воду тільки плись, як-раз пішло на дно,
Полова ж навісна пливе собі по хвилі.

Привів мене Господь побачить і панів :
Мов простий чоловік, там инний пан сидів ;
Другі, задравши ніс, розприндившись ходили.
І здумав зараз я, як тільки поглядів,
Що бачив, як пшеницю мили.

---

7. СОНЦЕ ТА ХМАРИ.

Ось сонечко зійшло, і сьвітить нам і гріє.

І божий мир як маківка цьвіте ;
На небі чистому ген хмара бованіє.

Та хмара надулась і річ таку гуде :

»Що вже мені се сонце надоїло !

Чого воно так землю веселить ?

Хоч я насуплю ся, воно таки блищить.

Я полечу йому на зустріч сьміло,

Я здужаю його собою затемнить.»

Дивлюсь — і хмарами пів неба замостило,

На сонечко мов ніччю налягло.

А сонце висче підплило

І хмари ті позолотило.

---

8. ГОРОБЦІ ТА ВИШНЯ.

Глянь, глянь, летять, та їх летить чимало!
Куди отсе летять з оселі горобці?
Дивлюсь, у сад побрались молодці.
На вишеньці їх геть-то насідало

І бенкет зараз підняли;

Цьвірінькають, джеркочуть знай на вишні
Із ранку самого до пізньої пори.

Я простий чоловік, то й взяв собі на мислі,
Що вишеньці моїй предобре у саду,
Що їй превесело, бо як край неї йду,
Або і так коли зирну у сад із хати,
Все зволять горобці по гілечках скакати.

Ось тиждень як не був, дивлюсь: кат його ма!

На вишеньці гостей нема!

Чого лишень вони літати перестали?

Як розібрав, бодай і не казати!

Ох! поти жевжики вчашали,

Поки всі ягоди на вишні обдзюбали —

Тепер до бідної ніколи не летять.

---

9. БУДЯК ТА КОНОПЛИНОЧКА.

»Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш?«

На коноплиночку в степу будяк гукав.

— »Та як рости мені? і сам здоров ти знаєш,

Що землю у мене з-під корінця забрав.«

Бува і чоловік сьому колючці пара,

Людей товче та й жде, щоб хто його кохав!

Я бачив сам таких, і може б показав,

Та цур йому! боюсь: розсержу комисара.

10. ВЕРША ТА БОЛОТО.

Рибалонька, митець усе в воді ловити,
Бажаючи поймать вюнів,
В болото вершу засторчив.

Довгенько щось вона там мусіла сидіти,
Язик жіночий є, та нічого робити
(А з роду мабуть-то що не плоха була),
Так лаяти болото почала:

»Отсе поганая багнюка!

Глянь, пузирить ся як, з-нечевя клекотить.

Тут певнее ніщо ні ходить й ні сидить,

Одна черва, мовляв, кишить,

Та деколи повзе по куширу гадюка.

Уже коли-б тут воленька мені!...

Таке ж бридке, таке мерзене,

Поржавіло, від жабуру зелене;

Не хочеть-ся паскудить ся в багні,

А то б...«

Що-ж їй болото одвічало?

»Де ти сама, добродійко?« спитало.

А верша гомонить на дні.

---

11. МАКІВКА.

У лузі маківка весною зацвіла,

Промеж других квіток як жаром червоїла:

До єї раз-у-раз літа бджола,

Бабок, метеликів над нею грає сила.

Пройшов день, два, і з неї цвіт опав,

І маківка осиротіла;

Бджола на иншій квітці сіла,

Тут погань метелів мов-би лихий забрав.

Дівчино серденько! жартуй, поки є время,

Жартуй, та не глузуй із бідних парубків;

А то мине весна твоїх годів,
Покине і тебе діяволове племя.

---

12. РОЖА ТА ХМІЛЬ.

Охрине, дядечку! будь ласкав, схаменись:

Ти чоловік і з хлібом і з волами,

І грошики у тебе завелись;

Який тебе лихий ізніс

І побратав з панами?

Покинь їх, хай їм цур! із ними не водись!

А то коли к тобі ні заверни у хату,

Ти з благородием сидиш за пані-брата,

І чарка катержна гуляє по столі.

Чи то в село лихий примчить якого

Паничка, мовляють, судового,

Та сарана живе на твоєму добрі.

Або і возний сам, червоний ніби квітка,

Деньків по пятеро кружляє у тебе,

А коней-калічі повнісінька повітка

Твоє сінце скубе.

Тим-часом хліб давно у полі половіє,

Його і птиця бе і вітер марно сіє:

А дядько мій гуля!

З письменними по чарці та по парці

Останній шаг витрушує шинкарці.

Рівнять ся з ними нам сам Бог не дозволя:

То, сказано, пани, щоб день-у-день гуляли,

А ми, неграмотні, щоб хліба заробляли.

Охрине! не зробишь сьміховищем села,

Покинь, кажу, панів, водить ся з ними годі!

Ось слухай.

У мене недавно на городі

Червона рожа зацьвіла,

І треба ж, на біду, край неї хміль пустив ся.
Іспершу гарно страх з сусідкою він жив.
Дивлюсь: аж приятель за гільку зачепив ся,
А трохи згодом глядь — всю рожу обнови́в.

І бідная вона змарніла,
Поблі́дла, далі пожовтіла,
А прокляту́щий хміль як рута зелені́в.

---

13. МОГИЛИНІ РОДИНИ.

Ось чутка степом полетіла
(На щó то гріх не підведе!),
Що у степу якась могила
Дитину швидко приведе.
Про диво сее як почувли,
То люде зараз в степ махнули,
Старий і молодий к могилі знай іде.
Крий Боже, народу якого там зібралось!
Як об Ільлі в Ромні!
Буцім там місто починалось.
Де не взялись міняйли й шинкарі
І підняли між себе галас;
Чумак із сілью став, із дьогтем дьогтярі,
І красти бублики шатнули школярі,
Сластьони шкварились, сїдухи цокотіли,
Про Лазаря старці під кобзу голосили;
»Холодний квас!« москаль між народом гукав.
З-нечевя, а базар в степу, як треба, став.

Хреңений люд хоча гуляє,
Та на могилу все раз-по-раз позирає,
Чи швидко вродить ся те чадо степове.
Могила ж стогне, мов сопе, мов тяжко днше.

Боками сивими колише
І з лиха на весь степ реве.

Народ дивується та їсть та не горілку.

Вже панський стадник Опанас.

Покинувши товар, щό пас,

З кишені витягнув сопілку,

Та як утне московського бичка!

Підківки зараз забряжчали,

В кружку дівчата танцювали,

Москаль покинув глек та садить гоцака.

Аж ось — лудусь щось під ногами!

Загоготів якийсь підземний глас.

Базар утих, баби замовкли під возами,

І ляку упустив сопілку Опанас,

І люде хрестючись баньки повитріщали.

Могила тріснула, і те дитя, щό ждали,

На божий свѣт сусїль — як пить дало.

Та щό-ж за чадо те було,

Що стїлько гомону між нами наробило?

»Мабуть підсудок?« — Ні! — »Так лев?« —

[Ні! — »Так мішок

З дукатами?« — Ні, ні! — »Так папорти цвїток?«

— Але-ж! — »Так, з нами хрестна сила,

Мабуть вона полубїса вродила?«

— Не втяв! — »Так вилила козацького коня?«

— Ні, просто привела руденьке мишеня.

---

14. ШКОЛЯР ДЕНИС.

Миряне, слухайте, щось маю вам сказати:

От сих рїздвяних свѣят, на самої Меланки,

Дурний школяр Денис, запригши шкану в санки,

Із школи поспїшав до батька ночовати,

Щоб завтра, по закону

Як слїдує, пашнею засївати.

Пізнавши шакапа шлях до дому,
Смикнула раз, другий — і хлопця понесла.
Хоть здержав він її, та злість його взяла:
Хотів би проучить, та бити її бояв ся;
А треба-ж і себе чим-небудь показати.
Так по оглоблям ну малахаєм шмагати.

Як тільки пан із паном зазмагав ся,
Дивись: у мужиків чуприни вже тріщать.

15. СОНЦЕ ТА ВІТЕР.

Із вітром сонечко розгугорило мову
Про силу, бачите, хто з них моцнійший був.
Звичайно за словом балакали по слову,
А далі вітер так на заклад навернув:
>Чи бачиш, іде ген собі козак по полю?
Як цупко він напав на плечі кобеняк!

Хто з плеч зірве його до долу,

Хай буде той уже моцак.»

— >Іноси, дми собі!« так сонечко сказало,

І вітер шпарко полетів.

На дворі дуже сумно стало,

По небу хмари скрізь погнало.

А вітер по землі, крий Боже, заревів.

Наліг на козака, з його одержу цупить.

Зігнув ся на коні козак,

До себе горне кобеняк.

Та знай нагайкою по ребрах шакапу лупить.

Хуртовина назад бідаху пре,

За поли смикає, відлогу з плеч гире.

Аж шлях курить, трава в степу хвилює.

А все одержі не здере.

Дув, дув, аж потом ввесь облив ся,

Із моци вибив ся, сердешний на бік плись.
Ось розгуляло ся і сонце, з хмари блись,
Мов божий мир ізнову народив ся.

Козак перехрестив ся,
Кобилку зараз зупинив,
Бо страх горюшину заморив,
Поплів ся стежкою ходою по-тихеньку.
А сонце гріє все та гріє по-маленьку.
Угріло божий сьвіт, почув тепло козак,
Та й скинув кобеняк.

---

16. ГАЙ ТА СОКИРИ.

По гаю темному туга велика ходить,
Сокири й топори затіяли войну,
Гай хочуть сплюндровать і пуці всі пошкодить.
Война ся навела на дерево суму:
Дуби задумались, осики затремтіли,
І клен гнучкий і вяз із лиха в-низ нагнувсь.
Аж ось сокири вже в гаю забрязкотіли.

І дуб найстарший усьміхнувсь.
»Не бійтесь!« він гукнув: »того я і жахав ся,
Як з топорищами сі навісні прийдуть;
Аж деревяний рід заліза одцурав ся!
Без дерева вони самі нас та не втнуть.
Отто було б але — нехай йому аби-що! —
Як-би з сокирами прийшли і топорища,
Тогді-то був би нам капут!
І справді, скільки тут сокири ні бряжчали,
Ні дубчика ні липки не стялі,
І тільки де-не-де що кору пописали,
Та і до дому з тим пішли.

---

17. В І Л.

»Мабуть на небі звістно стало
(Про себе віл в кошарі гомонів)
Про те, що ввесь мій вік я все за двох робив
Та й витерпів таки чимало :
Що в плузї силковавсь, копиці волочив,
Із ранку у ярмі до півночи ходив,
Іще що-дня бував і битий !
Хазяїна нераз я проклинав ;
Тепер зовсім не той хазяїн став :
У мене вдовіль їсти й пити,
Несуть мені і соли і крунів,
Овса і висівок, наїстись трійом би стало.«
Аж тут хазяїн шасть у хлів
І взявши за роги вола під ніж повів,
Бо, сказано, його годовано на сало.
Ти з-малку так любив мене, як пугу пес :
Чого-ж так лащиси ся тепер до мене, Іване ?
Чи знаєш, що, як ти чоломкать ся ідеш,
Чогось мене морозить стане ?!

---

18. ГРІШНИК.

В далекій стороні, в якій, про те не знаю,
Мабуть в Німеччині, а може і в Китаю,
Хтось разом оженивсь на трійох жінках.
Загомонів народ, почувши гріх великий,
Жінки голосять так, що страх :
»Глянь, що се коять чоловіки !
Як їм по три нас можна брать,
Так хай позволять нам держать їх хоч по пять.«
Івалтують, сказано, на-вспряжки цокотухи.
Ось сая вісточка і до царя дойшла,
А цар був мабуть не макуха ;

Розлютовав ся він і злість його взяла.

»О, почекайте лиш, не буде в вас охоти

За живота чортам служити!»

Цар грізно загукав і люльку став палить,
І в люльку пхав огонь і люлька гасла в роті,
А далі схаменуясь, за радою послав.

Як слідує, в празничному наряді

Пред очи царськії совіт вельможний став.

Цар двічі кашлянув, рукою ус розгладив

І річ таку премудрую сказав:

»Пребеззаконія на сьвітї завели ся,

А гірше що в моїй землі!

Мені до уст сььогодні донесли:

Один паливода (і цар перехрестив ся)

На трїох жінках женив ся.

Щоб царству цілому за його не терпїть

Біди од праведного неба,

Його вам осудити треба

І смерть страшну йому зробити.

Хай царству усьому в науку

Він витерпїть такую муку,

Щоб з ляку більш ніхто в такий не вскочив гріх.

Крий Боже, щоб над ним хто з вас змилосо-

[див ся!

Щоб луснув я, щоб я до вечера сказив ся,

Коли не поведу на шибеницю всіх!»

Як річ таку судья дослухав,

Низенько поклонивсь, потилицю почухав,

І ну з підсудками про діло мізковать.

Над ним морочились трохи не тиждень цілий

І тільки що пилі а мало, кажуть, їли,

І так меж себе присудили,

Щоб грішнику тому всіх трїох жінок оддати.

Народ сьміявсь і всі були в заботах,

Що раду перевіша цар.

Аж завтра дивлять ся, а та погана твар,
Той грішник сам себе повісив на воротах.

---

19. ВОРОНА І ЯГНЯ.

Орлу схотїлось поноїсти;
Піднявсь у гору птичий цар
І вгледїв відтіля, що край ставка овчар
Онучі прати мусїв сїсти,
Отара ж попаски поїхалась навманя.
Орлу се понутру; зложивши моцні крила,
Опукою з гори, аж вітром зануміло,
Орел уникварив на ягня,
Підняв його і геть потеряв за гору.

І треба-ж, що на сюю пору
Пило біля ставка дурне вороненя.
Страх полюбило ся йому цареве діло,
І думає: »чому-ж сього я не зроблю?
Та не ягня, а барана вхоплю.«

Дивлюсь: воно у-гору полетїло,
Та й пуць на шию барану,
І кігті вплутавши йому у вовну білу,
Смикнуло ся нести, та ба! вага не в силу:
Баран важкенський і орлу.
Воно вже стямилось, мерщій би полетїло,
Так із шерсти не виплутає ніг.
Дурне мотало ся, поки овчар прибіг
І гарненько йому обскувши крила,
На іграшку дитинї дав.

Мабуть Господь так сьвіт создав,
Що менший там не втне, де більший геть-то зможе.
Що дядькові пройшло, ти не роби, небоже,
Щоб крилець хто не обчухрав!

---

20. ЗЛИЙ КІНЬ.

Учора мій сусід купив собі коня,
Із табуна татарського, презлого,
Такого жвавого, такого вже баского.

Дивлюсь: сусід і вся його сімя
Уздечки не напнуть на його.

Сусід сусідів кликати став
І могорич пообіцав,

Щоб тільки допомгли йому коня упорати.
Народ зійшовсь та гук такий підняв,
Мов цілину п'ять плугів орють.

А кінь жахається та рже,
На дибки спинить ся та гривую мотає,
То піде бокаса, то беть-ся і кусає.

Котрий сьмілійший був, то вже

Од коника тікає:

Прийшлось сусідові, мовляв, хоть сядь та й плач!
Аж дивлять ся, іде Петро Деркач —
Розумний чоловік і в конях силу знає —
Іде і здалеку чуприною киває.

Прийшов, і весь базар нікчемний розігнав
І сьміло до коня побрав ся по-тихеньку,
Все свистючи, повагом, по-маленьку.
Все гладив, подивлюсь — уже і зануздав.

Пани! чи чули, як Деркач коня поймав?

---

21. МІРОШНИК.

На річечці якійсь маленькій
Стояв собі млинок, і в нім мірошник жив.
Хоч невеличкий млин, та, знаєш, чепурненький:
Раз-по-раз день-у-день крутивсь і гуркотів
І хліба вистачав хазяїну чимало.
Коли ні забредеш к мірошнику, бувало:

У його е і хліб і сіль і сало,
Чи то в скоромний день — із маслом буханці,
Книші, вареники і всякі лагоминки;
У п'ятницю — просіл, з олією блинці,
Пампушки з часником, гречаники, стовпці.
Обідать він було не сяде без горілки,
А в празник піднесе і чарку калганівки.
Мірошник паном діло жив.

І треба ж, на біду, позаторішню весну
Його лихий поніс чогось за Десну.
Хоч небагацько проходив,
За-те багато бачив світа:

Побачив він, як Сейм мов бішений шумів
І як Десна ревла несамовита,
Мабуть ворочавши не пятьдесят млинів.

Вернувся мірошник наш до дому,
До церкви прямо почухрав
Та Богу молить ся сьвятому,

Щоб він акаѳисти його не в гнів прийав
І річечку його зробив Десною,

Або хоча як Сейм такою:

Тогдї б то вже я панував!

Молебні день-у-день Спасителеві править,
У ставники сьвічки по десять фунтів ставить,
Все молить ся, нї їсть нї пе нї спить.

»Земляче, Бог з тобою!

На тебе десь туман у Литві навели.

Хиба забув ти, що великою водою

Ворочають великі млини?

Їх Німці будувать уміють,
А вже не зляпає наш брат;

Вони самі товчуть і віють,

І мелють борошно і сіють,

Здаеть-ся, що самі й їдять.

А млин хоч чепурний у тебе,
Та не для бистрини.« — »Балакайте про себе!«
Мірошник заворчав і рукавом махнув.

Його молитви Бог почув:
По небу вітерок дмухнув,
Як вороп небо почорніло,

Шварнула блискавка, грім грюкнув і загув,
Із хмар як з лотоків водою зашуміло.

Маленька річечка, щó так тихенько йшла,

Заклекотіла, заревла

І через греблю покотила.

Як на осиці лист, тремтить млинок од хвилі.

Вода напре, дивись: то вискочить гвіздок,

То паля тріснула, то заставку розбило,

А далі і знесло млинок.

Схопивсь мірошник, та пізенько:

Що поки йшла вода маленька,

Що дня він хліба мав шматок.

Літ з десять був у нас судьею Глива,

Та, знаеш, захотів на лакомий кусок,

В Полтаву перейшов: там, кажуть, є пожива,

Велика там вода, хоч є й багато млива. —

Глядіть, добродію: чи ваш міцний млинок?

---

22. ВОВК І ОГОНЬ.

У лісі хтось розклав огонь.

Було то в осени вже пізно;

Великий холод був, вітри шуміли різно,

І біла ожеледь, і сніг ішов либонь.

Так мабуть чоловік біля багаття грів ся

Та ідучи й покинув так його.

Аж ось, не знаю я того

Як, сірий вовк тут опинив ся.

Обмерз, забовтав ся, мабуть три дні не їв,
Дріжить як мокрий хорт, зубами знай цокоче.

Зьвірюка до огню підскочив,
Підскочив, озирнувся, мов тороплений сїв,
Бо з-роду в-перше він огонь узрів.

Сидить і сам собі радіє,
Що смух його огонь мов літом сонце гріє.
І став він обтавять, аж пара з шерсти йде.
Із льоду бурульки, щó знай кругом бряжчали,
Уже зовсім пообпадали.

Він до огню то рило підведе,
То лапу коло жару сушить.
То біля поломя кудлатий хвіст обтрусить.

Уже огонь не став його лякять,
Зьвірюка думає: »чого його боять ся?

Зо мною він як пані-брат.«

Ось нічка утекла, мов стало розсвітать,
Мов почало на сьвіт благословлять ся.

»Пора,« вовк думає, »у лози удирать!«
Ну, щоб собі іти, ні, треба попрощать ся:
Скажений захотів огонь поцілувать.

І тільки що простяг свое в багаття рило,
А поломя його де-щенту обсмалило.

Мій батько так казав: »З панами добре жить.
Водить ся з ними — хай тобі Господь поможе,

Із ними можна їсти й пить,
А цілувать їх — крий нас Боже!«

---

23. УТЯТА ТА СТЕП.

Минули ся гречанії живва;

Семен натяг кожух на плечі,
Тепло пройшло, дїтвора лізе к печі.

Замерзло поле скрізь, ріля, стерня, трава

Сніжечком біленьким припала.
Бідашний степ став сумоватъ;
Пташки, щó в літку так співали,
У прій вже поодлітали,

І тільки край ставка оставсь табун утят,
Чи крижні то були, чи то були чирята,
Про те нам байдуже, а сила тільки в тім,
Що степ іще не був пустий зовсім.
Дивлюсь було, знялись з води утята,
Закахкають і ну степом кружлять,
І видно все такі, що сее не пустиня.

Аж ось уже й вони летять.

»Куди вас враг несе до гаспидського сина!«

Почав утятам степ казатъ.

»Хиба ви хочете мене покинутъ?»

А я-ж вас літом годував,

І просо і овес і гречку вистачав;

Без вас хиба мені з нудьги сказитъ ся!«

— »У літку на тобі усякий хліб стояв:

На себе глянь тепер, який ти сивий став,

Останній колосок холодний сніг сховав,

І нічим нам біля тебе живитъ ся,

А голод за-щó нам терпіть?»

Сказали утята, і ну швидчій летіть.

Чи знаєте ви сивого Кондрата?

Женивсь на дівці він, та й мусить ще кричатъ,

Що жінка щось його глядить не дуже хати.

Мабуть що упада їй діду одвічатъ,

Як сивому степу одрізали утята.

---

24. РИБАЛКА.

Хто знає Оржицю? а нуте, обзивайтесь!

Усеї мовчатъ. Гай, гай, які щодоцаї!

Вона в Сулу тече у нашій стороні.

(Ви, братця, все таки домівки не цурайтесь.)

На річці тій жили батьки мої,

І панства чортів тиск: Василь, Іван, Микола,

Народ письменний страх,

Бував у всяких школах,

Один балакає на сотні язиках,

Арабську цифиру, мовляв, закон турецький,

Все тямлють, джеркотять як гуси по-німецькій.

Подумаєш: чого-то чоловік не зна!

Та не об тім, бач, річ. Усю торішню зиму

Рибалка ятером ловив в тій річці рибу;

Рибалка байдуже, аж ось прийшла весна,

Пригріло сонечко і з поля сніг погнало,

У річку сніг побіг, і Оржиця заграла

І ятїр граючи водою занесла.

»Уже-ж вона мені оттут сидить в печінках,

Ся річка катержна!« рибалка став казать.

»Куць виграв, Куць програв, ось слухай лишень,

[жінко:

Піду я до Сули скажену позивать!«

І різні деякі казав сердега речи,

Із злости як Москаль усячину гукав,

А далі почепив собі сакви на плечи,

У люльку пхнув огню, цїпок у руки взяв

І річку позивать до ріки почвалав.

Чи довго він ішов чи ні, того не знаю,

Про те ніколи сам рибалка не казав,

А тільки він дійшов, як слїдує, до краю:

Сула шумить, гуляє по степах.

Рибалка дивить ся і очи протирає,

Не вірять сам своїм очам,

Бо по Сулі — чорти б їх мучив матїр! —

Пливуть хлївці, стїжки, діжки, усякий крам,

І бідного його ниряє ятір!
Здихнув рибалочка та і назад поплівсь.
А щоб, земляче, пожививсь?

Ось слухайте, пани, бувайте ви здорові!
Еге, Охрименко дурний:
Пішов прохать у повітовий,
Що обідрав його наш писар волостний.

---

25. СОЛОВЕЙ.

»Хто не згадає? я?
Отсе городять небиліцю!
Щоб не пізнав я соловя,
Щоб не пізнав сю гарну птицю!
Як тільки оком наведу,
То і вгадаю, де співака,«

Так дядькові казав небіж Грицько Підсака.

— »Ходімо, я тебе до лісу поведу,
Усякої там птиці є багато.

Та буде сором, пане брате,
Коли-б ти соловя із-разу не пізнав,«
Грицькові дядько одвічав.

І ось вони дійшли до гаю;
По гаєві усякий птах літає,
Щебече хто, хто свище, хто гуде,
Аж округи луна іде.

Небіж.

Ось-осьде соловей! який червоногрудий!
А дметь-ся як, мабуть великий пан!
Уже-то не з-проста в його такий жупан.

Дядько.

Та годі, годі, Грицьку, буде
Ту погань снігиря хвалить!

Ся птиця не співа, а як усе щечече,
Вона в гурті як-небудь засвистить,
А більше голову похнюпивши меж плечи
Насупившись сидить.

Небіж.

Так цитьте лишень, ось я зараз угадаю:
Я сучий син, коли отсе не він!
Увесь мов золотий, а крильця чорні має.

Дядько.

Та будеш, Грицьку, сучий син:
Се просто іволга зоветь-ся,
Вона із саду в сад літа,
То вишні гарно обіда,
То оббива горох, а в співи не вдаеть-ся.

Небіж.

Так ось! коли побачив співака.
Яка малювана та штучна птиця!
Вертить ся, джеркотить, по дереву скака:
Отсе-то соловей.

Дядько.

Се навісна свиця!

І довго так небіж дурненький
Меж птицями знаходив соловя:
А соловей собі сіренький
Над ним співав, сховавшись меж гілля.

---

26. ДЯДЬКО НА ДЗВОНИЦІ.

Ізліз мій дядько на дзвоницю
Та знай гука: »Отсе комедія яка!
Всі люде на землі мов ті перепелиці:
Здаеть-ся більший з них не більше пятака.

Гай, гай, які-ж вони дрібненькі!
Так ось, коли я їх, як треба, розібрав.«
А мимо йдучи хтось на дядька показав
Та дале-бі мене спитав:
»Що се таке: чи щур, чи горобець маленький?«
1840. р.

---

27. ХЛОПЦІ.

Учора я дививсь, як хлопці
Гуляли на толоці:
Здаєть-ся, крам там продавав один,
Другі в опуки то щó грали,
То в дучку бучку заганяли,
А далі здумали скакати через тин.
Хлопята там були і прості і письменні,
І кождий з них по своїому скакав:
Один летів як навіжений,
Знай визьвіривсь на тин та біля його й став;
А инший голову мов той москаль задравши,
Пряменько витягнувсь та й скочив через тин,
Та як же вдарив ся об землю, вражий син,
Колошу розідравши.
А виборного хлопчєня
Так скаче високо, так здорово літає!
Воно мале зовсім, од чого ж так скакає?
Собі подумав я
Та й придивлять ся став; аж сєє бісеня,
Як хоче скочить, то аж в землю присідає
Та й присне разом відтіля!
Як ні крути, а правди нігде діти:
Коли-б, як виборного діти,
І другі вмiли присідать,
То може б і вони з'уміли так скакать.
1840. р.

Б. ИНШІ ПОЕЗІЇ.

28. ЧОВЕН.

Заграло, заінілось синее море,
І буйніі вітри по морю шумлять,
І хвиля гуляє, мов чорніі гори
Одна за другою біжать.
Як темная нічка насунулись хмари,
В тих хмарах, мов голос небесної кари,
За громом громи гуркотять.

Іграє і пінить ся сяне море,
Хтось човен на море пустив,
Бурхнув він по хвилі, ниряє на волі,
Од берега геть покотив;
Качаєть-ся бідний один без весельця.
Ох, жаль мені човна, ох жаль мого серця,
Чого він під бурю поплив!

Ущухнуло море і хвилі влягли ся,
Пустують по піні мавки,
Опять забіліли, опять простягли ся
По морю кругом байдаки.
Де-ж човен дівав ся, де плавле мій милий?
Мабуть він не плавле, бо онде по хвилі
Біліють із його тріски.

Як човнові море, для мене сьвіт білий
Із-малку здавав ся страшним;
Та як заховать ся? не можна ж вік цілий
Пробути з собою одним.
Процай, мій покою! Пускаюсь у море,
І може недоля і лютеє горе
Пограють ся з човном моім.

29. ВАРЕНА.

Геть галушки, з стола печеве,
Знимайте божий хліб і сіль,
І сало з яйцями пражене;
Варену, хлопче, при на стіл!
Хай чарка забрязка, хай весело буде,
Нехай погуляють хрещеніі люде!

Із нас тихенько кожний їсть,
Як тільки що обід почнеть-ся;
А як хлпснуть по пять, по шість,
Де в Бога річ та набереть-ся:
Регочуть ся дуже, мов бджоли гудуть,
Вигадують штуки і всячину гнуть.

Хто баляндраси точить дівці,
Хто лає подушне й мирське;
Там Опанас Грицьковій жінці
На ухо шепче щось таке,
А та червоніє, мов повная рожа,
І каже тихенько: »на щó се похоже!«

Маруся дівка страх плоха,
Зовсім мов панна, хоч з-за книжки,
Соромязлива вже така...
Щó-ж? випила із медом трішки:
Не та стала дівка, до хлопців цокоче,
Як яєчки грають Марусині очи.

На неї дивить ся Андрій,
Та позирає все в віконце
І думає, коли-б швидчій
За гору заховалось сонце.
В вікно він погляне, на дівку моргне,
Вона усміхнеть-ся, плечима здвигне.

Їси собі до очкура,
А в горі їжа не порадить,

І тільки що хиба з добра
На животі тобі завадить.
А випеш півкварти, завійна пройшла,
І знову весела твоя голова.

Я маю думку вже таку,
Що красче жить було б на сьвітї,
Як-би обідать на-швидку
А потім до півночи пити.

Давайте ж варену! хай весело буде,
Нехай погуляють хрещениї люде!

1834. р.

---

30. УКРАЇНСЬКА МЕЛОДІЯ.

»Ні, мамо, не можна нелюба любить!
Нещасная доля із нелюбом жить.
Ох, тяжко, ох, важко з ним річ розмовляти,
Хай лучше я буду весь вік дівувати!«

— Хиба ж ти не бачиш, яка я стара?
Мені в домовину лягати пора.
Як очи закрию, що́ буде з тобою?
Останеш ся, доню, одна, сиротою!

А в сьвітї якеє житья сироти?
І горе і нужду терпіти-меш ти.
Я, дочку пустивши, мовляв, на поталу,
Стогнуть під землею як горлиця стану.

»О мамо, голубко! не плач, не ридай,
Готуй рушники і хустки вишивай,
Нехай за нелюбом я щастя утрачу,
Ти будеш весела, одна я заплачу!«

Ген там на могилі хрест божий стоїть,
Під ним рано й вечор матуся квилить:

»О Боже мій милий, що я наробила!
Дочку, як схотіла, із сьвіта згубила!«

1840. р.

---

31. НАДПИС ДО РИСУНКУ К. С. А. Г—НОЇ.

Заквітчала ся дівчина, стала край вікна.
Дав Бог празник. Людям празник, а вона одна
Із маленьким братом Ивасем, прибрана, в квітках,
Дивить ся, моя небога, на широкий шлях.

Батько вмер давно у неї, матери нема,
Тільки в хаті брат маленький та вона сама,
Більш ні племени ні роду, все чужі кругом!
Тільки не об тім сумує дівка під вікном:

Тута, край вікна, прощав ся, ціловав ся він,
Чорнобривий козаченько, як їхав на Дін;
Обіщав ся вернути ся, вже пів року є,
Як сумує дівчинонька, серденько мое!

»Де мій милий? що він робить? де він забаривсь?
Може з иншою якою уже одруживсь!«
Дума дівка, серцю важко, сльози на очах.
І пустий простягсь далеко перед нею шлях...

1843. р.

---

32. М А Р У С Я.

»Я знаю, Марусе, дівочу натуру,«
Так мати старая казала дочці:
»І я дівовала, була молодою —
Тогді парубки все були молодці, —
На грищі співала, на досьвітках пряла,
На улиці часом до сьвіта гуляла...

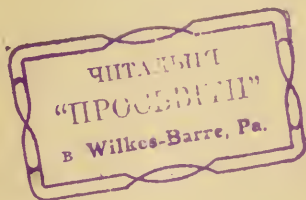

А бувало, стане скушно,
Серце ние та болить,
В грудях важко, плачеш, плачеш,
Божий сьвіт не веселить...
У садку пташки щебечуть,
По степу цьвітуть квітки:
Як послухаеш, як глянеш,
Плачеш Бог зна од чого.

І знати не знала, чого я бажала,
І все було, доню, я так сумувала,
Поки твій отець мня кохати не став,
Поки з моїм любим нас піп не звінчав.
Кинь лихом об землю, та будь веселенька!«

І думає дочка, схпившись до неньки:
»Чом доси мене ще ніхто не кохав?«

1843. р.

ДО ЗОБАЧЕНЬНЯ.

От, слава тобі Господи, і кінець книжці! Читайте її, панове добродійство, коли уподобаєте, а ні, так мовчіть — і без вас мене вилають, собаки, не за книжку, ні, вони книжки не поймуть, а за те, що я чоловік: така у їх поведенція. На улиці, де я живу, чортів тиск, мовляв, тієї собачні; тільки вийдеш з хати, зараз із-за причілка на тебе: *гав! гав!* а там з-під воріт, а там з-за комори, та усе: *гав та гав!* Оттака стане голова! Махнеш рукою та й підеш дальш. Часом у руках і ціпок є, може б де-котру заїдливішу зачепив би чи по морді чи по боку, звісно як би там прийшлося красче, — так не такі! Муштровані, бодай їх; гавкають у захпсті, а очей не покажуть... Далє-бі!

Хотів було я вам, панове, пустить свою книжку зимою, та як одніс у друкарню, як стали Москалі друкарювать, так, я вам кажу, і сьміх і горе! Чи ви повірите, що над одним листком та бють ся тиждень або й більше. Ти напишеш *гилля* [гілья], а він видруковує *гѣллѣ*: это стало быть, каже, красивій. — »Та мовчи, будь ласкав, Москалю, та роби те, що тобі кажуть, за-що гроші береш.« От він як почує гроші, зараз і схаменеть-ся. Що-ж? трохи згодом знов уже перевертає по своєму... Бивсь, бивсь я з ними, а тут уже й на весну повернуло, швидко і теплого Олексія. У вас, земляки, уже геть тепло: як де,

то часом і верби розпукують ся, швидко і ластівки прилетять, трохи чи не разом з моєю книжкою — от од чого я її і назвав »Ластівкою«. Нехай летить до вас, нехай собі щебече по хуторах: після зими і її весело слухать... Полюбіте ж, земляки, нашу »Ластівочку«, читайте її швидче, бо незабаром може прилетять солові, тогді хто стане слухать ластівку?!

Прощайте, панове! Дай вам Господь милосердий усякого щастя: коли хто не женатий — добру жінку, та ще й не сердиту; коли у кого у кишені не благополучно — новітїсїньку шапку грошей; коли хто охочий по судам тягать ся — задирливого сусїда; а усїм вам, щоб добре пилось і їлось, щоб у ваших садах було що году багацько і слив і вишень і терну, за-для різних наливок, щоб степи ваші родали жита і пшениці і всякої, як той казав, пшениці, щоб винниці давали вам із кожного пуда відро пінної горїлки, щоб ваші конї добре куповали ремонтирцики, щоб ваша шерсть дорого платилась по ярмаркам, а сахар щоб був дешевший, щоб... та усього і до завтрийого не переговориш! А тут ніколи. Прощайте, земляки! Може і я швидко до вас навідаюсь. До зобачення!

1841. р.

П Р И П И С К И.

Так собі до земляків. Сеся статя була передмовою до альманаха »Ластівка«. — бугай = болотна птиця з родни чаплів, звана також гупало або букало. — овчарик = болотна птиця з родни бекасів, звана також баранчик або малий. — комиш = тростина, шувар. — сон = квітка праліска (з родни анемонів). — горлицьвіт, проліска = рослини-квітки з родни анемонів. — зашерхати = ледом покрити — завалувати = міцно загавкати. — козубенька = коробочка. — животинник = торговельник худоби.

I. Полтава. 1. Кочубей Василь = генеральний судья за Мазепи, оден з предків нинішних графів. (Прим. Пушківа.) — Дочкою = У Кочубея було кілька доньок; та, о котрій тут згадує ся, називала ся Матреною. (Пушк.) — Свати гетьмана = Мазепа дійсно сватав свою похрестницю, але ему відказали. (П.) — клад = скарб. — забаскаличившись = гордо поставившись — Пісні ті = Переказ приписує Мазепі кілька пісень, що заховали ся до нині в памяти народу. Кочубей в своїм доносі також згадує о патріотичній думі, буцім-то зложеної Мазепою. (П.)

анація = біда. — вершляг = тяжкий молот. — Дорошенко = »оден з героїв давної України, непримиримий ворог російського панованя«. (П.) — Самойлович молодий = син гетьмана засланоного в Сибір в початку панованя Петра I. (П.) — Палій Семен = хвастовський полковник, засланий до Єнісейска після жалоб Мазепи, але потім звідтам привернений находив ся в полтавській битві. (П.) — Гордієнко Кость = кошовий отаман запорожеских козаків, піддав ся опісля Каролеві XII.; 1708. р. полонений і страчений. (П.) — Не дошли б козаки = 20 тисяч козаків було післано в Ліфляндію. (П.)

зволас = зволодас, переможе. — шепче жівка Кочубею = Мазепа в своїм письмі закладує Кочубеєви, що

ним рядить жінка его, горда і високодумна. (II.) — докучка = докучливість. — Іскра = полтавський полковник, товариш Кочубея, поділяв з ним его плани і долю. (II.) — піджарий = худий. — порекливий = бистрий. — за шапку крєить = шапку притєкає.

Якийсь то старєнь то чернець = Єзуїт Залєпський, княгиня Дульєка і якийсь болгарський архієпископ, вигнаний з своєї вітчизни, були головними агентами Мазєпи. Послїдній, перебраний за жебрака, ходив з Польщі на Україну і назад. (II.) — стапця = козацка оселя. — Пєсїголовці = після народного вірованя однокі велєтні, що жили в Крїмі та, наїзджаючи на Україну, затиєали до себе людей а потім вигодєсували їх, рїзали і їли. Байка та зродилась наслїдком набїгів Татарів, і пєсїголовці також = Татари. — Боярство із Москви = тайний секретар Шафїров і гр. Головкин, урятеї і покровїтеї Мазєпи. (II.)

Станїєславу відказ = в р. 1705. (II.) — поклонїв хана = В часї невдалого походу в Крїм Казї-Гїрей предєкладав Мазєпї злучити ся і разом напасти на росїйське войско. (II.) — Бажає смертї їх = Мазєпа жалував ся в своїх письмах, що доноєчиків випитувано надто легко, домагав ся конче покараня їх смертїю і порівнував себе з Сусанпою, невпнно обмовленою беззаконними старцями, а графа Головкина з пророком Даниїлом. (II.)

2. Ти околєсницю городиш = говориш манїєцем. — плаха = колода. — скалїти ся = зуби показати. — єсїєль = н єю хвилю, нараз. — полигач = повїрник, помїчник — Орлик = генеральний писар, вїрник Мазєпи, дїстав по его смертї (1710. р) від Кароля XII. нуєтий титул гетьмана України. Опїєля приймив могометаньєску віру і умер в Бондєрах околє 1716. року. (II.) — ану лїш кат! = Вже осудженого на смертє Кочубєя мучили в войску гетьмана. З вїдповїдїй его вїдко, що его допитували о скарби ним утаснї (II.)

єкампутити = зрадїти, виявити. — на звїрость = на злїєть. — мерцвя = мертва. — тулумбає = таламбає, тимпан, рїд барабана. — єєрдюки = козаки з гетьманьєскої гвардїї. — грїб (росє.) = трумна.

3. Злїєть царя = Сильнї та рїшучї способи, дїбравї Петром зо звичайною єму бистротою і енергїєю, удержали Україну в поєслуху. По указу царя дня 7. лїєтопада 1703. р. козаки вїбрали гетьманом стародубєского полковника Ів. Скоропадєского, 8. лїєтопада прїїхали до Глухова кїївський,

чернігівський і переяславський архиєреї, 9. листопада ті архиєреї викляли публично Мазепу, того-ж дня винесено манекін Мазепи, знято з него патент на кавалера і ордер і віддано катови, котрий волочив его на мотузку а потім повісив; 9. листопада стято в Глухові Чечель і інших спроневірників. (II.) — Ізгинув Чечель = сердюцкий полковник, повірник Мазепи, боровив гетьманської столиці Батурина против генерала Меншикова. — белмес = бовван. — нарських неогес = в битві під Нарвою (містом в петербурській губернії) 1700. р. Кароль XII. з 8000 Шведів побив 50.000 Москалів. — штик = багнет.

шушукати = шентати. — приндить ся = розбирає собі, чепурить ся. — замире = мир, покій. — шати рити = нишпорити, нишрати. — ядра (росс.) = гарматні кулі. — склизнути = зникнути. — Репнин = На викрашкованім у Гребінки місяці стоить у Пушкіна. »И, счастья баловень [пестун] безродный, Полудержавный властелинъ« [= бн. Меншиков].

за спекторів = за учителів. — зброду = гультайства. — з тобою різно = окремо від тебе. — Їх церков схоронила = Тіла Іскри і Кочубея без голів віддані були родині і похоронені в Клівській лаврі; над гробом уміщена надпись в руско-церковній мові, в вершах і в прозі. (II.) — Диканька = село Кочубея.

II. А. Приказки. Приказки свої присвятив Гребівка »добрим землякам і любителям малоросійського слова« і положив перед ними таку примітку: »Уважаю своїм обовязком сповістити, що зміст декотрих приказок я взяв з байок Крилова і інших в сїм роді писателів і що в правописи я пійшов за звістним нашим поетом Гулаком-Артемовським.«

3. стійка = варта, сторска.

5. бумага = письмо. — мошенник = шахрай, ошуканець. — сутки = доба. — опреділили = постановили. — сласти = ласощі, солодощі.

12. повітка = піддаше.

15. кобеняк = верхня одежа з бородицею (капузою). — гирувати = піднести. — горюшний = бідачико.

18. були в заботах = були в клопоті.

19. навманя = на осліп.

20. баский = бистрий. — бокаса = в бік.

21. просіл = засолена риба, марината. — стовпці = гречані пампушки, балабухи. — діло (жив) = дійсно,

справді. — Десна = лівобічний доплив Дніпра. — Сейм = лівобічний доплив Десни. — борошно = мука.

22. багатьс = розложевий огонь.

23. крижні, чирята = різні породи диких качок. — хліб = збіжжя.

24. шолопай = дурнепський. — Сула = лівобічний доплив Дніпра. — катержний = злодійський, проклятий.

25. городять = плетуть. — небіж = братанич або сестрінець. — луна = гомін, ехо.

27. опука = пилка. — дучка = діра, ямка. — бучка = кічка.

Б. Інші поезії. 28. Сю поезію умістив автор межі приказками; она там займає 14-е місце, а остатнє, 26-е, займає приказка »Соловей«.

29. варена = варенуха. — подушне = податок від душі, від голови. — мпрськє = податок громадський. — ясочка = зірка. — завійна = такий біль (серця, живота).

До зобаченья. Ся статя була послісловом до альманаха »Ластівка«.

З М І С Т.

	стор.
Руска письменність	3

ТВОРИ ІВАНА КОТЛЯРЕВСКОГО

Іван Котляревский	7
I. Віргілієва Енеїда перелицьована	
Часть перша	11
» друга	32
» третя	56
» четверта	100
» пята	142
» шеста	187
II. Ода до князя Куракина	242
III. Наталка Полтавка	249
IV. Москаль чарівник	295
Приписки	329

ТВОРИ ПЕТРА АРТЕМОВСКОГО-ГУЛАКА

Петро Артемовский-Гулак	363
I. Казки і інші поезії з перших літ	
1. Пан та собака	365
2. Супліка	371
3. Солопій та Хивря	372
4. Тюхтій та Чванько	377
Де-що про того Гараська	378
II. Приказки і байки	
5. Приказки	380
6. Батько та син	380

7. Дві пташки	381
8. Плігочка	381
9. Пан	383
10. Муха	383
III. Бальляди	
11. Твердовський	384
12. Рибалка	391
IV. Перелицьовані оди Горация	
13. До Пархома I. (II, 3.)	392
14. » » II. (I, 11.)	393
15. Розкаяне Охріма (I, 34.)	394
16. До Грицька (II, 14.)	398
17. До Терешка (II, 9.)	401
18. До Любки (I, 23.)	403
V. З Кримської війни	
19. На побіди Россіян	403
20. На розбите Турків	405
21. Рада султанови	406
22. До химерних Франців	408
VI. З родинного і приватного життя	
23. Пісні I, II.	414
24. Пісня Соніної мамки	415
25. На закінчене екзамена	416
26. Моїй доньці. I.	417
27. » » II.	418
28. » » III.	419
29. Донька й мати	419
VII. Переспіви псалмів	
30. Псалма 91.	420
31. » 123.	421
32. » 133.	422
33. » 139.	422
34. » 140.	424
VIII. Ріжні поезії з остатних літ	
35. Матери вдові	425
36. Пісня	426
37. Упадок віка	427
38. Катерині Писаревій	429
39. Козацька мати	430
Приписки	432

	стор.
Додаток	438
1) Справжня добрість (частина)	438
2) Писулька до Йовграпа	439
3) [Моя доля]	441
4) На від'їзд Лонгинова	442
5) Галка біла	443
6) Запрошене	443
7) Моїй жінці	444

ТВОРИ ЕВГЕНІЯ ГРЕБІНКИ

Евгеній Гребінка	447
Так собі до земляків	449
I. Полтава, вільний переклад поеми Пушкіна	
Пісня перша	457
» друга	468
» третя	482
II. Дрібніші поезії	
А. Приказки	
1. Цап	495
2. Лебедь і гуси	496
3. Ячмінь	496
4. Зозуля та снігир	497
5. Ведмежий суд	498
6. Пшениця	499
7. Сонце та хмари	499
8. Горобці та вишня	500
9. Будяк та конопличка	500
10. Верша та болото	501
11. Маківка	501
12. Рожка та хміль	502
13. Могиліні родини	503
14. Школяр Денис	504
15. Сонце та вітер	505
16. Гай та сокири	506
17. Віл	507
18. Грішник	507
19. Ворона і ягня	509
20. Злий кінь	510
21. Мірошник	510
22. Вовк і огонь	512
23. Утята та степ	513

	стор.
24. Рибалка	514
25. Соловей	516
26. Дядько на дзвіниці	517
27. Хлопці	518
Б. Інші поезії	
28. Човен	519
29. Варена	520
30. Українська мелодія	521
31. Надпис до рисунку К. С. А. Г—ної	522
32. Маруся	522
До зобачення	524
Прип'єски	526

Помічені помилки друкарські.

На сторони	в стрічці	надруковано	має бути
16....	18.....	доноу	доцю
19....	17.....	Вийшли.....	Ввійшли
132....	8.....	живцем, чи	живцем чи
151 ...	22 і 24 .	кузнї	кузнї
173....	8.....	булатпе	булатне
302....	2 з д. .	Тн	Ти
310....	7 з д. .	веселиться.	веселиться
313 ...	6 з д. .	выстрелить	вистрелить.
334....	14.....	гривника	гривняка
341....	18.....	церкови	церковних
345....	11.....	18	10
346....	4 з д. .	56, 19.....	56, 10
354....	3.....	лани.....	лави
318....	3 з д. .	легшїй	легший
369....	6.....	ту-туж	туж-туж
379....	8.....	щб	що
397....	11.....	кум	кумі

Крім того повипадали в друку знаки розділові: протинки (,) на стор. в стр. 341, 17; 355, 1 з д.; 372, 9; 410, 6 з д.; — крапка (.) 120, 8 з д.; — крапка з протинкою (;) 74, 15; — знак питання (?) 128, 7; — знак виклику (!) 208, 1 з д.; 425, 5. — Відбили ся невиразно: 59, 1 (. зам. :), 103, 15 (. зам. ,), 202, 3 з д. (. зам. ,), 321, 5 (. зам. ,), 372, 16 (. зам. :).

ПОСЛІСЛОВО.

Перший наклад сеї книжки (в 3000 примірників) розійшов ся вже давно, але хотя за книжкою й дальше все допитувано, я чекав з видаванем другого накладу, чи не появлять ся які нові матеріяли або основнійші рецензії, після котрих можна би дещо додати або поправити. На жаль, не появило ся ні одно ні друге, окрім хіба огляду п. В. Доманицького в »Кіевській Старині« (1904, XII) з подрібним але таки не зовсім повним порівнанем текстів Артемовського-Гулака та з деякими замітками, особливо біографічними; дещо з тих заміток я в сїм новім виданю увзгляднив. (Гл. IV-ту книжку »Рускої Письменности«, стор. 485 і дд.)

Впрочім нове видане ріжнить ся від попереднього дуже мало: при творах Котляревського додав я два-три поясненя, а у Артемовського поправив дещо в житєписи і доложив дві примітки та одну поезію в »Приписках«. Щоби ж помістити й всі інші українські твори Артемовського, як сего дехто бажає, я не міг згодити ся: се нехай лишить ся для якого спеціяльного, чисто наукового виданя, а в »Рускій Письменности« є місце іменно для таких творів, щó мають якусь літературну вартість або можуть цікавити не самого тільки фахового спеціяліста, котрий вже-ж потрафить собі всьо ему потрібне вишукати в первістних виданях, але також і звичайного пересічного читача. При творах Гребінки нема ніяких додатків або змін.

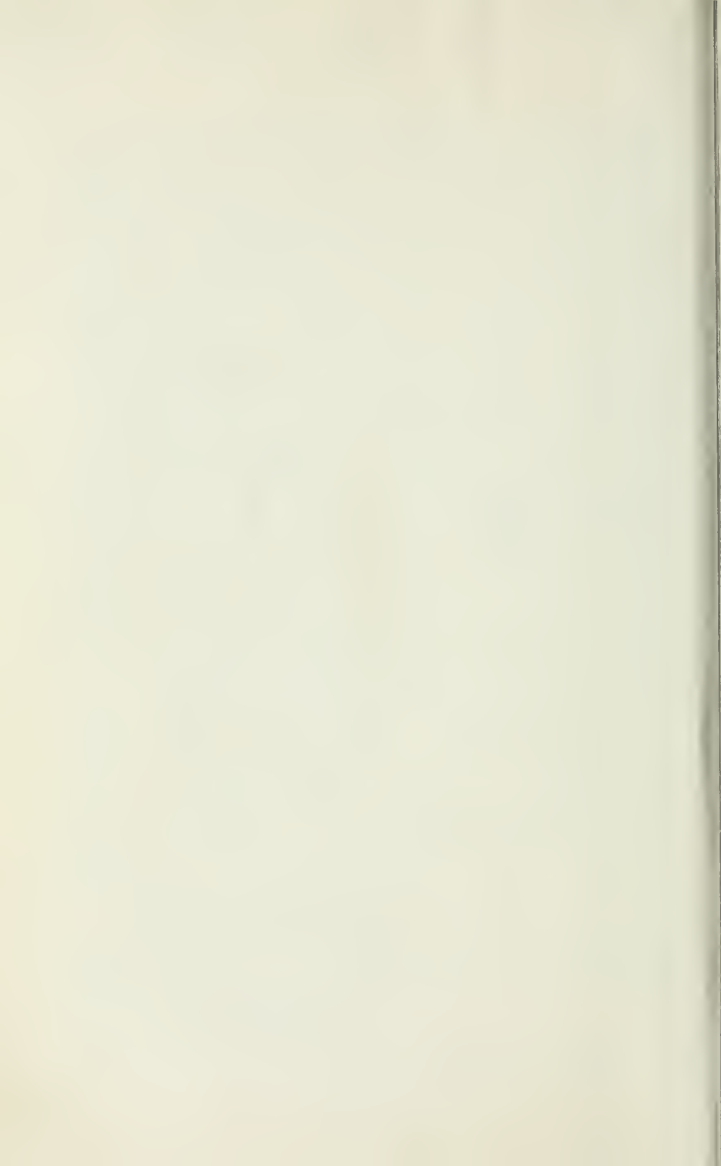
Як вже в Передмові зазначено, звертаю особливу увагу на поправність тексту. В творах Артемовського мій текст досить значно різниться від інших, доси знаних; я брав его або з окремої рукописи, де були списані й незвісті перше твори поета, або вибирав з друкованих матеріалів текст найлучший. (Гл. Записки Наук. Товариства імени Шевченка, том LX, 1904, IV Miscellanea 1—14.) Та й текст Котляревського Енеїди (і Оди) має деякі відміни від інших: не кажу вже про ті видання, де латинський *Нот* (полудневий вітер) замінений на російського *Норда* (північний вітер), але і в найстаранніших виданнях не узглядені ані — щоб правда, аж пізнійше оголошені — рукописні тексти Житецького та Дашкевича, ані помилки друкарські, які Котляревський сам поправив, однак ані оден видавець їх не доглянув, н. пр. Аргавці зам. Аргивці (Аргівці), Талес зам. Галес і н. В V. і VI. части Енеїди, котрі вийшли вже по смерті поета, я в дусі его деякі подібні поправки сам поробив. За те правопись, а також деякі перестарілі або нерускі форми Котляревського я перемінив на нинішній лад: н. пр. замість »разниє, розни« я скрізь поставив »різнії, різні«, зам. »добри, червони« — »добрі, червоні«, зам. »лежит, любят« — »лежить, любять« і т. и. Коли ж в формах і в правописи декуди нема повної однаковости або послідовности, то не було сего ані у самих авторів ані нема й в інших виданнях.

За виданими до-тепер 5 книжками [»Рускої Письменности« в 7 томах слідує VI-а книжка: Твори Пантелеймона Куліша, в 5 томах. Друк 1-ого тому вже зачав ся.

У Львові 12. (н. ст.) вересня 1908.

Юл. Романчук.

3

PG
3948
K598
1908

Tvory Ivana Kotliãarevskoho
Petra Artemovskoho-Hula
Evhenifa Hrebinky. 2. 1
klad

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
